

BIBLIOTECA NAZIONALE
VITT. EMANUELE
6
42 B
37

IVSTI LIPSI
MONITA ET EXEMPLA
POLITICA.

LIBRI DVO,

Qui VIRTVTES ET VITIA
Principum spectant.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Ioannem Moretum.
cIↃ. IↃC. VI.

Cum Priuilegiis Cæsareo & duorum Regum.

SER.MO ET POTENTISS.MO

PRINCIPI
ALBERTO

ARCHIDVCI AVSTRIÆ,

DVCI BVRGVNDIÆ,

PRINCIPI BELGARVM.

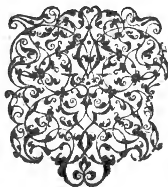
ERTIVM hoc ingenij & ſtili mei monumentum eſt, SER.ME PRINCEPS, quod inclyto nomini tuo LIBENTES MERITO imus conſecratum. Etſi vllum; quomodo non iſtud, quod ipſo titulo ad Te vocat, & auguſtum hoc nomen vult inſcribi? Sunt enim

MONITA POLITICA: ad quem iuſtiùs, quàm ad Politiæ & ſtatus noſtri rectorem ibunt? Sunt EXEMPLA: & cui conuenientiùs dabuntur, quàm qui ſtirpem & gentem ſuam in ijs agnoſcet? *Rudolfi, Philippi, Maximiliani, Caroli, Ferdinandi, Alphonſi*, paſſim hîc memorabuntur, è maioribus tuis: qui ſcriptionem hanc illuſtrant & inſigniunt, vt cælum ſtellæ. Quid, quòd argumentum & materies eodem ducit? VIRTVTES ET VITIA Principum; illas formamus aut ſuggerimus, & hæc amolimur: at tu illarum grande exemplar es, qui eximias habuiſti & habes; & horum (quantum homini licet) pænè expers, in omni ætate aut neſciuiſti ea, aut ſpreuiſti. Ergo ad Te imus:

imus: & quo fine? vt ſplendorem huic ſcriptioni mutuemur, & tutelam. Sicut inſignia veſtra ædibus, Prætorijs, villis appendimus, contra vim aut proteruiam: ſic nomina hæc ſacra, contra calumniam, aut liuorem. Neque enim vobis hîc aliquid quæritur: non aliter, quàm cùm Deo ſacra facimus, & donum ponimus, noſtrâ id fit, non ipſius cauſsâ. A nobis officium omne eſt, & debetur; à vobis beneficium. & hoc ipſo accipimus, quòd frontes operum ſolâ præſcriptione veſtrâ honeſtatis. Ego eo fine feci: patere SER^ME PRINCEPS. & ſicut aurum aut ebur magis æſtimare ſoletis, à ſolerti manu & arte politum: ſic has EXEMPLORVM gemmas, ingenij & eloquij

aliquâ luce (cum Deo dicam) perfusas. Ille idem Deus,

SER^ME ET POTENTISS^ME PRINCEPS, longæuum Te nobis seruet, & donet aliquando sub OPTIMO PRINCIPE optimum statum, id est, desideratam diu tranquillitatem & PACEM. Louanij XV. Kal. Feb. anni ∞. IↃC.V.

LECTO-

LECTORI.

CCE *duos istos libros, Lector, trientem operis destinati, & addam, affecti. Nam duo alij sequuntur, qui* Ciuilem Prudētiam *habent: itémque duo, qui* Militarem. *Est scilicet eadem diuisio, & ordo, qui in Politicis nostris fuit: quorum luci aut assertioni hæc scribuntur. Sed cur non confeci igitur? aut certè cur non distuli? vtrumque ab eâdem caussâ. fatebor enim ingenuè, postremus ille grauior morbus me deiecit, & à stilo arcuit; atque idem impulit vel incohata hæc sic edere, quia post me nihil edi, adamantinum est meum decretum. Ego quidem, vt res erat, ostium tunc spectabam: neque nunc ad interiora valde me recepi. Ceterùm* Exempla *quæ hîc sunt, aut in alijs erunt, scito ab optimis, nec obuijs semper auctoribus esse: & cur non eos edidi: quia nouitij aut Grammatici*

matici commatis illa cura videtur, & aut à vano aut pusillo animo esse. A vano, si lectionem variam iactas: à pusillo, si diffidis credi. Nobis ætas, & priora scripta, fidem vindicant: qui abrogat, inquirat, spondeo inuenturum auctores. Satis est. tu istis fruere, & reliqua exspecta (vtiliora haud dubiè & rariora, vt res & materia est) exspecta, inquam, si Deus, vita, & otium, dabunt. Si non; à te suppone, & dedi exemplum.

IVSTI

IVSTI LIPSI MONITA ET EXEMPLA POLITICA.

LIBER PRIMVS.

CAPVT PRIMVM.

In sermonem & rem ingreßio, atque obiter vtilitas Exemplorum.

AVDITOR. Accedo. annuis? LIPSIVS. Imò accede, & ſede, vacuum reperis, & ſermonibus haud alienum. Otium eſt, & lapſus cum equo (non enim ab equo, ne rideas) ferias mihi fecit, & domum ſeruare, focum aſſidere, iuſſit. O rem ingenio meo alienam! nec aliud magis vitam aut vigorem mihi ſuſtinet, quàm exercitatio & motus. At ferendum eſt, quod non mutes. AVD. Ferendum. & nobis diutinum deſiderium: quod haud ſemel promere memini, & ad te velut communi legatione deferre. LIPS. Quid ais? AVD. Illud de EXEMPLIS. quæ viri & iuuenes flagitant (ita loquendum eſt: nec enim petunt tantùm.) ſubiungi POLITICORVM tuis libris. Sunt ibi Sententiæ & velut Decreta, vtilia ac ſalutaria:

 quis

quis abnuat? ſed vt valida atque efficacia ſint, nónne vides vſum, id eſt Exempla deeſſe? Hæc adde, & pulcherrimè cœptum opus abſolue: nec muros tantùm & tectum, ſed inſtrumenta atque ornamenta adiunge. Sicut herbas qui ſeuit, opportunè eas irrigat atque alit, vt adoleſcant: ſic tu Sententiarum iſtos velut frutices foue & attolle, vel ſole vel pluuiâ, vt ſic dicam, Exemplorum. Vtrumuis enim præſtant. illuſtrant, dum in rem velut præſentem ducunt, & facta oſtendunt, quæ facienda ſuadentur; fouent etiam, dum animum erigunt, & re docent non noua, non ardua proponi. Sed & viam præeunt, in quâ veſtigia tutò ponamus. ſicut qui gubernandi parùm peritus eſt, vbi plures naues, curſum temperat, & ſequitur priores. Ita vada & ſcopulos vitat, & ſine magnâ ſuâ arte, portum cum prioribus petit, & tenet. Vidiſtíne etiam, qui ad ſpeculum ſe comunt, faciem & cultum rectè diſponere? prorſus hîc idem: aliena vita & facta ſpeculum ſunt, & imago, in quâ te videas & ad eam decorè componas. Quod magis fit, vbi varia & multiplex lectio Exempla varia & multa ſuppeditat; vt eligere ſit, & ad rem talem aut talem appoſitum aliquid ſemper applicare. Ita ſicut Zeuxis ille pictor olim, Iunonem effigiaturus, virgines Agrigentinorum pulcherrimas conduxit, & è ſingulis aptauit quod pręſtantiſſimum in quaque eſſet: ita, inquam, Princeps, & politici viri, ab exemplis factiſque illuſtribus potentiam (ea Iuno eſt) & prudentiam ſuam forment. Quid ais, mi Doctor; nihil moueo, aut impetro? LIPS. Illud, nondum iſtud. Moues, fateor: & ex facili, quippe iamantè motum. Rationes quas dicis, iamdiu in mente agito: & rem per ſe vtilem atque opportu-
nam

nam agnoſco: ſed vt ſuſcipiam & præſtem, nondum herclè impellis. Nam liberè dicamus, cui bono? Spargimus hæc monita; & velut pharmaca ægris, aut lumē cæcutientibus, offerimus: quem vſum tamen fructumq; videmus? Et vis plura etiam addam, id eſt perdam? AVD. Bona verba, vir optime. Quod medicis, hoc tibi faciendum cenſe: cum veteri imperitiæ morbo acriter pugnandum: & à perſeuerantiâ fructum exſpecta. Sparge, ſparge ſalutaria hæc velut ſemina: & cur non vel ab agricolæ exemplo? Ille ſi hoc alteroque anno ſpes deſtituit, tamen arat, occat, ſerit: & Bonus Euentus ſeriùs, ſed vberiùs, ſæpè reſpondet. Audi tuum doctorem. *Quare verbis parcā? gratuita ſunt. Non poſſum ſcire, an ei profuturus ſim, quem admoneo: illud ſcio, alicui me profuturum, ſi multos admonuero. Spargenda eſt manus. non poteſt fieri, vt non aliquando ſuccedat multa tentanti.* LIPS. Hæc quidem auctoritas valdè me quatiat: ſed & tua honeſta ſic voluntas. Etiam ratio alia. quòd ſicut gēmæ, etſi in lutum aut ſordes abiectæ, ſplendorem non amittunt: & dies poſteà reuelat, & attollit: ſic in iſtis, quæ benè & honeſtè dicuntur. ſi diem tamen ferent. Ergo huc imus? eamus. tanto alacriùs, quò breuius iter laboribus ſcriptisq; noſtris reſtat. Sicut athletæ cùm metam vident & accedunt, etſi feſſi, approperant: ſic nos in ſenectutis hoc limite, alacriùs promptiusque laboremus, quia laborū mox expertes. Conſcientia vtique ſuſtentabit, & vires porriget: quòd hæc atque alia, in tuum ô magne Deus honorē, in veſtrum Principes ac ſubditi bonum moliti ſumus, atq; vtinam emoliti. Adſpira tu idem ille Deus, vt poſſim; fauete vos iſti, & delectantia ſimul atque vtilia (talia erunt) pronis animis admittite. Ordinem ſeruabo, quem

Sen. Epiſt. XXIX.

POLITI-

POLITICIS præstruxi: nec EXEMPLA solùm, sed & MONITA passim inspergam, & alibi QVÆSTIVNCVLAS. hæc omnia vtrique iam fini à me dicto. At tu audi.

CAPVT II.

DE RELIGIONE.

Eius vtilitas, siue necessitas ostensa: vel in totâ Societate, vel seorsim in Rege, & Subditis.

VT autem qui domum moliuntur, à fundamentis: sic nos qui Republicam, à fulcro & velut basi eius, Religione ordiri debemus. Sine eâ, non Princeps officium suum, non Subditi facient: sine eâ, societas non erit. quia non Fides, non Iustitia, non Virtus; sed fraus, licentia, proteruitas, &, vno verbo, confusio hominum ac rerum. Quod frænum erit peccaturis? quis metus satis validus? nam externum illum, qui à pœnis aut morte est, multi contemnunt: & desperatio, impetus, aut iracundia, eò ducunt. Esto igitur vinculum & firmamẽtum reipublicæ, Religio: ac Princeps, vt dixi, ipse habeat. quo Ratio eum & Gratitudo vocãt. Rex es? à Deo habes: & quò maior altiorq;, plura benefico illi Numini debes: & per cultum igitur venerationemq; eius agnosce. Rex es? vt diu & feliciter esse possis, datori supplica: & scito tollere posse qui tribuit, & euertere qui sublimauit. Aristoteles, ad suum Regem: Ἀρχαῖος μὲν οὖν τις λόγος καὶ πάτριός ἐστι πᾶσιν ἀνθρώποις, ὡς ἐκ θεοῦ τὰ πάντα, καὶ διὰ θεοῦ, ἡμῖν συνέστηκεν: *Vetus & à maioribus acceptus hominibus est sermo,*

De Mundo ad Alexandr.

sermo, quòd OMNIA A DEO, ET PER DEVM, *nobis sint constituta.* Qui hoc imbibit, Religionem quomodo non habebit?

Prima mihi debes animi bona. SANCTVS *habêre.* Ex quo sequetur, vt virtutes etiam habeas, & maximè Modestiam ac Clementiam : quæ Religioni proximè adhærent. Addo, quòd tutior ita eris. amor enim ex isto, & veneratio erga ipsos Principes innascitur: nec facilè exteri aut subditi lædent, cui Numen amicum & propitium arbitrantur. Quid, quòd ipsi Subditi ita meliores tranquillioresque? Nulla res magis animos & mores componit, quàm Religio: & illa vbi in pectus demissa, Virtutum agmen sequitur. inprimis mansuetudo quædam animi & tranquillitas, bona imperantibus, & quæ faciles obnoxiosque præceptis reddit. Denique externa Felicitas eò vocat. quod ab omni æuo obseruatum, Deum qui se colunt attollere; & pijs religiosisque Principibus prospera plurimùm euenisse, alia alijs. Exemplis hæc firmemus: videamusque in veteri & vanâ Religione etiam eius cultores fuisse, & præmium à Deo externum tulisse. Qui si imaginem & speciem eius honestat ac munerat : quid in verâ faciet? Primum igitur *Monitum:*

MONITVM I. *Deus vbique colendus, etiam inter & apud hostes.*

AGESILAVS Spartæ rex fecit. qui, vt Xenophon ait, venerabatur delubra etiam in hostico sita, abijsque vim militum & iniuriam abstinebat : *quòd existimaret diuina auxilia, non minùs in hostili, quàm amico solo, imploranda esse.* *Exempl.* I.

ALEXANDER MAGNVS quàm illustri exemplo docuit? II.

docuit? Tyrum obſederat, Iudææ finitimam, ceperatq;. In arduâ eâ & longâ obſidione, auxilia ab Iudæis petierat : repulſus. quia cum Dario vetuſtius iis fœdus erat. Iræ igitur plenus (& animos victoria fecerat) mouit in Iudæos, vlciſci certus, & prædæ ac cædi omnia deſtinabat. Venitque ita affectus. ſed *Iaddus*, tunc Pontifex, diuinitùs ſomnio monitus, cum omni populo cādidato, cum cœtu ſacerdotum byſſino, ipſe in hyacinthinâ ſtolâ, tiarā capite & in eâ DEI nomen gerens, obuium ſe dedit, pacis ſpecie atq; habitu. Atque ita ferocem Regem religio obiecta mouit, vt ſtatim mitis ſubmiſſusq; ad Pontificem vltrò accederet, & ipſum ſalutaret, & MIRABILE illud nomen adoraret. Mirati comites, quidam & indignati: è quibus Parmenio Regem adiit, *Quid ita hominem adoraret, qui ipſe paßim iam pro Deo eſſet?* Reſpondit, *non illū ſe, ſed in ipſo Deum adoraſſe: quem eâ ſpecie iamante, in vrbe Dio Macedoniæ, per ſomnium vidiſſet, hortantem vt promptè in Aſiam pergeret, ſuâ ope & numine eam ſubiecturus.* Hæc Alexander, & vrbi ac genti veniam : quid veniam? præmia atque honores tribuit, & immunes ſuiſque legibus viuere iuſſit; & quoſdam in militiam ſuam allêgit.

III. ANTIOCHI Syriæ regis in eâdem gente factum ſimile; imò à ſe, ſi non ab auctore, illuſtrius. Obſidebat Hieroſolyma, in vnâ vrbe bellum patraturus: & ecce feſtū magnum Iudæi Scænopegiæ, ſiue Tabernaculorum, celebraturi erant. Gens nec in afflictis rebus cultum Dei deſeruit: & Legatos ad Antiochum miſit, ſine alio colore petitum ſeptem dierum inducias, vt operari ſacris magni Dei poſſent. Magnus ille Deus pectus mouit. nec petita modò

rex

rex indulsit; sed ipse ad eius cultum versus, boues auratis cornibus, magnam thuris & odorum vim, deduci ad portas iussit, ac sacerdotibus tradita immolari. Quid magis mirer? an victoriæ interpellatæ patientiam? an sacra non solùm permissa, sed instructa? sacra, quæ contra se conatusq; suos suscipi sciebat, fortasse & caput suum iis peti. Sed fructus, vt solet, pietati adfuit. & Iudæi moti inopinatâ benignitate, finem certaminis, initium amicitiæ fecêre, ac se suaque Antiocho permisêre.

MON. II. *Sacra nec in periculis deserenda, aut negligenda.*

Romani in arce Capitolinâ obsidebantur à Gallis, clausis vndique viis, nec aditu nec exitu. Quem tamen Religio inuênit. quæ nihil deterrita, Q. FABII pectus impulit, sacra solennia & familiaria in colle Quirinali, stato die, obire. Is cùm adesset, ipse cultu habituque sacro degressus, per medias hostium stationes, itum tutum & reditum habuit: siue attonitis illis inopinatâ audaciâ; siue religione etiam motis, ne pietati intercederent, quam nec præsens periculum, nec mors in oculis, impedissent. I.

Quid PAVSANIAS Spartanorum rex, & Græciæ tunc totius dux? Is in pugnâ nobili ad Platæas cum Persis, in quâ de Græciæ salute agebatur: ingruente iam hoste & lacessente, suos continuit, donec per sacra & victimas Dij cōsulti pugnæ annuissent. Fiebat longius, & hostes interea cunctationem pro metu interpretati, magis instare, premere: multi è Græcis II.

Græcis cadere. nec vel sic tamen telum remitti permisit: sed victimis multiplicatis, supinas denique manus ad cælum, & preces, tulit: *Vt si in fatis non foret Gracos vincere; at saltem ne inultis, sed facinore aliquo memorabili edito, mori indulgerent*. Auditus est, & statim felicia exta: inde procursus, & victoria. Sed quis ille animus? quàm fixus obnixusque in ceremonijs patrijs? qui vel internecione cædi eligebat, quàm Dijs inuitis ferrum stringere.

III. An. ∞. CC XXVII. At verò LVDOVICVS, cui DIVI prænomen virtus & merita pepererunt, Galliæ rex: per ipsa pericula, imò infortunia, religionem assertum & defensum iuit. Vitâ ille Princeps & moribus optimus; iustitiæ tutor vnicus, histrionum osor, impiorum expulsor, ab anno duodecimo rex, in annum quinquagesimum sextum quo obijt, omnia (vt verbo dicam) cælo, & titulo suo digna, edidit. Sed quod meæ nunc rei facit, arma pro religione bis cepit. primò in Ægyptum traijciens, infeliciter rem gessit, copijs, commeatu, machinis amissis. Nec tamen animo. iterumque magno exercitu in Africam iuit, vxore, liberis, regno relicto: sed nec ibi felix, vnâ re se putauit, quòd vitam si non in acie, in expeditione tamen posuit: id est, religioni donauit. Mortuus enim in ipsâ Africâ: sed in stirpe diu vixit, & viuit. è quâ HENRICVS QVARTVS Galliarum nunc rex imperat: quem proaui illos animos, sed feliciùs sumere, bellis & victorijs clarum, tacitum multorum est votum.

IIII. ∞. XCVI. Quid ante Ludouicum GODEFREDVS Lotharingiæ & Bullionij Dux? quàm acres illi in pectore stimuli, qui adegerunt rem tentare atque aggredi, vix Europæ viribus patrandam? Iudæa & Terra Sancta à

cta à profanis & impiis tenebatur: qui loca illa Christo-Deo calcata, aut cruentata, illudebant ac profanabant. Perdolitum est piissimo Heroi (sic nominandus est, & homine in eo aliquid maius:) militem collegit, opes suas & auitum patrimonium expendit, fratres ipsos duos impendit. Deus autem cœptis quàm palam adfuit? ad *sexcenta millia peditum, equitum centena millia* armauit: exercitũ, quem rarò Europa nostra vidisset. Scio esse, qui numerum minuant: sed fuisse certum est, etsi non omnes peruenisse. *Venit* igitur in Syriam, & (vt Iulianis olim verbis dicam) *vidit, vicit.* Rex Terræ Sanctæ factus, victoriis & vitâ illustris obiit: quem mirari aliquando subiit, non & ipsum relatum in Diuorum numerum, tam claris testatisque meritis.

CAROLVS QVINTVS Imperator, multâ vitæ sanctimoniâ, præsertim iam senior, fuit. Preces ipse componere, noctu surgere & ad Deum fundere: sed ardorem præsertim & studium in tuendâ religione profiteri. Voluisset & propagandâ: ac querentis eius vox sæpè audita, Quòd per bella interna, & cum Christianis Principibus, laurea eriperetur, quã de veris profanisque hostibus posset referre. Sed quod ad tuendam, notum quid in Germanico bello fecerit: quã periculosè susceperit, animosè gesserit, feliciter cõsummarit. In eo, dum Saxonem persequitur, ad Albim fluuium: sub ipsum prælij tẽpus obseruauit imaginem Christi, in cruce adfixi, plumbeâ glande ab impio milite recenter traiectam. Stetit, & ingemuit: atque altâ voce ad Deum clamauit, *Domine, si vis iniuriam hanc vlcisci, potes: ecce autem me vindicem tuum paratum. iuua.* Certè audiuit, & iuuit. fuga & dissipatio hostium ad eius

 adspe-

adſpectum facta, Dux ipſe ſaucius in manus venit, & bellum vno prælio confectum.

MON. III. *Tuitio ſacrorum famam & potentiam donat.*

I. Cuius clariſſimum exemplum eſt PHILIPPVS MACEDO: qui tenuis adhuc viribus, neque inclytus nomine, gradum ad illa vtraque fecit à ſacrorum tutelâ. Phocenſes in Græciâ, cùm Delfico templo preſſent, bello impliciti, theſauros eius Dei veteres & famâ celebres tangere auſi, & mutui titulo, quid niſi ſpoliare? Ea res in odio & exſecratione omnium cùm eſſet, ſolus ipſe non iram, ſed vindictam etiam & arma ſumpſit. Contrà ſumunt Phocenſes, Onomarcho quodam duce; & iuncti exercitus, & prelio inſtruuntur. Ibi Philippus, pulcherrimo aſtu, ſuos omnes lauru coronari iuſſit (ſacræ Apollini eæ frondes:) atque ita velut Deo duce, & Deo dicatum exercitum, manus conſerere. Factum & alacriter, & feliciter: cùm Phocenſes ipſis inſignibus violati numinis conſpectis, in fugam conſternati, armis abiectis abeunt, & temeratæ religionis pœnas multo ſanguine ſuo pendunt. In gratiâ & gloriâ ab hac re Philippus auxit opes & regnum, quod obſcurum & modicum, validiſſimum Europæ effecit: & filio materiem ad illud Aſiæ quærendum reliquit.

II. CONSTANTINVM MAGNVM licet addere: eò iuſtiùs, quòd veræ pietatis prębuit ſe aſſertorē. Quàm ea ad id æui iacebat? oppreſſa ſedibus, ignibus, aquis: & caput aut vocem attollere in eius profeſſionem non erat. Ille ante Principatum affectum aliquem, & iam Princeps amorem oſtendit: templa

Diis

Diis clausit, Christo aperuit, & omni vi atque arte hoc nomen & numen iuit propagatum. An non se vnà? imperium turbidis illis temporibus, & seditioni factis, firmiter ad senectutem tenuit, & suis adeò reliquit. Prospera multa bello gessit, veterem Romam tenuit, & nouam struxit. Hæc omnia cui accepto, nisi Religioni atque eius tutelæ, referat?

CAROLVS deinde MAGNVS iterùm noui auctor III.
imperij, qui id à Romanis vel potiùs Barbaris (nam ij dominabantur in Italiâ) ad Francos Germanosq; transtulit: is, inquam, palàm hunc titulum debet inscripsitq; tuitioni sacrorum. Ter in Italiam copias duxit, & victrices reduxit: vt laborantem à seditiosis aut ab hostibus Pontificem maximum, in libertatem assereret, atque etiam dignitatem. Eumdem potentiâ & finibus auxit, Rauennate Exarchatu, atque aliis in Italiâ, perpetuo dominij iure concessis. Alióne etiam suo fructu? alio. nam iam Imperator victorias inclytas peperit: & ô laudabiles! contra hostes fidei bellis ferè susceptis. Mauros in Hispaniâ fregit & comminuit; Saxones, Danos, Auares in triumphum, nec suum, sed Christi duxit. Plerisque enim errores detraxit, & lumen veritatis nostrę infudit. Magnum Principem! & vnde, dixi.

At Hispaniæ mentio ALFONSVM, siue ADELFONSVM vt prisci ferè scribunt, eius regem mihi suggerit, ab istâ hac radice florentem. Hispania scissa tunc variè, & Mauricis armis regnisq; infessa erat: multa recepit, iunxit: & semper in istis prima ei cura, templa instaurare; vasis vestibusque, ad sacrorum cultum, exornare. Adeoque hæc agenti fauor numinis adfuit, vt sæpè, cum animosâ audaciâ IIII. DCCXXXI.

an temeritate dicam, castra hostium explorabūdus, atque id solus adierit: solus redierit ac sese explicarit, idque cùm agnitus interdum ab iis fuisset. Miraculum hîc quis non agnoscat? Isto feruore (sic appellare debeo) CATHOLICI regis agnomen meruit: quod idem anteà *Recaredo* datum in Concilio Toletano, cùm Gothorum gentem, abiectis Arij deliriis, in Ecclesiæ castra reduxisset. Ac tertiùm, idem in *Ferdinando* rege, patrum memoriâ, à Iulio II. Pontifice renouatum. qui Mauros totâ Hispaniâ eiecit: & ab eo posteris successoribusque, ad hunc diem, gloriosum id & sollenne mansit.

IIII. ∞.CC. LXXIII. Téne ego hîc RVDOLFE AVSTRIACE prætereã? te, qui fluctuans per dissidia Imperium stabiliisti, & gentem fatalem sceptris regnisque propagasti. Quo merito? inquirere in Deum & diuina consulta nefas, nec facio: sed non est inquisitio, quæ in aperto sunt memorare. Tu in modicâ adhuc fortunâ, nec nisi Comes Habelpurgensis, Pietatis multiplex studium prætulisti: & illi sequentem magnitudinem tuam vaticinia & diuinæ voces adscripserũt. Vnum videamus. Venatum fortè, vt nobilitas illa & nostra solet, cum paucis in equo exiuerat. Pluuius dies erat & viæ fractæ & sordentes: ecce occurrit sacerdos, venerabilem & mysticam hostiam, extremum solatium, ægro laturus: & occurrit pedes. Is adspectus pium pectus perculit. nec sine indignatiunculâ aliquâ equo desilit: &, *Me vehi, te qui seruatorē meum portas, pedibus incedere? indecorum, vel impium sit: conscende, & equum hunc cape.* Iussio, non preces erant: paret ille, & iste capite reuelato humilis sequitur, ad ipsas ædes ægri deducit, ab iis eodem habitu reducit. Iam domi & apud se Sacerdos erat. qui

officio

officio attonitus,& mente à Deo motâ,bene abeunti dixit, & simul Imperium ipsi posteris que prædixit. Alij tamen ad Sueuicam vatem hoc referunt: quidam & somnio sequentis noctis edoctum ipsum volunt. Vndeunde prædictio; & res illa certa,& rata ista fuit, ac fidem etiamnunc ab euentis habet. Sed hæc narratio Monitum aliud mihi suggerit,

MON. IIII. *Sacrorum antistites aut administros honorandos, audiendos esse.*

ALEXANDER SEVERVS Imperator tanti eos fecit,vt iudicatas à se caussas, à Pontificibus atq; Auguribus retractari, atque aliter quàm ipse censuisset terminari, æquo animo pateretur. Bona submissio. non minuit,sed auxit Principale culmen, infra Religionem id posuisse.

CONSTANTINVS MAGNVS, cùm initio, vt fit, II. libertatis, seruor & fluctus, & contentio aliqua,inter Ecclesiæ proceres esset: indicto Concilio Nicæno, ipse interfuit, & auctoritatem accommodauit. Ecce autem libelli plures,qui mutuas criminationes continerent, ad eum delati fuerunt: quos omnes quasi lecturus cogniturus que accepit. sed in vnum fascem collectos, in ignem statim, nec inspectos quidem, coram omnibus iecit. Duo videlicet eo facto significans, & indignum illis esse, certare æmulatione aut odiis:nec se dignum,qui de iis iudicaret, quos Deus iudicare vicem suam in terris iussisset.

Iam ROBERTVS Galliæ rex quàm eosdem hono- III. rauit, & misceri iis honorem suum putauit? Scho- D.CCCC. las & templa adibat, locum inter eos sumebat: nec XCVII. orabat solùm cum iis, sed in publico psallebat.

Quin & cantica eius ſacra, quæ compoſuit edidit-que, Eccleſia etiamnunc vſurpat. Vir demiſſæ & raræ ſanctimoniæ. cui Deus etiam miraculo atteſtatus eſt: cùm, Auallonem vrbem eo obſidente, muri ſponte corruerunt. ipſo intereà laudes hymnosque cú ſacerdotibus in tabernaculo concinente.

IIII. Sed hoc mirari quàm imitari plures volunt.

∞.CC. ſicut & illud, quod de OSMANE, VRCHANE,

LXXIX. MVRATE, à quibus Turcicum hoc grande imperium fundatum cœptumque eſt, Annales eius gentis hiſipſis verbis (digna enim ea prodi) tradunt. *Quoties conuiuas vocabant, veſcebantur adhibitis Taliſmanis* (ita Sacerdotes dicunt:) *quorum præceptis & admonitionibus inter conuiuandum aures præbebant, & Alcoranum legi iubebant.* De Principibus, an de Monachis hæc narrantur?

V. At ſubmiſſionis exemplum etiam vnum, quod

∞.C. horridæ &, vt quorumdam deliciæ ſunt, ſordidæ

LXXIIII. Pietatis videbitur, in HENRICO II. Anglorum rege. Ille ſuſpectus in cæde beati Thomæ Cantuarienſis Antiſtitis, non facto aut manibus eius, ſed iuſſu conſensúve patratâ: & ſæpè admonitus, ac renitens ſemper aut abnuens, ad extremum ipsâ conſcientiâ ſalutariter adducente, ad ipſum locum ſepulchrumque beati viri, Cantuariam venit. atque ibi ſtatim in terram, ſimul & lacrimas, effuſus veniam pacemque petiit. Sancto deinde à pænitentiâ impetu, ad cœtum monachorum pergit, & multis precibus impetrauit, vt à ſingulis eorum ordine virgis vapularet. Quid dicam? ſtupeo. rex fecit, ſponte fecit; ſui oblitus, dum Deum cogitat; iudicij hominum, dum cæli præmia. O ſi hîc vilem, ibi beatum! imò & hîc, dum Deus ipſo

illo

illo tempore eum attollit & magnificat, rege Scotorum à ducibus suis victo, capto, & per triumphum adducto. Plura in Religione liceat: sed seorsim iam feci in libello, quem *De vna religione* vulgaui.

CAP. III.

DE SVPERSTITIONE.

Assitam Religioni esse, & in vanitatem, vilitatem, timorem inclinare.

Religio igitur laudabilis: sed sita velut inter duos scopulos, Superstitionē & Impietatem. quem vtrumque suademus, & opus est, vitare. Subit miserari humanam conditionem, siue, vt Plutarchi verbis efferam, ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, ὅρον οὐκ ἔχουσαν, ἀλλ' ἐκφερομένην, ὅπου μὲν εἰς δεισιδαιμονίαν καὶ τῦφον ὅπου δὲ εἰς ὀλιγωρίαν τῶν θείων καὶ περιφρόνησιν: *humanam imbecillitatem, quæ finem aut modum non habet. sed aliâs abripitur in Superstitionem & vanitatē, aliâs in Neglectum rerum diuinarum aut Contemptum.* O vtraque magna pestis! sed illa crebrior, hæc deterior: atque illa Pietatis ipsâ imagine se commendat. Sed imagine, neq; aliud est, quàm *humanarum mentium ludibrium, Superstitio.* Quæ rudes, barbaros, & malè factos animos maximè tangit: καὶ εὐάλωτον (ait idem Plutarchus) εἰς δεισιδαιμονίαν φύσει τὸ βαρβαρικόν: *Pronum naturâ ad Superstitionē genus barbaricū.* Ea autem non aliud est, quàm cultus Dei, quē, aut cui, non debet; aut aliter, ac debet. Errat in eligendo: vel modū excedit in colendo, & seruiliter, muliebriter, pueriliter segerit. Proprius autē ei timor, & inquietudo:

In camillo.

Curt. lib. 7.

do: quæ animos deprimunt, & ad nullam rem seriam aut altam patiuntur aptari. Itaque Principi fugienda maximè: etsi

MON. I. *In tristibus aut aduersis sæpè se insinuat:*

I. Quod in ALEXANDRO MAGNO notatum. qui omni quidem vitâ religiosus, in extremâ eâ ad hanc declinauit. Nam ita animi & corporis æger iam se gessit, ait Plutarchus, *vt nihil esset tam paruum aut absurdum, si modò insolitum, quod in prodigium aut omen non verteret. Itaque sacrificantium, lustrantium, diuinantium regia erat plena:* & plenus ipse malis curisque, mortem dum fugit, accersit.

In Alexandro.

II. An non in LVDOVICO XI. rege Galliæ simile? qui ætate & valetudine iam inclinante, medicis blanditur, & auri montes promittit aut donat: deinde & sanctos viros euocat, & è siluis educit, quibus vitam suam non emendandam, sed propagandam commendat. Tanto interà metu, vt in arce munitâ, & fenestris ipsis atq; omni aditu clathris ferreis obstructo, sese includeret: id est, quid nisi in spontaneum carcerem daret? O miser, hoc assiduè times, quod semel faciendum est? hoc times, quod in tuâ manu est, ne timeas? Pietatem assume, Superstitionem omitte: mors tua vita erit, & quidem beata, atque æterna.

MON. II. *In friuolis aut paruis se ostendit.*

Cuius rei cottidiana, pænè dicam, exempla sunt. Illustre in magno AVGVSTO. qui *Auspicia & omina,* ait Suetonius, *pro certissimis obseruabat: sed nec* Som-

Somnia sua, aut aliena de se, negligebat. ne peregrinarum quidem religionum contemptor, cùm Cereris Atticæ mysteriis initiari voluerit. Quid ei quietum, in talibus occupato?

QVÆSTIVNCVLA.

An in populo non vtilis Superstitio, & Principi permittenda?

A Principe igitur ipso remouemus; imò ausim dicere, nimiam Pietatē. Munus enim eius intueor. quod à Diuinis ad Humana etiā vocat: in quo ipso est Dei quidā cultus & honos Nicephorus Gregoras scitè hoc mihi dixisse videtur: Τῷ μόνῃ προσέχοντι Lib. III.
τὸν νοῦν τῇ κατὰ θεὸν θεωρίᾳ, ὄρεσι καὶ σπηλαίοις ἐνδιατρίβειν προσήκει. ὅστις δὲ μετὰ τῆς ἀρετῆς καὶ πολιτικὸν ἤσκησεν ἦθος, καὶ πεῖραν ἔσχε πραγμάτων παντοίων, οὗτος λαὸν ὁδηγεῖν ἐς τὰ βέλτιστα καὶ σωτήρια κράτιστος: *Qui in vnâ Dei contemplatione mentem defixam habet, ei montes & speluncas habitare conuenit. At qui, vnà cum virtute, etiam mores ciuiles exercuit & iunxit, quique notitiam parauit rerum variarum; ille verò populum regere, & ducere ad optima optimus est.* Sed hoc cùm ita sit: quid igitur? inquiunt. an non populum saltem in Superstitione habere, Principi vtile, & optādam est? Sunt qui asserant, & præsertim è priscis. Nam mitigari ita animos, & faciliores reddi ad parendum. Liuius Numam, qui Romā superstitionibus repleuit, spectasse hoc vult: *& omnium primum, rem ad multitu-* Lib. I.
dinem imperitam, & illis temporibus rudem, efficacissimam, Deorum metum iniecisse. Et verò facit ad ingenium multitudinis. quæ alioquin *impotens, sæua,* Curtius
mutabilis, vbi vanâ religione capta est, melius vatibus lib. IIII.
suis (siue & *sacerdotibus*) *quàm ducibus regibusque*

 paret.

paret. Quin & Polybius Romanos laudat, & prudenter fecisse autumat, *quòd partem eam, quæ religionē & Deos spectat, in republicâ suâ sic conformarint & penè tragicè extulerint, vt nihil sit addere. Quod mihi quidē videntur*, inquit, PLEBIS CAVSSA *fecisse. nam si è Sapiētibus viris Rempublicā fas constituere: nihil opus sit tali istâ inductione vti at cùm multitudo vana sit, & varia præter leges appetat, iracunda ac violenta, vtile fuit interno hoc terrore, & superstitionis velut tragœdiâ cohiberi.* Hæc isti: at nobis non persuadeant, in bonâ republicâ vitiorum caput & fontem approbare. Mites animi fiunt, inquiunt. Imo viles, & istæ persuasiunculæ, vt cum poetâ dicam.

—— faciunt animos humiles formidine diuûm,
Depressosque premunt ad terram.

Nemo magnanimus, & alta meditans Princeps, tales subditos suos velit. Obedientiores etiam sunt? Abnuo, imò ad motus aut rebellionem proniores. Quoties olim, & nuper visum, prauæ aut nouæ Religionis titulo, populum concitatum? Vnus aliquis concionator, sanctimoniæ famâ, vt telo, armatus, & eloquentiâ aliquâ ornatus, quid non patrat? Omitto vetera, aut extera; ante annos circiter centum HIERONYMVS SAVANAROLA Florentinus, religiosi habitu (in Diui Dominici cœtu erat) tum vitæ verâ an fictâ sanctimoniâ, adhæc facundiâ, populum in se conuerterat. Pulsi Medicæi vrbe erant, & popularis status introductus: quem ille, vt ambitioni suę opportunum, omni ope tuebatur. Plebs ab eo pendula, & verba consultaque eius, oracula habere: ipsi optimates virum colere, & per eum se suosque ad remp. (nam hæc in eius manu) promouere. Regnabat enim non in concionibus tantùm & sacris ædibus, sed in curiâ, sed in comitiis: &

raro

rarò publicè, imò priuatim maius aliquid, sine eius arbitrio gestum. Dicam? non animis modò, sed & arcis, sed & armis ciuium, imperabat. Hoc regnũ totos annos quattuor exercuit. sed cùm inuidiâ interfectorum aliquot ciuium laboraret; alia etiam obiicerentur, quorum purgandorum, & diuinitatis famæ augẽdæ, cùm pyram ardentem ingressurum se vltrò spopondisset; mox retractans, vanitatis manifestus, & ex eo contemptior, apparuit. Deniq; in Pontificem summum linguę suæ tela vibrans, primò bonorum, mox & mediorum fauore destitutus, pœnas ad vltimũ ambitiosæ pietatis puplico igne luit. Scio variare super eo iudicia, & benigniùs quosdam loqui: esto. sed exemplum tamen potẽtiæ in populo, per titulum Religionis, insigne & Principibus metuendum præbuit. Talia aliqua in libello *De vnâ religione* dicta. Iam ratio firmissima & intima, Christiano Principi nefas Superstionem fouere. Et illi exterorum qui fecerunt, quàm turpiter & fœdè instituerunt? Exempla libet dare, & ridere: ac primùm

ÆGYPTIORVM. quos omnes gentes credo equidem vanâ & stultâ stuperstione anteiuisse. Neque enim ad homines, aut ad mortuos modò Deorum cultum, *Isim, Serapim, Anubim*; sed ad bestias, easque vilissimas trãstulerunt, *Canes, Ichneumones, Feles, Accipitres, Ibides, Lupos, Crocodilos*, tales plures. O amentiam! his cibos dare per obsequium pietatis soliti; his agros & vectigalia è publico assignare; horum in signis imagines præferre; his deniq; defunctis cum planctu funus, & sumptu monumenta facere. Ex his siquis sciens aliquod interfecisset, interficiebatur; siquis vel insciens *Felem* aut *Ibidem*, idem. Nugari videar. sed vera suo malo sen- 1.

ſit Romanus ciuis,æuo Diodori Siculi,id eſt Tullij Ciceronis,nam ipſe id ſcribit & teſtem ac ſpectatorem rei ſe adſcribit. Ptolomæus, inquit,quem Romani in regnum poſteà reſtituerunt,cùm primò Socius & amicus à Senatu P. Q. Romano dictus eſſet,magna lætitia publica,& concurſus fuit.Erant & Romani in turbâ: atq; inter eos miles caſu(non enim ſponte) felem occidit. Clamor, ira, tumultus. non inſcitia miſeri,non Romani nominis reuerentia,non imperium Regis, qui purpuratorũ præcipuos miſerat ad ſedandum & deprecandum:nihil, inquam,horum iuuit,quin ille ſtatim millenis manibus diſcerperetur, ſic vt nec funeri aut rogo aliquid ſupereſſet. Vides quàm mitis Superſtitio? rabies & furor eſt,cùm pectora inuaſit.

II. Sed & aliter etiã ſæuitia, an veſania eſt, in exemplo,quod eidem ſcriptori debemus. ÆGYPTVM aliquando fames inuaſit,ſic vt aliměta deeſſent. Quid factũ?verſi ſunt ad humanas carnes,& pepercerunt dictis beſtiis:pepercerũt?imò & aluerunt,neq; ambiguũ quin & humanâ carne. Cęcitatě! ergo homo Deo proximus, infra fœda animalia ponitur:& ille horum gratiâ interit, id eſt quid niſi iis immolatur?

III. Tolerabiliùs AFRI, qui non beſtiis,ſed Saturno tamen homines viuos ſacrificabant, & præſertim pueros,ætatem florentem,innoxiam; & ideò crudo illi Deo gratiorem. Res ita fuit Stabat Carthagine ſtatua Saturni ænea, manibus leuiter ſublatis, iterumque pandis in terram demiſſis. In eas ſolenniter vir aut puer impoſitus,ſtatim præceps deuoluebatur in ſubiectum barathrum, igne & eius alimentis plenum. Id viui comburium Deo dabatur, ſtato quidem die quotannis: ſed aliquando & extra

tra ordinem, & multiplicatis victimis, si clades aut tristius aliquid ciuitati euenisset. Vt in eâ, quam ab Agathocle acceperant, placuit decreto ducentos (horresco referens) optimatum filios Saturno sic immolari,&, quis credat?totidem alij sponte se obtulerunt. ipsa clades an florem hunc ciuium abstulerat, quem Superstitio impendit? indignor, an miseror? & lacrimas conditioni humanæ impendo, cui *vni Superstitionem datam* Plinius conqueritur: an non iure,cùm in hos vsus?

Sed ad ridenda magis,quàm deflenda eamus: & IIII.
stultitiam, quàm sæuitiam accusemus. MAHVMETES ille, heu nimis nostris cladibus notus, cùm cu- DC.XX.
pidine agitaretur nouarum opum& imperij,nouam Religionem, id est Superstitionem commentus est: ita me Deus,indecoram,futilem,nec colore vllo veri tinctam:etsi ex Iudæorum Christianorúmque libris,velut per Satyram,miscuit & confecit. O nugas,ô deliria! & lubet quædam recensere. Primum est, Deum vnum solidumq; (ὁλόσφυρον Græci exprimunt)eumdemq; incorporeum esse:Christum non Deum,sed magnum vatem & prophetam; se tamen maiorem, & proximè à Deo missum. Præmia qui ipsum audient, Paradisum, qui post aliquot annorum millia reserabitur: ibi quattuor flumina,lacte, vino,melle,aquâ fluere: ibi palatia & ædificia gemmata atque aurata esse:carnes auiũ suauissimarum, fructus omne genus,quos sparsi iacentesq; sub vmbrâ arborum edent: sed caput felicitatis, viros fæminasq; maiores solito,magnis genitalibus, assiduâ libidine & eius vsu,sine tædio aut fatigatione. Credet hæc aliquis dicta,& accepta? ampliùs. Ille verò Veneris his illecebris totam legem suam impleuit:
&

& viro permittit vxores iustas quattuor habere, pellices tot quot lubet. Etiam, scribit hisipsis verbis: *Mulieres habitaculum viri esse, ideò assiduè debere eas colere, sed & ingredi quà vellent.* O turpitudinē! non prouocat solùm ad crebrā, sed ad promiscuam libidinem: & supera, infera, aduersa, auersa, eodem iure habet. Atque adeò ipse bellè & in exemplum gloriatur, *Vndecim se mulieres habuisse in contubernio, & omnes vnâ horâ singillatim iniuisse, & patrasse.* Hæc & plura in eius *Corano*: sed & Physica quoque miranda. Nam facit Solem & Lunam in equis vehi: illum autem in aquam calidam vespere mergi, & bene lotum ascendere atque oriri. Stellas in aëre è catenis aureis pendêre: terram in bouini cornu cuspide stabilitam, & agitante se boue ac succutiente fieri terræ motum. Hominē autem ex hirudine aut sanguisugâ nasci. & quid addam? pudet, piget, miseret generis humani, cuius magna aut maxima pars his non vanitatibus, sed stuporibus est oppressa. Nam Asia ferè tota, plurimum Africæ, multum Europæ, iura sceptri & sacri Turcici accepit. Quin & multi extra Turcarum iura, vt magnus Tatarorum Chamus, vt Persa, vt alij in Indiâ & extremo Oriente, deliria hæc delirant.

V. Quid etiam omitto? iidem TVRCÆ, ad Ægyptiorum morem, feles, canes, pisces, aues, si non adorant, colunt tamen & pascunt: & his se velut largitionibus demereri diuinum Numen censent. Itaque videre Byzantij statis horis est, cibos apponi dictis animalibus: nec viles quosdam, aut mensarum analecta, sed orizam coctam, carnes assas recens, & hoc fine ex opsopolio emptas. quas & perticis longis imponere solent, & sic fugacibus aut vi-

tabundis

tabundis eorum dare. Quid, quòd aues etiam captas redimunt, & aëri ac libertati deinde, per pietatem, restituunt? Iam in re inanimâ, id est Chartâ, quas nugas edunt? Nefas eam abiici, aut calcari: si cubi vel fragmen vident, tollunt religiosè, & parieti adfigunt, aut imponunt. Refert Augerius Busbequius, in legatione suâ ad Soleimānum, cùm ductores tutoresque viæ Genitzaros haberet, grauiter aliquando apud se questos, quòd famulitio eius charta ad obscœnos vsus esset. Caussa autem quàm iusta? quia *Coranus* ille in eâ scriptus.

Sed lubet leui oculo alia terrarum etiam, & in iis VI. Superstitionem, lustrare: quæ discolor, sed vbique decolor, & candori ac veritati aliena compâret. Sunt in Orientis magno tractu, qui MALABARES appellantur, & à Calecutio, mare versus, & introrsum etiam colunt. Iis varij Dij, & simulacra eorum fœdo habitu, colore etiam ferè in nigrum. Templa *Pagodes* vocant: sacerdotes, *Brahmanes*. Iis tanta reuerentia, vt & belli tempore mediis armis interueniant, solâ religione & nomine suo tuti. Insigne eorum, tria fila, quæ ab humero dextro in sinistrum latus ligant. Nomen vetus est Indorum sapientum: & quædam ex iis habent. Sunt enim Astrologiæ periti, sed & Magiæ, ac prædictionibus plebi variè spem aut metum præbent. Finis earum, quæsticulus; vt in hoc genere solet. quem & ex sacrificiis aucupantur, cùm Diis suis cibos, sed & nummos, offerri iubent: atque ipsi iis vescuntur, aut vtuntur. Sacra eorũ & conuẽtus ferè cruenti. tela enim inter se spargunt, & qui iis occũbunt, migrare ad beatorum sedes rectà cẽsentur. Animas immortales prędicãt, sed Pytagorę somnio, in corpora alia transire.

Sunt

VII. Sunt & SINITÆ, siue SINENSES, vlteriore tractu ij quoque in Deorũ cultu, quos domesticatim plures habent. quosdam & tricipiti figurâ: an auditiunculâ aliquâ & adũbratione nostræ Trinitatis, quando & D. Thomam, & Christiana olim sacra, in iis locis fuisse, constans traditio est? Sed deunculos istos adeò magni haud faciunt, vt si aliquid præter spem aut vota euênit, ab ipsis pœnas exigant, atque adeò flagris cæsos in publicum sæpè abiiciant & exponant. Mox tamen pœnitentiâ recipiunt, iterumque (ô bellum ludum!) adorant, placant, supplicant, verbis, thure, mero. Solem tamen inter omnes præcipuo cultu & æstimatione habent: atque huic extra ædes progressi, sub dio, de paterâ * vinum, Græco & Romano more, libant. Sacerdotes, pro deorum numero, ipsi quoque frequentes. Sunt *Bonzij*, sunt & *Bonziæ* fæminæ; & super vtrosque *Tundi*: denique vnus supremus omnium, *Zasso*. Hi Bonzij conuentus suos & cõtubernia habent: vt Religiosi apud nos cœnobia: in regno quidem Iaponiæ ita crebra, vt vna aliqua prouincia supra DCCC. recenseat: in quorum singulis haud minus sit triginta Bonziorum. Nomino Iaponiam: nam & ij ritus eosdem cum Sinitis & sacra habent, hauseruntque vtrique à communi doctore *Xacâ*. Eorum dogma, Animas interire, eademque omnia à morte, quæ ante natalem: exitiabile Virtuti.

* *Vinum eius loci, è palmis.*

VIII. Iam in nouo orbe & illâ AMERICA quid dicam? spissæ & Cimmeriæ tenebræ: nisi quòd Hispani leuiter (sed adhuc leuiter) dispulerunt, & lucem nostram intulerunt. In PERVVII regni finibus receptum, Solem colere: quod Ingæ reges pro firmamento aut insigni dominationis instituerunt, cùm essent

essent dij anteà diuersi. Illorum solenne, templa vbique Soli erigere, ampla, magnifica, auro laqueata, aut & strata. In iis castæ aliquot Virgines, quarum pudicitia deuota: nec fas polluere, nisi vt luerent morte. Excusatur, siqua iurauit à sole compressam se, & ex eo vterũ ferre. Pænè is ritus fuit, qui Vestalium Romæ: sed numerus prægrandior, & in vno aliquo templo ducentæ, aut plures. Alij etiam ministri & æditui, alibi ad millia triginta: idque tantùm in templi vnius cultum & vsum. Sed earum munus, lanam & filum carpere, vestes texere, dijs ornandis: siue & ad sacrorum ritum, quo solent vestes & hæc texta vnà cum ossibus pecudum cremare, & mixtum cinerem, in altum spectantes, Soli iactare. Has virgines *Mamaconas* vocabant: ipsa templa, aut & idola, *Guacas*. Sunt & alij sacerdotes, vestitu niueo insignes: qui Deos adeunt, salutant, sermocinantur. sed id cum hac cautione, vt terram despectent, & oculos versus eos non attollant. Imò quidam aut obligant sibi lumina, aut eruunt semel & euellunt: quod sanctius reuerentiusque habetur. Sacrificia sunt pecudes eius loci, sed homines crebrò etiam, & infantes. Horum sanguine simulacra oblinunt: deinde exta inspiciunt, & è notis augurantur.

In Vicinis ei regno Locis deorum alia portenta. Quidam tigres, leones, feræ eiusmodi animalia colunt: alij feles, aut aues. Quidam (in prouinciâ, quæ *Manta* dicitur) Smaragdum insignem gemmam adorant, & pro vero numine habent. Mos omnibus, herbas certas pro thure adolere & incendere; itemque captiuos sacrificare, aut si desunt, è suis. Oracula petunt, & capiunt: tam certâ IX.

plerumque fide, vt Hispani tradant, nihil vel in eorum bellis, aut in suis ciuilibus euenisse, quod non prædictionibus fuerit vulgatum. Immortalitatem animi credunt, sed, vt videtur, cum ipso corpore, & quasi migrent: certè sepulchra laxiora, & magis apparata faciunt, quàm vllas viuentium domos. Sed & cùm moriuntur, comites accipiunt, quasi ad ministerium aut solatium: atque in primis carissimas vxorum. Eæ certant inter se & æmulantur, quæ cum mortuo viua (ita fit) defodiatur. Quòd si insignior aliquis satrapa aut regulus obijt, turba est eorum earumque, quæ commoriuntur. Argumentum, quòd ad res lætas & geniales ire se putent, hoc est, quòd potum & cibum affatim apponant; sed & quotannis, velut parentalibus, per foramen supernè, de industriâ sic factum, infundant. Choreas illic, & in alijs festis diebus honori Deorum ducunt, bini & bini iuncti in seriem, duobus præsultoribus, qui dant modos. Tenent autem sic saltantes manu vas potorium (assiduè enim bibunt) & alterâ interim penem, vt infusa emittant.

X. Vltimi sunto MEXICANI, quos diuidit angustior ille Isthmus. Vastum regnum, & olim innumerus populus, & dij pro modo. Nam omnium fermè rerum affectuumq; eos habebant, vt Aquæ, Piscium, Frumenti, Fructuum, Amorum, Bellorum, & quidquid dici fingique tale potest. Aiunt ad duo millia Deorum culta sollenniter in vrbe *Themistitan,* quæ regni metropolis, fuisse. Templa ijs magnifica, laxa, quadratâ ferè formâ. Sacrificia cruenta, ex animato, & ex homine: atque adeò hominum ad quinquaginta, aut supra, millia

vno

vno anno immolabant. Dignum relatu eſt quod Ferdinando Corteſio (immortalis gloriæ,ob quæſitum ſubactumque hunc tractum) Corteſio, inquam, euênit. Populi quidam ibi, nouitate facinorum eius attoniti, legatos mittunt, qui ſic affantur. *Tria genera munerum ad te ferimus. Primò quinque homines. & ſi Deus quidem crudus es, & ſanguine placandus; cape iſtos, & veſcere. plures etiam dabimus. Sin bonus mitisque es Deus, en tibi herbas & plumas, ad ſupplicandum. Si porrò homo es; cape has aues & fructus, quos damus in tuum & tuorum vſum.* O Deus, qui cœpiſti has tenebras minuere, totas pelle, & ipſum te verum nouumque Deum cum nouo imperio oſtende.

Pleraſque Superſtitiones, quæ in partibus orbis ſunt, dixi: vnam quæ in toto eſt, omiſi, IVDÆORVM. Ij enim ſparſi per Europam, Africam, Aſiam, quaquà verſus colunt: pertinax natio, & qui vmbram pro luce, pro veritate imaginem tenuerunt, & tenent. Quàm multa etiam priſcis illis ſuis, ſacriſque libris, vana, ſuperflua, inepta addiderunt? ad Thalmudem appello. Sed iſti, quod mirum, & ter mirum eſt, toties attriti vel exciſi potiùs, viuunt & vigent; & corpus illud gentis ſeruant, atque adeò propagant. Legat, qui volet, àb Hieroſolymis captis, quoties à Principibus Romanis Græciſque pulſi vel cæſi, quoties à Chriſtianis etiam regibus ſint: mirabitur & vix credet, vel paucos ſupereſſe in ſemen. At illi, vt dixi, frequentes ſunt & florent. frequentes? Bellonium audi, fidum obſeruatorem. *In omni imperio Turcico,* inquit, *vix opidum aut pagus eſt, in quo non plurimi Iudæi agant: atque ij ferè variarum linguarum periti, quod magno vſui* XI.

est exteris aut peregrinis. Nec in illo tantùm imperio, sed in Oriente, in Septemtrione, apud Christianos etiam agunt: & quamquam sic distracti, vnionem & puritatem gentis seruant, à coniugijs alienigenarum decreto auersi. Quid Deus in istis struat aut moliatur, nescio: nulla quidem gens ab orbe condito, aut frequentiam, aut sinceritatem suam seruauit, opinor, præter istam.

CAP. IV.

DE IMPIETATE.

Eius matrem Superbiam, aut Ferociam, sæpè & Vitiorum cumulum, esse.

DEflectio altera *Impietas*, siue *Irreligio*, si ἀσέβειαν Græcorum sic licet vertere. Grande, & vt sic dicam, malorum malum: cùm homo à ratione, imò à naturâ abit, contemptor Numinis aut negator, quod illa asseruit, & hæc inseuit. Eò veniri solet, siue à superbâ quadam & rudi Ferociâ; siue à Vitiorum magnitudine & cumulo, quæ animum manciparunt. Deo enim tum se subtrahit, & ne illum timeat, spernit: itemque præmia omnia futura, aut pœnas. Infelices hi tales! etiam in externis rebus successibusque: quia desertores sui Deus deserit, nec cadunt solùm turpiter sæpè, sed ruunt. Quàm fœdi etiam sunt? super omnes Superstitiosos: quia vt illi conniuent ad supremum Numen, aut malè vident; sic isti cæcutiunt, & nihil vident. Quis autem neget cæcitatem deteriorem lippitudine esse? Eam ego in paucis exemplis proponam: paucis

paucis, & idipsum timidè. nec aliter quàm in templis malos Genios solemus, ad fugiendum & abhorrendum.

Omitto veteres, apud quos veniam aliquam habuerit, in caligine errorum: apud Christianos quî potest? Et sunt tamen, qui non vitâ solùm eam præferunt: sed impudenter linguâ exprimunt. vt ille FREDERICVS II. Imperator. cui sæpè in ore: *Tres fuisse insignes impostores, qui genus humanum seduxerunt, Moysem, Christum, Mahumetem.* O impure, ô impie! te hoc dicere, quod gentilium quidam olim, *Christum magum fuisse, & ex Ægyptiorum adytis angelorum potentium nomina habuisse?* I.

Arnob. lib. I.

Mitior ALPHONSI X. Hispaniæ regis, sed non melior vox aut sensus. qui solitus Prouidentiam identidem culpare, & dicere: *Si principio mundi ipse Deo adfuisset, multa meliùs, ordinatiusque condenda fuisse.* Misello, sapientiâ supra Deum es? lingua quò abis, mens quò abisti? Sed notabile, vtrumque istum, & Fridericum & Alfonsum, illum imperio, hunc regno priuatos, in publico odio & infamiâ obijsse. Plura non addo, nec vel calamum aut chartam relatione ipsâ maculo. II.

CAP. V.

DE FATO.

Id considerandum, credendumque esse.

AT tu qui Deum & Religionem colis, etiam Fatum: id est Prouidentiam, decretumque diuinum. *Quid enim aliud est Fatum* (dicet pro me

est exteris aut peregrinis. Nec in illo tantùm imperio, sed in Oriente, in Septemtrione, apud Christianos etiam agunt: & quamquam sic distracti, vnionem & puritatem gentis seruant, à coniugijs alienigenarum decreto auersi. Quid Deus in istis struat aut moliatur, nescio: nulla quidem gens ab orbe condito, aut frequentiam, aut sinceritatem suam seruauit, opinor, præter istam.

CAP. IV.

DE IMPIETATE.

Eius matrem Superbiam, aut Ferociam, sæpè & Vitiorum cumulum, esse.

DEflectio altera *Impietas*, siue *Irreligio*, si ἀσέβειαν Græcorum sic licet vertere. Grande, & vt sic dicam, malorum malum: cùm homo à ratione, imò à naturâ abit, contemptor Numinis aut negator, quod illa asseruit, & hæc inseuit. Eò veniri solet, siue à superbâ quadam & rudi Ferociâ; siue à Vitiorum magnitudine & cumulo, quæ animum manciparunt. Deo enim tum se subtrahit, & ne illum timeat, spernit: itemque præmia omnia futura, aut pœnas. Infelices hi tales! etiam in externis rebus succesibusque: quia desertores sui Deus deserit, nec cadunt solùm turpiter sæpè, sed ruunt. Quàm fœdi etiam sunt? super omnes Superstitiosos: quia vt illi conniuent ad supremum Numen, aut malè vident; sic isti cæcutiunt, & nihil vident. Quis autem neget cæcitatem deteriorem lippitudine esse? Eam ego in paucis exemplis proponam: paucis

paucis, & idipsum timidè. nec aliter quàm in templis malos Genios solemus, ad fugiendum & abhorrendum.

Omitto veteres, apud quos veniam aliquam habuerit, in caligine errorum: apud Christianos quî potest? Et sunt tamen, qui non vitâ solùm eam præferunt: sed impudenter linguâ exprimunt. vt ille FREDERICVS II. Imperator. cui sæpè in ore: *Tres fuisse insignes impostores, qui genus humanum seduxerunt, Moysem, Christum, Mahumetem.* O impure, ô impie! te hoc dicere, quod gentilium quidam olim, *Christum magum fuisse, & ex Ægyptiorum adytis angelorum potentium nomina habuisse?* I.

Arnob. lib. I.

Mitior ALPHONSI X. Hispaniæ regis, sed non melior vox aut sensus. qui solitus Prouidentiam identidem culpare, & dicere: *Si principio mundi ipse Deo adfuisset, multa meliùs, ordinatiusque condenda fuisse.* Misellе, sapientiâ supra Deum es? lingua quò abis, mens quò abisti? Sed notabile, vtrumque istum, & Fridericum & Alfonsum, illum imperio, hunc regno priuatos, in publico odio & infamiâ obijsse. Plura non addo, nec vel calamum aut chartam relatione ipsâ maculo. II.

CAP. V.

DE FATO.

Id considerandum, credendumque esse.

AT tu qui Deum & Religionem colis, etiam Fatum: id est Prouidentiam, decretumque diuinum. *Quid enim aliud est Fatum* (dicet pro me

Minutius Felix) *quàm id quod de vnoquoque nostrûm fatus est Deus?* De vnoquoque nostrûm, sed & de rebus omnibus quæ sunt, fuerunt, erunt. Is enim qui omnia fecit, dirigit eadem, mouet, seruat: *καθάπερ ἡνίοχος ἀγαθὸς* (verba Trismegisti) *τὸ τοῦ κόσμου ἅρμα ἀσφαλισάμενος καὶ ἀναδήσας εἰς ἑαυτὸν, μή πως ἀτάκτως φέροιτο*: *tamquam Auriga peritus, currum hunc mundi firmans in se atque alligans, ne incompositè feratur.* Prorsus ita est, per caussas medias, variè nexas, prima illa caussa omnia temperat, suauiter, prudenter, vtiliter: nec aliter est censendum. Hoc monitum variam vtilitatem Principi dabit. à Deo se & regnum; à Deo bona malaque externa esse: ideò nec in illis elatè, nec in istis abiectè nimis agendum. Constantia vbique esto, & volens quædam obedientia decretis diuinis. *Nam longè præstat* (ait Gregoras Nicephorus) *quietum ferri à ferente Fato quàm obnitendo velut materiam & alimentum ei præbere. Hoc enim tale est, ac siquis ignē metuens ades iam circumdantem, non exstinguat eum, sed sarmentorum fasces aggerat, & oleum affundat: aut siquis furente Boreâ, & tempestate exiguâ fragilique cymbâ, contra fluctus & per eos eluctari conetur.* Altera etiam vtilitas, inquirere leuiter & modestè in Fata, & videre quò vis illa supera, nostra hæc trahat: proque eâ inclinatione, se & consilia adaptare. Magnus est fructus; & prudenti viro vix publica Fata conuersionesque obscuræ, ex signis quæ præeunt vel adhærent. Ruere aut vertere hunc statum vult? consilia praua, & homines tales erunt, qui ad gubernacula admouebuntur. Delatio, adulatio, vanitas locum habebunt: probitas, veritas, prudentia exsulabunt. Sed &, vt in citharâ, concentus turbabitur: & obscura primùm, mox palàm discordia erit. Vult attol-

Cap. xv.

Lib. VIII.

attollere? omnia alia. locus consilijs, locus honosq; virtutibus, etiam artibus: denique siquid ægri in Republicâ, sanatur; siquid sani, fouetur. Vt qui libram tenet, in hanc aut illam lancem pondus adijci iubet, & inclinat: sic Deus. & fortunam temperat, sed manibus aut consilijs ferè nostris. Atque hæc ita palàm, vt vel hebes mens videat, si non prędeat: & dominum arbitrumque terrestrium rerum, ex euentis, illum è cælo agnoscat. O quàm mira, quàm inopinata sæpè ab illâ potentiâ? Nam & hoc gaudet atque amat, præter opinionem (non enim rationem) quædam facere, & vel sic ostendere vim illam omnia gubernantem & mouentem. Hęc vniuersè: sed in Exemplis etiam distinctiùs videamus, & monita pro ijs aptemus. Primum esto,

MON. I. *Regna & Reges à Deo dari.*

Quid clarius? quæ vis, gratia, aut commendatio, AGATHOCLI regnum in Siciliâ dederunt? Pater ei figulus, pueritiam in luti sordibus, adolescentiam in impudicitiæ, iuuentam in libidinis egit. Ab omni parte infamis, odio ciuium & inopiâ, ad latrocinium compellitur. En gradus, quibus ad sceptrum veniatur! Sed mox miles, & dux è milite: id quoque cùm infamiâ, quòd defuncti *Damasconis*, cui successerat, vxorem stupro anteà cognitam, sibi ceperat, & cum eâ ingentes opes. His fretus, occupare imperium patriæ bis conatus, bis repellitur; denique in exsilium agitur. Quid fit? iungit se Siculis, Syracusiorum hostibus, palàm bello patriam petit, & obsidet: nihil efficit, cùm Pœni in auxilium euocati 1.

ſtrenuè propugnarent. Vi deſperatâ, ad fraudes ſe vertit, *Hamilcarem* Pœnorum ducem ad pacem inuitat (ea ſpecies & honeſtus titulus fuit:) reuera ad pactionem, vt cederet, & traderet ſibi Syracuſas. Ita factum. regnat, cædes populi & Principum facit: & miro iterùm fato, ipſis conciliatoribus ſceptri Pœnis bellum infert, & in Africam tranſfert. Præter ſpem variè victor, & præter ſpem quoque mox victus, deſerto exercitu, liberis, amicis, pænè ſolus in Siciliam effugit. Seruat tamen regnum, etſi in variâ ſorte: immoritur ei, ſed ita vt pelli vxorem liberoſque videret, & ab nepote id eripi, non diu fruituro. In his talibus vbi ratio alia, quàm ſumma illa Ratio eſt, Fatum nobis dicta?

II. Hæc in vno illo rege. quid in quattuor (ſeptem in vniuerſum fuêre) ROMANORVM? Primus *Romulus*, & tertius *Tullus Hoſtilius*, vterque ex paſtore ad ſceptrum peruênit: quintus *Tarquinius Priſcus*, è peregrino & exſule: ſextus *Seruius*, quod ipſum nomen præfert, è vernulâ & ſeruo. Quid hæc aliud ſunt, quàm

Sidus, & occulti miranda potentia fati?

III. Nam de C. MARIO minùs mirum in populari electione, ſi ad ſumma peruênit ipſe popularis. Sed ex imâ tamen plebe ac municipali, miles mox factus in caligâ, tum Centurio, tum Tribunus: & in vrbe etiam petere honores auſus, ſæpè repulſus, ſpretus, irrupit tandem in Curiam magis, quàm peruênit. Ex illo tamen Mario tam humili, tam faſtidito, ille Marius emerſit qui Africam vicit, regem Iugurtham, formidatum Romanis, in triumphum duxit: & parum eſt: ille Marius, qui

Cim-

——— *Cimbros, & summa pericula rerum*
Excepit:
& trepidam non Italiam modò, sed vrbem defendit. Ille, qui post se . tum Consulatum (rarum decus) carcerem & exsilium subiuit: plenus tamen certusque spei, quòd olim iuueni in agro apricanti, Aquila septem pullos in sinum iecisset, toties iterandi scilicet summi imperij signum. Nec fefellit euentus. Rediit, hostes vicit, vrbem & Consulatum septimò iniuit, & in eo exspirauit. Quidlibet sperandi & timendi, cùm Fata volunt, clarum exemplum.

Nec minus in MASANISSA (*Marius* enim me in Africam reuocat.) qui mortuo patre Galâ, patruo succedente, & mox illo quoque mortuo, per fraudem exutus regno & priuatus, arma sumpsit, ac denique victoriæ & illius compos fuit. Sed non diu eâ gauisus, & hoc fruitus, à *Syphace* rege bellum excepit: qui iusto prælio eum fudit. In montem Balbum confugerat, sed illinc quoque *Bocchar* Præfectus regius eum pepulit, ad tantam paucitatem redactum, vt vix quattuor equitibus comitatus effugerit. Ventum erat ad flumen, nec vadari poterat: quid facis Masanissa, & tuum Fatum? metu vrgente in id se conijcit, & duobus comitum gurgite abreptis, ipse cum duobus aliis inter virgulta vlteriora delituit. Fama tamen sparsa submersi, populares (vt quisque in eum affectus) erexit, aut terruit: cùm ille vulnus (nam & id acceperat) in speluncâ auiâ curans, latrocinio duorum equitum per dies aliquot vixit. Mox vbi equi patiens fuit, audaciâ ingenti pergit ire ad regnum recuperandum: quibus præsidijs? haud plus qua- IIII

draginta equitibus, qui in viâ ſe addiderant: auctiſque paullarim ad VI. millia peditum, IIII. equitum, copijs, paternum totum regnum recepit. Sed nondum finis fatalis diſpoſitionis. iterùm pellitur, victus à *Verminâ Syphacis* filio, quem rex in eum miſerat. Ibi omnibus opibus, ſed non ſpe amiſsâ, cum LXX. equitibus effugit ad Garamantum terram: hæſitque vagans aut latitans, donec C. Lælius à Scipione miſſus cum claſſe appuliſſet. Iunxit ſe, & magnum nomen, etſi exiguas vires attulit: peritiâ tamen militiæ & locorum, aliquod ad victoriam momentum. Quæ mox ſecuta. victi Carthaginienſes & Syphax: iſte perijt, & regnum eius Scipio totum Maſaniſſæ donat, finibus etiam auctis. Quid deinde? nec ſic fideliter Fortuna ei ridet. in ipſo aditu iactatur, ſed Veneris inſidijs, non vi Martis. Erat *Sophonisba*, Syphacis anteà vxor, mulier inſigni facie, facundiâ, & aſtu. Hæc regiam ingredienti occurrit, deiecta, mœſta, ſed quod decêret: & ſtatim Numidam in amorem ſui rapit. Iubet igitur bono animo eſſe, dextram & mox corpus iungit: ſed petenti anteà iurat, *Nemini ſe traditurum eam Romano.* In his erat, cùm Lælius ſuperuenit, & Sophoniſbam dedi poſtulat: fluctuante Maſaniſsâ, in vehementiſſimi amoris æſtibus, illam deſereret, an amicitiam Romanam. Sed ratio & vtilitas affectum vicit: illa vitâ abit, iſte ad Romanos redit, & adhæret. per eos regnum ſtabilit, auget, quod ad poſteros etiam tranſmiſit.

V. Inſerit ſe his exemplis & fæmina. Erat *Leontij* cuiuſdam Athenienſis philoſophi filia, ATHENAIS nomine, multo ingenij corporiſque lepôre, aut Venere. Pater occulto aliquo de fortunâ eius præſagio,

ſagio, omnes opes moriturus duobus filijs reliquerat; huic ſolos centum aureos, cum elogio, *Suffecturam ei fortunam ſuam*. Igitur cum fratribus litigat, vt iniuriâ affecta. ſed infirmior ſexus aliam etiam accipit, & pulſa ab ijs Conſtantinopolim venit, vt viam futuræ magnitudini aperiret. Inſinuat ſe, & commendat cauſſam *Pulcheriæ* Imperatoris ſorori: cui ſtatim ita placuit, vt percontata, ecquid virgo eſſet? in aulam acceperit, ſed baptiſmo, rudem ad id Chriſtianæ religionis, priùs ablutam. Nomen eius in EVDOCIAM mutat: ac ſic denique amat, vt fratri *Theodoſio*, apud quem omnia poterat, coniugem deſponderet. Hem; aſcenſus! ſed ecce & deiectio. nam diu felix eo coniugio, amata & amans, in ſuſpicionem probri incidit, & contubernio excidit, hac cauſsâ. Imperator inſigne, & prægrande pomum dono acceperat: quod porrò vxori ſuæ blandiens tranſmiſit. Accepit illa, & idem mox *Paullino*, facundo & erudito viro, ideóque eruditæ fæminæ caro, nihil ſequius cogitans dedit. Quod ille, ignarus vnde eſſet, iterùm Imperatori, vt regium aliquod munus offert. Mirari ille, & primùm ambigere; mox agnoſcere, & ſuſpicari. atque ita properè ad vxorem veniens, callidè pomum ab eâ repetit, anteà donatum. Hæc totius facti ignara, temerè & iuueniliter aſſerit, ſeſe ediſſe: iterumque rogata dicit, atque adeò iurat. Imperator ſeriò tum offenſus, & mendacij arguens, pomum profert: nec ſatis de amore occulto & improbo ſuſpicatus, Paullinum occidit, illam abdicat, & relegat. O vterque amans, veſtri miſereor! etſi hæc quidem caſum fortiter tulit: & iuit Hieroſolyma, & piè caſteque viuens ibi moritur, ſed præmortuo marito.

Multa

VI. Multa hæc in historiâ veteri: nostri æui vnum addam. PHILIPPVS II. Hispaniarum rex, quid nisi fato in illud Lusitaniæ etiam vênit? Quod ita fundatum firmumque in copia successorum videbatur, vt locus nō esset aut rima vel improbæ externę spei. Ecce * *Emanuel* XIIII. Lusitaniæ rex tres vxores duxerat, & ex omnibus liberos tulerat. primā, *Isabellam*, maximam natu filiarum *Ferdinandi* & *Isabellæ* Hispaniæ regum. Proles ex eâ nata *Michael*: qui si vixisset, certus heres omnium istorum regnorum erat, quæ nunc magnus Hispaniarum rex tenet. Obijt puer, & ipsa mater eius à partione. Ergo alteram tunc filiam *Mariam*, quæ tertia erat eisdem Ferdinando & Isabellæ, nuptijs iungit: nam *Ioanna* secunda, tradita *Philippo* Austriaco fuit, è quo coniugio Hispaniæ isti reges. Emanuel igitur ex *Mariâ* numerosam sanè prolem gignit, sex masculos, duas filias: denique è tertijs etiam nuptijs, quas cum *Leonora* Philippi Austrij filiâ coiuit, duos liberos, filium filiamque. Obserua, te obsecro. an non hæc fundata domus, in tot fulcris, vt sic dicam, regni? Iam ad liberos istorum veni, quanta series? *vigintiduo* erant, qui Philippum regem anteibant, & successione legitimè arcebant: & tamen quò Fata vocabant, vênit & successit. Pręmortui omnes illi sunt, quid? nisi vt vnum facerent Hispaniæ totius caput. Magnus fauor Numinis, nec semel in hac gente (Austriam dico) se ostendit: quæ per hereditates & aduenticia inctementa ferè creuit.

* Regnare cœpit an. ∞. CCCC. XCV.

II. Regna

II. *Regna à Deo & Reges tolli.*

Vis illuſtre exemplum? CYRVS erit. qui per annos triginta, in magnâ gloriâ rex Perſarum, finitimis, deinde longinquis, ſubactis, longiùs manus etiam ad Scythas porrexit. Venit cum magno & victore exercitu, ô dedecus! à fœminâ vincendus. *Thamyris* ea erat, quæ genti præerat, & filium ad fines regni repulſurum vim externam miſerat: ſed victus eſt, & inſidijs à Cyro circumuentus. Ergo ipſa molem regni vltimam exciuit, & dat ſe animoſè obuiam, atque ijſdem fraudibus circumuentum & clauſum, ipſum copiaſque cecîdit. Ducenta Perſarum millia erant: ingens clades: adde ludibrium. caput mortuo reſecat, & in vtrem ſanguine plenum merſo exprobrat: *Satia te ſanguine, quo expleri nequiſti.* Regnum longâ mole fundatum, vbi es? rex tot annos felix & victor, vbi es? quò Fata & ordo rerum miſerunt, à ſummis ad ima decidiſti. I.

Iam POLYCRATES, rex Samiorum, non fortunati, ſed Fortunæ nomen videbatur. Nihil ei in vitâ aduerſum: ante vota, ſupra vota, omnia aderant: id eſt, priuſquam vellet, & pluſquam vellet. Cælum, terra, mare fauebant, aut ſeruiebant: & res in exemplo raro dixit. Anulum in mare abiecit, quaſi Nemeſi placandæ: quid fit? in piſce mox inuentum recepit. At vltima diſſident. & *Oroetes* Darij regis ſatrapa victum, captum, morte, nec ea communi (non dicam regia) affecit: ſed in cruce alta ſuſpenſum, mirabile & miſerabile orbi ſpectaculũ, ſubiecit. O verè Deum, qui inopinatè mutat! II.

Et

III. Et in VALERIANO etiam Imperatore Romanorum, id est orbis pænè terræ, quàm simile ludibrium! Ille post quindecim regni annos in ignobilem seruitutem, & audientium aures grauaturam, vi Fati incidit. Bellum, magnis viribus, *Sapori* Persarum regi fecit: sed eo fine, vt victus & viuus in manus hostium veniret Imperator. Barbaro fastu victoriâ vsi sunt. siquidem Sapor, vt catenatum mancipium circumduxit; & quoties equum conscenderet, non manu eius, sed inclinati dorso, adiutus innixusque est. Quis hominum sic subitò deijcere & calcare Principem rerum potuit, præter diuinum supremumque decretum?

IIII. Assidet, quod BAIASITES PRIMVS, quem *Gilderun Chan* à fulmine Turcæ dicunt, magnus animo & rebus Imperator fuit. Atque is variè, & per decem ampliùs annos victor, magno illo prælio cum *Temire Chano*, quem *Temir-lancum* à claudicatione item vocant, conflixit. Vtrimque ingentes copiæ. robora virorum & militiæ vsus à Turcis; Fatum aliunde stetit. Nam & auxiliares copiæ Tatarorum in ipsâ pugnâ deseruerunt Baiasitem, transitione ad hostem factâ: idem milites, è regione Germiani & Mentesij. Solus se non deseruit, cum immoto Prætoriano agmine, Baiasites: & murus illic belli. Sed vis ac multitudo perrupit, ipse captus, filius eius *Mustaphas* cæsus, & quidem feliciùs. Nam pater ad victorem Temirem perductus, honestè primùm exceptus est: cùm & obuiam pedes extra tentorium iuisset illi, in equo aduentanti. Cùm descendisset; vterque, pro more gentis, humi in tapete consedit. atque ibi Temir (operæ pretium visum, fide Annalium Turcicorum

cicorum verba dare) *O* * *Chan*, inquit, *magnas v-terque Deo gratias debemus: ego, quòd claudus ille ab ipsis Indiæ finibus ad mænia Siuastæ imperium extenderim; tu, quòd à Siuastâ, ad ipsos Pannoniæ fines. Orbem terræ inter nos partiti penè sumus. Debemus igitur gratias, atque ego reddidi, & reddam: tu verò parùm fortasse memori grataque mente fuisti, & ideò hæc calamitas interuenit. Sed age mi Chan, si ego in tuâ sic sim potestate, quid ageres? dic liberè & veraciter*. Ibi aiunt Baiasitem, qui feroci & elato animo erat, subiecisse: *Equidem te, si numen victoriam adnuisset, in ferream caueam inclusum circumduxissem, spectaculo & ostentui cunctis*. Temir eo audito, sententiâ hac in ipsum est vsus, & sic inclusit. Miser triennium ferè ita vixit: & cùm desperatâ liberatione audisset in Tataros se abducendum, caput validis iteratisque ictibus caueæ ferreæ incussit, & indignantem animam sic emisit. Multi & pulchri ludi in hoc Mundi theatro: sed tragœdiam belliorem rarò, aut nec legimus.

* Dominū notat.

V. Nisi lubet & ad Sacros apices venire, & videre quomodo nec ijs vis ista parcat. CAROLVS CARAFFA à Paullo IIII. Pontifice designatus Cardinalis fuit: eius frater IOANNES Montorij Comes, & Dux Paliani factus. Omnia isti apud Pontificem, quæ vellent, poterant: & plus quàm æquum decorumque erat, volebant. Mansit aura secunda, quamdiu sidus illud luxit: post eius occasum, *Pius Quartus* in Pontificatum assumptus, idque operâ & gratiâ (notabile est) *Caraffarum* maximè. Sed iste inter primas ferè publicas actiones habuit, Caraffas euertere: fecitque initium VII. Idus Iunij, ipso die, quo *Carolus* ∞.IↃ.LX.
pillei

pillei honore donatus fuerat, in carcerem eo coniecto. Additus Dux Paliani, frater; Comes Allifanus, alijque propinqui eorum aut clientes. Nouem menses in arce Sancti Angeli habiti, non nisi crimina & mortes audierunt: & hanc denique sententiâ Pontificiâ subierunt. Cardinalis nocte, carnificis manu strangulatus; Dux capite truncatus, vnà cum Allifano Comite; & cadauera in publicum spectaculum exposita. Quis sensus, & occulta vox, tibi Roma tunc fuit? cùm multi Pontificis seueritatem, & ingratitudinem, accusarent: sapientiores, incerta rerum humanarum, sub illustribus exemplis, agnoscerent; & vilium reorum pœnâ atque ignominiâ perijsse, qui dignitate & opibus culmina paulloantè fuerant rei Romanæ.

MON. III. *Et caussas quasdam medias, sed inopinatas, his interuenire.*

1. Adstruit & asserit se vbique Prouidentia: sed apertiùs, cùm caussæ quædam mediæ subitæ, aut insolitæ interueniunt, & licet dicere, Quis exspectasset? In DIONIS rebus hoc elucet, cùm Syracusas liberatum iret à tyrannide Dionysij, graui & famosâ. Erat tum fortè in Italia Dionysius, & res alias agebat: id quod Dioni (fato sic disponente) commodè & feliciter euênit. Nam cùm ipse in Siciliam, exiguis copijs, animo quàm prudentia maiore, appulisset: *Timocrates*, primus amicorum Dionysij, & qui vicem eius regebat, statim hominem certum cum litteris ad Dionysium ablegat, qui Dionis aduentum, & res in Sicilia motas nunciaret. Summa erat, omnia relinqueret, rediret, nisi à suis

ſuis vellet relinqui. Homo feliciter fretum traijcit, *Cauloniam* terrâ tendit, vbi Dionyſius tunc ſecurè agebat. In viâ fortè notus occurrit, qui recèns victimam immolauerat, & partem eius amicè communicat & donat. Accipit, in vidulum lateralem imponit, vbi & Timocratis epiſtola erat. Pergit intereà ſtrenuè, & noctem itineri cùm adſumpſiſſet, iam feſſus, neglectim abijcit ſe in humum, & componit leuiter dormiturus. Haud procul à ſiluâ erat: è quâ ecce lupus egreditur, & odore carnis ſtimulatus accedit, & vidulum à latere abripit cum ipsâ carne. Paullopòſt homo expergiſcitur, vidulum deſiderat, & circà quærit: fruſtrà. itaque metuens offenſæ aut pœnæ, non ſuſtinet ad Dionyſium ire, & aliò diuertit. Hoc caſu, tardiùs quàm opus erat, & alijs litteris, Dionyſius cognoſcit quid ageretur. Subuenire vult, non poteſt: à ſceptro ad ferulam redigitur. à quo? Deo, Deo, qui inopinatum illud interiecit.

Quid in M. BRVTO, & campis Philippicis? II.
manu Prouidentiam tango. Legiones vtrimque, & inſtructæ copiæ: egregij duces. concurritur: vincit cornu dextero Brutus, & oppoſitum *Octauianum* pellit, atque adeò caſtra eius capit: & quàm pænè ipſum? Plena & certa victoria videbatur: ſed quam Caſſius malâ ſorte peruertit. Nam ipſe ab *Antonio* pulſus in ſuo cornu, ſed fugâ & damno leuiore: & facilis inſtauratio, ſi de Bruto ſciuiſſet, aut ſperaſſet. At campus, qui puluere ſtabat, impedijt proſpectum: & triſte, ſed falſum, ei augurium in animo, victum etiam Brutum eſſe. Tamen adhuc dubius, ſubſtitit in colle quodam, & L. Titinnium, ex fidis amicis, mittit ad exploran-

dum. Ille in Bruti milites statim incidit, victores &, vt fit, palantes. De Cassio, *Quàm saluè?* quærunt, audiunt, & læti Titinnium circumfundunt, & vnà ad Cassium, animaturi eum tendunt. Qui cùm videt, & rectà ad se venire, hostes arbitratus, & amicum suum captum: *Quid vltrà moramur?* inquit: *spes, vita, dedecus abeant:* & simul ceruices suas liberto præbuit incidendas. Vix factum, Titinnius superuênit: & casum miseratus, sibi iratus, (quasi mora in caussâ fuisset) idem genus fati sponte sumpsit. Hæc res & Brutum perdidit: qui in Cassij animâ suum animum amisit.

III. Multa possim: vnum ex historiâ vetere, & de inclyto illo ANNIBALE inter omnis æui duces. Iure hoc elogium vindicat: nec fuit aut erit, qui militari astu aut peritiâ virum æquabit, non dicam superabit. Is in Italiâ dominabatur, post Cannas victor: & quid nisi Roma restabat? Fręnum fati cohibuit, ne statim iret: idem consilia eius alia, consulta licet & firma, euertit. Fœdus cum *Philippo* tunc Macedonum rege percusserat, & vt is in societatem belli, aut potiùs victoriæ, veniret: legibus ijs, vt Italia quidem Annibalis & Carthaginiensium esset; Græcia Philippi, Punicis mox armis subiuganda. In hanc rem firmandam, Xenophanes legatus à Philippo mittitur. nauigat, legit oram Italiæ, iuxta Tarentum in classem Romanam incidit, capitur: & *Quis, quò, quare*, rogatur. Ille Græculus, callido mendacio se expedit; & ait à Philippo rege ad Senatum Romanum mitti, vt fœdus in Annibalem & Pœnos iungat. Romani, & eorum Dux Valerius Læuinus, lætari, ouare: & cęlitus tam opportunum auxilium, à potenti rege, in re-

in rebus arctis, missum opinari. Itaque honore honestant, prosequuntur, & in tutum Italiæ litus exponunt. Expositus ille rectà ad Annibalem tendit, & mandata dat, accipit: denique de tota re peragit & definit. Nihil supererat, nisi vt ipse ad Philippum, Philippus in Italiam veniret; & funus res Romanæ essent. Deo aliter visum, vigilat: & in reditu eadem nauis in Romanam classem incidit, sed cui Q. Fuluius præesset. Ille prioris doli & hominum ignarus, quærit solita: & Xenophanes semel mentiendi felix, eodem applicat, *A Senatu venire, ad regem suum ire*. Hæc vultu ac voce constans: iamque persuaserat. cùm ecce vident inter comites, quosdam Punico habitu. & *Qui isti?* clamat Fuluius: *à Græcià non sunt*. Turbantur, fatentur, in vincula dantur, Romam mittuntur: omnia consilia & pacta detecta, Roma seruata. Seruare enim eam fuit, vel in tempus cœpta impedire, & donec misera respirasset. I nunc, & quis Epicurus hîc Prouidentiam neget?

Iterùm idem in EODEM. Rebus iam, sua culpa & mora, dubijs, & Romanis animo ac viribus auctis: vt suas pariter firmaret, fratrem *Asdrubalem* ex Hispania euocauerat, cum nouis copiis, & valido exercitu. Iam Alpes transierat, iam aduentabat: quis non actum de re Romana censuisset, quæ ægrè vel vni Annibali resistebat? Iunge istum, veteranum ducem, tot subsidia: ad exsequias tuas Roma imus. Vide rem leuem, sed à Deo, quæ turbat. Nesciebat etiam Annibal fratrem in Italiam venisse, & in extrema Apulia considebat: cui obuiam ire, ratio alioqui & consilium erat. Miserat autem Asdrubal, præmijs inductos, quattuor Gallos equi- IIII.

tes, duos Numidas, qui omnia Annibali significarent: sed ij cùm totam ferè Italiam tutò emensi ad Tarentum venissent, ibi à vagis Romanis pabulatoribus excipiuntur, Annibali iam vicini. Deducuntur ad Consulem *Claudium Neronem*, castra opposita Annibali illìc habentem: fatentur, litteras tradunt, per interpretem explicantur. Ibi cognitum, Asdrubalem in Vmbriam venire in animo habere, ac fratri ibi occursuro iungi. Consul statim, magno animo facinus ausus (vt in magno periculo) validissimam partem copiarum clàm è castris subducit: lectos omnes, sex millia peditum, mille equites: & dies noctesque non intermisso itinere, occultus ad *Liuium Salinatorem* (is alter Consul oppositus Asdrubali erat) venit. Ita statim duplicatis viribus cum Asdrubale pugnatum: cuius victi & cæsi caput Nero secum eadem celeritate in castra refert: ac postero die ante stationes hostium proiecit. duobus etiam captiuis dimissis, qui rem omnem ordine nunciarent. Tum denique perculsus, imò desperatus Annibal, vocem hanc è pectore emisit: *Agnosco fortunam Carthaginis*. Benè, benè. Tu nitere, & omnia fac: vincens non vinces, prudentia infra fortunam erit, & Nemesis Carthaginem tuam premet.

MON. IIII. *Regna à Deo & Reges temperari.*

1. Breue monitum, sed magni sensus & vsus: videre quomodo Deus disponat & cohibeat, hos ne crescant, hos ne cadant: & velut in æquilibrio res suspendat. Hoc Nicephori Gregoræ verbis dicendum

dum eſt: *Mirari mihi ſubit*, inquit, *imperueſtigabilem Dei ſapientiam, qui planè contraria vno fine concluſit. Nam cùm duas aduerſarias poteſtates inter ſe committere ſtatuit, nec alteram alteri ſubiicere: aut ingenio & virtute præſtantes vtrique parti moderatores præficit, vt alter alterius cōſilia & conatus euertat, & vtrimque ſubditorum libertati conſulatur; aut vtroſque hebetes & imbelles deligit, vt neuter alterum tentare, & ſepta (quod aiunt) tranſilire audeat, veteresque regnorum limites conuellere.* Dici prudentius nihil potuit: & Prouidentiæ hanc diſpoſitionem quot exempla adfirmant? non inſiſto, & vetera omitto: ſed nuper *Carolus* V. nobis, *Franciſcus* I. Gallis, *Soleimannus* Turcis, imperitabant: quiuis eorum dignus orbisterræ imperio. & habuiſſent, aut promouiſſent; niſi concurſus ille fuiſſet, & alius alium interpellaſſet. In parte alterâ exempla, quæ verecundiâ prohibitus non dicam. Lib. v.

MON. V. *Clariſsimè Fata in Prædictionibus elucere.*

At nulla res Fatum clariùs certiusque, quàm Vaticinia, aut Prodigia adferant: quæ diu antè, cauſſis notisque nullis apparentibus, cùm euenta deſignent: quid niſi & hæc definita, & à Deo eſſe clamant? Daniel ille VATES, & SIBYLLÆ, multis antè ſæculis multa & magna prædixerunt: vnde, & quomodo, niſi quia in Prouidentiæ libro hæc deſcripta? & Deus reuelauerat. Nam ita amat Numinis illa benignitas, per *Somnia*, per *Signa*, per *Spectra*, & *Vaticinia*, res futuras oſtendere: diuinitati ſuæ adſtruendæ, nobis inſtruendis aut præ- I.

parandis. Latus lætusque campus est, placet ingredi, & leuiter lustrare? fiat. Ac primò de SOMNIIS, nobile est quod ASTYAGI vltimo Medorum regi factum. Vidit per quietem, ex natura filiæ, quam vnicam habebat, vitem enasci, & sic mox diffundi, vt totam Asiam palmite suo obumbraret. Consulti vates aiunt, *Nasciturum ex filia, qui Asiæ regnum occupet, suo eum nudet.* Territus hac denunciatione, & vt fatum auerteret (miser, quid operam ludis?) iamprimùm filiam suam extero, & obscuro tunc viro, *Cambysi* despondet. deinde eamdem partui vicinam ad se traducit, & vt quod natum esset se teste necaretur. Ergo infans *Harpago* traditur occidendus, notæ fidei, & cui arcana illius regis iamdiu innixa. At ille veritus, ne si mortuo Astyage imperium ad filiam veniret (nec enim virilis ei sexus liberi) pœnam obsequij lueret: non necat, sed pastori regij pecoris tradit exponendum. Fortè & vxor huius pepererat. quæ re audita, summo rogat opere maritum, puerum ad se deferri, & oculis saltem libari. Maritus indulget, it in siluam vbi reliquerat: repperit canem fæminã, quæ mammas præbebat, & vnà alites ferasque abigebat. Tactus miraculo, & vel à cane doctus miserari, tollit puerum, vxori defert; quæ videt, amat, alit. & crescit in virum, in regem: qui Astyagem vicit, sceptrum ad Persas transtulit.

II. Sed & ANTIGONI somnium mirabile, super *Mithridate.* Iste è Persarum magis oriundus, erat in comitatu Antigoni Macedonum regis, Perside scilicet deuictâ, & fortunâ suâ cum publicâ inclinatâ. Visus videre noctu Antigonus, sementem auream in magno campo se facere, eam surgere, adolescere

lescere & maturescere: sed mox omnia demessa item videre, & culmos spicasque iacere inanes. Vocem adhæc audire, *Mithridatem in Pontum Euxinum fugere, auream messem secum asportantem*. Non obscurum somnium, aut significatio. itaque rex, vbi euigilasset, exterritus tollere statim Mithridatem statuit, & cum filio *Demetrio* communicat, fidem silentij iureiurando stipulatus. Erat familiaris, in pari ætate, Mithridati Demetrius: & fortè iste se obtulit, à recenti indicio. Miseratur adolescens, & adiutum velit, sed religione iuramenti cohibetur. Quid facit? apprehensum seducit ab aliis, & nihil effatus, hastâ in terrę puluere scribit: FVGE MITHRIDATES. Quod ille arripit, & verbis istis, & vultu ipso Demetrii monitus, in Cappadociâ clàm aufugit, & regnum mox potens & inclytum Ponti condidit: quod stetit in octauam ab eo stirpem, alterum illum *Mithridatem* Romanâ potentiâ vix euersum.

Assidet istis, & primo vtiq;, somnium quod ERTVCVLES pater *Osmanis*, à quo potentes isti Asiatici *Osmanidæ*, vidit: sed vidit de die, cùm post cibum sumptum meridiaretur. Experrectus igitur, & imagine eâ confusus, primò corpus aquis abluit, & se purgat, vti religio gentis eius habet. tum ad *Edebalem*, virum inter ipsos sapientem & sanctum, venit atque infit: *Somniaui vir venerabilis* (Annalium Turcicorum verba pono) *splendorem Lunæ è sinu tuo prodire, eùmque in meum deinde sinum peruenire. Eò cùm delatus esset, ex meo vmbilico enasci arborem, quæ regiones varias, montes & valles inumbraret. Ad ipsas autem radices arboris, aquas emanasse, quibus vineæ & horti rigarentur: atque ibi* III.

somnium me somnusque deseruit. Edebales audito, aliquamdiu secum reputans, effatur: *Nascetur tibi filius, vir bone, cui nomen erit Osman. Is multa bella geret, victoriam & famam pariet, ac posteri tui Principes Regesque terrarum erunt. Mea autem filia Osmani nubet: atque is splendor est: qui è sinu meo prodiuit, & in tuo coiuit: ex vtroque autem arbor.* Quàm mira, & vera prædictio! sed & de *Lunâ* notabile, quam scimus inter signa prima esse Turcicæ gentis.

Iam ad SIGNA transeo: quæ *Magna* aut *Parua*,
IIII. sed certa pariter se ostenderunt. TIMOLEONTI Corinthio, cùm in Siciliam, ad pellendum tyrannum, exiguâ manu iret: fax ei in mari, totam noctem, nauiganti præluxit. Amplius, Delphos paulloantè profectus, vt Apollini sacra & vota faceret; è donis suspensis vittam, in caput suum deciduam, ita excepit, vt coronæ aut diadematis ritu cingeretur. atque erat ea vitta victoriolis & corollis intexta: prorsus vt à Deo coronari, & victor pronunciari videretur. Quid, quod eidem ante pugnam cum *Icete* contigit? Contentio honesta inter Centuriones & manipulos de ordine erat, & præire omnes volebant: cùm ille, liti dirimendæ, sortem definire iubet, & anulos Centurionum in eam poscit. Conijciuntur in sinum vestis, commiscentur: qui primus educitur, is trophæum pro insigni habebat insculptum. Aucti omnes ab omine animis, in hostem alacriter eunt, cædunt, vincunt.

MARCIANO Thraci, plebeio genere, & mox Im-
V. peratori, plura hæc potentiæ Signa euenerunt. Ad militiam primam eunti, & vt nomen daret, cadauer hominis occisi in via offertur: ad quod substi-

tit,

tit, & miseratione tactus in eo est vt sepeliat, & terrâ tegat. Dum facit, deprehenditur, accusatur vt homicida, & Philippopolim abducitur. Iam pœna imminebat insonti: cùm verus homicida casu superuenit, & agnoscitur: ipse liber ad vicinos numeros tendit. quibus inscribitur, & (pulchrum omen!) in locum defuncti militis, *Augusti*. Et iam cum legionibus in expeditionem ibat: cùm morbus eum inuasit, & in Lyciâ substitit, hospitio apud duos fratres exceptus, *Iulium* & *Tatianum*. Cùm meliusculè ei esset, recreandi causâ, tres simul venatum eunt: & fatigati decumbunt, & obdormiunt. Æstus solis erat, & ipse meridies: ibi aquila, pansis alis, leuiterque corpus librans, super Marcianum se suspendit, & vmbram fecit. Tatianus experrectus id videt, ac fratrem excitat, & ostendit. Vterque mirabundus haud vanè augurantur, auem regiam regnum ei portendere: & Marciano futurā sortem gratulati, ducentos etiam aureos in viaticum donant. vnum hoc apprecati, vt memor gratusque esset, cùm ad Imperium venisset. Idem hoc prodigium iterùm ei sic factum. In Africam, sub *Aspare* copiarum duce, profectus est: atque ibi pugnâ cum *Genzerico* rege parùm prosperâ, capitur asseruaturque. Cum pluribus sub diuo recumbit, calido item sole: ecce aquilam quæ aduolat, Marciano supersistit, & incoràm omnibus vmbraculum ei sedulò præbet. Vidit ipse Ganzericus, & miratur, & vocat: ac liberum hac lege amittit, vt Imperator pacem cum Vandalis colat. Nec diu pòst, mortuo *Theodosio*, *Pulcheria* eius soror Principem hunc, & sibi maritum, destinat. sed maritum sermonis causâ: stipulaturque vt nomine contentus, cetero fructu corporis sui abstineat:

neat: quod castũ pia virgo Deo consecrasset. Numquid veracia, & palàm à Deo hæc Signa?

VI. Atque eadem, sed tristioris fortunæ nuncia, in
DCCXII. Hispania apparuerunt, RODERICO vltimo Gothorum rege. Palatium Toleti erat, sed clausum & validis vectibus ferroque munitum. Fama tenebat, reseratum id excidio Hispaniæ futurum: quod Rodericus ridere, & thesauros occuli ratus, seras perfringendas curauit. Thesauri nulli, ceterùm arca reperta, & in ea linteum: in quo insolentes hominum facies vestesque depictæ, atque ipsi militari habitu atque impetu grassantes. Verba Latina inscripta, *A tali eâ gente exitium Hispaniam manere.* Quid plura? fides factis facta: *Julianus* Comes, cuius filiam rex stuprauerat, ex Africa hostes inducit, regem occidit, patriam perdit.

VII. Sunt & *Parua* magnarum sæpè rerum signa. Nostro æuo, cùm in locum *Paulli* IIII. Pontifex creandus esset, & in conclaue purpurati patres venissent: en super IOANNIS ANGELI Cardinalis Medicæi, qui pòst PIVS IIII. nomen habuit, columba aliquamdiu circumuolitans, cellam consedit: nec aliter omnes interpretati sunt, quàm velut à Numine missam, Pontificē hunc ostendere designandum.

VIII. In translatione Lusitanici sceptri ad PHILIPPVM Hispaniarum regem, notatum à curiosis est, *Sebastianum* regem Lusitaniæ, cùm in Africam magnâ mole moueret, & pecuniæ inopia esset, edicto permisisse & aditum dedisse in Lusitaniam *Regalibus Castellanis*: quod genus monetæ anteà ibi spretum. Item, in ipso apparatu & cultu nobilium, sub discessum omnes subitò variasse, & ad Hispanicum trans-

transisse. Clariora sunt, quàm vt interpretatione illustrentur.

At verò SPECTRA etiam sępè & Genij, variâ specie, prædicunt. Vt ille, qui DIONI SYRACVSIO apparuit, postquàm patriam magnâ suâ gloriâ à tyrannide liberasset. Domi sedebat, & clarâ luce habitu Furiæ mulier se obtulit, grandi staturâ, horrendâ fęditate. Ea domum scopis cœpit verrere, nihil aliter prolocuta: & territo Dione, cùm familiares aduocasset, spectrum abscessit. Sed non noxa, quam signabat. nam filius eius grandior, incertum an per insaniam subitam, an iram, è summâ domo præcipitem se iecit, & fædè occidit. Sed & ipsum Dionem mox insidiatores domi interfecerunt, vxore & sorore eius in carcerem abductis. Quid? non egregiè domus hæc versa, si non euersa fuit, monstro significatum? IX.

M. BRVTO Dionis æmulo, simile etiam spectrum oblatum. Parabat traijcere ex Asiâ exercitum in Europam; & funestos illos Philippos, vbi mox certatum. Nox alta erat, Luna lucens, & Brutus aliquid serium animo voluebat, aut, vt alij, lucubrabatur: cùm ecce sonus strepitusque ad cubiculi ianuam, & ingreditur vastâ formâ Æthiops, sæuo & terrente aspectu. atque is silentio ante Brutum constitit. Qui animo & ore constans, interrogat: *Quis hominum deorumque es? quæ res huc egit?* Responsum rettulit: *Malus tuus Genius sum, in campis Philippicis me videbis*. Iterùm animosè Brutus: *Videbo*. Disparuit. sed vt dixerat, in ipsis illis campis comparuit, nocte quę pugnam vltimã antecessit: cùm à bono Genio Bru- X.

tus

tus desertus, malo succubuit; atque adeò ipse occubuit, & Romana cum eo libertas.

XI. Compar istis, quod patrum æuo LVDOVICO Hungariæ regi accidit: cui bellum *Soleimannus* Turcarum Princeps parabat, atque ipse pariter se accingebat. Prandebat in arce Budæ, foribus tunc regiæ de more clausis. Astat ad portam quispiam humanâ specie, sed claudus, distortus, & habitu cetero cultuque fœdo: qui acri ac stridulâ voce clamat, poscitque colloquium regis. Negligitur, & putabant mendicabulum hominis esse: cùm magis magisque inclamat, & opus conuento rege, nec alio, esse. Re ad regem delatâ, mittit è splendidioribus aulicis, iussum nomen & personam suam præferre, & hoc quidquid esset elicere. Venit, & appellat claudum de arcano. qui inspecto, abnuit hunc regem esse: & *Quoniam*, inquit, *audire aspernatur, abi, nuncia breui & certò periturum*. Et cum dicto ex oculis adstantium euanuit. Nimis vera comminatio fuit. rex ad *Mohatzium* vrbem, grandi prœlio victus, & fugiens in paludes incidit: & dum enititur, equo super eum corruente obteritur, aut suffocatur. Annum agebat vigesimumprimum.

∞.Iↄ. XXVI.

XII. Ad VATICINIA aut prædictiones venio: è quibus *Thrasylli* TIBERIO facta, quàm testata est? Erat in comitatu Tiberij, Mathematici titulo, cùm Rhodi in exsilio ageret. In exsilio: & quàm procul à Principe? & *Caius* ac *Lucius Cæsares*, etiam viuebant. Non desinebat tamen iste identidem Tiberio fidem facere certi Principatus. Sed parùm credulo, & iam de dolo etiam suspectanti: & ne subornatus ab æmulis, ad eliciendas arcanas aliquas

quas voces esset. Atque adeò perdere eum statuit, & clàm necare. Domum Rhodi habebat. & in eâ turrim, quæ rupibus imposita, mare ex alto despectabat. In hanc turrim ducit Thrasyllum, cum vno fido & valente liberto comite: certus, vt dixi, tollere, nisi fidem ei faceret fidæ prædictionis. Cùm ascendissent igitur, cœpit interrogare: *Soli sumus, dic per quidquid carum habes, vera hactenus mihi dicis? de imperio etiam adfirmas:* Ille iterare, & sidera sic velle. *Si de meo igitur statu compertum,* inquit, *ex sideribus habes: de tuo ecquid ais? inspice.* Ille thema ponere, situs ac spatia siderum considerare: denique timere, pallescere, & exclamare, *Anceps sibi, ac propè vltimum, discrimen instare.* Eo dicto complexus hominem Tiberius, verè conscium futurorum asserit: & quod de ipso meditabatur, si non satisfecisset, pandit. Quâ arte hoc Thrasyllus potuerit, verè siderali, an potiùs Geniali, alibi videndum sit: nunc aliud eius mirandum addo. Ambulabat in litore, cum eodem Tiberio. nauis longè conspicitur: ille statim affirmat Româ venire, & litteras nunciosque ab Augusto de reditu eius afferre. An & hoc tale ex sideribus? nugæ: ex instinctu.

Neque minùs nobiles istæ (plures enim sunt) in DOMITIANI Principis rebus. Fuit *Largius Proculus* quidam, vir inter illustres: qui publicè in Germaniâ prædixit, ipso tali die Domitianum obiturum. Cumque res ea ad Præsidem dimanasset, gratificaturus Domitiano, & simul quia hæc præsagia vetita, vinctum eum Romam misit. Nec negauit, cùm introductus ad Domitianum esset, imò magis magisque asseuerauit. Iussus igitur in carcerem recludi, XIII.

cludi, & asseruari donec dies is transisset, tum puniendus: imò, vt res docuit, tum liberandus, & præsagij suspiciendus. Aliud. Fuit eodem tempore *Ascletario* Mathematicus, qui & diem & genus mortis Domitiani apud quosdam dixit. Vocatus ab ipso, eadem iterauit: quærentique Domitiano, vt eluderet, *Tu igitur, quâ morte periturus*? ille statim, *Fore, vt à canibus laniaretur.* Tum Imperator, ad fidem coarguendam, extemplò abduci, & viuum exuri iussit: siue, vt Suetonius, priùs interfectum. Sed vtrum horum, tamen extra vrbem, viâ Latinâ, homo vritur, scilicet vt nihil reliquum è cadauere esset, quod canes laniarent. Sed ecce nimbus subitò ortus rogum exstinguit, & ministri semiustum relinquentes diffugiunt. Canes superueniunt, & vorant. Vespere cœnanti Domitiano, inter alias fabellas eius diei, id refertur: & valdè eum, sed frustrà commouit. Munit se, domi hæret, neminem admittit: sed sui eum reperiunt, & Stephanus, cubiculariorum primus, cædem patrat. Quâ ipsâ in re, *Apollonei Thianéi* nobile vaticinium non est omittendum. Erat tunc Ephesi in Asiâ, tanto terrarum & marium abiunctus. Is dissertationem fortè in publico habebat, ac primò hæsitare & loqui remissiùs, mox pallescere, & silere: denique passus aliquot exsiliens, vt mente motâ, *Euge Stephane*, inquit, *rectè. Percute tyrannum, percute homicidam. Benè est, percussisti, vulnerasti, occidisti*. Hæc in publico dicta & gesta, ipsâ horâ, quâ Stephanus percussit: ô mira, sed vera. Attexetur autem non indecorè

QVAE-

QVAESTIO:

Liceátne igitur & deceat, in euentus inquirere, & vates aut diuinos consulere?

Non arbitramur: etsi suprà tetigi, prudentiâ aliquâ scrutari posse & odorari, quò tendant fata. Sed distinguẽda tota res est: & sic habe. Indicijs aut notis, quas vir prudens ex lectione, ex vsu, & obseruatione similiũ collegerit, aliquid suspicari aut præsumere de fatis, id licet: sed cautè, & timidè. At ex artibus magorum, ariolorum, diuinorum, mathematicorum, & quod aliud tale genus, id verò nefas est, nec diuina aut humana lex permittit. Deus palàm edicit: *Non inueniatur in te, qui ariolos sciscitetur, & obseruet somnia atque auguria: nec sit maleficus, nec incantator, nec qui Pythones consulat, nec diuinos, & quærat à mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus.* Et nostra diuina lex tantùm? etiam falsa illa Mahumetis. Ioannes Leo scribit: *Magiam & caballisticas artes lege Mahumeticâ vetitas, & velut hæreticas haberi. Huius enim*, inquit, *Alcoranus* OMNE DIVINATIONVM *genus vanum esse asserit, Deumq́ue solum arcana nosse.* Benè hoc & prudenter Mahumetes: atque omnis bona Respublica damnat. Illa Romana, quot decretis & legibus? notæ sunt: nec caussę etiam ignotæ, aut diu quærendæ. Eruo istas. primã, quòd turbant prædictionibus animos, & ad nouas aut magnas spes impellunt. Mecænas apud Dionem, in Oratione ad Augustum de Republicâ constituendâ, dignâ quàm Principes legant: Τοὺς δὲ μαγευτὰς, inquit, πάνυ οὐκ εἶναι προσήκει. πολλοὺς γὰρ πολλά-

Deuteron. ca. XVIII.

Lib. III. de Africâ.

Lib. LII.

καὶ οἱ τοιοῦτοι, τὰ μέν τινα ἀληθῆ, τὰ δὲ πλείω ψευδῆ λέγοντες, νεοχμοῦν ἐπαίρουσι *Diuinos & vates in republicâ esse, prorsus non oportet. Multos enim hi tales, dum vera quædam, plura falsa proferunt, ad res nouas impellunt.* Rem dicit. & quid tam proprium istis, quàm magna & blanda prædicere, & animos ad fortunæ fastigia attollere? facili nostrâ credulitate,
1. Histor. *tamquam peritiâ, & monitu fatorum* (ait Tacitus) *prædicantur; & cupidine humani ingenij, libentiùs obscura credi.* O veriloquia! inclinamus: & vidi & risi Principes viros, auribus atque animis in hęc pronos, imò alia omnia artium præ his spernentes. At, vt Dio aiebat, turbas & res nouas dant. Quis
Ibid. nescit, qui historiam veterem legit? & *ad scelus* (ait iterùm Tacitus) *ab huiusmodi votis facillimè transitur.* Hinc conspirationes in Principem, aggressiones, deiectiones: & quæ copiâ exemplorum deterreor affirmare. Poëta sufficiat, aut veriori nomine hîc vates:

Statius. ——— *Nos prauum ac debile vulgus*
Scrutamur penitus superos. hinc pallor, & iræ,
Hinc scelus, insidiæque, & nulla modestia voti.

Apollo veriora dicta numquam dedit. Sed caussa altera, Fallacia. Nihil in prædictionibus istis firmum, nihil ex arte certâ (quidquid assimulent) haustum: & qui veriora dixisse videntur, à Genijs habent. Sed iipsi quàm ament & gaudeant nos fallere, id quoque scimus. Quid, quòd vel inuiti etiam fallunt? neque enim sunt omniscij, & quamquam subtiles, & arcanorum Dei per notas scrutatores: tamen aberrant, & abyssum illam Fati non
1. Histor. peruadunt. Itaque benè iterùm Tacitus: *Mathematici, genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax.* Certè vtrumque. nam & potentes destituunt

tuunt aut decipiunt, aliò transgressi: & vanitatibus fallunt. *Pátere* (ait iocosè Seneca) *aliquando Mathematicos vera dicere*. Patior. & tot sagittas cùm emittant, vnam tangere, aberrantibus centenis. Enimuerò ridiculi Principes, qui huc se donant. Vide Agrippinam, Neronis matrem: quæ mortuo Claudio, domi eum aliquamdiu tenuit, & famam de morte suppressit, vt progessui scilicet & auspicijs *tempus prosperum, ex monitis Chaldæorum, attentaret*. O dij deæque, tetigit! quàm salutatis ille rector, quàm diuturnus, quàm illi & sibi lætus etiam fuit! Bellum aliud in Nicetâ Choniate, prudenti illo (fatendum est) historiæ scriptore. Tangit vitium sui (vtinam non & nostri!) æui, atque ait: *Nostris temporibus* IMPERATORES NIL SINE PRÆSCRIPTO ASTROLOGORVM *agunt: & rebus gerendis dies atque horas eligunt, vt sidera dictarunt. Itaque Alexius Imperator, diu cunctatus, quando opportunè Blachernas rediret: tandem dies & hora ex astris eliguntur. Redit. & quidem ita feliciter, vt cùm primùm se moueret, terra ante ipsum profundè dehisceret: atque ipse euaderet, sed Alexius gener eius, & multi illustrium in specum delaberentur, læderenturque: Eunuchus verò vnus è gratiosis planissimè periret*. En, & hîc veracem ac felicem artem! quam Deus de industriâ ridendam sic propinat, vt nos auertat. Recitat magis ridendum, de *Manuele*. cuius imperio, cùm Siculi & Latini mare occupassent, vicinum Byzantio, & damnum ac dedecus in oculis cottidie esset: semel iterumque in eos classem misit, sed cum clade & ignominiâ semper repulsam. Igitur Mathematici & astra consuluntur, eligitur dies felicior, nec ambigitur de successu. Parat se *Constantinus Angelus*, vir il-

Tac. XII. Annal.

lustris, & prodit iam in hostem: sed ecce citis nunciis è medio cursu reuocatur: *quia explorauerat Princeps parùm certo & sagaciter indagationem factam, & erroris aliquid interuenisse*. Ergo thema iterùm statuitur, magnâ curâ: & diu disputato inter peritos, tandem conuenit de benefico & salutari siderum aspectu. Constantinus emittitur: & quid quæris? victoria in manibus. Adeò quidem certò, vt vix in mare progressus Constantinus, non dicam vincatur, sed ipse cum suis capiatur: quo nihil deterius potuit euenire. Eant Principes, & his credant. Atqui peritiores aliquos sortientur. Ita, peritiores ad fallendum, non ad sciendum: & quidquid dicitur, extrema fraus & noxa occupabit, rideant licet prima. Valerij verbis claudam: *Mathematici* (& alios intellige) *leuibus & ineptis ingenijs, fallaci siderum interpretatione, quæstuosam mendacijs suis caliginem inijciunt*. Audis Princeps? *leuibus & ineptis ingenijs* adhærent, placent: & tu inter eos censeri velis? Audi & de *quæstu*, quod addit: finem hunc omnes istæ præstigiæ (non enim artes) habent: caue, sperne. Tantùm, si *Somnia, Signa, Spectra, Vaticinia* Deus palàm mittit (& viros tunc pios doctosq; consule), insuper ne habe.

CAP. VI.

DE CONSCIENTIA.

Eam curandum esse, atque obsequendum.

A Religione priusquam abeam, de Conscientiâ etiam admoneo, & adnecto. Quid ea est? ex religione & Dei metu animi iudicium ortum, bona approbans, mala abhorrens. Omnes illuc

illuc vocamur ab interno isto iudice, velut ad tribunal: & homini formato indelebilem hunc characterem Deus impressit. Tertullianus pulchrè: *Potest obumbrari, quia non est Deus; extingui non potest, quia à Deo est*. Vt.umque rectè. nam & nubes aliqua siue aulæum ei obducitur, affectu aut contemptu iubente: sed prorsus non amouetur aut tollitur, imò ipsa aulæum tollit. Mali doctores in Politicis, qui hanc seponunt aut calcant: qui externam virtutum speciem nobis ingerunt, ipsas admitti negant. Bis terque miseri, etiamne animo huic & Conscientiæ imponent? Vela te,& verte in varias formas: vbicumque vera virtus non est, vitium subsequitur, & ex eo inquies in animo aut timor. Vetus ille idem scriptor: *Omne malum aut timore, aut pudore natura suffudit*. Quanto melius, securius, firmius, rectâ apertaque viâ incedere, Deo,sibi,hominibus,se probare? Exclamare cum Philosopho nostro: *Nihil opinionis caussâ, omnia Conscientiæ faciam. Populo spectante fieri credam, quidquid me conscio faciam*. Ades,ades,quisquis populum ducis,hanc habe consiliorum actionumque tuarum ducem & magistram. *Nihil hac luce clarius,nihil hoc gloriosius testimonio,cùm veritas in mente fulget,& mens in veritate se videt*. Vis vnum, sed illustre,probæ vitæ,probæ mentis exemplum?cape.

Apolog. cap. I.

Seneca.

Bernard. in Cantic. Serm. LXXXV.

LIVIVS DRVSVS, cùm domum in Palatio ædificaret,& architectus offerret,ita se structurum, vt libera ab arbitris & omni despectu esset: *Quin tu potiùs*. inquit, *si quid in te artis est, ita compone domum meam, vt quidquid agam, ab omnibus inspici possit*. Vox magnifica, vox laudanda! vita an pro eâ fuerit,ambigo, neque inquiro.

CAP. VII.

DE PROBITATE, ET CONSTANTIA.

Vtramque Principi conuenientem, aut necessariam esse.

HAs Virtuti & Religioni addidi: quæ iure vbique vtraque in Principum factis se ostendat. Quid enim *Probitatem* appello? nisi rectum & sine fuco Virtutis amantem animum, quique ipsam propter ipsam, non commodum aut famam, amat. Talem in Principe requiro, & ex descriptione Amphiarai, apud Æschylum:

Οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει,
Βαθεῖαν ἄλοκα διὰ φρενὸς καρπούμενος,
Ἀφ' ἧς τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλεύματα:
Nam iustus esse, non viderier studet,
Sulcum profundum in mentis agro conserens,
Consilia de quo germinant salubria.

Bona descriptio, & monitio. Iustus probusque esto: & ex profundâ mente pullulabunt honesta, & vtilia, consilia. Ne enim ista separemus: non inquam Honestum ab Vtili. & errat ab Italiâ doctor, qui ducit aliò; qui tyranniones minutos, non Reges aut Principes legitimos format. Abeat. tolle tu fucum & fraudem: quæ nec valida, nec diuturna esse possunt. Posteà super hac re plura. At verò *Constantiam* dico, animi erecti magnitudinem, qui vtrique Fortunæ par est, nec attollendus à lætâ, nec alterâ deprimendus. Sicut adamas, nobilissima inter gemmas, infractam vim habet: sic Prin-

Princeps debet animi robur. Et verò quàm ei opus est? in altam illam fortunam quot nimbi, procellæ, fulmina incidunt, aut incurrunt? Nihil miserius Principe, qui ad singula moueatur, aut se inflectat. Debet & ab vsu, & tractatione rerum, induere Constantiam. Videt adsiduè incerta rerum humanarum: publicè aut priuatim casus & calamitates audit: versetur in ijs, non inhæreat. & vt rota in curru per terram voluitur, sed super eam exstat: sic ipse. Tractet humana, & norit: sed ijs se etiam eximat, & secum dicat: *O quàm contempta res est homo, nisi super humana se erexerit!* Seneca. Denique poëtæ hoc imbibat:

Lege Deûm, minimas rerum discordia turbat, Lucanus.
PACEM SVMMA *tenent.*

Sed exempla aliquot veræ *Probitatis*, & tum *Constantiæ* videamus.

ARISTIDE inter Græcos, quid probius aut 1.
simplicius? qui cùm gloriæ & nominis caussâ periclitaretur in exsilium decennale mitti, quod à genere suffragij *Ostracismum* Græci dicunt: minuendæ scilicet priuatæ potentiæ, & muniendæ publicæ libertati: ille, inquam, cùm in suffragia iam iretur, ipse quoque aderat, & stabat permixtus plebi. Ibi aliquis de numero, scribere imperitus, hunc propinquum rogauit, vt in testulam nomen *Aristidis* inscriberet, damnandi scilicet eijciendique. *Ergo eum nosti?* inquit: *aut alibi is te læsit, nocuitque?* *Neutrum,* inquit alter: *sed hoc malè habet & damnatum eo, quòd passim vocari audio iustum.* Testam accepit Aristides, & paruit, ac nomen suum promptè inscripsit. O summa probitas; & alio quàm populari illo theatro digna!

II. In ijſdem Græcis, EPAMINONDÆ tota vita nil niſi probitas & rectitudo fuit: adeò in factis non obliquus, vt nec in verbis: & *ne ioco quidem mentitum vmquam*, fidi ſcriptores tradiderunt. Idem, cùm inuidiâ preméte, bello præfectus non eſſet, re tamen & neceſſitate talem Ducem poſtulante: imò & alius imperitus eiuſce artis dilectus eſſet: ipſe nihilum motus, pro gregario milite nomen dedit. Ac cùm mox, ignauiâ ductoris, ventum in verum & grande diſcrimen eſſet; cunctis circumſpicientibus & Epaminondam requirentibus, ille alacris, & detersâ iniuriæ memoriâ, prodijt, & exercitum obſidione ereptum, incolumem in patriam reduxit.

III. Simile aut gemellum tuum Q. FABI factum. qui cùm per iniuriam æquatus imperio, ipſe Dictator, cum *Minutio* Magiſtro tuo militum eſſes; quin & diuiſio legionum, vt inter Conſules ſolet, facta: haud diu fuit, cùm temeritas & vanitas in laqueos incidit, datura Annibali pœnas, niſi tu patriæ & ciuium caritate, & probitatis illo ſtimulo, copias tuas ſtatim de caſtris eductas hoſti obieciſſes; & ciues non libertati ſolùm, ſed ſanitati reddidiſſes. Pænituit enim actorum, atque ipſum adeò auctorem Minutium. qui reuerentiâ & admiratione virtutis, ſigna, ſe, & ſuos in caſtra tua reduxit, & ſeriò ſubmiſit ac ſubiecit.

IV. M. PORCII CATONIS nomen, in duplici homine meruit, vt Probitatis & Virtutis habeatur. Sanè ille ſenior, quantâ integritate vixiſſe debuit, qui cauſſam quinquagies dixit, & obtinuit? nec id gratiâ aut opibus, ſed contra gratiam

tiam aut opes totius ferè ciuitatis. Nam inimicos plurimos ei aut inuidos, cùm Probitas tum & Seueritas faciebat: qui nemini parcere aut amicus esse didicerat, qui reip. non esset. Atque adeò (miræ fiduciæ factū) ex hoc numero inimicorum *Tib. Sempronium Gracchum*, cùm senex accusaretur, vltrò iudicem poposcit & sumpsit: sed & aduersario iudicante absolutus, in posterum & gloriam sibi & securitatem peperit.

Quid Iunior CATO VTICENSIS? sed ille Constantiæ reseruetur, cuius pectus templum & sacrarium proprium ei Diuæ fuit. V.

In eius locum M. BRVTVS prodeat, qui & in contubernio eius vixit, cùm Cyprum peteret; nec virtutibus solùm, sed adfinitate se iunxit. Duxit enim *Porciam* eius filiam, tali patre, tali marito dignam. Sed ipse Brutus, fallor, aut vnicum exemplar est in omni vita benignæ & mansuetæ Probitatis. Quàm compositus ille animus fuit, qui instante Pharsalicâ pugnâ, ipso vespere ad multam noctem legit, & scripsit, Polybij Epitomen commentans? Vnde ea quies, nisi ab animo introrsum quieto & puro? Qui nec Cæsarem quidem cum perturbatione aut odio occidit: testante M. Antonio, cuius hæc vox fuit, *Vnum se putare M. Brutum, exsortem affectus, Cæsarem adortum, patriæ & legum amore.* Atque ita est. alij in regem surrexerunt, ipse in regnum. Quàm certum argumentum in ipso M. Antonio? quem cùm vno ore cōiurati occidendum cum Cęsare censerent; solus restitit, iustitiam magis quàm commodum spectans, & quia ex normâ legum modò putaret, tolli tyrannum. Eadem animi rectitudine, cùm alij optima- VI.

tum ad Octauianum deflecterent, illum colerent: restitit, & palàm denunciauit, imponi & tolli in humeros tyranni heredem, grauiori mox seruitute. Nec id quidem metu suo, aut odio. quem ille odisset, qui nec armatum & insidiosum hostem, C. Antonium? Bis eius copias & ipsum cinxit, & in manu habuit capere aut occidere: dimisit. Quo tam benignæ virtutis fulgore milites percussi, ad eum transierunt, atque ipsum ducem captiuum tradiderunt. Quid deinde in Lycios? acres & peruicaces hostes erant: tamen captis per vim arcibus aliquot & opidis, omnes sine pretio liberos dimisit. Nec sic placantur. igitur Xanthios obsidet, premit, & fortuitus ignis vrbem comprehendit: quem ciues introrsum, desperatione & peruicaciâ, augent, alimenta inijciunt, se interficiunt: Bruto miseranre, restinguente, salutem offerente. Sed & lacrimas vbertim emisit in tristi casu, & præmium militibus pronunciauit, siquis hominem Lycium conseruasset. Talis & in Patarenses fuit, pertinaciter item resistentes. Atque ipse cùm animi dubius esset, oppugnaret an omitteret; non victoriæ diffidentiâ, sed metu similis vesaniæ: ecce habuit in potestate plerasque eorum fæminas, quas omnes intactas in vrbem remisit. Perfregit ea res animos, & sponte opidum Virtuti, quod non Terrori aperuerunt. Tamen ille tam mitis in hostes, qualis in suos fuit? seuerus, vbi meruissent. In ipso ardore ciuilium armorum, cùm multa militi, omnia ferè ducibus licent, accusatum apud se à Sardianis *L. Pellam* prætorem, repetundarum, nihil cunctatus damnauit, & infamiâ notauit: improbante & indignante Cassio, quòd id temporis amici non alienandi, sed noui adiungendi viderentur.

tur.

tur. At ille in Virtutis & Iustitiæ orbitâ firmus, nec in communi excessu excessit: & deseri, ac deserere omnia maluit, quàm illas. O virum, cui vel hostis meritò lacrimas impendit! Is fuit, *M. Antonius.* qui interfecti (sponte, & suâ manu) corpus liberto cuidam sepeliendum tradidit: atque adeò paludamento suo velauit. Quod ille cùm auaritiâ interuertisset, neque vnà cremasset; gnarus iratusque Antonius, protinus interfici iussit, cum hac superdictione: *Et tu nesciebas, cuius tibi viri sepulturam mandaueram?* Nesciebat vile ingenium: sed viri hercules magni, & vel *primi*, *vel vltimi* (vtrumuis dicas) *Romanorum.* Transeo ad exempla

CONSTANTIÆ.

Quorum agmen ducat PHOCION Atheniensis: vir qui contra vulgus, contra potentes, contra fortunam & mortem ipsam immotus stetit. Oraculo aliquando Athenis recitato, *Esse vnum virum*, *qui à concordi ciuitate dissentiret:* quærentibus omnibus, & frendentibus: *Quæso,* inquit, *quiescite: ego ille sum, quem quæritis. nam mihi nihil eorum, quæ agitis, placet.* Proh animum! sícne vnâ voce totum populum reum agere peruersitatis & insipientiæ? Sed caussa tamen erat: & illis Alexandri temporibus, populus Atheniensis delirabat senectute. Idem igitur, cùm Dux electus, trepidos suos in bello videret, & linguâ solâ fortes, prudenter abstinuit à pugnâ. Mox, cùm redijssent, & pace factâ incusarent illum ignauię, & quasi vincere nescisset, aut noluisset: inquit, *Felices vos, qui Ducem habetis vestri gnarum! nam alioqui iamdiu perijssetis.* Festiuè & mordaciter, exprobrans ignauiam & im-

belliam, quam in animo gerebant, ore auertebant. Iterùm in populum, & eius aurigam Demosthenem, cùm ille quasi coërcens libertatem Phocionis diceret, *Interficient te Athenienses, si furere cœperint*: iste, *At te*, inquit, *si sapere*. Tetigit illum, vt improbũ; hos, vt parùm sanos. Et constans hic tenor per omnem vitam, nec in morte deseruit. ad quam publico iudicio damnatus, scissâ ciuitate in factiones: cùm duceretur in carcerem, præcurrerunt improbi, in viâ obuij & conuiciantes. inter eos vnus, sputum in os eius congessit. Ille conuersus placidè ad Archontes, *Nemon' huius*, inquit, *reprimet proteruiam?* Cùm amicus eius in carcere quereretur, quòd iniustè cum Phocione interficeretur: *Et tu*, inquit, *non in magnâ gloriâ ponis, quòd cum Phocione?* Alio rogante, *Numquid ad filium vellet?* *Maximè*, inquit, *iubere me, vt iniuriarum populi Atheniensis obliuiscatur*. Alio amico petente, vt priori sibi bibere cicutam liceret: *Grauis mi Nicocle*, inquit, (id ei nomen) *hæc petitio: sed cui per omnem vitam nihil abnui, hoc quoque indulgeo*. Ita constantissimus vir obijt, cum sui famâ, Atheniensium infamiâ æternâ.

II. Quid verò mulier in eâdem Græciâ? CRATESICLEA fuit mater *Cleomenis*, qui rex Spartæ res ibi nouauit, aut potiùs lapsas in antiquum locum reponere tentauit. Is cùm grandi bello cum Achæis distineretur, sed & *Antigonum* ac Macedonas timeret; à se impar, opem & opes à *Ptolomæo* Ægypti rege petebat. Qui spem fecit, eâ lege, vt hæc Cratesiclea mater eius, itemque filius, obsides fidei in Ægyptum mitterentur. Durum & insolens satis visum Cleomeni; nec ausus matri proponere, etsi ne-

cessitas

cessitas adigebat. Itaque aliquoties loqui eâ de re conatus, abscîdit, & abscessit. Mulier acuta animaduertit aliquid esse, & amicos eius percontata, *Ecquid vellet effari Cleomenes, nec auderet?* Quin hortata eos ést, vt incitarent & submonerent. Tandem ergo Cleomenes postulata regis aperuit: illa autem in cachinnum effusa, *Et hoc erat,* inquit, *quod dicere aggressus, non dicebas? Mitte verò hoc corpusculum quocumque terrarum, vbi vsui Spartæ sit, potiùs quàm hîc senio & desidiâ soluatur. At tu vir & rex esto.* Statimque instituit mitti, & nauigare. Deduxit igitur Cleomenes cum toto exercitu Tænarum vsque, Laconiæ promontorium, vbi parata nauis. Illîc in templo Neptuni congressi, priusquam nauim conscenderet, mutuo complexu & lacrimis (quis matris & filij affectum nescit?) diuelluntur. Sed illa egrediens, *Age rex Spartanorum,* inquit, *compone vultum & animum, ac caue quisquam, qui foris adsistunt, lacrimantes nos videat, aut Spartâ aliquid indignum admittentes. Hoc enim in nobis est, casus dij gubernabunt.* Sic fata egreditur alacri aspectu, puerum manibus trahens: nec fœminam solùm exuit, sed matrem. Eadem paullò pòst, cùm Ptolomæus parùm ex fide ageret; & Cleomeni occasio esset paciscendi cũ Achæis, sed cunctaretur ob matrẽ: illa audito, rescripsit animosè, *Ageret quod ex vsu & dignitate Spartæ esset, nec Ptolomæũ hunc timeret, ob vnam anũ & puerum, quorũ esset compos.* O mulier, non quidem filio meliore, sed fatò digna! nam & tu, & ille, posteà sub ignauo & infido rege perijstis.

Licet & alteram fœminam addere MONIMEN III. Milesiam, quæ insigni formâ & lepôre, sed ingenio melior, *Mithridati* regi placuit. Tentauit pudicitiam

dicitiam eius, blanditijs, donis, & ad quindecim millia aureorum simul misit: quæ fortiter spreuit, & reiecit procum regem, donec nuptiarum titulo & pacto euicit. Sed nec eæ fregerunt magnitudinem animi. mærebat, & sortem suam deplorabat, quòd pro marito dominum, pro liberis & familiâ, custodiam nacta esset eunuchorum & barbarorum. Victus tandem Mithridates à Romanis, & animi atque amoris æger, ne in potestatem Monime veniret, misit qui mortem indiceret, eunuchum *Bacchidem*. Illa nihil cunctata, & cupienti propior, diadema detractum capiti (nam vt regina ornabatur) collo aptauit, atque ex eo se suspendit. Sed imbecillo & diffracto, indignabunda, *Infelix fascia*, inquit, *nec hîc mihi eris vsui*? Et abijciens illud ac conspuens, iugulum Bacchidi alacriter obtulit, ac tantumnon læta perijt.

IV. Quid Græca me tenent? M. CATO ad se vocat, ille inclytus Constantiæ sacerdos: cuius vel à puero dedit specimen. Nam cùm apud Liuium Drusum auunculum, vnà cum Cæpione fratre educaretur, ac Latini sub id tempus de impetrandâ ciuitate agerent: euênit, vt *Popedius Silo*, vir inter primos Latinorum, hospitium item apud Drusum haberet. Itaque cum pueris familiariter cauillans & iocans, & *Heus vos*, inquit, *ecquid apud auunculum pro nobis, & ciuitate capiendâ, intercedetis*? Ibi Cæpio blandè statim annuere, Cato silere & toruùm intueri. Tum Popedius, *Quid tu igitur? non promittis*? & simul sustollit, & extra fenestram elatum, pendulum habet, cum minis & terrore deijciendi. Vocem etiam & vultum exasperat: sed Cato nihil motus, intrepidè sustinuit, & persti-

perstitit silentio negare. Ibi Popedius, relato & deposito, submissè ad amicos: *Et quid si hic vir sit? ne vnum quidem suffragium, credo, in populo feramus*. Benè diuinabat. nam Cato firmus & certus, nihil in remp. vllo metu dicere aut facere; sed nec ab alijs, quod in se erat, fieri. Eiusdem roboris, in Sullanis temporibus, à paullò iam grandiore exemplum. Annum enim agebat quartumdecimum: & sæpè *Sarpedon* pedagogus & doctor eius ad Sullam ducebat, honoris caussâ, salutatum. Atque ipse admittebat, quia amicus patris eius fuerat, & comi sermone excipiebat. Domus autem illa parùm à carnificinâ aberat. ita capti, vincti, torti, ducebantur, sed & capita inferebantur & efferebantur interfectorũ. Cato inhorruit, & vidit alios clàm ingemiscentes: atque ad magistrum suum, *Hunc hominem*, inquit, *quid ita nemo interficit*? Subijciente illo, *Nam metuunt eum magis, quàm oderunt*. *Quin tu ergo mihi*, inquit, *gladium dedisti, vt eum interimam, & patriam è seruitute asseram*? Quæ dixit vultu atque oculis ita acribus & minacibus, vt Sarpedon deinceps & rariùs ad Sullam duceret, nec nisi tentatum & excussum. Tertium, à iam viro. *Metellus Nepos* Tribunus plebis remp. turbabat perniciosis rogationibus, quas Catoni certum erat impedire. Ille hoc prouidens, Cæsare adiutore, forum de multâ nocte seruis & mercede conductis operis occupauerat, vim haud dubiè facturus in resistentes. Amici igitur Catonis, & tota domus, mæsti & anxij; solus ipse securus cibum cepit, dormijt, manè ad forum ijt. Cùm venisset, videt templum & gradus Castoris armatis insessos, ipsum Metellum assidente Cæsare, supernè imminentes, quasi duces: omnia ad pugnam & tumultum parata. Risit, &

sit, & ad proximos: *O hominem timidum, qui adversus vnum & inermem tantum habuit delectum!* Et Munatium Tribunum è bonis, manu secum trahens, eluctatus per gradus est in summum: atque ibi medium se statim immisit & composuit, inter Cæsarem & Metellum. Stupuit ipsa audacia, ad hoc robur: & cùm trepidè Metellus legem per scribam recitari iussisset, Cato inhibuit: donec ipse Metellus, arrepto codice, recitaret. Sed & hunc Cato è manibus ei extorsit: ac Metellus, signo dato, armatos immisit, dissipatâ statim concione, & nemine, præter Catonem, restitante. Hunc cùm lignis lapidibusque peterent, *Murena* Consul ægrè texit, & abduxit: sed confirmatis iterùm ciuibus rediit, & solâ suâ constantiâ pestilentem rogationem disiecit. Quartum. Pompeius ab Oriente redux, & in magnis opibus ac gloriâ, vidit quid animorum in viro esset, & quanta sibi accessio si hunc adiunxisset. Itaque ad affinitatem adspirauit, & sororem (siue sororis filiam, vt alij) petijt vxorem. Votiua conditio omnibus visa, atque ipsis maximè fœminis: sed non Catoni. qui renunciari liberè iussit, *Non capi aut illaqueari se per fæminas. quòd si Pompeius rectam in rep. viam iniret, vltrò se amicum fore; sin aliam, nullo pacto aut pretio.* Quintum. C. Cæsar Consul legem de diuidendo agro Campano ferebat, priuatim vtilem, publicè exitiosam. Vnus Cato resistebat acerrimè. adeò vt Cæsar pro imperio, abstrahi à Rostris hominem, & duci in carcerem iuberet. Ducebatur, sed & sic inter viam de lege identidem differebat, incommoda & insidias eius ostendens. Iamque peruenerat pænè ad carcerem, deducente pleraque parte Senatus & optimatium; cùm Cæsar à constantiâ victus

victus destitit, & è Tribunis vnum submisit, qui eximeret & liberaret. Sextum. Præturam petebat Cato, & impetrasset, nisi Cæsar, Pompeius, & illa potentium manus se obiecisset: vnum hunc reueriti, vt progressibus suis impedimentum. Itaque effusâ & apertâ largitione effecerunt, vt præferretur ei Vatinius, mortalium pænè postremus. Quid Cato? accepit & tulit iniuriâ eo animo, quo alij beneficium: & vultu etiam nihil deiectus, eodem die in forũ venit, ambulauit, & pilâ lusit. Deus immortalis, an non super affectus & motus humanos hic vir fuit? an non dignus, de quo poëta scriberet?

Quippe malo vnum Catonem, quàm trecentos Socratas?

Dignus. & robur etiam in morte sileo, quod variam interpretationem habere potest, & nostræ religionis scito, culpam.

PORCIAM subnecto, patri filiam. Nupserat ea *M. Bruto*, marito heroinâ hac digno. Is cùm agitaret de nece Cæsaris, etsi sedulò silebat, tamen vultu manifestus erat grande aliquid & atrox agitare. præsertim amanti, & coniugi. Suspicata igitur tale aliquid, & maritum silere quia diffideret imbecillitati: statuit sui sumere experimentum, & fecit. Cultro tonsorio, cùm sola esset, grauiter in femore se læsit. Secutus sanguis largior, debilitas, atque etiam febris: cùm Brutus domum venit, trepidus & re inopinatâ mæstus. Illa remotis arbitris, *Age mi marite, asside, est quod seriò fabulemur. Ego tibi cùm nupsi, coniux in domum tuam veni, non amica aut pellex: nec mensæ aut tori tantùm, sed tristium lætorumque consortem me dedi. Catonis filia sum: & pro illâ stirpe me cense. Quid ergo? de te queror?* V.

ror? minimè, si alia specto, & sollennia coniugiorum, aut beniuolentiam siue & amorem hunc externum. Sed altius spiro, & amicitiam etiam volo: atque vnus ille in animo dolor est & pungit, fidem non haberi fidei meæ. Nàm quid dissimulas? nónne curam video, quæ te coquit? arcani magniq́ue aliquid, quod agitas? cur me celas? auxilium si non speras, solatium exspecta: nam de silentio, possum apud te spondere. Non respice ad alias mei sexus: ego (iterùm dico) Catonis filia sum: & addo, M. Bruti vxor. Vel natura me à tali patre, vel consuetudo à marito, fortem constantemq́ue reddant, etiam aduersus extremos metus. Quid verba facio? rem vide. Cepi ipsa mei experimentum: & ecce hoc vulnus, quod sponte intuli, vt discerem ecquid dolori aut tormentis par essem. Sum, confide. possum ferre, possum contemnere: & mori ô Brute cum marito, & pro marito possum. Proinde siquid tu honesti agitas, quod vtroque nostrûm sit dignum, ne sile. Brutus admiratus animum, & osculatus affectum, manus præ gaudio in altum sustulit: &, *O omnes cælites, adeste volentes propitij, ac dignum me Porciâ maritum præstate.* Tum ordine coniurationem aperit, & consortes: nihil territæ aut deterrenti, imò animanti. Atque hoc primum eius Constantiæ, vt sic dicam, sacrum: alterum à mariti morte. Audijt enim de tristi in Philippis pugnâ, & Brutum suum fuisse. nihil igitur morata, mori voluit: sed amici & custodes impediebant. Illa ipsis & iam sibi irata, *Quid? inquit, mortem aliquis impediat, aut neget? non potest: & pater vos docuit.* Ac cum dicto prosiluit, & è foco prunas ardentes haustas ori ingessit: & spiritum, quem emittere non potuit, suffocauit inclusum. Probas hoc? inquies. non, sed miror: imò & probet aliquis, sed ab illo æuo.

Ad

Ad Christiana & nostra exempla tutiùs transeo: quæ in sanctis viris & martyribus sunt infinita. Nullâ re hæc religio magis abundat, magis se commendat & adfirmat. Sed ea in suis locis sunt prompta: nos sparsa in historijs colligimus. & in ijs vnum ALFONSI PERESII GVSMANI, in Hispaniâ Bęticâ, cui à moribus cognomentum BONI fuit. Magnus pace & bello ille vir, clarus opibus & earum vsu: atque ecce specimen. Rex Castellæ Sanctius *Tariffam* (quæ veterum *Carteia* siue *Tartessus* est) de Mauris ceperat, sed anxius custodiendi & tenendi, ob hostium viciniam, & ingentes sumptus. Suscepit vltrò in se curam Alfonsus, & partem stipendij de suo daturum promisit: rex intereà res alias ageret. Paullò pòst, frater regis, *Ioannes*, ambitione prauâ ad Maurum transijt, & copijs ab eo acceptis subitò Tariffam obsedit. Obsessi nihil trepidare, in suâ & ducis virtute fidere, animos supra periculum habere: nisi quòd infregit eos subitò inopinata res, captus Alfonsi filius (in agris fortè interceperant:) & ante mœnia ostensus. Vnicus porrò patri erat. Illi minari, nisi opidum dederetur, sub oculis interfecturos se, & fœdè lancinaturos. Motis flexisque alijs, ille nec hilum: & altâ voce negat, *Si centum filios in potestate haberent, non ideò se a fide & honesto abiturum. Quin*, inquit, *si tanta libido iugulandi est, en gladium:* & suum è mœnibus proiecit. Stupor me habet hæc scribentem: quid spectantes? Ille sic abijt, & ad prandium se composuit. cùm ecce clamor & eiulatus dissonus auditus eum euocat: iterumque in mœnibus se sistit. Quærenti consternationis caussam, refertur, *Filium barbarâ crudelitate interfectum. Hoc erat?* inquit, *credebam vrbem ab hostibus captam:* &

VI. ∞. c e i xciii.

F pari

pari tranquillitate ad prandium vxoremque redijt. Creditis posteri? sed credite. res ita gesta est: & hostes magnitudine viri attoniti, nihil vltrà tentantes, discesserunt. Libet hîc exsultare : éstne factum vel in omni antiquitate fortius, vel laudabilius? Gratulor tibi gens & domus illustris Ducum *Methymnæ Sidoniæ*, quæ ad hunc auctorem stemma & sanguinem refers. Felix origine, esto imitatione.

VII. Hæc ad miraculum exempla sunt: alia non tam ferientia, sed haud minùs sapienti approbanda. De FERDINANDO Hispaniarum rege traditur, postremo isto qui Mauros eiecit, per omnem ætatem firmo constantique ingenio fuisse: & cùm vtramque sæpè sortem expertus esset, prospera atque aduersa sic compositè & sedatè tulisse, vt nulla vmquam in vultu eius consiliorum aut affectuum vestigia deprehenderentur. Idem cùm Barcinone, à furioso quodam graue vulnus in ceruice subitò accepisset, neque animo turbatus est, nec gemitum aut vocem doloris indicem emisit: tantùm seruari parricidam & examinari iussit, quo auctore fecisset.

VIII. Vxor eius ISABELLA virilis animi curæque mulier, & hac laude æquauit, aut superauit maritum. Nam cùm nuptias adornaret cognominis suę filiæ, cum *Emanuele* Lusitaniæ rege, & subitò nuncius adferretur de morte *Ioannis* vnici filij; illa hoc agere, & dolorem comprimere, vultumque fingere tamdiu potuit, donec Emanuel ab alijs id rescisset. Eadem non in aduersæ solùm valetudinis, sed in partus acutissimis doloribus, & gemitum & vocem supprimebat. rem incredibilem, nisi à fidissimis matronis, quæ à cubiculi curâ erant, id certò se cognouisse *Marinæus Siculus* adfirmaret:

Horum

Horum nepos CAROLVS QVINTVS Impera- IX.
or, cùm in Germaniâ copias & castra ad Ingolsta-
ium haberet, cinxissentque eum ingenti numero
ilitum fœderati hostes: nec illi visum dimicare,
el quia sui nondum conuenissent, vel quia præui-
ebat tutam mox & sine cæde victoriam: ecce isti
neorum tormentorum copiâ validi, tantum fer-
æ grandinis in castra iaculati sunt, vt vno die ad
I. *millia* maiorum globorum numerarent. Itaque
nnia ictibus peruia, ipsum Cæsaris tentorium, &
l latus eius & tergum occisi: cùm ille nec locum,
iid locum? nec statum, nec vultũ mutauit. Quin-
iam monentibus amicis sibi, atque omnibus in
parceret; dixisse arridens fertur, *Considerent, ne-
nem Imperatorem tormenti ictu periysse.* Breuia hęc
latu, examinanti ingentia sunt, & digna memo-
ac laude sæculorum. Atque hæc talis constantia,
morum actionumque grauitas, in omni reliquâ
is vitâ fuit:

Etiam in sanguine. Nam ab hac stirpe PHILIP- X.
S II. rex, familiarium testimonio, Constantiæ
de veteres nouosque æquauit. extra aut supra
ectus; non gaudio, non dolori peruius; neque
mo solùm, sed vultu æquabili & immoto. Quis
pientium, & qui vnum hoc egerunt, eò peruê-
? Sed quod alij verbis; ipse factis sibi vindica-
, NEC SPE NEC METV. Finiui, & addo,
ı aliam virtutem Principe digniorem, aut in eo,
ic dicam, honestiorem esse.

CAP. VII.

DE PRVDENTIA,

Quam Vsus & Historia gignunt, & producit Doctrina.

POst Virtutem, cuius caput est Religio siue Pietas, Prudentia necessaria est Principi, atque ijs qui in republicâ versantur. Hæc non aliud est, quàm notitia rerum euentuumque, & iudicium in ijs rectum. Tria illam pariunt, Natura, Vsus, Doctrina. Natura multum potest, & ab eâ solâ, aut certè leuibus alijs auxilijs, prouecti quidam operæpretium fecerunt. Sed vsus si accesserit, etiam mediocris Natura attollitur, & in consilijs actionibusque se probat. Quid si doctrina? plurimùm: & tria hæc vbi concurrunt, mirum quàm valida ea mixtio & vera ex ijs firmaque Prudentia oriatur. Nam profectò vbi aliquid horum solitarium, Superbia, Pertinacia, Error comitantur: & in multis scio me obseruitasse. Quid tamen ex his ad rempublicam optimum? puto, Vsus: & Theognidem sapienter scripsisse,

Δόξα μὲν ἀνθρώποισι κακὸν μέγα, πεῖρα δ' ἄριστον.

Est mala Opinio, at est homini longè optimus Vsus.

Nam vbi sola Natura, siue & Doctrina; profectò Opinio innascitur, & gnari scientesque esse volumus, vbi non sumus. At Vsus firmior, & in artibus per se valet. Age, fabricam quàm multi solo opere & vsu didicerunt? quid artem nauis gubernandæ? & ciuilis & militaris in republicâ quædam

ars

rs eſt: ab Vſu igitur diſcenda. Nec tamen plenè itis aut perfectè. quia illa, quæ dixi, vniforme a-quid & ſimplex ſunt; iſta, Deus bone, quas va-etates, quos ſinus & receſſus habet? Lumen vn-ique inferendum, vt peruideamus: & maximè à)octrina, non illa tamen arguta aut ſubtiliũ ſcien-arum, ſed memoriæ rerum præſertim, quam Hi-oriam appellamus. Nam ea, ſi attendis, quid niſi .ter Vſus eſt? Quæ in iſto video, tracto, facio; in la lego, haurio, diſco: & tanto plura, quanto plus rum euentuumque complectitur, ab omni æuo. lihi paucis annis experiri licet, & in vna aliqua :bis parte, ſiue angulo: illîc ſæculorum res ſunt; .ic, quàm latè patent ſola hæc terrarum. Itaque ateries diſcendi maior: & diſces, ſi oculos men-s in illo velut ſpeculo defigis exemplorum. Acce-t, quòd prudentes multi, & vſu docti, olim ferè ſtoriam conſcripſerunt: & ijdem ſenſus breues, ıt monita inſeruerunt, Deus bone, quàm recta, ıàm ſalutaria, ſi bona mens eligit & excerpit? Sed iſtoriæ laudes pertexere, non hîc eſt locus, nec :cet: addo, de *L. Lucullo* tradi, eo qui Mithrida-n & Tigranem vicit, potentiſſimos reges, vix a-m imperandi bellandique peritiam, quàm ab iſtorijs attuliſſe. Et iſtas igitur præcipuè ego incipi; ſed & adhętentem *Geographiam* com-endem: *Geometriam* leuiter: & tum maximè *Phi-ophiam*, id eſt Ethicam Phyſicamque. Duę iſtę rtes forment eius animum, vel ad Virtutum a-orem & pretium; vel ad notitiam cęleſtium & reſtrium, è quibus Magnitudo animi oritur, ſimul Modeſtia, collatione vtrorumque. Non iſto (alibi feci:) ſed *Peregrinationem* etiam obi-ſuadeam: quę valdè ad notitiam ſui ſtatus,

tum & ad Prudentiam facit. Hęc omnia quę Principi, magis ijs & pleniùs, qui circa ipsum, suggeram: quibus plus scilicet otij, & sępè ingenij est, ad talia pernoscenda. Sed age, pro instituto, Exemplis hęc illustremus aut firmemus.

I. SOLON Atheniensis, horum omnium vnus exemplum prębeat: in quo Natura, Vsus, Doctrina viguerunt. In republica assiduus ille fuit: sed etiam in peregrinationibus, & Ægyptum, Cyprum, Asiam lustrauit: atque id discendi caussâ. Vsum vides: quid Doctrinam? scripta & versus docent, quos reliquit. Atque adeò tantâ eius cupiditate exarsit (sic loquendum est:) vt ipse in Carmine quodam glorietur, *Cottidie addiscentem se aliquid senem fieri*. Cottidie. itáne? etiam circa ipsam mortẽ. Nam cùm langueret, & assidentes amici aliquid inter se disserērent, ille caput sustulit, & flexit ad audiendum. Interrogatusque, Quo fine tunc aut fructu? nobilem illam vocem edidit. *Vt cùm istud sciero, doctior moriar*. O desiderium! & quid in vitâ, aut eius flore, faciendum: cùm ille hęc in morte?

II. EPAMINONDÆ verò, etsi in crassiore aëre nato, tantum litterarum studium, philosophię do-
Lib. v. ctrina tanta fuit, vt *mirabile videretur*, ait Iustinus, *vnde tam insignis militia scientia homini inter litteras nato*. Quod mihi tamen non mirabile. imò cum
Lib. xv. Diodoro Siculo sentio, qui ipsam hanc scientiam caussam fuisse vult rerum ab eo preclarissimè gestarum. Philosophatus ille scilicet est, sed *ἄνευ μαλακίας*, vt Thucydides loquitur & approbat: *sine mollitie, aut desidiâ*: & habuit ad robur & ad prudentiam magistram. Sanè Pythagoricis dogmatibus addi-

addictum maximè, & Physicę scientię fuisse, idem Diodorus monet.

Huius discipulus & alumnus PHILIPPVS MACEDO, non *Alexandri* solùm, sed & *Magni* pater. Ille inquam, omnem hanc magnitudinem aut institutione, aut iustrumento & iustructo reliquit. Gręcia domita, & firmus ille ordo militię, veteranus miles, optimi Duces, hęc omnia à Philippo fuerunt: & ipse Philippus ab Epaminonda, & doctrina. Nam obses triennio Thebis habitus, in eius domo diuertit, optimo magistro vsus ad dicendum, sapiendum, faciendum. III.

Ipse ALEXANDER haud aliâ re mihi quidem magis laudabilis, quàm doctrinę studio videtur, & moribus quos hausit à doctrinâ. Ij fuêre, Magnanimitas & Clementia. Sed à puero mitioribus artibus imbutus, mox in Ethicis & Politicis, alijsque Philosophię, pręceptorem habuit Aristotelem: quem virum? ipsius Sapientię prolem aut alumnum. Felix doctore, sed & felix ingenio. cùm non, vt plerique, leuiter imbuit ijs animum, nec statim, vt ad arma vênit, artes fastidijt: sed & doctos in contubernio suo habuit, audiuitque; & ipse, cùm licuit, assiduè legit. Idque *Homerum* maximè. quem ita non amauit, sed coluit, vt cùm in Darianâ pręda scrinium, gemmis & auro cultissimum, repertum esset, alijque aliò destinarent; *Imò*, inquit, *Homeri carminibus reseruetur*: quasi pulcherrimum opus, pulcherrimo conditorio dignum esset. Sed & incubuisse, & indormisse eum sępè Homeri libris, traditur: vel ex eo, non vulgaris scientię aut iudicij ęstimandus, qui altum & super omne vulgus poëtam ęstimaret. IIII.

V. Vltimus, inter Græca exempla, PHILOPOEMEN esto: quem *vltimum Græcorum*, magnâ eius laude, quispiam dixit. Is etsi in militiam studio & indole propenderet, tamen (ait Plutarchus) & *Philosophorum præcepta ac monita legebat, sed non omnium; eorum dumtaxat, è quibus progressum se ad Virtutem sperabat facturum.* Habebat & hoc in ore: *Doctrinam debere ad facta tendere, non otij aut inutilis loquacitatis caussâ vsurpari.* Atque vtinam hoc alijs, vt mihi, probet! Sed nos facere id decet, Principes debent.

VI. Ad Romanos transeo. quorum conditores ROMVLVS & REMVS, non tã rusticuli fuerunt, quàm vulgò eos faciunt: si verum est, quod Dionysius & Plutarchus tradiderunt, *Gabijs in adolescentiâ, liberalibus studijs operatos, atque omni eorum liquore perfusos.* Et sanè facta atque ordo Romuli, non olent barbariẽ: minùs *Numæ, Seruij,* aut *Tarquinij* regũ.

VII. Etsi fateor iacuisse pòst, aliquot ætatibus, Romæ Doctrinam; donec Græciâ captâ, ab hac caperentur. Longum sit omnes aut plures dicere: M. CATO VTICENSIS, pronepos illius qui Græcos & omne id genus pelli vrbe volebat, ita studijs eorum se dedidit, vt & in Senatu, obiecta leuiter toga, libros legeret: vir, cuius nomen rectè factum defendit, quidquid fecit.

VIII. Quid IVLIVS CÆSAR, ille sic acer militiæ, & Martis verè pullus? haud minùs Musarum fuit. Scripta eius id docent, quorum pauca exstant, pleraque perierunt: quæ inter ipsos rerum ciuilium aut militarium æstus iactationesque confecit. Nec in iti-

itinere quidem vacuus: sed amanuensem in vehiculo apud se habens, dictansque aut legens. Itinere Hispaniensi, spatio XXIIII. dierum, siue vtaj, septem, poëma composuit, quod inscripsit *Iter.* In ipsa Hispania sub tempus Mundensis prœlij (& quando vmquam magis, non dicam occupatus, sed solicitus?) libros duos de *Analogiâ* confecit, & totidem *Anticatones*. Mirabitur, qui breuitatem temporis, & occupationes viri nouerit: sed non mirabitur, qui vigilantiam & instantiam, quando plerаque hęc & alia, ipsis noctibus, sub pellibus scribebat. Macte diuini, & indefessi simul ingenij, vir! cuius & hoc signum, quòd sollenne tibi *scribere & legere simul, dictare & audire* (verba Plinij sunt:) *epistolas verò maximarum rerum quaternas pariter librarijs dictare, aut si nihil aliud ageres, septenas.* En aquilam! & quis ad hoc ęui sublime sic volauit?

Nec degenerauit ab eo OCTAVIANVS, iudicio filius, posteà Augustus. qui *Eloquentiam & liberalia studia*, ait Suetonius, *ab ætate primâ cupidè & laboriosissimè exercuit*. Ipso Mutinensi bello, in tantâ mole rerum, & legisse, & scripsisse, & declamasse cottidie legitur. Itaque opera pluscula scripsit, quędam & versibus; à tempore tamen, & eius inuidâ falce, pręsecta. Nec in se modò eruditionem volebat, sed in Administris necessariam censebat. adeò, *vt cuidam Legato Consulari, tamquam rudi & indocto, successorem dederit, cuius manu* IXI. *pro* IPSI. *scriptum animaduerterat*. IX.

TIBERIVS verò, vel ad culpam, vtriusque linguę studijs artibusque se dedit. Affectabat enim & rara & obscura, & quę pauci scirent, scire gloriabatur. Itaque adsidui in cohorte eius Gręculi, X.

quos & pręmijs honorabat, & quęstionibus exercebat. Hic tamen est Tiberius, cui nemo in calliditate, & firmâ regendi arte, se componat.

XI. Non eo per Imperatores ceteros: nam quis eorum non ferè talis fuit? Vsqueadeò vt M. ANTONINO *Philosophi* cognomen hęserit: quòd supra alios in eo studio deditus esset, Stoicam etiam sectam professus. Et quis tamen vitâ melior, imperio mitior, aut felicior dabitur?

XII. Quid autem Christiani deinde nostri? de THEODOSIO IVNIORE traditur, eum historias Gręcas Latinasque assiduè euoluisse: tam pertinaci in libris studio, vt cùm diem militaribus aut ciuilibus occupationibus daret, noctem ijs seponeret. Quin & candelabrum sibi strui adfabrè curasse, eo opificio, vt oleum sponte ad lychnum perueniret ac suppeteret: ne vel interpellaretur lectio, vel ministri cum vigilante (ô humanitas!) vigiles essent.

XIII. CAROLI MAGNI amorem & honorem in litteras multa loquuntur. Quid clarius, quàm, velut vexillo proposito, vocati vndique viri docti Lutetiam, in castra quędam litterarum! Felicia castra, quę tot pręclaros non milites, sed duces dedistis & datis, in militiâ hac togatâ! Sed illud quoque in *Paulum*, Aquileiensis Ecclesię Diaconum eminet, genere nobilem, ingenio litterisque nobiliorem. His dotibus conciliatus olim *Desiderio* Longobardorum regulo, dum fata erant: postquam ea ad Carolum transissent, huic ijsdem caussis carus, & inter intimos familiares admissus. Sed Paulus veteris beniuolentię & aulę memor, consilia agitabat liberandi Desiderij, & è finibus exsilij educendi: quorum

n conuictus, ipse in exsilium, in Diomedis insu-, seponitur. Sed nec illîc fidei aut legum satis re-ens, rupit transscenditque terminos, & ad *Rai-sum* Beneuenti Ducem confugit. Itaque proce-certatim accusant, damnantque capitis dupli-n perfidiam: & in ipsum Ragaisum arma sua-ıtur. frustrà, apud mitissimum & literarum a-ntissimum regem: quod solum nomen & titulus ılum seruauit, ipsumque cum Paulo Ragaisum onciliauit. Impositũ modò munus, vt Historias ne Eutropij scriberet, item seorsim Longobar-a, aliaque in profanis aut sacris. O dignũ Prin-em, qui in digniorem hęc conferret!

Neque abnuo tenebras deinde fuisse, & nescio XIIII.
ɔ malo fato barbariem: pręsertim in Principum is, & priuatũ modò bonum Doctrina censeba-: an addam, & nunc censeri? Tamen, velut stel-nterluxerunt pauci, vt ROBERTVS rex Neapoli- ∞.CCC.
us, cui litterę & litterati percari fuerunt. Ille est XL.
Petrarcham, & poësi, & serijs scriptis nobile enium, fouit: ille qui *Boccatiũ* in amoribus ha-t, Quid ipsam doctrinã? Vox eius audita: *Cario-sibi litteras regno esse.* Desipuit, an altè sapuit?

Et quàm similis vox & animus ALFONSI il- XV.
magni, in eodem regno fuit? Neque enim se-edixit: *Malle se omnium regnorum* (septem ea nerabat) *iacturam facere, quàm minimam do-ræ.* Et sanè amauit in se, in alijs: & *Laurentium lam, Antonium Panormitam, Bartholomæum cium, Georgium Trapezuntium, Ioannem Au-am, Iouiãnum Pontanum*, & examen deinde iu-um, huic regi debemus. Ille Athenæa in re-passim, ille Bibliothecas instituit, aut exorna-uit:

uit: nec gratius ei munus offerri poterat, quàm rarior aut electior liber. Quin ipsum *Librum apertum* pro insigni vsurpabat: significans Scientiam Principibus conuenire, ex ijs haustam. Et cùm aliquando audiret regem Hispanum dixisse, *Non conuenire Principibus litteras*: stomachans subiecit, *Bouis, non hominis, vocem eam esse*. Itaque legit assiduè: *Liuium* & *Cæsarem* maximè. nec dies fuit, vt familiares tradiderunt, quin his inuersaretur. Idem, quod miremur, *Annæi Senecæ* magnus amator: adeò vt ipse, suo Marte, in Hispanicum sermonem Epistolas verterit, vsui suæ gentis. Sed nec sacrâ lectione abstinebat: gloriatusque est, totum *Vetus & Nouum testamentum, vnà cum Glossis*, decies & quater se perlegisse. Hæc rex, hæc senex: vbi priuati & iuuenes estis? Senex, inquam. nam vix ante quinquagesimum annum studia attigit, institutione eius in adolescente neglectâ. Tunc Grammaticam, operâ *Martini* cuiusdam didicit: quem ita carũ deinceps habuit, vt nũmquam à latere dimiserit. Videor non de Principe, sed litterione aliquo loqui: at ille etiam quantus vir belli domique fuit? quàm magnus, quàm felix rebus gestis? Elogium ei demus. à *Carolo Magno* maiorem virtute & fortunâ Principem Europa non habuit: & (mentiri velim) non habebit.

XVI. Addamus è Panoniâ MATTHIAM CORVINVM regem. qui clarissimo militari patre *Ioanne Hunniade* natus, nec in eo studio degener, Doctrinæ istud adiunxit. Ferox ad id æui ea natio, & tota Martis, cultum ingeniorum morumque à Matthiâ accepit: & quis nescit regum exempla subditos æmulari? Itaque Italos Germanosque, siqui littera-

rum

rum gloriâ clarerent, euocauit: Bibliothecam instituit in ipsâ regiâ Budę, rarum thesaurũ, & quem cum dolore recordamur Barbaris, cum ipsâ Pannoniâ, obuenisse.

An & mulier his se inseret? inseret meritò ISABELLA, *Ferdinandi Catholici* regis vxor. quæ ad omnia alta nata, & verè virilium curarum mulier, etiam Doctrinam vnicè amauit. Delectatã semper constat (nescio quâ inclinatione animi) ipso Latinæ linguæ pronunciatu & sono: nihil vt libentiùs audiret. Et mox respirans paullisper à grauissimis curis & bellis (reuera enim particeps & thori & sceptri erat:) respirans, inquam, statim se ad Grammaticum demisit, eique annum ita assiduam operam dedit; vt Latina non solùm capere, sed vertere ipsa in suum sermonem, posset. Sacris etiam & diuinis officijs cùm interesset, lapsantes, aut vel in sillabâ peccantes sacrificos aduertebat, sed & sæpè admonebat. XVII.

Enimuerò nec olim aut nunc Barbari (tam clara vtilitas est) ab hoc cultu alieni. testor MITHRIDATEM illum veterem Ponti regem, qui variè, & in ipsâ medicinâ doctus; hoc præfert eximium, Tenuisse viginti duas linguas, sic vt omnes subditos, quemque suâ dialecto, promptè & scienter alloqueretur. XVIII.

CHOSROES autem Persarum rex, Iustiniano & Romanis per suas clades notus, & eloquentiam Græcam adamauit, & Philosophiæ ipsius non limen, sed adyta penetrauit. Aristotelem totum percalluisse aiunt, Platonis lineas & numeros: sed & ipsa Grecorum opera in suam linguam multa transtulis- XIX.

tulisse. Hæc aiunt: & demus famam aliquid adstruere: vel conatum ista. nónne magnum in magnis istis regum?

XX. MAHVMETES etiam Turca me tenet, SECVNDVS eo nomine. qui cognitionis illustrium virorum facinorumque maximè cupidus, Historias sibi verti in suum sermonem iussit, Grȩcas Romanasque: & ipsos viros depingi à *Gentile Bellino*, eleganti pictore, quem ad hanc operam à Venetis exambierat. His ille stimulis, vtinam ne ad tam alta, & nobis tristia, animum ęmulatione erexisset?

XXI. CAROLVM V. de industriâ totum hoc agmen volo claudere, & simul salutare monitum suggerere. Eum magnitudo statim rerum & imperij, tenerum adhuc à studijs abduxit: etsi amorem tamen & reuerentiam non excussit. Ac quondam cùm Genuæ oratorem aliquem audisset Latinè dicentem, nec plenè satis cepisset, tristi & ingenuo ore confessum Paullus Iouius scribit (is arbiter coràm & testis erat:) confessum, inquam, *Dare se nunc puerilis incuriæ pœnas: & præsagum Hadrianum præceptorem fuisse, qui hanc pœnitentiam ei prædixisset.* Credimus optime Princeps. & quàm multi hodieque tecum, iam grandiores, id est sapientiores, dolent in hoc neglectu? Cogitent parentes, emendent, filiorum & publico bono. Voueo.

IVSTI

IVSTI LIPSI MONITA ET EXEMPLA POLITICA.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT PRIMVM.

DE PRINCIPATV.

Eum præferendum alijs imperijs videri.

VÆ adhuc dixi, etsi ad Principem aptaui, cõmunia cum aliis sunt, & in omni imperio adhibenda. Hunc formare magis, & propiùs dirigere incipiam: si tamen priùs breuiter adstruxero eum, & laudaro. Nam ambigere multos, & differi variè de optima Imperij formâ olim & nunc, scitum est: at nos istum præferimus, & caussas distinctè, & velut per titulos libabo. Primò, quia liquet.

MON. I. *Antiquißimum hunc esse.*

Homines autem primi, & origini suæ id est Deo proximi, malis artibus fraudibusque nondum corrupti,

rupti, censendi sunt optima elegisse: elegerunt Principatum. In familiis, quod primum imperium, vnus fuit. Plures deinde familiæ cognationibus iunctæ, vnum habuerunt: & ex istis societates, conuentus, oppida; vnum. donec magna imperia nata, & oppressio cœpit, ab ambitione exorta: & sic quo-

Epist. xci. que ferè vnus. Seneca verissimè: *Primi mortalium, quique ex his geniti Naturam incorrupti sequebātur, eumdem habebant & Ducem & legem, commissi me-*

1. De Clement. *lioris arbitrio.* Itaque idem alibi: *Natura commenta est regem quod & ex alijs animalibus licet cognoscere, & ex apibus: quarum regi amplißimum cubile est, medioque & tutißimo loco.* Sed quibus *aliis animali-*

Epist. xci. *bus?* in parte alibi explicat: *Mutis gregibus aut maxima corpora præsunt, aut vehementißima. non præcedit armenta degener taurus: elephantorum gregem excelsißimus ducit.* Idem in ouibus, in auibus, & alio genere congregum animantium, est videre. Est igitur antiquissimus, & Sacræ etiam nostræ litteræ ostendunt: in quibus à condito orbe ad diluuium, moderatum in familiis imperium fuit: à Diluuio, ambitio miscuit, & *Nimrodus* Noachi pronepos, imperium in Assyriâ & finitimis inuasit. Hic est, quem profanæ litteræ (ad primorem sillabam allusione) *Ninum* appellant. Sed addo etiam,

MON. II. *Communißimum hunc esse:*

Neque olim tantùm, sed & nunc plurimo orbis sic notari. Olim quidem, Sacra dicunt. vbi Iudæi

1. Reg. cap. VIII. regem poscentes sic audiuntur: *Constitue nobis regem, sicut &* VNIVERSÆ *habent nationes.* Sed

Lib. 1. & in Italiâ, primi illi Romani (apud Liuium) *in*

varijs

varijs voluntatibus, regem tamen OMNES *volebant*. Etsi posteà mutarunt, & ad Optimatium statum iuerunt: quid ita? naturali hac sæpè mutatione, vt à rege in tyrannum, à tyranno ad optimates aut populum Respublica eat: iterumque ab istis ad tyrannum, & regem. Fastidio & odio hoc fit, non Principatus, sed Principis alicuius malè eo vsi. Ceterùm & vetus hic orbis Principes ferè vbique habuit, in Asiâ, Africâ, Europâ (pauca loca, neque diu excipias:) & nouus item repertus, sic est, aut fuit. Argumentum, optimum vsu & ratione esse, quod tam diu, & tam multis placuit: atque, vt dixi, ab ipsâ naturâ. Sanè rationem si excutimus, eam videbis hinc stare, ab his caussis. Primò dicimus,

MON. III. *Iustitiam magis in eo exerceri.*

At Iustitię fruendę caussâ Imperia primùm sunt reperta. Ea igitur magis in Principatu floret, vigetque: nec sunt noxæ aut corruptelæ, quæ in alijs illis formis. Vide. Rex aut ipse ius dicit (olim & *nuper etiam factum:) aut qui dicant, eligit & designat. Si ipse, supra metum aut gratiam est, magis auaritiam: & nihil istis, quæ præstringere oculos iudicantium solent, donat. Si alij; sunt tamen ab ipso. & curâ eligit, & electis iam superest & intendit. Non sunt ijs sic libera iudicia, vt non iudicium huius metuant; & siquid fœdius patrent, pœnam. In alio statu quid simile? Si ad Optimates is; factio, & agnati, & amici occurrent, & alternis inter se ius aut iniuriam gratificantes. Si ad populum; magis peccabitur, & irâ aut affectu damnatos pas-

* Vide hoc libro, cap. XI.

ſim videbis, aut dimiſſos. Ad Athenienſes aut Romanos leuiter tranſi: oſtraciſmi optimorum ſunt, & exſilia, & mulctæ. Contrà, peſſimis honores habiti, & iudicijs per vim & manum etiam erepti. Quid de corruptelis dicam? hîc regnant. Secundò,

MON. IIII. *Tranquillitatem & concordiam coli:*

Quod optimum aut optatiſſimum in Societate eſt, viuere quietos, à vi & iniuriâ tutos. Metus vel auctoritas hoc facit Principis: quem vnum omnes reſpiciunt: qui vnus omnia poteſt: & ius vitæ neciſque habet. Itaque meritò animi magis domiti & fracti ſunt, & colla ad iugum inclinant. Non ſic inter plures dominos: quorum potentia ſparſa eſt, & ideò minor, vt flumē in plures riuos diductum. Alius alium reſpicit; patronum contra hunc aut illum habet: & addo, quòd nec coërcitio ſeuera aut libera. quia in ſuffragijs aut comitijs, popularium operâ egent. Itaque conniuent & indulgent, gratiam ſingulorum quærunt. Ita minuitur Auctoritas; & quod ſequitur, Reuerentia aut metus, vinculum obedientiæ & quietis. Parte alterâ minùs tranquilli, quia ad rempublicam ſæpè auocantur. ſunt comitia, ſunt leges: & ſuffragia ſua habent. In ijs deinde ambitio & factio interuenit: quid prætereà? ſeditio ſæpè, & turbæ, atque etiam pugnæ. Vt mare rarò quietum eſt, ventos plurimùm, & ſæpè procellas habet: ſic reſpublica, vbi comitiorum
I. Annal. poteſtas. Noſter Tacitus rem tetigit: *Suſpectum Senatus Populique imperium, ob* CERTAMINA *potentium, &* AVARITIAM *magiſtratuum.* En duas aſſiduas ibi peſtes: *Certamina*, & factiones, & exitum

ſiue

ſiue exitium, Ciuilia deinde bella: *Auaritiā*. & ſunt nūdinationes, rapinę, corruptelę, in magiſtratibus, in prouincijs, in iudicijs. Tertiò, & vniuersè dico,

MON. V. *Modum regendi meliorem tutioremque eſſe.*

Princeps diutiùs imperat, vnus & idem ſemper manet: itaque & diſcit magis aſſiduo ipſo vſu, & rem etiam, vt propriam, cordi habet. Aliter in magiſtratibus, qui mutantur. Sunt ferè annui: id eſt, abeunt imperio, cùm diſcere imperare cœperunt. Sed neque intentio eadem aut cura eſt; in breui & alieno imperio. Tradunt enim ignotis, aut inuiſis ſæpè ſucceſſoribus: ſatis habent quomodocumque defungi, in poſterum ſecuritate. At Princeps non ſe ſolum cogitat, ſed heredes. Deinde, arcana conſilia aut litteræ ſæpè interueniunt in gubernando: cum vicinis Principibus conſilia aut pactiones, quas nolint intempeſtiuè vulgari. Quod ſecretum hîc inter plures erit? quis liberè accedet, aut tutò credet? Hæc in Principatu ceſſant. & aut vnus ipſe tractat; aut fidi miniſtrorū, quibus committit. Quid etiam de ſecretâ corruptelâ dicam, crebrâ inter plures? Vnus aliquis emi contra rempublicam poteſt, & ſana conſilia aut euertere, aut impedire. Athenis ſuis quàm hoc factum Demoſthenes conqueritur, à callido Philippo! & *hunc eſſe ſcopulum* (ita loquitur) *ad quem res adhæreſcant.* Quid Romæ? idem: & Tribunus aliquis emptus res turbabat, & hunc aut illum ſuper capita ciuium imponebat. Poëta ingenioſè;

Mutatusque fuit momentum Curio rerum.

Ita. vnus Curio à Cæſare corruptus, Cæſarē Pom-

peio antetulit; reipublicæ & libertati finem dedit. Quartò denique dicimus,

MON. VI. *Maximè hanc imperij formam diurnare.*

An non faciat, cùm à naturâ maximè & Ratione sit? Deus fauet & tutor est; vnus ille rector, vnius. Vide Status alios, pauci eum tulerunt, quantumuis legibus bonis & institutis: excipio paruas quasdam respublicas, & validiorum tuitione aut amicitiâ firmas. Sparta, quâ nihil videbatur moribus aut viris melius, vix quingentos annos tenuit libertatem. Athenæ sæpè mutarunt, & oppressæ iterùm caput extulerunt: sed turbidæ semper, & in metu, aut potentioribus obnoxiæ. Roma quadringentos paullò plùs annos liberum illum statum seruauit. Quid ista ad Principatus? Ille Assyriorum, vt à vetustissimo ordiar, *mille ducentos quadraginta annos* stetit: siue, vt alij largiùs, *mille trecentos*. Ita enim vel Historici, vel Chronici scriptores, consensu tradiderunt: nec Appiano vbi mens fuerit, ego scio. qui initio operis scribit, nec *Assyriorum, Medorum, Persarum tria regna simul congesta, æquare illud spatium æui potuisse, quod in Romano imperio ad suum tempus esset.* Profectò fallitur, nec excuses. nam à Româ conditâ ad Hadriani æuum *nongenti* circiter anni sunt, & sic ipse supputat: quanto plures, vt dixi, in solis Assyrijs? Iam Medi *ducentos sexaginta* ferè annos vindicant: Persæ *ducentos triginta tres*. Quamquam de Persis, mirum & notabile, haud diu ab Alexandro iterùm reuixisse, & vires regnumque recepisse, duce Arsace quodam

(vnde

(vnde *Arſacidæ*) ſub bellum Punicum primum, ſiue annum vrbis D.III. Sed quia tamen initium aſſerendi à *Parthis* fuit, inde Romani atque alij, Parthorum hoc regnum appellarunt: reuera tamen in iiſdem ferè gentibus & finibus, manſitque ad *Alexandrum Mamnææ* filium, per annos circiter CCCC.LXXX. Tum iterùm nomen *Perſarum* ſurrexit, duce *Artaxerxe* quodam, qui *Artabanum* demouit & ſuſtulit, vltimum Parthorum Regum. Exinde autem ad hoc æui (diuturnitatem agnoſce, & mirare) Perſæ viuunt & regnant, etſi grauiter ab *Heraclio* Imp. contuſi, poſteà à *Tamer lanco*, & nuper ab vtroque *Selymo* Turcarum, auo & nepote: ſed viuunt. Quid de *Ægyptiorum* olim regibus dicam? millia plura annorum numerant, ad vltimam Cleopatram. Quid hodie de *Sinarum*? ijdem millia: & à *Viteo*, qui primus fuit, ad *Bonogum*, qui nuper imperitabat, reges in ſerie continuâ habent *ducentos quadraginta tres*. Rarum exemplum: neque in noſtrâ Europâ reperiendum. Tamen & in eâ Principatus longæui. Gallorum regnum potens & florens, à *Faramundo* primo rege vſque ad *Henricũ* IIII. qui nunc feliciter regnat, computat *ſexaginta tres* reges: idque per annos ∞. C. XC. At in Hiſpaniâ Gothorũ reges ab anno Chriſti CCCVIII. ad *Rodericum* & Maurorum inuaſionem numerantur *triginta nouem*. Et ſanguis quidem ille, ſed non regnum defecit: ſuſcepitque *Pelagius* anno Chriſti DCCXVII. à quo perpetuâ ſerie, nec interruptâ, ad *Philippum* hunc III. ſunt reges *quadraginta octo*. Alia exempla in minoribus Principibus liceat dicere: omitto, ſicut & Reſpublicas minores. Sola *Veneta* eſt, quę ęuum *millenarium* iactet: felix fati, ſed & legum atque inſtitutorum felix, quibus

velut vinculis firmata est adhuc contra lapsum. Maneat, Floreat, fauemus & vouemus.

CAP. II.

In eo Viros Fæminis præferendos, & has vix feliciter imperare.

PRincipatus igitur optimus, & cum Solone,

Εὐδαίμων πολίεθρον ἑνὸς κήρυκος ἀκοῦον:

Felix vrbs, quæ iussa vnius Principis audit.

sed quis ille Princeps esse debet, vnius & melioris, an & alterius sexus? Vtrimque argumenta & exempla sunt: sed magis pro nobis. Vir ad virtutem, ad regimen natus: animo, corpore, voce, visu robustior, & quem magis vereare, aut venerere. In fęminâ omnia leuia, mollia; quę amorem, non reuerentiam creent. A naturâ ipsâ timidę magis sunt, quàm timendę: non igitur hîc Auctoritas. Iam in viro prudentia & constantia: in illis calliditas aut argutię, imbecillitas deinde iudicij, & in decretis sensibusque Euripus. Septies in die mutant. Rarò etiam altum aut honestum spirant: sunt in vanis aut vilibus curis: non ergo ad sceptrum & publicum decus idoneæ. Duę etiam virtutes Principum primę, Iustitia & Fides, firmiter vix sunt in istis. Non prior, quia inclinant facilè & miserantur: facillimè & gratię aut affectui obsecundant. Non altera, quia mobiles ingenio sunt, & mutant vt ventus. Ne Clementia quidem sit, quę putetur: & benignior ille vultus, nescio quomodo, sęuum sæpè animum & vindicem celat. Quid de lasciuiâ aut luxu dicam? vtrique vitio opportunas scimus, &

pudo-

pudorem atque opes prodigere: præsertim cùm sui iuris ac spontis, frenum non habent quod adstringat. O quale regnum, vbi *Cleopatra* aliqua, *Messallina*, aut *Ioanna Neapolitana* imperat? Neque sine caussâ Sacræ litteræ inter pessima comminantur: *Fæminarum imperijs subiectum iri*. Sed parte tamen alterâ, exempla nos redarguant; itemque instituta gentium. Nam & alibi succedunt in regna, & feliciter atque industriè administrarunt: cui rei vtrique lubet Exempla ex Historijs dare. ac primùm

Muliebris imperij infelicis.

LAODICE *Ariarathis* Cappadocum regis, cùm marito mortuo in regni admistratione esset, quas clades, in mediâ pace, dedit? Sæuijt passim in proceres, & in vulgus: parùm est. sæuijt in liberos, & suum sanguinem, &(ô sancta pietas!) sex ex se natos veneno omnes sustulit: quâ caussâ? tantùm, vt diuturnior in imperio esset. Vnus paruulus fato euasit Medéam illam: quem populus mox ad regnum sustulit, illâ priùs communibus votis & suffragijs exstinctâ. sed quid? vnâ & simplici morte exstinctâ, quæ toties paricida, tot culleos meruisset. I.

Tale olim, & vetustius, in Sacris litteris, malum nomen ATHALIA, quæ Iosepho est *Gotholia*. Ea cùm filius *Ochozias* per insidias interfectus esset, inuasit ipsa regnum: & nepotes ex eo, & totum semen regiũ sustulit: conniuente in sex annos diuinâ Nemesi. donec *Joas* à mulierculâ cædi subductus & seruatus, & iam adultior, regnum, & tot agnatos, vindicauit, belluâ illâ occisâ. Nam quid fæminam dicam, supra omnes feras immanem & sæuam? II.

III. Tragicum aulæum complicemus, scænicum siparium aperiamus: & lasciuiam pro sæuitiâ magis demus. CLEOPATRA in theatrum veniat,à paruulâ ad nequitias, libidines, & luxum facta. Tirocinium fuit in *Iulio Cæsare.* qui cùm Alexandriæ obsideretur; illa velut fati præsaga, fratrem *Ptolomæum*, & potiores (vti videbantur) partes deseruit, ad Cæsarem translata. Verè,inquam,translata. nam & hunc astum ad fallendum, & tutò transeundum, cogitauit. Portę seruabantur, atque exitus: illa *Apollodorum* quemdam inducit, culcitâ se inuoluere & adstringere, vt sarcinam: ac sic in regiam, vbi Cæsar, deferre. Factum est, deponitur ante pedes eius: & ecce soluta emergit Venus, non è mari, sed è culcitâ: & culcitellam mox se Cæsari substernit. Nam ille, etsi in medio actu & ęstu etiam rerum, tamen & ingenio illo, & mox formâ ac lepôre captus, adamauit: & pretium libidinum adolescentula necem fratris, & regnum Ægypti, tulit. Hoc, vt dixi, tirocinium fuit: fallor? an virgineam prætextam iam in amoribus *Cn. Pompeij* filij paulloantè posuerat? quod credere nos Plutarchus, bonus auctor, iubet. Credo tum, cùm missus ille à patre in Ægyptum, ad arcessendam classem & auxilia fuit. Sed hæc puella peccauit: quid iam mulier? flagitia, cum ætate, magis adulta. Post pugnam illam Philippensem, *M. Antonius* & *Octauianus* partiti inter sé sunt operas; vt alter in Italiam rediret, & veteranos in agris disponeret: alter in Asiam & Orientem irȩt, pecuniæ vndique corrogandæ. M. Antonio istud euênit, qui dum reges, tetrarchas, vrbes, omnia excutit, & colligit: visum & de Ægypto cogitare, illâ diuite, & quæ offendisse videbatur, non semel auxilijs ad-

uersæ

uersæ parti submissis. Nam ipsa Cleopatra *Cassio* suppetiata dicebatur. Itaque, etsi succinctus iam ad Parthicum bellum, tamen *Q. Dellium* Senatorem ad eam mittit, & questum simul & denuntiatum, vti in Ciliciam sibi occurreret ad dicendam caussam. Ah miser! ad caussæ dictionem euocas, tuam mox dominam & arbitram,& apud quam fatalem seruies seruitutem! Dellius venit, fæminam videt, & homo sagax quid futurum præuidet:quippe & huius Veneres, & simul obnoxium talibus Antonium notat. Itaque captare iamnunc huius gratiam, audacter monere ad Antonium iret: mite & venustum ingenium reperturam. Persuasit, & conscia formæ erat: ac pro eâ, & spe quam agitabat, cultum & comitatum sumpsit. Cydno fluuio subuehi se molliter iussit, naui auratâ, remigio argentato, velis purpureis, ad modulos tibicinum & citharœdorum. Ipsa recumbebat sub cælo aureo, gemmis distincto: pueri formosuli, habitu Cupidinum adstabant & ministrabant, quidam ventulum ei facientes. Virgines & ancillæ, instar nympharum,per foros & tabulata nauis disponebantur. Ad ripam vtramque frequentes ab obuijs, & visoribus, aræ & odores. Quid verbis opus? passim voces (& res ita erat) *Venerem ad Bacchum venire comessatum.* Iam propinqua Antonio erat.& ille,magnitudinis scilicet Romanæ retinens, pro tribunali etiã sedere, atque eam exspectare: quid nisi supplicem & excusaturã? At vide fiduciam.rectà in hospitium abit: & Antonius, ab omni cœtu destitutus, relinquitur solus. Itaque submittit paullùm fasces, & ad cęnam eam inuitat. Recusat, & excusat: quid iam Antonius? malè sumptam personam abijcit, & prior atque vltrò ad eam venit. Cænat ibi,

edit & bibit amorem: quem illa non tam vultu, vt aiunt, quàm verbis & ingenio inspirabat. quæ vtraque tam mirifica possidebat, vt semel audita caperet & deuinciret. Argumentum sanè ingenij, quòd varias linguas docta, Hebræum, Græcum, Arabicum, Æthiopicum, Parthicum sermonem efferret, scito & natiuo cuiusque sono. Hem M. Antoni quid facis? ictus es, habes: & omisso bello omni, aliam militiam militas, & cum tuâ reâ in Ægyptum, id est in casses & carceres eius vltrò abis. Ibi quæ deliciæ, luxus, conuiuia? Non *Fuluia* tua abstrahit, mori in angore & æmulatione adacta, non posteà *Octauia*, noua vxor: hæres, peris, ipsa tecum, & cum vtroque (infelicis fæminei regni exitus) ipsa Ægyptus.

IIII. Quid MESSALLINA in Romanis? illa sæuitiæ, auaritię, impudicitiæ, impudentiæ, omnium flagitiorum (fas sit in illâ sordidâ tali verbo vti) cloaca. Hæc vxor erat *Claudij* Imperatoris; nomine quidem. sed quem ipsa & liberti, vt elephantum paruus æthiops, regebant. Itaque iure hanc pono inter imperantium exempla. Omitto cędes tot nobilium, quas patrauit, tot exsilia & fugas: in libidine non credo ab æuo tale monstrum fuisse. Cottidie adulteria, nouæ conditiones & admissarij: nec clàm, sed in ipso Palatio, coram matronis & viris, quasi infamia delectaret, Veneriabatur. Quin noctu, veste tecta, & Messallinam dissimulans, ad publicum lupanar ire solita, prostare inter infelices illas victimas, cellam suam & titulum habere, accipere æra & poscere, & explere libidinem nec satiare. Quid etiam? marito ipsi illudere, & hunc adigere non testem flagitiorum,

gitiorum, sed exactorem. Vide. Erat *Mnester* quidam, nobilis Pantomimus, in quo ardere mulier cœpit: & pro suâ verecundiâ, solicitare ipsa, & poscere. Ille subduxit, & renuit, Principem reueritus; siue etiam veritus, ne torum eius non impunè macularet. Mulier ad hoc ridere. & *Quid ais?* inquit, *si ipse Claudius meus iubeat, parebis?* Incredibilia videbantur: fiunt. It ad maritum, persuadet illi stipiti, vt Mnesterem vocet, & iubeat, in omnibus dicto sibi audientem esse. Factum est: & mox histrio liberè, quasi iussu Domini, res domini egit. Estne quod suprà etiam possit? mulier repperit. Vulgaria adhuc hæc probra videbantur: nouum excogitat, & cui post factum vix sit fides. Erat *C. Silius* Romanæ iuuentutis pulcherrimus. hunc allicit, fruitur, & palàm in amoribus habet. Præmium etiam eorum, facit Consulem, opes & decora Aulæ ad eum transfert: & iam colebatur, velut alter Princeps. Non est satis: oportet languentis voluptatis nouum aliquod esse condimentum. Itaque hoc addidit, vt maritum eum palàm caperet: viuo marito? viuo: Principe? Principe. Nec longiùs differtur, quàm dum maritus Hostiam iret, & quasi de compacto paullùm secederet. tum nuptiæ, & nuptialis tota pompa: flos Senatorum & Equitum adsunt, mensę apparantur, lectulus Genialis sternitur, auspices adhibentur, alia sollennia: quin & in mariti gremio noua nupta recumbit, oscula, complexus, & reliqua licentiæ coniugalis. Dum scribo, stupeo: & adhuc etiam Claudius, nec excitabatur, nisi liberti, & in quorum manu res erant, metu mutationis, eum commouissent. Itaque tandem finis fabulæ impositus, venit Romam, tollit æmulum, & mox coniugem: nec id quoque, sine astu liberti.

Consor-

V. Consortem an non liceat addere FAVSTINAM, & hanc etiam Romani Principis coniugem? Agebat in matrimonio M. ANTONINI *Philosophi* cognomento, optimi non Principum solùm, sed virorum. Infelicem tantùm hac fœdâ labe! quia & hæc libidinum sic promiscua & vilis erat, vt vulgò se vulgaret: in balneis, in arenis, & Xystis, vbi homines nudabantur, legere conditiones solita, & benè vasatos adnotare. Atqui non imperauit, inquies. Dedit qui imperaret *Commodum*, non falsâ opinione, gladiatore genitum: & hic rem Romanam perdidit, ab illâ matre.

VI. In Galliam transeo, vbi reginam video FREDEGVNDIM, nec scio an scelestius aliquid Sol vidit. Ea diu pellex duarum reginarum, *Chilperici* regis Galliæ vxorum: alteram *Andoueram*, vt pelleretur, effecit; alteram *Galsuindam*, per insidias curauit occidi. Ita totum Chilpericum, & sola iam possidens, legitimam vxorem & reginam egit: sed, pro ingenio, parùm fidam. Nam cum *Landrico* magistro equitum furtim consueuerat: & res marito casu quodam detecta fuit. Ibat venatum, & vxorem conspicatus, quæ capillum comebat, & lotum siccabat in sole, accedit tacitus, & per lusum à tergo virgâ percutit. Illa suspicata amatorem suum esse, & nomine compellans, *Quid agis mi Landrice*? inquit: *quin si vir es, aduersam me, non auersam pete*. Confessio flagitij erat: & cum dicto se obuertit, plura etiam dictura; sed attonita maritum videt, & silet. Etiam ille, & porrò venatum, vt instituerat, pergit: iram coquens, & vindictam, vt res erat, meditans. Sed præuenit mulier, & Landrico suo vocato: *Perijmus vterque*, inquit, *incan-*

incantâ meâ voce: & rem narrat, additque: *Quid stupes? virum ostende: patiendum, aut patrandum est scelus*. Landricus suo metu, & illo stimulo excitatus, rem suscipit: deligit duos è fidissimis; qui Chilpericum serâ nocte è venatu redeuntem, turbæ mixti, ferro inuadunt, & singuli singulis ictibus conficiunt. Clamor est ab ignaris, & conscijs: atque isti, quasi externæ insidiæ essent, *In siluas*, vocem tollunt, eoque se proripuisse parricidas. Ita auctores celantur: & felix Fredegundis ad alia scelera animum adijcit, infensa inprimis *Prætextato* Rhotomagensium antistiti, non ob noxam aliquam, sed viri eximiam virtutem. Itaque lætissimo die Paschatis, cùm in frequenti templo sacra perageret, non Deum non homines verita, percutiendum curauit letali quidem vulnere, sed cui aliquamdiu superuixit. Mæsta eoipso, venit visere, siue vt exploraret, siue vt oculos in eius angore pasceret: atque ibi bellè, vt putabat, dissimulans, questus & iram miscuit, quòd in tali die & loco, in talem virum, patratum esset facinus, & auctor lateret. Sed Prætextatus, vicinâ morte liberior: *Minimè*, inquit, *latet. & testor me eius scelere percussum, qua reges occidit*. Benè ille de regibus. nam præter maritum suum, etiam fratrem eius sustulerat *Sigibertum*, Mediomatricum (vt tunc diuisio erat) regem. Sustulerat autem scelerato astu, immissis duobus percussoribus: quos, cùm facinus exsecuti essent, ilicò iussit interfici: vt vocem cum vita amitterent, & in tuto auctor agitaret. Ita iustitiæ victrix, si non famæ, egit: & paullò pòst *Childebertum* etiam regem, prælio priùs victum, cui ipsa interfuit stans in primâ acie, veneno tolli cum

li cum vxore, eodem vtrumque die curauit. Quot palmas vna mulier meruit? habeat: & ſiccâ etiam ſuaque morte abeat, Prouidentia apud imperitos laborante.

VII. Faſtidio eiuſmodi narrationum: nam quis modus ſit, ſi velim perſequi? Ecce in vno Neapolitano regno duæ IOANNÆ, æuo ſuppares, in nequitiâ compares: quarum flagitia atque etiam ſcelera (nam & hæc mixta ſemper adulterijs) Annales texam, ſi velim recenſere. Et propero magis ad alia Exempla: neque enim deſunt ea.

Muliebris imperij boni, & felicis.

I. PHILE vxor *Demetrij* regis, filia *Antipatri*, illius qui Macedoniam & Græciam viuo mortuoque Alexandro gubernauit. Hæc iamtunc puella, & in annis teneris, natiuâ quadam prudentiâ ſic viſa excellere, vt ipſe pater conſilia ab eâ peteret, & audiret. Pater, ille ſenex, ille vſu & tractatione rerum ſic peritus. Quid Demetrius, cùm iam vxor eius eſſet? erat ipſe vario ingenio, & vitijs propior: ſed mirâ temperie hæc maritum flectebat, ne dicam regebat: calumnias ſupprimebat, iras mitigabat, iuſta & honeſta inſerebat. Iam populi verè mater, tenuiorum filias dotibus datis elocabat; afflictos à fortunâ releuabat, bonos prouehebat: quid apud ipſos milites? Saluo pudore fæmineo, & ijs ſe miſcebat: alloquebatur, erigebat, tantâ auctoritate vel gratiâ, vt ſola tumultuantes repreſſerit, & in ſeditionem lapſos reuocarit. Quæ fides deinde & amor in ipſum maritum? cùm victus à *Pyrrho*

rege esset; castris ac regno exutus: viuere non vltrà sustinuit, & morte spontaneâ inuidiã Fortunæ fecit.

Æuo, non animo, inferior ZENOBIA Palmyrenorum regina. Hęc stirpem & sanguinem à *Ptolomæis*, & ipsâ Cleopatrâ, sed non mores (dij boni, quàm aberat!) ducebat. Vxor erat *Odenati*, fortissimi viri, & qui ad imperium Romanum ausus adspirare. Illo viuo, ijsdem cum eo exercitijs, in venatu, in montibus, in siluis, in ipsâ militiâ vti. Amans eius vtique, sed ob matrimonij finem, liberos: quos vt concepisset, tangi à marito mox abnuebat. In alijs virtutibus, scientiæ etiam auida: & historiæ Orientalis ita perita, vt ipsa eam suo stilo in compendium redegerit, vsui posterorum. Nec Græci Latinique sermonis, aut rerum, ignara fuit. Formâ autem corporis egregiâ, *oculis supra modum vigentibus* (verba Pollionis dabo) *& nigris; tanto candore in dentibus, vt margaritas eam plerique habere putarent, non dentes. Vox præterea clara & virilis.* Cum his dotibus, vt dixi, nupta, & forti quidem viro, etsi haud felici. Nam Gallieno illo ignauo Imperatore, cùm decus omne imperij labaret, aut rueret: ipse Persidem & Orientem inuasit, quasi *Valerianum* captum, & Romanam ignominiam vindicaturus. Res magnas gerit: adeò, vt ipse Gallienus consortem imperij sumpserit, & vltrò Augustum declararit. Nec diu in hoc honore, insidijs *Maonij* consobrini sui vitam & potestatem amisit, aut hanc potiùs transmisit. Nam Zenobia illa vxor, laborum & victoriarum antè particeps (assiduè enim comitari maritum, ipsa etiam sub armis, solita) imperium suscepit fortiter, & gessit. Bella cum Romanis, & *Aureliano* 11.

reliano Principe habuit: Ægyptum inuasit, & victo ac cæso eius pręside *Probo*, occupauit. Denique Aurelianus, sed ægrè, fregit, non enim profectò vicit: imò velut tacito pacto, passa in triumpho seduci, sed vt vitam & dignitatem in parte seruaret. atque adeò sunt, qui filiam eius Imperatori dicant nuptijs iunctam: imò & stirpem eius diu pòst Romæ, inter illustres familias floruisse.

III. Hęc militaris fęmina: pacatius exemplum PVLCHERIA dabit. Ea *Theodosij* iunioris soror, vitam & virginitatem Christo deuouit: paullò maiore natu, quàm ille. qui septuennis ferè à patre *Arcadio* relictus, hanc habuit morum & institutionis magistram. Atque adeò iam grandiore illo, adhæsit, & curas imperij participauit: salubriter omnia, & piè, modesteque disponens. Et verò quamdiu habenas tenuit, felix imperij & rectus cursus: postquam inuidiâ aliorum, & calumnijs Eunuchorum (*Chrysaphij* pręsertim) submota est, & loco pulsa: contulit ea se in *Hebdomon*, locum Byzantio suburbanum, atque ibi summâ pietate & quiete victitabat. Donec post annos septem, fraude calumniatorum agnitâ, & imperio vndique concusso, fulcrum iterùm rebus labentibus adsumitur, aut reparatio iam lapsis. Fit vtrumque: & restituit pleraque omnia, aut tuetur. Specimen animi eius & prudentiæ hoc esto. Fratrem Theodosium videbat, & dolebat, temerè libellis sæpè subscribere, & nec lectis: alienâ commendatione aut fide, vt fit, nixum. Dolum bonum hunc repperit, ad emendandum. concepit enim & ipsa libellum, atque obtulit: quo *Eudociam* eius coniugem petebat mancipari sibi in seruitutem. Capit, & sub-

scribit

ſcribit ſtatim : quidni in ſororis petitione ? atque illa, ſcænæ inſtruendæ cauſsâ, Eudociam apud ſe aliquamdiu habet. Miranti, & euocanti, negat miſſuram, & ſuam eam, vti quæ OPTIMO MAXIMOQVE iure, eſſe. Profert manum & ſubſcriptionem, confuſo iam illi, neſcio an emẽdando. Reuera enim ſecors ingenium fuit, & alter Claudius, in fæminarum aut effæminatorum (Eunuchos intelligo) poteſtate. Mortuo autem illo, & ſine liberis, re celatâ, *Marcianum* euocat, vitâ & bello bonum, & ad imperium producit. Quoque magis commendaret, nuptias ſuas ei donat, ſed titulo tenus: ſtipulata, ne ſacrata Deo virginitas libaretur. Rexit cum illo annos aliquot, mirificè à noſtræ religionis apicibus, *Leone* Pontifice, *Hilario* Epiſcopo, aliisque laudata. Vixit annos circiter LVI.

Similem, non enim parem vndique, ei iungo IIII. ISABELLAM *Ferdinandi* coniugẽ, Hiſpaniarum reginam. Parem ? in quibuſdam ſuperiorem, & ſolâ fortaſſe virginitate cedamus. Hæc, ſi pietatem ſpectas, in ſacrorum cultu mirifica, & aſſidua; nullâ occupatione aut delectatione demoueri; horas ſuas Canonicas (vt loquimur) ſacerdotali exemplo cottidie legere: ipſos ſacerdotes honorare, templa exornare. Atq; id ſuis aut ſuarum ferè manibus. cùm & ipſa acu pingeret aulæa aut veſtes, aut à familiaribus puellis pingi texique iuberet. Iam reliquæ virtutes inſtructæ huic fundamento. caſta, ſic vt nec rumor de eâ mentiretur; & maritum pariter eò ducens, pellices, amicas, & id genus callidè ſcrutata, & ab Aulâ amolita. Frugalis adeò, vt in omni vitâ nec vinum libarit: quæ virtus fomes, vt ſcimus, eſt caſtitatis, & modeſtæ grauitatis. Quam ſanè habuit,

buit, exosa mimos, scænicos, ludiones, totum hoc leuitatis instrumentum, & nec priuatim aut publicè audire sustinens, vel spectare. Eorum vicem, viros graues, matronas serias apud se habere: item pueros aut puellas nobiles, & vtrosque, pro sexu, artibus studiisque informare. Aula illa, nil nisi palæstra honoris & virtutis erat. Itaque insignes viri, etiam militiâ, ex eâ prodierunt: & magnum illú *Consaluum*, cui regnum Neapolitanum Hispania debet, hæc refert expensum. Matrona ipsa ciuilium rerum gnara, bellicarum nec ignara. Quid magni in regno sine illâ, imò nisi per illam ferè, gestum est? Rex maritus & consiliarij, vsu edocti peritiam eius & felicitatem in sententiis, quæ edicebat pro oraculis (nec id per adulationem) amplecti. Illa factionibus, latrociniis, infestum regnum purgauit, & pacauit: illa iustitiam restituit, potentiorum iniuriis exsulantem. Et quid alia cõmemorem? quàm in grauia animaduerterit, argumentum esto: quòd nec aleæ aut tesseræ ludum tolerauit, & edicto vetitum sic repressit (etsi prona eò gens est) vt nec furtim & in angulis luderent, soliti in cauponis, viis, angiportis. Iam verò & militiæ non consilio tantùm, sed operâ interuênit: modesta quædam *Zenobia*: & bellum Lusitanicum, absente marito, confecit; & Maurico siue Granatensi, quod plures annos traxit, pluries interfuit, & summam manum præsens cum marito imposuit. Magni ad omnia animi, & res spesq; magnas cõplexa. itaque Nauarræ regnum consiliis eius iunctum; Canariæ insulæ occupatæ, & insessę; ipse Nouus orbis, Naturæ occultior pars, per eã retectus & subiectus. Nã maritus, cetera vir egregius, restrictior aut timidior erat, retinere sua melior, quàm augere. Hæc dilatabat. & cùm *Christophorum*

rum Columbum diu rex duxisset, & ad extremum destituisset: bono Genio stimulante ad ipsam Reginam venit, conatus suos & perficiendi vias exposuit, & instrumenta, id est naues, viros, arma ab hac impetrauit. Salue, salue heroina, priscis par aut maior: & in quâ iure claudam exempla fœminei boni imperij. quid enim tale addam?

CAP. III.

DE ELECTIONE.

Quæ commendare eam, quæ abiicere possint.

Viri igitur potiùs imperent, & soli. Sed quomodo? Electione, an Successione admoti? Electio antiquior videtur, & heroicis illis temporibus vix aliter factum; & Principatus pace aut bello, virtutis aut roboris prærogatiuâ assignati. ***Naturæ enim est***, ait Seneca, ***deteriora potioribus submittere.*** Itaq; Brasilienses quidam, cùm ad *Carolum* IX. Galliæ regem Rothomagũ deducti venissent, valdè mirabantur, *Quomodo validi illi & proceri viri* (Heluetios intelligebant) *parerent paruo & tenello regi.* Nimirum pro suo more, & sensu, iudicantes: satis læuè, quasi à solâ corporis magnitudine præstantia esset. Sunt etiam rationes, quæ commendare Electionem videantur. Prima, quòd optimi & aptissimi per eam capi; non item à Successione possint, in quâ quoscumque genitos admitti. Item, quòd iustâ ætate capi, & idoneâ iam regere: aliter in Successione, vbi pueri sæpe aut infantes ius sumunt.

 Deinde,

Deinde, quòd regnum ita moderatius videatur. cùm nec innutriti sint potentiæ, & ex eâ superbiæ. & quòd neque propriũ habeant, ab aliis acceptum, ad alios transmittendum. Eò minùs intendunt imperium, aut subditos opprimunt: in quẽ enim postvsum? Aperitur & virtutibus campus: ac multi ad eas adspirent, vel spe Principatus. Hæc & talia Aristotelem mouerint, vt Carthaginienses laudaret hoc nomine, & Spartiatis præferret, qui stirpe reges legebant. Sunt & hodie, aut nuper fuerunt inter Christianos, electi reges: hodie quidem Poloniæ, nuper Bohemię, Daniæque. Ista pro Electione, plura in eam possunt. Primò quod dicitur, veterem esse: fatemur, sed vsus illis rudibus subiecit, hic & alibi, meliora. Additur, optimos sic posse eligi: & verum est. sed etiámne eligi? si rem & experimenta vides, sæpe falsum. Rara electio, quæ sine priuato cuiusque affectu aut respectu fiat: nec rei publicæ vtilissimum, sed suę legunt. Quærunt opportunos. vt omittam, pecuniam & corruptelas suffragia sæpe trahere, & rem geri promissis donisque. Atque ea nec fortasse meliore aliquo sęculo excludas: sicut nullo, odium aut amorem. Nicetas Choniates in hac re prudenter iudicat, vbi res *Alexij* Imp. Græcanici narrat: qui fato vicinus, & sine liberis, de eligendo successore cum suis agitabat. Scribit: *Igitur alij atque alij variè nominabantur, sed omnes qui sibi opportuni aut vtiles essent, nominabant. De eo autem eligendo, qui optimè & ex vsu publico imperaret, nulli cura aut cogitatio erat.* Verissima dicit, & vsu probata ac probanda. Iam quod tertiò inquiunt, iustæ ætatis, & maturæ imperio, sic eligi: ita habet, & commodum est. Sed enim illud adhæret incommodi, quòd regnum intereà vacat, nec possessorem habet

habet. Quod siquis considerat, maius malum est, & & plura sæpe daturum, quàm imbecilla in imperio ætas. Sanè vbi interregnum est, iustitia & leges silent, licentia & vis valent : atque id sæpe hebdomadas, menses, annos manet. Quæ intereà confusio, aut scelera sunt ? quæ ambitio & prensatio? per quas fraudes, & artes ? Germaniam vide, vbi Imperator demortuus : boni omnes in præsenti & futuro sunt metu. Ipsa Roma nunc, in sacrorum Pontifice, hæc mala est cùm sentit. Quid deinde in eligentium dissensu ? dissidia, & bella. Quæ nec inter paucos electores semper effugias : appello ad illos Imperij Septemuirales. Appello ad ipsam iterùm Romam : & cum noxâ religionis, & pænè dicam probro, audiimus legimusq́; plures vno tempore Pontifices, à tali caussâ, se gessisse. Nota mihi istud, & incertum illud fluctuansq́ue in successione : magna ratio & efficax est, ad totam Electionem repudiandam. Iam quartum erat, Moderatius ita fore regnum. Non abnuam : sed addam, solutius etiam, & minore curâ administrandum. Vt quid enim rei nec diu meæ, nec posteà meorum, nimis acriter intendam ? Frui satis est. Obnoxij etiam viuunt, siue iis qui elegerunt, & quibus hoc velut beneficium debent; siue omnibus, qui in occasione minuere possunt potestate, aut priuare. Poloniam adi : hæc fiunt. Itaque & iustitiam minùs coli, necessum est : & Principem indulgere, aut oculos claudere, in potentium noxis. Dixi etiam, minùs curæ aut custodiæ esse regnum : an non ita est? Germaniæ Imperatores video, ex facili aut opida, aut prouincias totas, vel liberis agnatisq́ue suis, vel & exteris, auulsas à corpore contribuisse: sæpe per gratiam, aliquando & pecuniam aut mer-

cedem. Non sic fiet in proprio, & hereditario regno. Neque Principes solùm secordes: sed ministri eorum tunc tales. Nam & ipsi futurorum securi, præsentibus inhiant, lucellum in omni occasione captant, subitis auidi, & vt inter incerta festinantes. Iam quintum illud, Virtutes sic excitari: vix colorem habet. Valdè scilicet, quia vnus aliquando, nec meritò sed casu, bonus eligitur, boni esse elaborent. Si ad euenta imus, quocumque in regno; Electiones mixtas videbis, & sæpè deterioribus pronas. Vel Roma in Principibus suis, vel Germania, dicat. Vltimum, Aristotelem approbare: & hodieq; alibi esse. De Aristotele, non mirum: Græcus & liber, regna amat proxima libertati. De vsu hodierno aut nupero, leue est: nam præponderant exempla alia, & pro vno Electionis, centena sunt Successionis. Quæ vis hîc igitur? Quòd si illud dicatur, etiam nunc meliùs regi aut crescere regna ab Electione: magnum sit. sed non dicetur, & oculi ac sensus refutabunt. Ego verò amplius dico. vbicumque bonum & laudabile regnum fuit, in Perside, in Macedoniâ, in Ægypto, in Sinensibus, in Hebræis ipsis, Successionẽ valuisse: etiã in Romanis, quoties Principum liberi aut geniturâ, aut (quod laxius) adoptione essent. Iterumque amplius dico. nec fuisse vlla Comitialia regna, nec fore diuturna. Exoritur semper aliquis, animo & consilio inter Principes maior, qui creditum vni sibi regnum, suis stabilit gratiâ, arte, præmio: & vis interdum adhibetur. Dania & Bohemia ostẽdunt, alia magna regio fortasse ostendet. Sed in fine non me teneo, quin Nicetæ etiam verba, & ego eius sensibus, subscribam. Exclamat: *O quanto deterius est multorum suffragium & electio, quam vnius! Tu inclytum Romanum imperium, &*

gentibus

gentibus adoranda maiestas, quos tyrannos pertulisti? quales amatores te petierunt? quibus substrata, tui copiam fecisti? quales coronâ, & diademate, & puniceo vestitu exornasti? Grauiora vtique tulisti, quàm Penelope procorum illâ frequentiâ obsessa. Res ita habet. Romanum imperium statim à *Claudio*, qui primus à milite electus est, & fidem eorum præmio pigneraui, in vilissima capita & pessima hac Electione vênit; Electione, an palàm Emptione? Nam & hoc scimus, velut sub hastâ, vænale pependisse: & non aliud magis clarum certumque exitium rei Romanæ fuisse. Sed exempla quædam Electionis videamus, bonæ aut malæ mixtim.

AVRVNCANI populi barbari sunt, in Perüano tractu. Ij a solis viribus corporis ductores legere soliti: experti eas in graui aliquo ligno. quod qui diutissime humeris baiulat, nec succumbit, putatur & regendi oneri par futurus. I.

Melius qui ab animi viribus aut præstantiâ sumunt: quod Romani olim veteres in suis regibus, *Romulo, Numâ, Seruio*, vix alio aspectu fecerunt. Secuti quàm aliter? & stirps Augusti cùm defecisset, casus aut corruptio Principes ferè dedit. Primum in CLAVDIO. qui C. Caligulâ occiso, rumore cædis exterritus, & sui quoq; anxius, prorepsit ad solariū, & inter ianuæ prætenta vela delituit. Miles aliquis è Prætorio, discurrens ad prædā, hunc repperit, protrahitq;: & interrogato Quis esset? acceptoque, impetu aut instinctu, Principem salutauit. Quanta vnius, & gregarij quidem, in re tantâ audacia? Produxit ad alios Prætorianos, fluctuantes adhuc, nec aliud, quàm frementes: qui vt cælitùs oblatum arripuerunt, & lecticæ impositum in castra sua, vicissim II.

cissim succollantes, tulerunt. Senatus & vrbanæ cohortes diffidebant, & Libertatem præferebant: inane nomen vicit militaris electio, & fatale Romanis seruire. At Claudius iam imperij compos, vt militem magis obstringeret, *quinadena sestertia* singulis (sunt nobis *trecenti septuagintaquinque* Philippici) promisit, & dedit.

III. Idem casus siue error clariùs in VITELLIO se aperuit, longè ab omni Imperatoriâ aut virtute, aut stirpe. Homo ventri & abdomini factus erat[1], nullâ vel specie virtutum, nisi quòd candor aut simplicitas in eo placerent. Is Legatus inferioris Germaniæ à Galbâ electus, & quattuor legionibus præfectus (amabant autem hos ignauos, & altioris cogitationis non suspectos) præfectus, inquam, agebat Coloniæ Agrippinæ, cùm nuncium accipit, superioris Germaniæ legiones defecisse à Galbâ, & in S. P. Q. R. nomina iurasse. Dum consultat, quid facto opus, vis in defectores an consensus placeat: ecce *Fabius Valens* è Legatis legionum, cum paucis equitibus, opidum intrat, ipsum Vitellium Imperatorem salutat. Vnius vox omnium fuit. secutæ legiones, alæ, cohortes, ciues, socij, ardore magis quàm iudicio: & inuasit imperium atque armis peperit, armis mox amisit.

IIII. Lubet etiam hos fortunæ ludos videre, & in theatrum producere PROBVM. *Tacitus* Imp. absumptus erat, & *Florianus* frater eius adspirabat: sed dum electio pendet, Orientales exercitus eam occupare, & sui beneficij Principem habere voluerunt. Conueniunt ad eligendum: & Tribuni, quasi per decorum, eos monent, *fortem, clementem, probum Imperatorem requirendum esse*. Arripiunt vocem,

vocem, & statim acclamant, *Probe Auguste dij te seruent*. Inde purpura, tribunal, & legitimus Princeps.

Quid in REGILLIANO, quàm consimile? Dux Illyrici erat, & milites malè in *Gallienum* animati, res nouas agitabant. Fortè vnà plures cænitabant. fuitque *Valerianus* Tribunus qui in ioco & vino diceret, *Regilliani nomen vnde credimus ductum?* Subiecit statim alius, *A regno*: & milites communiter, *Ergo potest rex esse?* &, occasione solâ temerarij dicti, fecerunt. V.

O ludos! & lusum etiam adiungo, qui PROCVLO tradidit Principatum. In Galliâ milites ad latrunculos ludebant, item conuiuantes. Fortè decies Imperator Proculus exiuit: atque ibi quispiam ludens, *Aue Auguste*: allataque lanâ purpureâ, humeros eius velauit. Timor mox eorum qui adfuerant: & ne accusarentur apud veterem Imperatorem, nouum hunc faciunt consensu. VI.

Ridere in illis liceat, in istis indignari, vbi Corruptio suffragia temperauit. Sicut in M. SALVIO OTHONE, qui clàm & palàm militibus pecuniâ subornatis, & in *Galbam* armatis, eum sustulit, se immisit, sed Principem non diuturnum. VII.

Non item, à simili fœditate, IVLIANVS perennauit. qui post cædem *Pertinacis*, cùm vænale in castris Prætorianis pendêret imperium, & *Sulpicianus* licitaretur: iste, pecuniosus & ambitiosus senex, eódem aspirauit. & ad muros subiens, modum pecuniæ certum promisit: cumque illi ad *Sulpicianum* retulissent, plus aliquid adiicientem, iterumque ad istum (prorsus vt in solléni auctione) VIII.

H 5 tandem

tandem peruicit Iulianus: finisq; fuit, vi *vicenaquina sestertia* (sunt *sexcenti vigintiquinque* Philippæi) viritim Prætorianis darentur. Immanis summa! quam ille cōcussionibus & rapinis mox coëgit: atque hæc omnia, qui inter claros Iurisconsultos nomen vindicabat. adeò facilius est peritum esse legum, quàm seruantem. Sed pœna à tergo pressit: statimque *Seuerus* superueniens, vitâ & imperio illum, Prætorianos zonâ & militiâ exuit.

IX. Sed hæc fœda, exemplo vno aut altero eluantur laudabilis Electionis. Quæ autem laudabilior illâ, Anno. ∞. XL. quam Deus iniecit, & direxit? CASIMIRVS fuit, filius *Miecislai* vnicus, qui ob teneram ætatem regno minimè aptus, sub curâ & gubernatione matris *Rixa* conquieuit. Sed ea mulier auara, superba, exteris Germanisque addicta, prouocauit odia Polonorum: quæ fugâ denique vitauit, ablatâ secū regni gazâ, & filio mox in Saxoniam secuto. Qui in exsilio isto animum ad litterarum studia appulit, & Lutetiā Parisiorum deuenit. Illinc in Italiam porrò; & deniq; pietate impulsus, in Cluniacēsi cœnobio Benedictinum monachū professus, Deo totum se vouit & sacrauit. Intereà turbæ & fluctus in Poloniâ, vt in naui rectore vacuâ, & oculi atq; animi requisierūt suum Casimirum: decretumq; publicè, vt missâ legatione vbiubi terrarū esset, requireretur. Ad Reginam primò ventum, ab eâ Cluniacum: & inueniunt non iam Casimirum, sed *Carolum* (nam & nomen mutauerat) eundemque sacramenti religione, sed & Diaconatus vinculo, obstrictum. Illi præterita excusant, patriæ discrimina & calamitates proponunt; & hunc, vt vnicum præsidium & subsidium, Principem deposcunt. Ipse fortiter recusare;

ſare; alienę poteſtatis ſe iam oſtendere, nec quidquam cum mundanis rebus commercij eſſe. Tamen vren t; ad Abbatem reiiciuntur, ab illo ad Pontificem. atque iſte indulget, laxat ſacramenti atque ſacerdotij vincula, datâ etiam veniâ coniugij: cum lege, aiunt, vt Poloni caput deinceps in coronam tonderent ritu monachali, itemque nummum annuum in luminaria & cereos Diui Petri Romam conferrent. Hoc eiuſce indulti monumentum eſſet. Ita in regnum ducitur, gaudio & conſenſu excipitur: prudentiſſimè & fortiſſimè adminiſtrat, domi pace partâ, hoſtibus foris victis aut repulſis. Piè vixit, piè obiit, regno in poſteros (nam & vxorem duxit, & liberos ex eâ tulit) propagato. Quis abnuet hæc à Deo eſſe? profugo, monacho, Diacono, patriam, ſceptrum, vxorem, cum gratiâ, laude, veniâ.

Sed memorabilis illa quoque electio, ſiue Iudicium fuit, quo regnum Aragoniæ, auorum æuo ad FERDINANDVM *Henrici* Caſtellæ regis fratrẽ traſiuit. Obierat *Martinus* rex, idque ſine liberis: & inter agnatos vel cognatos variè certabatur. Ius, fauor, factio comparabantur: & iam ad cœtus & arma res ſpectabat: quippe inter potentes compeditores, *Ludouicum Andegauenſium Ducẽ & Neapolitanum regem, Iacobum Comitẽ Vrgelitanum, Alfonſum Marchionem Villenæ & Ducem Gandiæ*, & noſtrum illum iam dictũ. Sed viſum conſenſu proceribus (rarum in tali ambitu) iudices ſiue arbitros ſuper hac re legere, & quemcumque Regẽ ij dixiſſent, eſſe. Electi nouẽ, ſanctimoniâ vitæ, & doctrinâ aut prudentiâ, conſpicui: terni ex ipsâ Aragoniâ, totidem è Catalauniâ, iterumque totidem è Valentiâ: quæ tria regna ſcilicet in vnum corpus contributa. Dies igitur dicta

X.

∞.CCCC. XI.

tandem peruicit Iulianus: finisq; fuit, vi *vicenaquina sestertia* (sunt *sexcenti vigintiquinque* Philippæi) viritim Prætorianis darentur. Immanis summa! quam ille cōcussionibus & rapinis mox coëgit: atque hæc omnia, qui inter claros Iurisconsultos nomen vindicabat. adeò facilius est peritum esse legum, quàm seruantem. Sed pœna à tergo pressit: statimque *Seuerus* superueniens, vitâ & imperio illum, Prætorianos zonâ & militiâ exuit.

IX. Sed hæc fœda, exemplo vno aut altero eluantur laudabilis Electionis. Quæ autem laudabilior illâ, Anno. ∞. XL. quam Deus iniecit, & direxit? CASIMIRVS fuit, filius *Miecislai* vnicus, qui ob teneram ætatem regno minimè aptus, sub curâ & gubernatione matris *Rixa* conquieuit. Sed ea mulier auara, superba, exteris Germanisque addicta, prouocauit odia Polonorum: quæ fugâ denique vitauit, ablatâ secū regni gazâ, & filio mox in Saxoniam secuto. Qui in exsilio isto animum ad litterarum studia appulit, & Lutetiā Parisiorum deuenit. Illinc in Italiam porrò; & deniq; pietate impulsus, in Cluniacēsi cœnobio Benedictinum monachū professus, Deo totum se vouit & sacrauit. Intereà turbæ & fluctus in Poloniâ, vt in naui rectore vacuâ, & oculi atq; animi requisierūt suum Casimirum: decretumq; publicè, vt missâ legatione vbiubi terrarū esset, requireretur. Ad Reginam primò ventum, ab eâ Cluniacum: & inueniunt non iam Casimirum, sed *Carolum* (nam & nomen mutauerat) eundemque sacramenti religione, sed & Diaconatus vinculo, obstrictum. Illi præterita excusant, patriæ discrimina & calamitates proponunt; & hunc, vt vnicum præsidium & subsidium, Principem deposcunt. Ipse fortiter recusare;

ſare; alienę poteſtatis ſe iam oſtendere, nec quidquam cum mundanis rebus commercij eſſe. Tamen vren t; ad Abbatem reiiciuntur, ab illo ad Pontificem. atque iſte indulget, laxat ſacramenti atque ſacerdotij vincula, datâ etiam veniâ coniugij: cum lege, aiunt, vt Poloni caput deinceps in coronam tonderent ritu monachali, itemque nummum annuum in luminaria & cereos Diui Petri Romam conferrent. Hoc eiuſce indulti monumentum eſſet. Ita in regnum ducitur, gaudio & conſenſu excipitur: prudentiſſimè & fortiſſimè adminiſtrat, domi pace partâ, hoſtibus foris victis aut repulſis. Piè vixit, piè obiit, regno in poſteros (nam & vxorem duxit, & liberos ex eâ tulit) propagato. Quis abnuet hæc à Deo eſſe? profugo, monacho, Diacono, patriam, ſceptrum, vxorem, cum gratiâ, laude, veniâ.

Sed memorabilis illa quoque electio, ſiue Iudicium fuit, quo regnum Aragoniæ, auorum æuo ad FERDINANDVM *Henrici* Caſtellæ regis fratrē traſiuit. Obierat *Martinus* rex, idque ſine liberis: & inter agnatos vel cognatos variè certabatur. Ius, fauor, factio comparabantur: & iam ad cœtus & arma res ſpectabat: quippe inter potentes competitores, *Ludouicum Andegauenſium Ducē & Neapolitanum regem, Iacobum Comitē Vrgelitanum, Alfonſum Marchionem Villenæ & Ducem Gandiæ*, & noſtrum illum iam dictū. Sed viſum conſenſu proceribus (rarum in tali ambitu) iudices ſiue arbitros ſuper hac re legere, & quemcumque Regē ij dixiſſent, eſſe. Electi nouē, ſanctimoniâ vitæ, & doctrinâ aut prudentiâ, conſpicui: terni ex ipsâ Aragoniâ, totidem è Catalauniâ, iterumque totidem è Valentiâ: quæ tria regna ſcilicet in vnum corpus contributa. Dies igitur dicta

dicta electioni, locus captus arx *Caspa* in Aragoniâ. Magna exspectatio, concursus, aperta & occulta vota aut metus: denique ipso iam die, tribunal pro foribus tẽpli erectum, aulæis instratum & regifico ornatu. Consederunt iudices, præsedit iis (nam adesse voluit) Summus ipse Pontifex, etsi in schismate, *Benedictus*: tum surrexit *Vicentius Ferrerius* Dominicani ordinis, magnâ sanctimonię opinione, & insigni ac feruidâ eloquẽtiâ, qui concione ad rem appositâ, proceres & populum consentire, obedire deniq; nouo Regi hortatus est. *Quis is erit*? suspendit aliquamdiu omnium animos, & grandi tandem voce protulit *Ferdinandum*. Clamor coronę, & iubilus, fausta precantiũ. nam plurium in hunc & virtutes eius inclinatio: quorumdam tamen & mæstitia, qui suos candidatos decidisse tantâ spe indignabantur. At ipse coronam mox Regni, solenni ritu, accepit: pacem vbique repperit, aut peperit. & magnum illum *Alphonsum* genuit, Aragoniæ, Siciliæ, Neapolis regem.

XI. Pulchra electio, & quam in manu Lusitanorum erat nuper imitari. Nam plures regnum illud, mortuo *Sebastiano*, competebãt, suis quisq; titulis, PHILIPPVS rex Hispaniarum; *Alexander* Parmæ Dux liberorum loco; *Ioannes* Dux Bragantiæ, ab vxore; *Antonius* nothus, sed qui legitimum credi se volebat. Concurrebat & regina Galliæ, *Catharina Medicæa*, vetusto & obsoleto titulo à Comitibus Bononiensibus repetito. Rex senex *Henricus* mederi futuris malis poterat, & velle videbatur: sed fortior animus deerat, & cunctantem mors occupauit. Sed & post eum quinque *Gubernatores* electi, & vndeni *Iudices*, tarditate aut frigore pecca-

peccarunt: & quamquam proni in Philippum regem, non ausi ius ei adscribere, ob populi studia dissentientis. Quem suum ferè *Antonius* fecerat, & plenis velis per plebeias illas vndas ferebatur. Ita factiones, dissidia, & denique arma. Quæ tamen priusquam Philippus inferret (& parata habebat) pro suo ingenio leniter ac tardè agere, legationibus quàm legionibus velle rem conficere: à vi quidem adeò alienus, vt cùm *Antonius* ille, caput turbarum, eiectus ab Henrico rege, in Castellà esset, & in cœnobio quopiam Diui Benedicti, gnaro rege Philippo, latitaret: ille ne extraxit, nec repPulit, cùm in illo velut torre exstinguere incendium surgens posset. Simile in altero competitore Duce Bragantiæ: cuius filium captum à Mauris, infelici illo prælio, redimi per Legatum suum curauit, & eumdem iam in Hispaniâ, cùm essent qui omni vi & viâ retinendum censerent, imò retinerent; ille firmus in quietis consiliis, & iure suo nixus, liberum dimisit. Sed neque sic, cùm alij arma pararent aut caperent, inuasit, aut eiecit. sed ante omnia ius suum disputari à Theologis, & Consultis eius, fecit: iamque de eo certior, copias promouit. In limite erat Lusitaniæ, & omnis mora noxia: tamen iterùm moratur, iterumque peritos conuocat, & per Deum & Fidem obtestatur, liberis vocibus sensibusque edicerent, ecquid iuris sui esset. Hoc non cupere se modò, sed iubere. Omnes vno ore ius affirmant. Tum denique *Ferdinandus* Dux Albæ inuadit, & septuaginta dierum spatio Lusitaniam totam subiicit: vno prælio Antonio, qui regem se ferebat, pulsò. Si tamen prælium dixerim, veterani exercitus, cum semiermi & vrbanâ turbâ congressionem. * Annos paullò minus *quingentos* aul-

* Aulsa anno ∞. c.x.

ſa Luſitania fuerat à reliquo ſuo corpore: rediit, vt retuli. ſed cum admiratione aliquâ eorum qui attendent, in re tam opportunâ, vtili, facili, cunctatorem Philippum ſic fuiſſe. Imitentur reges, nec temerè ambitio ad arma impellat.

CAP. IIII.

DE SVCCESSIONE.

Hanc præferendam, etſi incommoda etiam habet.

MEliorem eam Electione tutioremque eſſe ſuprà oſtendimus: & duplex certè cauſſa euincit. Prior, quòd nullum hîc interregnum; atque ita nec competitio, nec bellorum materies: præſertim cùm iura ſucceſſionum legibus aut moribus vbique firmentur. Secunda, quòd caritas vtrimque maior. & ſubditorum in genitum & ſanguine Principem; & Principis in ſubditos, certo & veteri iure ſuos. Addam tertiam, aſtrictioris imperij, & reuerentiæ aut obedientiæ promptioris: quia vitari aut differri vindicta ægrè poteſt, cùm patri filius ſuccedit, & illius iniuriam ſuam putat. Non ſic in exteris: qui tutiùs contemnuntur, & ſi offenderis, ſeceſſu aliquo vitas, donec illi abeant è vitâ. Duo tamē incommoda adhærent (& quid purè bonum in rebus humanis?) quòd vel mali vel inutiles ſic capiendi interdum ſint; vel pueri & infantes, quos ætas arcet à regendo. Quod ad prius, ſciamus idem & in Electione euenire poſſe, atque adeò ſæpè eueniſſe. Ferendum eſt, & melior exſpectandus:

ctandus: vt post hiemem, aliqua æstas. Quod ad alterum, grande incommodum, fateor: & ferè Deus sic disponit (ipsemet dicit) vbi visum ei punire regna aut immutare. Quid ni feramus tamen, si à Deo? Hanc ei viam castigandi adime; aliam reperiet, fortasse tristiorem. Leges viam suam teneant, itemque fata. Et tamen in illa ipsâ puerili Successione remedium, si viuit mater. Hanc admoueri, & vices pueri gerere, cum prudenti aliquo Senatu, è re sit: & exempla docent, feliciter euenisse. Nam proceres regni eligi, anceps. si vnum, ceteros offendis, vt spretos; & hic fortasse proprias opes cogitet: si plures, non euades factiones inter eos, & turbas. Mater igitur melior. Sed exempla aliquot, aut iura diuersa Successionis videamus: in quâ consensu gentium receptum.

MON. I. *Certos Liberos præferri:*

Sed, vt dixi, certos legitimosque. Cui rei, vbi 1.
fraus timeri poterat, cautiones video adhibitas, calumniæ aut suspicioni vitandæ. Sicut in OGINA Circa annum ∞. XIIII.
Lucemburgicâ, quæ pænè *quinquagenaria*, in matrimonio *Balduini Pulchro-barbi*, Flandriæ Comitis, grauida est facta: & res ea suspecta multis, ne vanus aut fartus tumor, non à naturâ & puero esset. Igitur circa dies iam partioni sollennes, maritus in medio Atrebatium foro, tabernaculum tendi iussit, laxum & pretiosi operis: edixitque, omnibus fæminis, famâ & loco honestis, fas esse adsistendi, & oculis arbitrandi verus an suppositicius ille partus esset. Factum ita. viderunt plures, obseruarunt: & omnes ita rumusculos dissiparunt, qui de sterilitate eius erant sparsi.

Planè

II. Planè idem in CONSTANTIA, Neapolitanâ reginâ: quæ nupta *Henrico* Imperatori, quinquagenariâ
∞.C. XCIIII. etiam maior vterum cœpit ferre, fraudem aut fucum suspectantibus multis. Quod vtrumque prudẽter amolitus est Henricus. ac primùm, cùm vxor ad eum in Germaniâ agentem adspiraret: vetuit, iussitque in regno subsistere, & aduentum suum exspectare, coram suis (cum bono Deo) heredem regni parituram. Deinde, vxore etiam ipsâ sic volẽte, in foro tentorium expansum, factâ potestate nobilibus fæminis veniendi, & parientem ac partum pariter oculis vsurpandi. Peperit igitur, in tali, vt sic dicam, scęnâ *Fridericum*, paterni aui nomine appellatum. Hæc satis mira, in illâ ætate. etsi rei fides aliqua iamantè ab Abbate *Ioachimo* facta, illo cuius vaticinia tunc clara erant, & nunc quoque tradita scriptis leguntur. Quippe parituram prædixit, & quidem filium, tali vitâ, & sorte: quæque alia *Friderico* euenerunt.

MON. II. *Præferri ætate primos, etsi in exemplis interdum aliter.*

I. Liberi igitur succedunt: sed mares supra fęminas, quod liquet; inter autem mares, ij qui ætate antecedunt. Tamen hîc interdum quæstio, an ex caussâ, minore aliquis natu non præferatur? Caussæ plures esse possunt. vna, quæ olim inter *Darij* liberos litem mouit, *Artemenẽ*, & XERXEM. Nam ex his Artemenes regnum iure & more gentium petebat, natu prior: at Xerxes controuersiã non de ordine, sed de nascendi felicitate faciebat. Nam illum Dario priuato prouenisse, sese regi. Ita priuatas illi opes deberi, quas tunc habuit; at sibi regnum, in quo genitus, educa-

educatusque esset. Contentio, quamquam de regno, intra arma stetit: & arbitrum patruum sumpserunt *Artaphernem*. qui re pẽsiculatâ, præponendum Xerxem putauit. siue ratione iam dictâ, siue ... indole vtriusque motus. De patruo iudice, in Iustino scribitur: In Herodoto pater ipse definit. Qui idem Herodotus alterum fratrum non *Artemonem*, sed *Ariobarzanem* appellat.

Ipsum hoc in eodem Persarum regno, diu pòst mouit *Parysatis, Darij* alterius vxor: mouit, sed non eodem successu. Nam ęgro marito persuadere conata, vt CYRVM minorem filium *Arsacæ* (qui posteà *Artaxerxes* dictus) in iure sceptri præferret, ipsâ illâ dictâ caussâ, & quòd in regno natus esset: non impetrauit, & stabile priori ius suum fuit. Etsi callida mulier *Xerxis* exemplum suggereret: sed quod paullò diuersum inueniet, qui explorabit. Nam Artemenes tunc natus Dario fuit, cùm verè priuatus esset; nec in stirpe aut iure vllo regio (quippe posteà à Magis inopinatò electo:) at Arsaces patri quidem nondũ regi natus, sed nato è regibus & in hanc spem sublato. Itaque discrimen apparet in vtraque sorte: etsi nec id quidem alibi obseruatum, & quomódocumq; primogenitis sceptrum ferè delatum. II.

Excipio, in caussâ etiam alterâ: si minor aliquis virtutibus excellat; & contrà, inopia sit in maiore. Tum enim præponendus videtur, quem Deus honestauit: idq; ex publico etiam bono. Tale *Ioannes Comnenus* prætextum habuit MANVELEM filium præferendi *Isaacio*: idque moriens persuasit. Cepit igitur imperium, & tenuit: sed reuera non pro spe rexit, nec fratri fortasse, nisi ab affectu patris, præponendus. III.

IIII. Et verò raro felix, nec nisi turbandis rebus, talis electio. vt in PTOLOMÆO LAGI F. qui cùm minorem item, rupto gentium iure, regno imposuisset: ipsa naturæ iura violata mox sunt. cùm alter fratrem suum paricidio sustulisset.

V. In PTOLOMÆO Physcone haud dispar euentus, sed purus à scelere. Blanditiis vxoris illectus iuniorẽ seniori antehabuit, & sceptrum credidit: sed populus eo mortuo, huic reddidit, & illi exsilium dedit.

VI. Quid in LVDOVICO *Pio, Caroli Magni* filio? ille item Iudithæ vxoris suadâ *Carolum* minorem *Ludouico* in multis prætulit: cum eo fructu, vt bellum ipso viuo adhuc motum sit, & arma adeò, iunctis etiam aliis fratribus, in patrem sumpta.

VII. Ideò non nimis ridendi fortasse Pannonij, qui
XCV. peruicaciter hoc ius sunt tutati in suo COLOMANNO. *Vladislaus* rex, liberis ipse orbus, *Almum* fratris sui filium adoptauerat, animo & corpore meliorem, æuo inferiorem. Vt autem rata magis electio esset, *Colomannum* fratrem sacris initiauit, & procul à patriâ Lutetiam Parisiorum, specie studiorum, ablegauit dicam, an relegauit? Hæc facta, & ipse obiit: sed statim proceres & populus *Colomannum* reuocant, & veniâ exsecrationis à Pontifice impetratâ, regem simul & maritum fecerunt. Quem autẽ hominem? ridebis Lector: statu pusillum, linguâ balbũ, oculo luscum, pede claudum, dorso gibberum. Non monstrum vides? tamen hic placuit, & ius hominum etiam in ambiguo, pænè dicam, homine seruarunt.

VIII. In hac totâ re tamen fateor morem ABYSSINORVM (in Africâ latè dominantur) non improbandum videri, aut improbum. qui gentiles omnes

agna-

agnatosque Regis in vnâ quadam arce educant, remotos à populo : quia & arx in monte pænè inaccesso est (*Angam* nominant) & valido præsidio custoditur. Tenentur illic igitur, ne turbas aut partes faciant : & mortuo rege, eum qui maximè idoneus optimatibus & custodibus videtur, assumunt & substituunt.

MON. III. *Patruum, aut fratris filium, variè præferri.*

Quid autem, si filius maior præmoritur, prole ex se relictâ ? Rationes & exépla in diuersum trahunt: id est, vtraque vtroque. Nam qui patruum præferunt, rationem proximi sanguinis adspiciunt, à patre rege: & nepotem toto gradu antecedit. At nepoti fictio iuris subuenit, & idem cum patre censetur : cur non ergo & in iura succedat? Sed exempla etiam, vt dixi, variant : & pro patruo sunt ista.

LVDOVICI Pij primum. Qui *Bernardum* Italiæ regem deiecit, & vinclis ac carcere coërcuit, quia ius sibi à parte *Pipino* primogenito vindicabat, contra patruum *Ludouicum*. I.

ROBERTI regis Neapolitani. cui & Pontificis auctoritas pondus addit. Nam hic *Clemente* v. sic censente ius regni tenuit, contra *Carolum Numbertum* Hungariæ regem : etsi iste natus è *Carolo Martello* esset, Roberti maiore fratre. Res clara est & Annalibus testata : sed *Baldus* Ic[tus] arbitratur, in regni vsum hoc à Pontifice factum, & quia optimus & prudentissimus Robertus esset, quod res docuit: itemq; salubri temperie & partitione, quòd Carolus iam regnum Hungariæ teneret, in eoque posset acquiescere. II. ∞.ccc. IX.

III. Iamolim etiam NVMIDÆ pro communi iure habuerunt, patruum nepoti præferri.

IIII. Quod & VANDALI vſurparunt:

V. Itemq; hodie MOSCOVITÆ, ſed reſtrictiùs. nempe ſi impubes filius relictus ſit, tum patruus ſceptrum accipit: in *Baſilio* noſtro æuo factum. Aliter autem, ſi iuſta nepoti ætas: atque ea diſcretio rationem ſuam habet.

VI. Hæc pro Patruo: plura etiam ſunt pro Nepote. SPARTIATÆ, ſapiens populus, ſic ſeruarunt: & ipſe *Lycurgus* regnum *Charilao* fratris filio ceſſit, quod in manu eius erat, omnium gratiâ, tenere.

VII. ROBERTVS Neapoleos rex, etſi alio iure, vt dixi, promotus, hoc velut æquius melius reſtituit, & ſententiam publico iudicio ſic tulit, in lite ſuper *Comitatu S^ti Seuerini*. Quæ inter patruum & nepotem vertebatur, & Iuriſconſulti variè trahebant: meliores & ipſe ad nepotem flexerunt.

VIII. Ita ille rex: at OTHO *Magnus* Imp. iudicio armorum rem commiſit: Pugnarút ſingulari certamine, barbaro illo ritu, & vicit nepos. quod iterùm ita ſub *Henrico* I. Imp. adnoto eueniſſe. Ergo & Deus hanc cauſſam videatur comprobaſſe.

IX. Sed quod iudicium, publicum aut priuatum, iſto
∞. CCCC. Hiſpanienſi clarius? Rex *Henricus* defunctus erat
VII. filio infante relicto *Ioanne*, duos & viginti menſes nato. Patruus ei erat FERDINANDVS, vir vel ſolo virtutum merito (vt ſanguis ſeponatur) omni ſummâ fortunâ dignus. Itaque coniecti in eum oculi, vulgi & procerum: nec ambire opus, ambiebatur. Atque id non à ſingulis tantùm, & in priuatis colloquiis,

quiis, vbi adulatio timeretur; sed in Conuentu publico, huic rei indicto, omnium non studia, sed aperta suffragia in eum ibant. Incitabat non ipse solùm æui maturus, & virtutum, vt tetigi, spectatus; sed & ætas pueri, *quæ quando tandem gubernationi suffectura esset? Longum annorum interuallum, bella in manibus, turbas & dissidia in metu esse: quæ semper ferè comitari, vbi penes alios regimen esset. Ergo ageret cum Deo benè iuuante, expergisceretur, & vel regni caussâ, caperet fraternum regnum.* Surdæ aures ad has voces, & ius infantis ostendebat, & Hispaniæ consuetudinem: quæ eò magis tutanda ipsis, quò minùs ille puer (hoc ipso miserandus) posset. Nondum tamen persuaserat; iterumque Conuentus, si fortè pænitentiâ subeunte mutasset. Non ignarus ipse eius rei & affectuum, infantem chlamyde tectum occultè intulit: & cùm *Daualus* magister equitum, de communi consensu, iterùm tentaturus dixisset, *Quem regem, Ferdinande, renuntiari tibi placet?* ille acri voce & vultu, *Quem autem*, inquit, *nisi Ioannem, fratris mei filium?* Et simul puerum in sublime extulit, nomen *Ioannis* idemtidem & *Regis*, vt mos est, ingeminans: iussitque vexilla explicari, & alia solita fieri in nouo regno. Tu fides, tu Modestia, è cælo paullisper descendite, & hunc alumnum vestrum lætis oculis videte: quanto illustriorem spreto sic regno, quàm si decem fraude vel ambiguo iure quæsisset? Sed pauci isti *Ferdinandi*: cui Deus tamen regnum Aragoniæ paullò pòst contulit, pretium virtutum, & Electione (de quâ dixi) siue iudicio delatum.

CAP. V.

DE FRAVDE ET VI.

Has quoque priorum specie interuenire.

SEd violat Succeſſionis iura aut polluit ſępe Ambitio, quæ vim & fraudem miſcet. Quàm ſæpe ſceptra ſic delata non ad longinquos tantùm, ſed indignos? & hîc quoque ludi interueniunt: quos lubet paullùm, Sapientiâ volente, ſpectare. Venite qui regna ęſtimatis, cęlo æquiparatis: en ſeruulum, aut infimum homuncionem, ſuo ingenio ad ea ſublimatum. Videte:

1. Et primùm PISISTRATVM, qui fraude quidem, ſed virtutibus pænè debitum regnum Athenis quęſiuit. Ille comem & benignum ſe ciuibus oſtendere, etiam liberalem vbi opus; adeò vt refugium & aſylum iniuriâ aut inopiâ preſſis haberetur. Suſpecta iſta optimatibus: neque neſciebat. quos vt in ordinem redigeret, & ſatellitiú pararet aliquo prætextu, ipſus ſe vulnerauit. Sic ſaucius, in forum delatus, ſanguinem & vulnera ciuibus oſtendebat, à potentibus illis, præmium ſcilicet benignitatis ſuæ in ipſos, accepta. Quin & vitam ſuam periclitari, niſi ſubueniant, quibus eam conſecraſſet. Fremitus & indignatio populi, mox ſuffragia, & cuſtodia illi decreta. Quâ cinctus, & inimicos ſuos ſtatim, & mox populum tyrannide oppreſſit. Nec omittendum hîc *Solonis* dictum, qui dolum odoratus ei ingeſſit: *Non rectè*, inquiens, *ô Piſiſtrate, Homericum Vlyſ-ſem*

ſem imitaris. ſiquidem ille flagris ſe conſcidit, vt hoſtes falleret; tu te vulneribus, vt ciues.

Ac genera ſanè fraudium plura ſunt: ſed vna ad rem hanc Succeſſionum appoſita, quæ crebra. Eſt eorum, qui inſerunt ſe in alienam familiam & callidè adoptant: hiſtrionio toto & ludicro initio, ſed quoties in turbas & cædes iuit? Fuit in Macedoniâ ANDRISCVS quidam, homo vltimæ ſortis, diurnâ mercede vitam tolerare ſolitus: qui *Philippum* ſe ſubitò, *Perſei* regis filium dixit. Et oris ſimilitudo ad auum inclinabat. Ipſe dixit, alij credunt aut credere ſimulant: Macedones & Thraces maximè, tædio Romani imperij, quod nouitate & aſperitate diſplicebat. Itaque ingentes mox copiæ, & Prætorem Romanum fudit: donec à *Metello* idem victus, & in catenis Romam ductus triumphatusque eſt. II.

In eodem imperio, ſed ſub *Tiberio* Principe, CLEMENS quidam exſtitit, reuera ſeruus *Agrippæ Poſtumi*, quem nepotem ſuum ex *Iuliâ* Auguſtus in Planaſiam inſulâ relegauerat: ſed famâ & fallaciâ, mox ipſe Poſtumus effectus. Iuit enim magno animo, auditâ morte Auguſti, in inſulam, vt dominũ furtim educeret, & ad Germanicos aut alios exercitus ferret. Sed dum tardiùs nauigat, interfectum *Agrippam* repperit: & huc iam delabitur, vt ſeſe eum ferat. Venit in Etruriam, ignotis locis ſe abdit, crines barbamque in ſquallorem promittit: mox per idoneos homines ſpargitur, viuere *Agrippam*. primùm occultiùs, vt vetita ſolent: tum vago rumore apud imperitos aut turbidos, eoq; noua cupientes. Iamq; in municipiis & coloniis ſe oſtendebat, ſed leuiter & obſcuro diei, & copiam ſui haud plenè factu- III.

rus. Augentur asseclæ, audet Hostiam venire, atque adeò in vrbem, & occultis cœtibus celebrabatur. Tiberius, non ignarus periculi, ambigebat, vim militarem, an fraudem fraudi opponeret: & hæc magis placuit. electique *Sallustij Crispi* operâ duo milites, qui simulatâ conscientiâ adiuerunt, pecuniam & pericula sua offerentes. Mox noctem speculati & solitudinem circa eum, acceptâ idoneâ manu, vinctum & ore clauso, in palatium ad Tiberium attraxêre. Ibi interrogatus, *Quomodo Agrippa factus esset*? respondisse liberè fertur, *Quomodo tu Cæsar*: dolum & illi maternum obiiciens, quo ab Augusto adoptatus esset. Secretò interfectus est, magnâ inter tormenta constantiâ, cùm neminem consciorum edidisset: nec Tiberius (prudenter in talibus) vltrà quæsiuit.

IIII. In Syriâ similis dolus, etsi vix dolus. *Demetrius Soter*, ille qui Româ obses profugerat, iis imperabat: cùm certâ, nec iniustâ de caussâ, Antiochensibus offensus, bellum iis infert. Ipsi extremorũ metu, ad noua remedia confugiunt, & vilem quemdam è plebe ALEXANDRVM salutant, & *Antiochi* filiũ faciunt, ac repetere optimo iure paternum Syriæ regnũ. Fraus cui non apparebat? sed nouitatis studium (insitum popularibus, & addo Orientalibus) siue odium Demetrij effecit, vt crederét quæ non crederent, & certatim Alexandrum omnes amplexi. Ipse mirabatur nouam suam sortem, & tot comitũ militumq; agmina: ac vires propè Orientis trahebat. quibus stipatus pugnat, primò parùm feliciter; mox aliter, & non vincit solùm Demetriũ, sed cædit. Eo facto pacificus Syrię possessor, quod solet, in vitia & luxum se effudit: paruis Demetrij liberis, nec ab iis

metu. Sed cùm adoleuisset *Demetrius* Demetrij F, cum paruâ manu Cretensium rem aggressus, adiutores repperit, & pari leuitate ad se transeuntes, qui à patre defecerant; in his, ipsos Antiochenos. Itaque solutú illum, & inter scorta ac mensas iactatum inuadit, superat, trucidat. Hic finis scęnici & imaginarij Regis, sed satis tamen diuturni, quique annos nouem & menses decem in imperio alieno fuit.

Alius ab isto, sed tamen ALEXANDER, & in finitimâ Iudæâ, ipse Iudæus genere, adoptauit se in familiam *Herodis* regis. Occasio erat, quia facie *Alexandrum* referebat, ab illo exstinctum. Igitur mortuo Herode hic reuixit, & fucum etiam acutioribus faciebat, naturâ & ingenio vafer, tum ipsâ illâ similitudine valde geminâ, & vel noscentes fallente. Venit igitur Cretam, & Iudæos illîc induxit sese agnoscere, pecuniâ & alia vsui dare; quod idem in Melo insulâ, omnibus subtractú verum neci Alexandrú, aliumq; suppositum, credentibus vulgantibusq;. Ita Puteolos appulit, pari illîc Iudęorum credulitate & gaudio: ac mox Romã, grandi comitatu, regiâ pompâ. nam & Iudæi, qui Romæ frequentes, & in his hospites notique *Herodis* obuiam ire, iurare eum esse, lecticam eius deferre: prorsus vt à regio cultu & fastigio, præter Cæsaris auctoritatem, nihil abesset. Et sanè Cæsar Augustus moueri quoque cœperat: sed retentabat, quòd vetus ille & veterator *Herodes*, non videbatur, in re tantâ decipi potuisse. & denique vt experimentum caperet, mittit *Celadum* vnum è libertis suis, qui olim familiariter cum *Alexandro* & *Aristobulo* fratre (nam & is seruatus dicebatur) versatus fuerat: sed quid? impositum ipsi Celado, & ille quasi notor & assertor V.

ad Cæsarem redit. Tamen dubitat, ipsum Alexandrum vocat, & sagaciter animaduertit manus callosas, & duratas opere; item in sermone & moribus non illum Principalem Genium & gratiam, quę solet sic natis comitari, & vel inuitis insciisque adesse. Tum etiam interrogat, quid factum *Aristobulo* esset, & cur non ille aduenisset? Causante ipso, Cypri hæsisse, ob pericula maris & itinerum, & ne, siquid durius euenisset, totum Mariamnes genus vnà periret. Hæc illo canente, & doctore eius accinente, qui simulatâ grauitate aderat; Cæsar seductum adolescentem monet & interminatur vera dicere, & propositâ impunitate, *Quis esset*? interrogat. Ille verò metu instantium, & splendore illo præsenti territus, vera fatetur, seriem fabulæ denarrat; & à Cæsare ad remum dānatur, vt fidem in vitâ datâ non falleret, doctorem eius exuit vitâ. Reliquis satis supplicij cēsuit credidisse, & pecunias effudisse.

VI. Hæc vetera, aut longinqua videbuntur: addam haud longè ab ęuo, aut finibus nostris. Ecce in can-
∞.CC. didâ & simplici illâ Germaniâ, exstitit PSEVDOFRI-
LXXXIII. DERICVS, tempore *Rudolfi Habspurgensis* Imperatoris, qui verū se *Fridericum* diceret, mortuum ante
XXII. * plures annos. Obsidebat tum Rudolfus Colmariam: sed haud vanè territus, quòd impostor ille in Germaniâ nostrâ inferiore magnas sibi vires, nobiles, vrbesq; adiungeret; solutâ obsidione, Rheno prono descendit, & quasi veneraturus veterem Augustū accessit. Sed eius cōpos, interrogatū quis, vnde, quare sic esset, igne in opido *VVitzlariâ* cōbussit.

VII. Pòst in eadem Germaniâ nobilis impostura
∞.CCC circa Marchionem Brandeburgensem VOLDEMA-
XLVIII. RVM euēnit. Is ante annos triginta & vnū amissus,
siue

siue mortuus peregrè erat : cùm *Rudolfus* Saxoniç Dux despicit, quâ viâ *Ludouicum Bauarum Ludouici Augusti Filiũ,* Principatu Brandeburgensi pellere posset. Cõponit fabulam, ipse inquam eius poëta & actor: nam molitorem quẽdam secretò habitum, omnibus notis insignibusq; arte & astu instructum, ad verum illum Marchionem, producit tandem in scænam: atque ecce populares, desiderio & more plebis, accurrunt, se & sua, plerique arces & opida etiam tradunt. Resistentes, partim Saxonis copiis, partim *Caroli Bohemi*, qui Imp. à quibusdam designatus, ad deditionem coguntur. Ipsi Bauari, & auxiliares eorum Palatini, variâ fortunâ certant, & grandi vno prælio vincuntur: capto *Rudolfo* Palatino Rhenensi, cum LXXIX. è nobilitate equestri. Denique triennio toto elusit, aut potiùs illusit ille molitor: donec captus tandem ignem ipse, infamiam fautores eius subierunt.

Sed in vicinâ etiam nostrâ & sociâ *Flandriâ* factum, omnia dicta adæquat aut superat. Fuit *Balduinus Octauus* Flandriç Hannoniæque Comes, & idem grandi ausu pregessuq; Orientis siue Byzantij Imperator. Dum illic res gerit, in prælio contra Bulgaros cadit: nec ambigua res erat, donec quidam BERNARDVS RAINSVS, Campaniâ Gallicâ oriundus, & specie religionis iuxta Valentianas in siluâ quadã Anachoreta; donec is, inquam, vulgaret fingeretq; post annos XX. reducẽ & rediuiuum se Balduinum esse. Impulsus à nobilium quibusdam creditur; & ætas, forma, astus, atque etiam audacia aderant ad fallendum. Igitur, rebus in Hanoniâ motis, in Flandriam ipsam cum hac famâ venit: & rarâ quadam oris grauitate, commemoratione VIII. ∞.CC. XXV.

tione hominum rerumque priorum, stemmatis totius notitiâ, etiam sagaces cautosque inducit. Desciscunt & adhærent passim, fastidio etiam & contemptu fœminei imperij: quòd *Ioanna* id temporis, Balduini filia, rebus præsidebat. Quin ipsa profligata, & propemodum in Querceto opido intercepta, præsidium & refugiũ ad regẽ *Ludouicum Octauum* Galliæ habuit: qui subuenit, sed cùm priùs à Senatu *Ioannæ* examinatus inquisitusq; planus ille esset. Eius enim Præses sic dixit, rogauitq;: *Tu quocumque nomine appellandus, si te verum Balduinum iactas, cur Orientis magnum imperium deseruisti, ad hoc minus properasti? Cur apud notos atque optimè de te meritos duces ac ciues, mortem simulasti, vitam dissimulasti? Quæ commenti caussa, aut merces? An numquid ij oderant? etiam nunc resument, si verus es Augustus. Obnoxij semper subditi fuerunt; atque vtinam illi domino esse possint! Quid ad nos potissimùm venisti, tot lustra nõ visus, nisi vt inter ignotos ignotus falleres? Viginti anni iam sunt à morte illius, quem te dicis: quibus tenebris, & quâ caussâ, tã curiosè te occuluisti, sic vt nec aura famæ de te spirauerit? Passi multa mala fuimus, & id ob te mortuũ: mederi vnâ voce, vno scripto poteras,* VIVO: *cùm non feceris, ego, etiamsi viuis, viuum te habebo? Impietas tua non meretur: abi ingrate à patriâ, cuius caritatem exuisti; à Principatu, cuius curã abiecisti; à ciuibus, quos obliuione sepelisti.* Dixerat Quæsitor: at ille mirũ quâ confidentiâ, & ex ipsâ fidem præstruens: *Domi,* inquit, *inclementiores ciues, quàm foris hostes, repperi. Tu me Flandria, mater & altrix reijcis, quem Græcia, Macedonia, Thracia aduenam excepit, coluit: ipsa Barbaria, maiestatem veritatis seruauit. At enim, vbi delitui? audite, & casuum humanorum miserescite, si quid tamen humani in pectoribus*

ribus istis habetis. Captus prælio ad Hadrianopolim à Bulgaris, ab iisdem in custodiâ habeor, satis lætâ & remissâ: vsque eò vt effugium etiam patuerit, & animo isto ac Deo ducibus me liberarim. Cùm ad meos propero vagus & erro, in alios barbaros incido, ignaros fortunæ meæ, & ab iis in Asiam trahor ac vendor. Heu miseriam! pudet, sed vos narrare cogitis: Syri me habent, & in ergastulum rusticum dānant. Ego Balduinus, Comes, Imperator, quâ manu sceptra tenui rastra tractaui, plures per annos: donec à Germanis mercatoribus casu transeuntibus, quibus me aperui, pretio liberarer. Ij me domum remiserunt: vos expellitis? ingrati, immemores veterum beneficiorum, quibus aui vestri, patres, etiam tu atque ille, à me affecti estis. En senium & hanc canitiem, quò reseruati sumus? post tot fluctus scopulum repperi, vbi portum putabam: ipsa mea filia, mea Ioanna, patrem nō agnoscit, ne Comitem cognoscat. Hæc & plura opportunè differens, magnitudinem suam vel fallaciam tuebatur: vario animorum motu, & plerisque ad illum inclinatis. Adeò, vt nobilium populariumq; bona pars statim adhęresceret, Comitem & Augustum salutaret: donec re iam in præcipiti, *Ioanna* ad *Ludouicum* Regem supplices Legatos mitteret, vt *Balduini*, auunculi quoque sui, magnam sanctámque memoriam, ab impuri nebulonis contage tueretur. Suscepit negotium Rex, diem homini dicit: venit ille magno comitatu, solitáque fiduciâ & fastu. Vestis erat purpurea, alba in manu virga, barba promissa, à quâ vulgò *Peregrinus Longobarbus* vocabatur: sistitq; se Regi, Peronæ. Ille orditur, succinctus nobilitate & Senatu: *Flandria in fide & clientelâ meâ est, ne mireris te huc vocatū: quod more & iure, non ambitione aut vsurpatione factum. Siue iniuriâ afficeris, à me vindicādus es; siue afficis, puniri*

puniri debes. Vtinam Deus & cælites facerent, vt tu sis ille Balduinus, mihi auunculus, amitinæ meæ pater, nec vno nomine Galliæ meæ illigatus. Vtinam inquam. sed famæ tot annorum, tam constanti, quid faciam? illa te iugulat. Credere me abnuis, & vnus tot millibus contradicis: sed fidem ex genere humano tollis, si consensui mortalium non vltrà credimus. Tamen effare, faueo siquid habes quo famam redarguas, quo Balduinum te asseras, quo veterem meum cognatum aut potiùs parentē à mortuis restituas. Si ille es, breuiter ad hæc respondere, & statim, potes. Quæro, Téne pater meus Flandriæ Comitem dixerit, iura dederit? quo teste, loco, tēpore, ritu? Baltheóne te & insigni militari donarit? Quæ mulier ex Frācicā nobilitate, quo cōciliante, quo auspice, loco, cœtu nupserit? Quid hæres? hæc ignorare de se verus Balduinus non potest. Ista rex: tamen audacia illa, velut deprehensa, hærebat, & spatium cogitandi recolligēdiq; sui petebat. Inde pro impostore haberi, & contemptim dimitti: dimitti tamen, quia sub fide publicâ venisset. Nec diu pòst in Burgundiâ captus, ab equite gētis Chastenaiæ, *Ioannæ* offertur: quæ conuictum confessumque, vt dicunt, laqueo strangulauit. Non tamen sine plebeculæ rumoribus, quæ patrem ab improbâ filiâ in ligno suspensum, tunc & diu posteà differebat,

IX. Nónne consimile in Hispaniâ, cùm *Alfonsus* Aragoniæ rex esset, iuuenis & vndecennis, matre gubernante? superuēnit qui se ALFONSVM veterē adfirmaret, ante annos viginti & octo ad Fragā cęsum. Pro colore adferebat, tędio se rerum humanarū in Asiam & Terram sanctam iuisse, illic bella pro Deo & religione pugnasse, redisse ad suos culpis expiatis. Cur spernerent, & puero ac mulierculæ potiùs adhærescerent? Mouerat multos, res turbaturus haud dubiè,

dubiè, nisi Cæsaraugustæ captus laqueo gulam fregisset.

Tædium iure vereor in paribus ausis & euentis: X.
quî tamen duos MVSTAFAS sileam, in Turcarũ imperio, vt nec id sit à scęnicis his ludis immune? Prior ∞. CCCC.
fuit, *Muratis Secundi* principatu, DVSMIS; sed qui XXII.
se *Mustafam* diceret *Baiazitis* primi filium, quem fama & res erat, infelici illo prælio cum *Temir-lanco* periisse, vbi & pater eius captus. At enim post annos *vigintiduos* iste se sufficit, & fraudes ac turbas *Murati* miscet. quas turbas? tãtas, vt Begi, Bassæ, & primorum plerique ad eum deficerẽt, ipsi Christianorũ Principes fœdus inirent, & Byzantij Imperator. Deniq; per trienninm Muratẽ sic exercet, vt incertũ imperij & vitę faceret: donec ad *Lopadium* lacũ collatis castris (& Murates ipse aderat) arte quàm viribus magis vincitur, & trãsfugiis paullatim nudatur. Iuuit ad hanc rem cõmentum callidum Legatorũ, quos Byzantium vno tẽpore, ad fœdus & societatẽ, ipse & Murates miserant. Sed Muratis irriti dimissi, illius impetrauerant: cùm tamem *Muratai*, cursim præuenientes, audaci astu spargũt, sese voti compotes, & Græcos à se stare. quod creditum sparsumq; in vtrisq; castris, multos Mustafæ detractos *Murati* iunxit. Deniq; fugit ille, sed retrahitur, & Hadrianopoli ad pinnam muri laqueo suspenditur.

Alter MVSTAFA miri & noui commenti est, sed XI.
ab alieno impulsu, & in alterius, vt putabatur, fructũ. Ne graue sit me diducere paullùm, quæ faciunt ad grauem illum nobis hostem. *Soleimanno*, maximo inter Turcarum principes, duæ vxores fuerunt, & ex iis liberi: altera *Bosphorana*, è quâ MVSTAFAS; altera *Roxolana*, è quâ isti quattuor, *Mahometes, Selymus, Baiazites, Giangir*. Sed omnes hos

ætate

ætate & gratiâ apud militem *Mustafas* anteibat;nec dubium illius imperium,si id exspectare, quàm habere maluisset. Pater sanè eum suspectum nimiæ spei interfecit.Iam è quattuor illis *Mahometes* obierat,& mox item *Giangir*; duo competitores supererant,è quibus *Selymum* fata & pater promouebant, *Baiazitem* mater, mirificè in eum prona. Frustrà maritum aliquoties tentauerat,vult fraudem &fortunam. Itaque re cum filio collatâ, visum illis initium res nouandi per falsum *Mustafam* facere, ad cuius nomen & gratiam miles facilè cōcurreret:ipsi deinde eo in rem suam vterentur. Reperiunt iuuenem audaciâ & facie idoneum, instruunt & dimittunt. Personam sumit & agit, venit in Thraciæ loca quæ Valachiā & Moldauiam spectant, vbi equitum copia,& qui plerique viuo nuper *Mustafa* addicti. Ibi clanculùm & quasi timidè se ostendit,comites qui aderant mussitant *Mustafam* esse; fugâ elapsum à patre, & alium ab amicis substitutū qui interfectus pro ipso esset,incuriâ,nec seriò agnitum aut inspectum.Id argumētum fabulæ erat,ad quam spectandam agendamque statim concursus. Veniebant & ij,qui oculis suis *Mustafam* interfectum viderant:sed vel falli volebāt, vt locus esset si non recipiendi *Mustafa*,saltē vindicandi. Iam pænè exercitus erant:sed Sangiacci trepidi rem ad Soleimannum referunt, qui fraudis certus eos acerbè increpat, *Quid ita initiis non obstitissent? vel nunc facerent, aut iram ac pœnam à se exspectarent. Mittere se Pertavvum Bassam, cum validis fidisque copijs; sed melius gratiusq; fore,si ij quod neglectum est sarciant,& ignem nondum validum exstinguant.* Sangiacci iis monitis minisq; excitati aduigilant,concurrunt; aduentantes reprimunt,manus iam factas dissipant

&

& spargunt; nihil reliqui sibi ad diligẽtiam faciunt, vt fidem & operam suam Domino probent. Tamen Bassa superuẽnit: nec res adhuc *Mustafæ* satis validæ aut constitutæ erant. itaque à præsenti metu fluctuare multi incipiunt, dilabi alij & transfugere, donec desertus miser cum præcipuis ministrorum in manus venit. Viuus trahitur Byzantium, examinatur, nihil celat: cura iam non de illo puniendo (quod statim factum) sed de filio patrem subit. Hócne illum ausum, in tam recenti Mustafę infelici exemplo? dolor non ab impietate solùm erat, sed ab impudentiâ & temeritate ira. Et iam magnum aliquid parabat: sed mater filium non deserit, callida mulier & mariti sui diu potens. Venit & rem fatetur, excusat & deprecatur. *Quid enim magni miri,* inquit, *si in fratrem (non enim in te, ne cogita) aliquid molitus est, non tam ambitu, quàm metu impulsus? Leges siue fata nostræ gentis sunt, vnam non imperare solùm, sed viuere: & exordium noui Principatus est, fraternum paricidium. Quid inquam mirum igitur, si fugere triste & extremum hoc voluit? si vitam prorogare? Naturâ impellimur, & te consule. Hic scopus huius conatus fuit, miseratione, si consideras, quàm irâ dignioris. Tu illam da. cui? filio. cui? & mihi vxori. nam certum non superuiuere illi; & in vno duos occides. Quamdiu autẽ dature? me miseram, instant fata, & in tuâ senis animâ adolescẽtis illius spirat, & mea.* Mouit intimũ senile pectus & cõcussit mulier: dat veniam, sed eâ lege vt filius se videat, & ipse eam petat. Ergo aduocatur, & à matre quoq; excitatur iam securâ vt tutò veniat. Venit, sed cùm in aditu paterni hospitij est (extra vrbem conueniebant, nec temerè filij patre viuo in ipsam intrant:) ecce milites, qui descendentem ex equo tradere pugionem & gladium

 iubent.

iubent. Id in aliis de more fiebat, ſed conſcientiâ ſtimulante omnia timet, & multus in oculis *Muſtafas* vterque erat. Mater tamen dat animos. quæ de induſtriâ ad ianuam exſpectat, & per feneſtrā linteo obductam hortatur intrepidè pergat, viam omnem à ſe præmunitam. Accedit ad manum patris, petit veniam & accipit, monitus magis quàm caſtigatus. Atque vt plenam fidem reconciliationis faceret, potum de more gentis iuſſit offerri: ſed nec hunc ſine metu bibit, venenum ſuſpectans, donec pater ex eodem poculo hauſtu ducto, omni eum curâ liberauit. Atque hæc Fraudium ſunt, addam

Violentiæ exempla.

1. Heu, quàm multa ea occurrunt! paſſim video aditus atque exitus Regiarum ſanguine reſperſos. Sed temperabo, & eligam. Ab Oriente ordior, atque ibi, in Iudæâ, triſte fatum Gedeonis familiæ video, vnius ambitione conſumptæ. Laudatus ille vir, & dux per quadraginta annos populi, liberos genuit & reliquit *ſeptuaginta:* atque hos legitimos. vnum è concubinâ *Drumâ*, cui nomen ABIMELECHI. Hic poſt mortem patris imperio imminens, & adiutus maternâ pecuniâ atque amicis, copias collegit è vagis & ſordidis hominibus: cum quibus *Sichimam* vênit inopinatò, atq; omnes ibi fratres *ſeptuaginta ſuper lapidem vnum* (vt ſacra loquūtur) interfecit, & velut immolauit. Quid ſi totidem alienos & extraneos? ô facinus! at ille imperium inuadit, & in triennium etiam retinet, vt cœperat, ſæuiens, & ſubditos variè affligens, ſic vt *Sichimitæ* arma caperent & rebellarent. Fruſtrà. domuit eos & occidit, & ipſum opidum deleuit, ſalemque in eo conſperſit.

ſit. Sed cæleſtis vindicta tamen conſequitur, & cùm turrim quamdam oppugnaret, fragmine molaris lapidis mulier supernè caput eius contriuit. quo ictu collapſus, & iam moribundus, ad ſatellitem ſuum, *Tu me,*inquit,*gladio iugula,ne muliebri manu dicar cecidiſſe.*

In Parthis *Orodes* regnauit, ille qui *Craſſum* victum iactat & occiſum.Is cùm ſenuiſſet,in luctu ob *Pacorum* filium à *Ventidio* cæſum, aquæ intercutis vitio laborauit,neq; longè iã à morte. Quam tamen longum PHRAATI filio viſum exſpectare:& veneno eam maturat.Sed id contrà fuit,nec aliud quàm motâ aluo in medicinam abiit, & totius morbi ſenem alleuauit. Quod ille indignatus (neque enim pænitentia ſubiit ſceleris, cui vel Numen videbat aduerſari) ad apertum parricidium ab occulto tranſit, atque hominem palàm ſuffocauit. Iámne finis? minimè: catenata ſunt ſcelera, & poſt patrem fratres *triginta*, quaſi inferias,adiecit. Quis tamen illius finis? conſimilis. nam cùm in pace & fœdere cũ Auguſto eſſet,cui & ſigna Craſſo erepta remiſit; hic viciſſim dona dedit, inter alia, pellicem inſigni formâ Italici generis,quæ prolẽ ei genuit *Phraatacẽ.* Hic ipſe vt adoleuit, conſcientiâ & operâ matris,patrem interfecit Benè,benè.quidni dicam? tulit,quę meruit,& quæ docuit: rediit in auctorem exẽplum. II.

Breui ſtilo lata ſcelera in MITHRIDATE PONTICO ſtringam, cui bellum & clades fuit à Romanis, ſed mors ab ipſo filio. An & hoc immeritò? ecce ille matrem iam primis annis ſuſtulit, mox fratrem; deinde tres filios, totidemque filias. Cælum, terra, mare, aſpicere, ferre, purgare toties impium potuiſtis? Ignoſco Pharnaci, & animos ad ſcelus III.

pænè addo: vindica adoleſcens auiam, patruum, fratres, ſorores, tot mortes (leue eſt) in vnâ.

IIII. Iam in PRVSIA Bithyno tyranno, Romanorum non ſocio rege ſed ſeruo, vix memorabile eſt, quòd is filium *Nicomedem* tollere è medio voluerit: quid ita? vt locum aliis filiis faceret ad regnum. Peruerſa aliqua pietas hæc fuerit. ſed ecce filius, rei conceptæ gnarus, ſcelus in ipſum vertit, & defectione populorum, regnum ei ademit, & deinde vitam.

V. Relinquo te Oriens, fatiges me ſi perambulem: centeſimam partem (verè loquor) non libaui: ſed vnum tamen abiens hîc conſignem. PTOLOMÆVS inter Alexādri ſucceſſores, pulſo *Antigono*, Macedoniam occupauerat, pacem cum *Antiocho*, fœdus & affinitatem cum *Pyrrho* fecerat: ſecurus iam omniū, niſi ſororis, & ex eâ liberorum. *Arſinoe* erat, quæ in matrimonio *Lyſimachi* fuerat Macedoniæ regis. Itaque animum & artes intendit ad eam vnà cum libris captandam: cautam tamen, monitam, & omnia timentem. Quid adhibet? machinam in hunc ſexum validiſſimam, amorem. ſoror erat, ſed quid ad rem? incendit, non abſterret ea cognatio Orientales barbaros, & res in mores & iura vertit. Itaque munera, legatos, litteras miſſitare; offerre ipſi ſocietatem regni, liberis hereditatem: nec alio fine ſe armis id occupaſſe, quàm vt iis poſſet relinquere. In has res fidem ſe paratum dare quam vellet, & vbi vellet, apud ſanctiſſimas aras & templa. Quid multa? perſuadetur mulierculæ, ex fidiſſimis amicis mittit, qui iuramentum accipiat: quod ille incunctanter, & pænè inuitans, in veterrimæ religionis templo concipit, ipſa ſimulacra & altaria deorum tangens; ſe ſuumque caput inauditis vltimiſque

misque exſecrationibus deuouens: *Sincerâ ſe fide matrimoniũ ſororis petere; nuncupaturum eam reginam; eiusque liberos, ſuos heredes habiturum, nec alios.* Ergo Arſinoe ſpe iam plena, in conſpectum colloquiumque fratris venit: qui vultu ipſo & oculorum acrimoniâ amorem ſimulans, fabulam peragit, vxorem ducit, capiti diadema coram milite populoque imponit, & Reginam appellat. Secuta quæ ſolent nuptiis: & læta *Arſinoe*, *Caſſandréam*, munitiſſimam vrbem (quod vnum petebatur) vbi theſauri & liberi, præiuit, maritum introductura, & feſto apparatu exceptura. Viæ, templa, domus ornantur; aræ & hoſtiæ diſponuntur; filios quoque ſuos, *Lyſimachum* ſedecim annos natum, *Philippum* triennio minorem, patri & auunculo occurrere iubet. Quos ille extra portam obuios, cupidè & vltra modum ſolitæ affectionis amplexus, oſculis fatigat, nec dimittit. Portam & arcem ingreſſus, ponit perſonam, ſumit ſuum vultum & affectum, ſtatimque milite introducto, pueros iubet interfici in gremio ipſo matris, ad quam confugerant. Illa hoc miſerior, quòd mori cum iis non licuit (ſæpè ſe gladiis interpoſuerat & obtulerat:) in exſilium cum duobus ſeruulis pulſa eſt: *Ptolomæo* tamen haud diu ab hac victoriâ triumphante, cùm Galli Macedoniam inundantes, victo ei caput paullò pòſt abſtulerint, in haſtâ, ad terrorem & fidem, circumlatum.

Ad Occidentem iam ire mihi licet, & ordiri ab Hiſpaniâ: in quâ cùm Cn. Scipio, pòſt Africanus, victoriales & funebres ſimul ludos daret, captâ *Carthagine nouâ*: en duo fratres patrueles, CORBIS & ORSVA, qui de regno armis certaturi eum adeunt. Ipſe, vt mitis ingenio, omnia conatur & tentat, vt ratione non Marte iudice, rem componant: fruſtrà: VI.

campum & arenam volunt. Concesso, magnis animis concurrũt, sed maior natu *Corbis*, facilè minorem natu, astu & armorum vsu vicit, atque occidit.

VII. Dicam in Italiâ de ROMVLO, *Tarquinio Superbo, Nerone*, tot aliis, qui scelere & sanguine sceptrum pepererunt? multa, & nota sunt, ideoque cum veniâ omittenda.

VIII. ∞.IↃ. XI. Venio ad æui nostri parricidam nobilem, & quod indignetur aliquis, felicem. Sceptra imperij Turcici tenebat *Baiazites Secundus* rebus gestis clarus, & numerosâ prole succinctus, in quâ natu minimus SELYMVS erat, de quo eo dictum. Sex ille fratres habebat: è quibus duo primæui suo fato obierunt, tertius paternâ vi: duo supererant, ætate & iure imperij ante ipsum. Sed imperium tamen animo agitabat: & vt perueniat, patrem impedimento futurum, è medio vult sublatum. Id variè tentauit, & primò colore aliquo pietatis. Mos Turcarum habet, filios Principis in certo loco aut opido claudere, nec finibus iis egredi, nisi permissu aut iussu patris. Id contra spes aut res nouas institutum videtur, & ne militibus aut populo misceantur, captentúrve aut captent. At Selymus fines istos audacter migrat, comites & milites colligit, & cum hac manu ad patrem pergit. Miranti, & per legatos etiam expostulanti, *Ecquid sibi vellet? patriæ leges, patris iussa sperneret? quo fine, aut caussâ?* ille refert: *Non prauitate, sed pietate motum facere. & Mahumetis legem esse, tertio quoque aut quarto anno visere ad parentes: velle se parere, & parentis optimi manum* (ita Turcarum etiã sermo habet) *osculari*. Baiaziti haud placitum, iterumq; legatos & asperiora mandata mittit: quorũ summa, rediret. Ille pergere nihilò sequiùs, & iam

Hadria-

Hadrianopoli appropinquare: nixus, vt putabatur, occulto fauore & gratiâ Genitzarorũ, quos in partes traxerat. Erat in ea ipsâ tunc vrbe pater. qui fraudes aut vim metuens, & simul vrbi dominæ timens Cõstãtinopoli, vbi thesauri & regia gaza erat, illuc concitus pergit. Idem filius, & patrem in vicô assequitur qui *Tzurulus* appellatur: quid? ad manus osculum? imò ad manus consertionem, & suos instruit, & vim parat facere: patre contrà, cùm eò ventum videt, dirigente. Pugna committitur, anceps & cum discrimine, maiore etiam metu Baiazitis; qui haud de nihilo fidem suorum suspectabat, & Deum ac Mahumetem altâ voce inuocabat, vindices patriæ & imperatoriæ maiestatis. Audiuit ille (non enim iste) & fugit Selymus, vasa & impedimenta omnia amittit, animum & impietatem retinet: ac *Capham* cùm venisset, copias iterùm colligit, & primâ hieme in Thraciam redit. Fiduciam etiã Genitzari dabant, qui in vrbe tumultuati, *Achmetis* (is frater maior erat) imperium aspernabantur, atque adeò legatos eius qui tũc aduenerant, per ignominiam eiecerunt. Occultè ad Selymum etiam missis, vt approperaret: sese cætera executuros, & manu viam facturos ad soliũ & ad sceptrum. Imperium illud miles temperat, prauo & noxio more: nec alia caussa exitij aliquando erit. Sed *Achmetes* horum non ignarus, cùm ipse quoque iuxta Constantinopolim venisset; & militum quidã operam ac fidẽ obtulissent, adnuit, sed quod momẽtum inclinationi aliorum facturum erat, aurum præsens, & amplioris stipendij spem, non adiecit. Imò vocem iecit, liberam, sed intempestiuam, *Sese vel inuitis illis imperaturum*. Offendit, & alienauit: iamque Selymus ad vrbem venit, tentoria in pratis
 fixit:

fixit: cui obuiam factus *Corcutes*, frater alter, modesti ingenij, & sapientiæ ac religionis studiis deditus, vt captus est gentis. Genitzari audito aduenisse, statim coëunt & tumultuantur: decem è suis ad Bassas (Præfectos sic nominant) ablegant, qui postulent, ***Dominũ & Sultanum Selymum esse: Baiazitem vltrà non esse, ætatis & virium imbecillum, nec molem imperij sustinentem. Hoc ipsi edicerent, suaderentque volens faceret, quod vel nolens adigeretur: & cederet, aut cædi ipsi Bassæ exspectarent. Sententiam omnium sic ferre.*** Hęc dicta, & prõpti facere erant: ergo timor Bassas incessiit, & Baiaziti rem & discrimen exponunt. Generosus animus, & veteris laudis factorumque conscius, indignari; nihil indultum velle, arma & manus suorum spectare, & implorare. sed abnuentium: atque ibi primus Bassarum (*Vizirium* dicunt) *Mustafas: Ergo supremum vale Imperator,* inquit: ***nam nos quidem morituri te alloquimur, nescio an moriturum. Hoc animi tui decretum, vltimũ nobis iam dicit:*** & minas militares addit. Mouetur ille, & ipsos miseratur, atq infit: ***Ergo certũ ijs, vitam nobis adimere? & huc ventum?*** Mustafas: ***Huc ventum, quod ad nos attinet: de te, Deus meliora. sed vt optima, spiculis tamen hastarum*** (verba ponimus) ***de solio imperatorio scito te detrahendum.*** Senex videt necessitatem vltimam esse, & paullisper vocem compressam soluit: ***Agite igitur***, inquit, ***ad filiũ ite, nunciate rerum summam illi permitti.*** Filius venit, pater excipit, vultu quidem lætus, & thesauros ei atque alia imperij resignat. Tum & solium conscendere iubet, sed recusantem: & subdolâ modestiâ, solam pietatem, affectumq; visendi patris, præferentem. Iterùm iubet, propinquo etiam periculo monitus, & minaces militum vultus vocesque audiens, aut videns.

Ad-

Admittit filius, sed in sequentem diem. Conueniunt frequentes, equites peditesque: sedet pro tribunali, & imperij iurisque vsurpandi caussâ, vnum è Genitzaris suspendi laqueo iubet: ceteris spe factâ benigni simul, & fortis digníque maioribus imperij. Cuius primum facinus, relegatio patris *Dimotucum*: & priusquam perueniret, interitus veneno procuratus. Aiunt medicum eius corruptum id obtulisse, adamante minutatim confracto, & cibis immixto: cui tamen pretium operæ mors fuit, & ceruix incisa, cum voce Selymi præuiâ: *Veteri domino infidum, nouo fidum non futurum*. Itum in alias cædes. & quinque fratrum filij occisi: tum ipse frater *Corcutes* neruo arcus strangulatus, cùm è fugâ reprehendi curasset. Supererat *Achmetes*, primus fratrum, & societate Ægyptiaci etiam Sultani validus: sed falsis Genitzarorum litteris elicuit, tamquam fastidientium nouelli & iniqui imperij: prodiret modò, arma cum ipso in hunc sociaturis se daret. Prodiit, pugnauit, victus, suffocatus est: & solus iam certusque Selymus Princeps. Qui in Bassas & proceres variè item sæuiit, homo cædis totus & sanguinis: idem tamen Fortunæ (non enim Deo) carus, & qui res maximas in imperio suo gessit. Persas vicit & reppulit, Sultanum Ægypti sustulit, & amplum id regnum sibi posterisque firmiter subiecit. Nihil etiam priuatim aduersum: & dormire videbatur cælestis Iustitia, nisi quòd in extremo actu se ostendit, & peste correptum exstinxit, ipso loco & vico, vbi prima cum patre signa contulisset. Sed & filio tamen felix fuit, magno illo & infesto nobis *Soleimanno*: vt externarum rerum fluxus, non sint tesseræ semper beniuolentiæ diuinæ.

IX. Atque illud ſeculi noſtri eſt, hoc etiam ſoli. Fuit ADOLPHVS EGMONDANVS, cui pater *Arnoldus* Geldriæ Dux & dynaſta erat. Ille adoleuerat, iſte ſenuerat, & ægrè ferre cœpit patris diuturnum imperium & vitam. Itaque per factiones, quoſdam è popularibus in arma trahit, & patri bellum palàm facit. ſed pater viribus & cauſsâ melior, obſeſſum in opido *Venlone* tenet: ac denique Principum vicinorum interuentu pax coit: hac lege, vt iuuenis vrbē *Nouiomagēſem* ſibi accipiat teneatque, in quâ liberè & ſolus dominetur. Sed exigua hæc ei portiuncula viſa, reſilit mox à fœdere, familiares quoſdam patris in eius contumeliam laqueo enecat: & cùm videt à ſe vim fruſtrà tentari, ad alienam potentiam fugit, ad noſtrum *Philippum Bonum*. Bruxellam venit, patrē accuſat, ſeſe approbat, promittit multa: ſed apud verè *Boni* Principis ſurdas aures. Deſperatis igitur auxilijs, ne patrē videat, Hieroſolyma properat, homo ſacer ſcilicet ad terrā ſacram: paullò pòſt redit, omnium inops, quò niſi ad patrem? Recipitur amicè, & ipſe pænitentiam & amorem ſimulat, ſed vultu nō animo bonus. Nam fraudem & inſidias patri ſtatim ita ſtruit. Erat ſenex *Grauiæ* ditionis ſuæ tunc opido, cum vxore: venit quaſi per officium filius. More gentis epulantur & bibunt largiùs, ſaltant etiam in multam noctem: ipſo ſene Duce ſuſtentante, & in filij gratiam præter vires & morem lætiore. Tandem cubitum ſeſe confert. Vix fecerat, cùm adſunt à *Nouiomago* (ij iuueni parebāt) ciues armati, & ab *Adolpho* clàm intromiſſi; rectà ad cubiculum Ducis, duce filio, tendunt. Pulſant fores. ille è lecto, iocos & choréas etiam tunc cogitans, *negat id noctis ſaltare vltrà poſſe: iuuenes faciant, & abeant.* At illi effractis iam foribus adſtant,

ſtant, iubent ſurgere & ſe co ſequi. *Quò autem?* ait ſenex, *& vbi filius?* Miſer, vbi auxiliū putat, exitium eſt: & ille improbus, *Pater*, inquit, *neceſſitati parendum eſt, age ſequere.* Nec tantillum exſpectant, vt tuniculam interiorem apret atque induat, ne tibialia quidem ſumat: ſed pater equitantem fi ium, nudis pedibus & corpore, i a ſequitur *Buram* vſque. Ibi carceri tætro includitur, & ſex annos totos (non illius, ſed & popularium impietatem culpo) ſex inquam annos detinetur. Tandem improbitas querelas vulgi excitat, ſed & minas Principum vicinorū: è quibus *Ioannes* Cliuiæ Dux, ipſius *Adolphi* auunculus, arma etiam ſumit. Qui tamen à ſe parùm validus, auctoritatem vel auxilia à Pontifice *Paullo Secundo*, & *Friderico* Imp. petit. Illi ſtatim annuunt, ad *Adolphū* acres minaceſq; litteras ſcribunt, & vt patrem luci & libertati reddat, iubent. Nihil fit, ridet. Itaque iidem *Carolo Audaci* noſtro, valido principi, totam rem committunt: liberet ſenem, reconciliet filium, denique faciat quod ex æquo & vſu videretur. Ille vtrumque coram ſe ſiſtere iubet, qui in Galliæ finibus *Dorlani* tunc erat. *Adolphus* haud ſpernendam iram, & iuſſa, tam potentis vicini ratus, patrem ſecum eò ducit: accuſat in conſilio, fœda & falſa in eum ingerit: quorum facilè purgatus ſenex, bonorum & illuſtrium virorum teſtimoniis, tandem impatientiâ & fiduciâ eò prorumpit, vt filium ad ſingulare certamen prouocaret, ferro & Deo iudicibus innocentiam ſuam aſſerturus. Mos tunc ſatis creber in Martiali noſtro populo erat: ſed *Audax* tamen abnuit, fœditatem rei proponens & inſolentiam, & ſimul in euentu incerto certum ſcelus, vtercumque viciſſet. Ita re cum ſuis deliberatâ,

pro

pro sententiâ dixit *Arnoldus pater solus titulo Ducis vtatur: sed filio opida arcesque totius Geldriæ cedat, solâ Grauiâ sibi exceptâ. Accipiat in alimoniam de manu filij tria quotannis aureorum milia.* Hę cõditiones: quis abneget, imò quis non miretur filio tam bonas? Sed non silent historici, *Carolum* nescio quâ occultâ caussâ an pacto, in filium proniorem. Quid tamen deinde? refertur ad filium, & quidem à viris primariis & grauibus, inter quos *Philippus* ille *Cominaeus* erat, qui hæc scripsit. At illi respondit in ipsa verba: *Malle se præcipitem dare parentem in puteum, se deinde superiicere, quàm vt in has conditiones paciscatur. Quid malum?* inquit, *pater alibi imperet, qui totos quadraginta annos omnibus præfuit? Æquũ est, vt nostra quoque iam vices sint: nec aliud admisero, quàm de pensione triũ milium, sic quoque, vt pater totâ Geldriâ cedat, atque adeò excedat, nec vnquam pedem in eam referat.* En responsum, non tam impium (& ita tunc omnibus visum) quàm insanum. Igitur *Carolus*, cui alię res pręuertendę, cùm id ipsum tẽporis *Ambianũ* Galliæ rex intercepisset; dilatâ hac cognitione expeditioni se parat. Iuuenis suspicatus detentũ se iri, auersione animorũ cognitâ, fugam cum duobus comitibus, Gallicâ veste, ad suos capit: omnia in reditu vi & armis occupaturus, aut turbaturus. Sed ecce *Namuri*, dũ Mosam flumen cymbâ transmittit, agnitus ab vno alteroq; vectorũ, mox à pluribus, capitur, & ad *Audacẽ* reducitur. qui *Viluordiam*, atque inde *Cortracum* duci, & in honestâ custodiâ asseruari iussit. Mansit ad *Audacis* ipsius mortem: cùm *Gandauenses*, pro suo tũc more turbas daturi, hũc idoneum ducem arbitrati, eum soluunt, & bello in *Tornacenses* præficiunt, quos tunc Galli habebant. Iuit cum manu aliquâ, adequitat mœnibus,

bus,erumpunt pręsidiarij,& miser inter primos cecidit. Quid tu nūc pater? talionem aliqua parte à iusto Iudice vides. Carcere te puniuit? ipse sustinuit. Mortem machinatus est: ipse subiuit. Nec sanguis hîc multus fusus, aut violentæ cædes, fateor, vt in prioribus: mihi tamen librāti, impiæ Impietatis exemplum visum est, & supra omnia infixæ & obstinatæ. Nero, Tullia, aut alius aliquis, impetu peccauerint & calore: hîc meditatum, hîc diuturnum scelus est, nec adhæsit animo, sed insedit.

Apud nos hæc gesta. quid si in Græciam nouellam, & BYZANTIVM abeo? si ad illos à *Constantino* Imperatores? Fideliter dico, plura scelerum ab hac Ambitione exempla, quàm in aliâ Europâ totâ reperiam. Sollennia illa erant, necare, exsecare, excæcare: hæc patres in filios, item matres ipsæ; hæc filij in vtrosque patrabant. Quid patruos, fratres, agnatos dicam? in leui suspicione, & minimo metu hæc facta: quasi per ludum aliquem & iocum. Et vide ingenium sæuitiæ! certum est, non aliâ re hominem magis abiici, & animo conatuque cadere, quàm Exsectione illâ aut Excæcatione. Qui aut virum viro, aut lumen demit: nihil ab eo viri vltrà formidet, & in pœnam aut ludibrium modò viuit. X.

Sed claudo hoc totum de Ambitione, vno eoque iocoso exemplo. CHAN TARTARORVM (eorum Princeps sic dicitur) cùm *Stephanus* haud ita nuper optimus fortissimusque Poloniæ Rex obiisset, in comitiis de Rege creando, ipse quoque per Legatos interuênit. Dixit & proposuit ista: *Potentem se esse, & posse myriades aliquot equitum* (vera sunt) *educere è suis terris, Poloniæ tuendæ vel augendæ. Item, frugalem se & continentem esse: ac sine vllis ciborum deliciis,* XI.

solâ

solâ equinâ in fame contentum. Tertiò, quod ad Religionem, de quâ disputari audiebat, Tuus, inquit, Pontifex, meus Pontifex esto; tuus Lutherus, meus Lutherus esto. Si risu excepta Legatio fuit, nemo quærat, effuso maximè: & ecce hominem paratum omnia sacra & deos deserere, regnandi caussâ.

CAP. VI.

DE PRINCIPVM INCLINATIONE.

Deteriores eos sæpe fieri, & mutari.

NEscio quâ caussâ occultâ, præter apertas, etiam euenit: vt cùm in aliis artibus vsu homines discant, & meliores fiant, in hac regendi ferè cōtrà, & Principes inclinent. Omnis ætas dicet, & rarò decursum ad metam æquabiliter hunc cursum. Caussæ partim in Principe, partim Nobis, partim Principatu ipso videntur: atq; obiter examinemus. In Principe, quia initio magis intendit, & pudor est, & bonæ famæ studium: quæ calcat paullatim, & in omnium obsequiis audaciam, & proteruiam, & contemptum sumit. Itaque *rumor ille* (ait Lampridius) *qui plerumque nouis solet dominari Principibus, nisi ex summis virtutibus non permanet*. Benè initio audiunt, & faciunt: sed rarò constans est illa virtus, nisi firmo fundamento nixa & instructa. Secunda caussa, ab infirmitate ingenij humani est. grande illud imperij pondus aliquamdiu rectâ ceruice sustineri, vix semper potest: lassantur, & se inflectunt. Quò facit natura, prona in vitia: & magis, vbi non metus aut pœna retinet; sicut in Principe, qui est super ista. Et nisi ipsum illud Honestum cum teneat,

teneat, & Religio: quis est qui possit? Accedunt deprauatores, insitum Aulæ malum: & qui prauè etiam facta laudantes, magis istuc ducunt. Itaque vt qui vinum bibunt, initio pares sunt, & sensibus subsistunt: mox alienantur, & compotores etiam inuitant aut vrgent: sic in potentiâ, cùm noua & modica, ferunt; diuturnâ corrumpuntur, & fiunt ebrij, & magis tales faciunt adulatores. Panegyricus scriptor rectè: *Vbi sub tanto onere infirmitas lapsa est, faciunt licentiam de potestate:* habenas omnes ingenio suo & cupidini laxant. Caussæ etiam in Nobis & subditis, sunt istæ. Credulitas prima. quòd temerè initio, etiam de malis aut ambiguis benè speramus: & quid mirum igitur falli? Neque illi se mutant: sed nos opinionem. Inde iactatum apud nos prouerbium: *Flandros amare futuros Principes, odisse factos.* Cùm præsentes enim displicent, alios adspicimus & optamus: atque vt ægri, mutationem remedium destinamus. Secũda, quòd refractarij sæpe & praui simus, & cõmuniter etiam erga optimos ingrati: donec esse desinant. Id Principes grauantur & indignãtur, & paullatim affectum & curam à talibus abducunt. Magis autem, cùm seditio, rebellio, aut insidiæ sunt: tum & iustè putant se opprimere aut affligere, & plurium noxam omnes luunt. Ausim dicere, bonos Subditos facere aut seruare Principes bonos. At caussæ in Principatu ipso sunt. quòd is ad Superbiam & contemptum inuitet: & vel firmissimos conuellat, & à statu paullatim abducat. Sicut cæli à supero illo abripiuntur, & quamquã contrà nitentes obsecundant: sic Principes ab ipsâ illâ potestate. Vidésne priuatos homines in opibus magnis, aut prosperitate, deprauari, & à veteri viâ & vitâ flectere? idem fit istic.
Poten-

Potentia impotentiam gignit, licentia libidinem, vitia: & vt pondera ab alto lapsa, in præceps eunt. Quid, quòd interdum ipsa Infelicitas mutet? vt quibus domi aut militiæ res sunt improsperæ, ipsi fortunæ, ipsis subditis (etsi extra culpam) obirascũtur; & vt in tempestate, clauum abiiciunt, & dant vela ventis. Priuatim saltem oblectamenta quærunt, conuiuia, ludos, mulierculas: publicum omne decus aspernantur. Exempla horum pauca videamus.

I. Insigne primum in DIONYSIO IVNIORE tyranno Siciliæ: qui mortuo patre, mirè clementem se exhibuit & benignum. Tria millia nexorum, ob æs alienum, soluit; tributa per triennium remisit; alia, in gratiam & famam populi. Sed mox iam dominationis certus, rettulit ingenium, quod paullisper seposuerat: auunculos interfecit, quos verebatur aut timebat; item fratres suos, nequis æmulus superesset; mox in omnes promiscuè sæuiit, ille *Dionysius* effectus, cuius non tyranni, sed tyrannidis, nomen habetur.

II. At hic naturâ prauus: à caussis, & vi aut vitio Regni, PHILIPPVS Macedonum rex pænultimus, cui cum Romanis bellum fuit. Erat sanè ille (Polybius testatur, qui nouit & vidit) plerisque dotibus corporis atque animi ornatus: vultu decorus, corpore erectus, eloquentiâ promptus, ingenio & memoriâ validus, lepore & dictis etiam facetus; atque omnia cum regio quodam decore & maiestate. Accessit virtutum studium in togâ, & in bello; animi magnitudo, & liberalitas: vno verbo, vix aliũ tantâ indole aut spe Regẽ Macedonia aut Græcia viderat. Sed ecce momento omnia vertuntur: siue Fortunæ culpâ, quæ aduersa ei in Romanos, animum infregit

& ab

& ab instituto ad gloriam cursu reuocauit; siue delatorum vitio & suo, qui aures eis temerè & facilè præbebat. Sanè optimos quosque à se spreuit, veneno & ferro grassatus: sed nec sanguini & filio suo *Demetrio* tandem parcens. Denique ille *Philippus*, de quo omnia bona sperata & videri cœpta, in omnia mala desiit, prauus, inuisus, infelix.

HERODEM Iudææ regem licet addere, insignem, mitem, magnificũ, primis sex annis, siquem alium: reliquos triginta & vnum sic immanem, trucem in suos alienosque, vt *septuaginta* Senatores regiæ stirpis interfecerit, vxorem suam, & tres filios: denique moriturus, ex omni Iudæâ nobilissimum quemque, quasi ob aliam caussam, euocari ad se iusserit; & cùm venissent, ambitiosè ab amicis petiit, vt inclusos Circo, ad vnum interfici à militibus curarent. non ob noxam, sed (vt aiebat) quò verus iustusque dolor funeri suo exhiberetur, cùm nulla familia immunis ab hac clade esset. III.

Quid TIBERIVM Romanum Principem lóquar? res pernota est, bonum fuisse, donec *Germanicus* ac *Drusus* superfuêre; mixtum virtutibus ac vitiis, matre incolumi; pòst in omne scelus, flagitium, & infamiam prorupisse, vt ipsum quoque interdum non factorum solùm (animo torquente) sed vitæ pæniteret. IIII.

NERO in eâdem re Romanâ notatur, magnus initio Princeps, magnum posteà monstrum: & Traiani elogium de illo fuit, *Omnes etiam optimos Principes longè à primo quinquennio Neronis abesse.* Quod in aliis fortasse verum fuerit; sed domi tamen veneno frater sublatus, secundo statim anno, dedecorat V.

hanc laudem. Plura exempla notare est: plura? imò plurima: sed fastidium paritatis vitandum est, & nihil hîc, quod singulariter narretur.

CAP. VII.

DE FINE PRINCIPATVS:

Qui est, Publicum Bonum.

AT Princeps, ne inclinet sic & labatur, sed bonus sit & perseueret: quid magis eum fulciat & firmet, quàm Finis semper in oculis, quò spectet? Neque enim Principatus ipse finis est, absit, aut altitudo illa & splendor: sed populi bonum, id est directio eius & tutela. *Officium est imperare, non regnum,* ait Seneca noster. Græci ἄνακτας *reges* dixerunt, vt Plutarchus interpretatur, ἀπὸ τοῦ ἀνακῶς ἔχειν: quod est, *curam gerere, & tueri.* Certè debent. ipsum *Regis* nomen apud Latinos eódem vocat: vt ordinem seruet, compositè imperet: quod qui negligit, non regit ille, sed dissipat & perdit. Cogitet secum Princeps: *Ego ex omnibus mortalibus placui, electusque sum, qui Deorum vice in terris fungerer: ego vitæ necisque gentibus arbiter: qualem quisque statum sortemque habeat, in meâ manu est positum.* O dignitas! vicarium Dei esse, & non esse æmulum? Vide vt ille ab orbe condito dispenset, & regat, æstates, hiemes, anni tempora; fruges, fructus, tot vsui nostro aut voluptati; cælos, terras, maria, omnia in statu & concordiâ, etsi maximè discordia, seruet; parcat plurimùm, interdū puniat; verus pater simul & dominus generis humani: quid desideres, præter hoc exemplum? Subsequere: & à Deo reges, ad Deum eant.

Epist.xci.

Sen.I.de Clem.

Sint

Sint igitur in assiduâ curâ, sed cum tranquillitate & pace: & hæc vtraque suis, quantum potest, procurent. Absit otium. *neque enim specie tenus* (ait Panegyristes) *ac nomine, fortuna Imperij consideranda est.* Sunt trabeæ, & fasces, & stipatio, & fulgor, & quidquid aliud huic dignitati adstruximus: sed longè maiora sunt, quę vicissim nobis, auctoribus fautoribusque potentiæ, debent. *Admittere in animum* Ibid. *totius reipublicæ curam, & populi fata suscipere: & oblitum quodammodo sui, gentibus viuere. Accipere innumerabiles vndique nuncios, totidem mandata dimittere, de tot vrbibus, nationibus, & prouinciis cogitare:* NOCTES OMNES DIESQVE, *perpeti solicitudine,* PRO SALVTE OMNIVM *cogitare*. En breuiter tuum munus, & in fine Finis, Populi salus. Exempla addamus, qui fecêre, aut facturos se sunt professi. Inter istos

TIBERIVS Imperator. qui pulchrâ voce (vtinam & re!) testatus, in pleno Senatus: *Dixi & nunc, & sæpe aliàs P.C. bonũ & salutarem Principem, quem vos tantâ & tam liberâ potestate instruxistis, Senatui* SERVIRE *debere, &* VNIVERSIS *ciuibus: sæpe ac plerumque, etiam* SINGVLIS. *neque id dixisse me pænitet.* Pulchrâ, inquam, voce, & quam sine Numine conceptam non reor, aut emissam. Quid verba facimus in instruendo Principe? ecce hîc compendium. *Seruiat*, id est audiat obsequaturque *Senatui* & bonis consiliariis: *seruiat vniuersis*, in bono omnium procurando: *seruiat singulis*, in Iustitiâ administrandâ, iniuriâ arcendâ. Sine istis, non est Princeps, sed tyrannus. I.

Quod TRAIANVS, item Imperator, considerans, cùm præfectum suum Prætorij, de more, II.

 gladio

gladio ſuccingeret, daretq; vitę & necis poteſtatem: *Cape hunc,* inquit: *& ſi quidem rectè &* EX VTILITATE OMNIVM *imperauero, pro me; ſin aliter, contra me vtere.* Optimam *Optimi* illius vocem! Viuam, ſi reipublicæ viuo: ſi mihi, arma hæc in me verte.

III. Iam HADRIANVS Imp. quoties auditus eſt dicere? *Ita ſe rempublicam geſturum, vt ſciret* REM POPVLI *eſſe, non ſuam.* Iterumque, quod eòdem ducas: *Talem ſe præſtiturum Imperatorem, qualem ſibi optaſſet priuatus.*

IIII. VESPASIANI etiam cæleſte dictum eſt, qui ſanus valenſque, ſemper in publicis occupatus, etiam ęger perſeuerauit: & reuocantibus amicis, vtque ſibi parceret, *Imperatorem inquiit ſtantem mori oportere.*

V. Inferiore æuo HENRICVS Imp. *Friderici* filius, ita aſſiduus in rebus, vt vix ſerò cibum caperet. Cumque idem moneretur, valetudinem & vires cordi habere, reſpondit: *Priuato quidem homini omne tempus cibi eſſe, cùm id lubet, aut ſolet: at Regi, ſi nomen ſuum non abdicat, id ſolum, quo vacat.*

VI. Itaque rebus hominibusque ſe dant, etiam vilioribus: nam & ij Principatus membra. Inſigni hîc monito RVDOLFI Imperatoris *Auſtriaci*; qui cùm ſubmoueri à ſatellitio ſuo tenuiores quoſdam videret, ad ſe affectantes, non ſine ſtomacho edixit: *Per Deum* (ipſa eius verba ſunt) *ſinite homines ad me venire. Non enim ideò ad imperium ſum vocatus, vt in arculâ includar.* Melius nihil poſſum, deſino, & hoc infigo.

CAP.

CAP. VIII.

DE EXEMPLIS PRINCIPVM.

Ea facere ad Virtutes aut Vitia ſubditorum.

PRincipem ob ſe bonum eſſe oportet, ſed etiam ob alios: quos talis emendat, aut alius deprauat. Nam homines inprimis ad alta iſta flectunt oculos,& exempla ſibi ſuis inde moribus ſumunt. Salluſtius: *Qui magno imperio præditi, in excelſo ætatẽ agunt, eorum facta cuncti mortales nouère. Ita maxima fortuna, minima licentia eſt.* Sicut igitur regulam maximè rectam eſſe oportet, ad quam cetera diriguntur: ſic Principem. Et vt in corporibus grauiſſimus eſt morbus, qui à capite diffunditur: ſic qui ab illo. Pindari, ad Hieronem Siciliæ regem, aurea dicta ſunt.

Ἀλλ᾽ ὁμῶς. κρείσσων γὰρ οἰκτιρμῶν φθόνος.
μὴ παρίει καλά. νώ-
μα δικαίῳ πηδαλίῳ στρατόν. ἀ-
ψευδεῖ δὲ πρὸς ἄκμονι χάλ-
κευε γλῶσσαν.
εἴ τι καὶ φλαῦρον παραιθύσ-
σει, μέγα τοι φέρεται
πὰρ σέθεν· πολλῶν ταμίας
ἐσσί· πολλοὶ μάρτυρες ἀμφοτέροις πιστοί.
Attamen (melior enim miſeratione Inuidia.)
Ne omitte honeſta. guberna
Iuſto clauo populum,
Veracemque ad incudem
Fabrica linguam.

Si

Si enim vel leue eruperit,
Magnum fertur
Abs te. multorum dispensator
Es : multi testes vtrisque fidi.

I. ALPHONSVS rex Aragoniæ & Neapoleos, cùm de Subditorum moribus disputaretur, dixit: *Vt herbas quasdam ad Solis motum, sic populares in Principum mores verti.*

II. ALEXANDER MAGNVS ceruice leuiter incuruâ & pandâ fuit, quod certatim proceres & aulici imitati, quasi ipsum sic effingentes. Adeò & minuta obseruant, atque æmulantur; vtinam sic interiora & virtutes!

III. Luxus in conuiuijs, veste, supellectile, familiâ, ad VESPASIANI tempora nimis Romæ inualuit: nec vel legibus potuit coerceri. at statim, illo Principe,
III. Annal. sponte exoleuit. Caussa in Tacito: *Præcipuus adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victuque. obsequium inde in Principem, & æmulandi amor, validiora quàm pœna ex legibus & metus.*

CAP. IX.

DE IVSTITIA:

Quam Prnіceps in se, & suis, seruet.

INter omnes autem Virtutes, sunt quædam velut Regiæ, & Principales, vt *Iustitia* primùm. à quâ Homerus Reges δικασπόλους appellauit, *circa ius occupatos & versantes*. Nihil iis conuenientius, nihil dignius: & seruata, regna seruat. Seruanda autem, etiam

etiam in iis quæ Principes, aut qui circa ipsos sunt, tangunt. Mali doctores, qui à legibus eximunt: qui cum Caligulâ censent, *Omnia ipsi, & in omnes, licere.* Siue cum Sallustiano Memmio: *Impunè quilibet facere, id est regem esse.* Abite qui docetis, qui discitis: imò qui præest Iustitiæ, ad eam præeat, & exemplo commendet. Theodosium imitetur, de quo Panegyristes: *Idē es qui fuisti; & tantū tibi per te licet, quantum per leges anteà licebat. Ius summum facultate & copiâ commodandi, non securitate peccandi experiris.*

Dixit, sensitque ANTIGONVS Macedonum rex, cui cùm blandiens aliquis suggereret, *Omnia regibus honesta iustaque esse*: respondit: *Sunt hercules, sed Barbarorum dumtaxat regibus at nobis ea honesta, quæ honesta sunt, & iusta quæ iusta.* Retudit adulatorem, & docuit, non regulam iustitiæ regem, sed ministrum esse. Quid idem iterùm? Scripsit ciuitatibus, vt *Si quid forte iuberet, quod aduersaretur legibus, ne admitterent: ac pro eo haberent, atque si inscio se scriptum esset.* I.

ZALEVCVS verò & insigni facto iustitiam asseruit. Legé, inter alias, Locrensibus tulerat, *vt Adulter oculis orbaretur*: iustissimè, quia ij ferè ad hoc crimen illices sunt, aut duces. At ecce filius paullò pòst adulterauit, & legis reus etiam pœnæ erat. quam tamen populus consensu, miseratione moti (vnicus enim erat) & in patris gratiam, remiserunt: sed patre abnuente & indignante, *Lex*, inquit, *sancta & pœna, etiam in nobis esto: sed viam repperi, quâ illâ saluâ humanitati indulgeamus. Ipse & ego vnum sumus, mihi ergo vnus oculus, alter ipsi eruatur:* atque id factum. II.

III. CHARONDAS autem Thuriorum legiſlator, in eâdem magnâ Græciâ, ſeuerior & in ſe fuit, aut verè dicam crudelior. Nam & ipſe legem tulerat contra ciuiles factiones & cædes, *Nequis cum telo in concionem veniſſe vellet: qui aliter, capitale id eſſet.* Accidit, vt ipſe rure veniẽs, & indictâ ſubitò cõcione, vti erat, ad eã armatus accederet. cumque æmuli occlamaſſent, *Soluere eum legem, quam tulerat, ac palàm cum telo eſſe:* ipſe errore cognito, *Mehercule ita eſt,* inquit, *ſed idem ego ſanciam,* ſtatimq; ſtricto ferro incubuit. A fine aliquis laudet, à facto non probet.

IIII. At PHILIPPVS MACEDO, Magni pater, quàm obnoxium ſe iuſtitiæ præbuit, & aures ſuas verberari vel conuicio paſſus eſt, quod ægriùs quàm gladio, Principes ferant? Dicebat apud eum cauſſam *Machetas* quidam: & Philippus parùm intentè viſus audire, &, re non benè totâ cognitâ, damnaſſe. Machetas non tulit, & Macedonicâ ac militari libertate, *Appello,* inquit. Philippus miratus & iratus, *Tu à rege? & ad quem?* Machetas: *Ad ipſum te,* inquit, *ſed vigilantem & attentum:* Siue, vt alij efferunt, *Ad Philippum ſobrium.* Sed ſiue incuria, ſiue vinolentia regi obiecta; excuſſit vtramque, & re propiùs penſiculatâ, iniuriam Machetæ factam agnouit, & vindicauit. Quomodo? ſaluo tamen priore decreto: & æſtimationem litis ipſe à ſe dependit. Dupliciter laudandus. & quòd ſe, ſaluâ rei iudicatæ firmitate, immutauerit: & pænitentiam, pœnam etiam ſuam fecerit.

V. Hæc in ipſis Principibus: circa ipſos, iſta. ARTAXERXES Perſarũ rex, *Longimanus* cognomẽto, identidem obtundebatur (ſic loquẽdum eſt. importunè, & ſæpe, alter ingerebat) cùm, inquam, obtunderetur

tur

tur à *Satibarzane* gratioso satrapa, in re quapiam iniustâ, quam alteri volebat impetratã: ille tandem resciuit *triginta Daricorũ millibus* emptũ Satibarzanem, vt confectũ hoc daret. Vocat ad se igitur, atq; vnà Quæstorem: & *Heus tu*, inquit, *triginta millia huic illicò adnumera: tu autẽ hæc cape, & tibi habe. Cũ enim dedero, nihilo pauperior ero; at si tuũ illud concessero, multo iniustior*. Laudo, laudo. neque amicum alienauit, fidei cognitũ; neq; Iustitiã vllâ re violauit.

PHILIPPVS iterùm *Macedo* consimile: neque par tamen vndique. nã æquitate assidet, liberalitate non conuenit. *Harpalus* pro amico quodam, iniuriarum postulato, acer & multus apud Philippũ intercedebat, & liberari volebat. Addebat, se pro eo mulctam, quanta esset, depensurum. Hîc Philippus: *Quid tu igitur satagis, si mulcta dependitur?* Harpalus: *Nempe vt fama sit ei salua*. Philippus: *Quid tu ais? & non æquius illum malè audire, qui male fecit, quàm me innoxium, eius caussâ?* bonum factũ, bonum dictum. VI.

Nostri aut patrum æui vnum adiungam. Erat CAROLO AVDACI, Burgundiæ & nostro Duci, vir nobilis in feruenti gratiâ: atq; ei præfecturam opidi in Zelandiâ dedit. Ipse ibi in otio, amorem concipit in fæminam corpore scitam & moribus, animo meliorem, vt docuit euentus. Primò aspectus, obambulatio, suspiria, & quæ solent amantes: mox audacior & verba miscet, & affectum aperit, & solatium orat. Neque promissis abstinet, & omnia tentat, quæ sint expugnandæ. Frustrà, munita vndique castitas erat. Igitur desperatione ad facinus se vertit. Præfectus erat, vt dixi, & *Carolus* noster in bello: maritum igitur amatæ fæminæ proditionis insimulat, & statim in vincla missum carcere custodit. VII.

Quo fine? vt vel hoc metu minisque illam moueat, & obnoxiam sibi reddat: vel maritum ipsum amoueat, remoram amori. Custodit igitur. & mulier casta & viri amans statim ad carcerem, à carcere ad Præfectum, deprecatura aut liberatura, si possit. Præfectus: *Et tu ô mea me rogas? imperium, quod in me habes, ignoras? affectum saltem mutuum redde, & maritum ecce reddo. Detinemur enim vterque, ille in meo, ego tuo carcere aut vinculis: ah, quàm facilè vtrũque soluis! Quid renuis? amans peto, & per meam vitam; Præfectus peto, & per mariti tui vitam. Vtraque agitur: & perire si debeo, perdam. Atqui miserere, & mulierem te, & coniugem ostende.* Mulier rubere ad ista, & stupere: & tamen pro marito etiam timere. Constat magis animo, quàm corpore: & trepidat, & pallet. Atque ille, quia moueri visa, & leuiter vim verecundanti adhibendam ratus (soli erant) in lectum impellit, fruitur fructum, vtrique mox acerbum. Nam mulier confusa & lacrimabunda abiens, pudoris magis quàm peccati ægra, iram & vindictam coquit: quam magis etiam accendit barbarum (quomodo aliter appellem?) Præfecti factum. Nam ille voti potitus, & cetera prolixa autumans, si æmulum sustulisset: maritum damnari curat, damnatum capite plecti. At id non in publico, sed carcere ipso factum: atque ibi cadauer in arcam ligneam inclusum, mox sepeliendum. Venit interea mulier, siue accita ab ipso (vt quidam tradiderunt) siue sponte & super salute mariti anxia: sed venit, & vel ex pacto maritum recipere se sperat. Ille benignè affatus, *Et maritum*, inquit, *quæris? habebis. Abi* (& digitum ad carcerem intendit) *inuenies, & tolle*. Nihil suspicata abit, videt & percellitur, & animo ac corpore lapsa super cadauer

se

se abiicit: ac diu lamentata, recipit animum atque iram, rediensque atroci vultu & verbis. *Et hercules,* inquit, *reddidisti maritum: gratia debetur, exsoluam.* Retinere & placare conatur, frustrà: non tigris magis sæuiat, fætu erepto. statimque amicorum fidis aduocatis, rem denarrat, eius ordinem, & culpam suam non culpam: ac consilium viamque vltioni exquirit. Censent omnes ad Principem eũdum: qui inter alias virtutes (insignes habuit, nisi superbiâ & peruicaciâ corrupisset) eximius Iustitiæ cultor erat. Accedit duobus amicis comitata, auditur; vix creditur. & indignatur & dolet Princeps, hoc in suo solo, & è suis, quemquam ausum. Sed & mulieri edicere minaciter, nisi vera & certa afferret, malum habituram. Iubet manere in Aulâ, & in vicinum cubiculum secedere, dum Præfectum vocat: nã fortè & ipse in Aulâ erat. Venit, introducitur & mulier. *Hãc nostin'?* ait Princeps. Colorem homo mutat: & Princeps exsequitur: *At querelas, quas super te defert, etiam nosti? Atroces sunt, & quas nolim esse veras. Quid ais?* Vacillat, perplexè loquitur, negat aliquid & annuit: donec Princeps ex vultu ipso & sermone culpam suspicatus, vt tamen certior esset, remotis omnibus solũ alloquitur. *Quã fidem mihi debeas, & quam benificiis meis gratiam, non nescis. Per hanc & illam te adiuro, vt quid in hac re sit, liquidò & sine ambagine denarres. Fatenti gratia, aut aliqua seueritas, non deerit: nec abnuenti tormenta.* Ibi ille ad genua se abiicere, factum agnoscere: denique mulierẽ culpę omnis liberare, se onerare: sed in gratiâ Principis refugium & solatium ponere. Quam vt magis impetret, illicitam libidinem purgaturum matrimonio offert. Princeps, quasi aures præbens & iam mitior, mulierem reuocari, quosdam è suis adsi-

adſiſtere iubet. *Et heus tu, quoniam huc ventum eſt mulier, placétne maritum hunc habere*? Illa abnuit, & tamē voluntatem aut iuſſa Principis timens, adſpicit circumſtantes. Qui certatim innuunt aut ſuggerunt, accipiat cōditionem viri nobilis, diuitis, apud Dominum gratioſi. Victa dat manus. quas Princeps iungi cum Præfecti iubet. & ſollennibus verbis matrimoniū firmari. Firmato, iterùm Princeps: *Tu noue marite hoc iamnunc largire, vt ſi prior ſine liberis obeas, hæc coniux heres omnium bonorum tuorum ſit*. Libens cōcedit, teſtes audiunt, tabularius ſcribit. Et his iam peractis, noſter *Carolus* ad fæminā: *Dic ſodes, animo tuo factum iam ſatis*? *Satis*, inquit mulier: *At nondū meo*, ille ſubiicit: & ablegatâ fęminâ, iubet Præfectum in illum ipſum carcerem duci, in quo maritus cæſus, & pariter cæſum in arcam ligneam ſiue capulum deponi. Facta ſunt. tum mulierem ignaram eò mittit: quæ inopinato iterùm caſu conterrita, duobus maritis eodem ferè tempore, eodem certè ſupplicio amiſſis, mox in morbū incidit & fato obiit. Hoc ſolum alteris nuptiis lucrata, vt liberos ex priore coniugio diuites relinqueret, nouâ hereditate. Tragœdiæ exemplum eſt: ſed gratulor Belgicæ talem exitum, ſub tali Iuſtitiæ vindice: & vos ſucceſſores ſeruate.

VIII. Atque hæc circa Amicos breui, ſed memorabili, facto claudam MAHVMETIS *Secundi* Turcarum Principis, quem veriùs *Muchemetem* ſcribi, gnari linguæ perſuadent nobis. Memorabili; quia circa filium: & quid propiùs tāgat? Is igitur *Muchemetes* filium habuit *Muſtafam*, imperio deſtinatū: & cetera bonum, libidinibus pronum. Hic *Achmetis* Baſſæ vxorem, inſigni formâ, adamabat, & blanditiis

tiis diu peruincere conatus, cùm non ſuccederet, inſidiis tentauit. ſpeculatus eſt tempus, quo in balneum mulier iuit (& ſæpe lauant ſe Turcæ:) & mox ſecutus cum paucis ſuorum, ibi nudam & fruſtrà renitentem compreſſit. Illa ad maritum, maritus ad Imperatorē flagitium detulit, pœnas popoſcit. *Muchemetes* primò cunctari, tum aſperioribus verbis (ſed alius in mente ſenſus erat) Baſſam excipere: *Et quid,* inquit, *ſic grauiter de filio queri tibi viſum eſt? An neſcis te, & tuā, iuris mancipijque mei eſſe? Si filius igitur illam amplexus eſt, & animo ſuo morem geſſit; nempe ancillam meam amplexus eſt. ſine vllâ quidem culpâ, ſi me volente. Hæc cogita, atque abi: cetera mihi permitte.* Sed iſta iuris tuendi cauſsâ magis, quàm quia ſentiret, dixit: atque animi æger & ſaucius, filium ad ſe vocatum primo examinauit; tum confeſſum peſſimis verbis minisque acceptum dimiſit. Et mox minas in rem confert: ac triduo pòſt, cùm aliquamdiu in pectore filius & Iuſtitia pugnaſſent, hac vincente, fauces Muſtafæ neruo arcus iuſſit effringi, & morte Pudicitiæ litare.

CAP. IX.

DE IVSTITIA.

Quam Princeps erga ſubditos ſeruet.

QVid enim potiùs faciat? prima inſtituti o & admiſſio regum ab hoc fine fuit. Sine Iuſtitiâ viuere inter nos, id eſt in Societate, non licet: ergo aliquis, aut aliqui eligendi, qui huic adminiſtrandæ præ-

Lib. 1. præsint. Liuius benè: *Multitudo coalescere in vnius populi corpus, nullâ re, quā legibus, potest.* Planè nulla. hæc vinclum est, & vt sic dicam, coagulum: solue, dissipamur, & vt feræ solitariè, vagamur. Homerus, qui omnia sciuit, de Iustitiâ istud:

Odyss. 6.
Ἥ τ' ἀνδρῶν ἀγορὰς ἠμὲν λύει, ἠδὲ καθίζει:
Quæ cætus hominum cogit, soluitque vicissim.

Cogit & seruat, si seruas: soluit, si neglegis & sepo-nis. Mirum & breue, sed verū est: nullâ re (ad vsum prouoco) quæcumq; Respublica magis florebit aut floruit, quā rigidâ & immotâ Iustitiâ: nullâ re magis flaccesset & deficiet, quàm illâ tali. Hæc felicitas regnorum & statuum, interna & externa. Interna quidem. nam quis nescit scelera & flagitia per eam remoueri, virtutes promoueri? Externa. quia agri, viæ, maria frequentantur, & securitas vbique ac

1. De Consol Phil. tranquillitas regnant. Boëtius egregiè: *Annum bonum, non tam de magnis fructibus, quàm de iustè re-*

Odyss. T. *gnantibus, existimandum.* Quid iterùm Homerus?

Ὥστέ τευ ἢ βασιλῆος ἀμύμονος, ὅστε θεουδὴς
Ἀνδράσιν ἐν πολλοῖσι καὶ ἰφθίμοισιν ἀνάσσων,
Εὐδικίας ἀνέχῃσι· φέρῃσι δὲ γαῖα μέλαινα
Πυροὺς καὶ κριθάς, βρίθῃσι δὲ δένδρεα καρπῷ,
Τίκτει δ' ἔμπεδα μῆλα, θάλασσα δὲ παρέχει ἰχθῦς,
Ἐξ εὐηγεσίης. ἀρετῶσι δὲ λαοὶ ὑπ' αὐτοῦ:
Vt cùm Rex bonus imperat, & metuens Diuorum,
In multis populis & fortibus. ille quoque idem
Iustitiam colit: obseruet & tunc sola terra
Fructus ferre suos, & fruges fundere, itemque
Fœtificare armenta, & pisces exundare:
Nempe ex Iustitiâ populisque benè atq; beatè est.

Si attendas, & dilates: quam laudationem vberem Iustitiæ non scribas? Ergo felicia regna reddit: eadē alia, si languet aut perit. O pulchrum, cùm licet gloriari

riari aut dicere, quod GVILIELMI, quem *Acquisitorem* vocant, temporibus in Angliâ: *Totum regnum puellam onustã auro posse peruadere*! Vt possit, Iustitia ∞. LXXXV.

MON. I. *Seuerè administranda.*

Etiam in paruis rebus, aut iniuriis. Quod fecit ANDRONICVS *Comnenus*, Imperator Byzantij: qui nullo discrimine nobiles aut nouos; tenues, diuites; suos, aut alienos, solitus culpæ conuictos damnare. In his *Theodorum* quemdam è suis caris, quẽ agricolæ detulerant, diuertisse apud se cum seruitiis, nec in discessu quidquam soluisse. Res erat (vt hodie) non nimis noua aut insolens Palatinis. Tamen Imperator hominem statim corripi, fusti duodecies in publico cædi iussit, tum agricolis damnum largiter rependi. I.

Scripsit IDEM ad præsides & Magistratus hisipsis verbis: *Aut iniurias, aut vitam relinquite. nam vos iniustè agere, & viuere, nec Deo gratum, nec mihi eius ministro ferendum est.* Tu verò nunc viue Imperator, & mapalia nostra ordina. II.

LEO ARMENVS ibidem Imperator, cùm palatio digressus adiretur à tenuioris sortis homine, qui vxorem suã diceret à Senatore raptam, stupratamque: & id se facinus ad Præfectum detulisse, nec ius adhuc sibi dictũ: *Leo* cõfestim mandauit, vt reuerso sibi actor, reus, Præfectus sisterentur. Quos deinde auditos, cùm noxæ reum, negligentiæ Præfectum comperisset: hunc dignitate, illum vitâ exuit. O factum, Dei hominumque fauore dignandum! III.

Neque aliter in causâ simili TOTILA rex: eò laudabilior quòd barbarus patrauit, & in militem, non IIII.

sine

ſine metu ſeditionis militaris. Acceſſit eum Calaber quidam, incuſauitque è ſatellitio eius militem filiæ ſuæ per vim compreſſæ. Totila ſtatim in vincla hominem dat, pœnas ſumturus: quas tamen milites remorantur, miſeratione, aut cupidine ſimilis licentiæ: atque agmine adeuntes petunt dimitti, & ſibi donari, commilitonem notæ virtutis, & facinorum clarum. Totila auditos acri oratione caſtigat: *Quid agitis parùm prouidi, aut vobis vultis? Sine iuſtitiâ rem ciuilem, aut militarẽ, ſtare non poſſe, ſatis vos Theodahadas rex docuiſſe debuit: qui pretio aut gratia eàm largitus, quas clades ipſe paſſus eſt, & per eum gẽs Gothorum? Nunc me rege, & illa reuixit, ac ſtatim caput ſuſtulit vetus illa gloria noſtra ac fortuna: & vultis illã & hanc iterùm (nexa ea ſunt) corruere ac labi? Quo autẽ pretio? vnus è vulgo ſcelus admiſit: & placet gentem totam luere, & vos venire, ſtrenuos & integros, in communionem noxæ? Nam venitis: & aſſident inter ſe, ac penè paria ſunt, delinquere & tueri delinquentes. Paria? imò maius hîc peccatum eſt, viam aperire & ſtruere peccaturis. Sed de vobis, vos videritis milites: ego altâ voce & corde proclamo, non feram: & ſi ferre vultis, me auferte. Ecce corpus & pectus*. Moti ſunt, & animos ponunt, rem ei permittunt. qui hominem carcere eductum audit, ac capitis damnat: damnati bona vitiatæ velut in dotem donat.

V. ALFONSVS rex Hiſpaniæ, ſed *Imperator* cognomento, quia huic dignitati deſtinatus, inſignis æqui iuſtique cultor fuit. Exemplum. Nobilis quidam in Galæciâ, ſtirpe ſuâ fiſus, & temporũ perturbatione confiſus, ruſticulum bonis omnibus ſpoliauit. Prætorem ille adit, hic nobilem monet deſiſtere & reponere: non audit, rex aditur. Iubet idem, nec obtem-

obtemperat, in locorum longinquitate ſpem etiam poneris. At rex, ceteris omnibus omiſſis, priuati habitu, quo res occultior eſſet. Toleto in extremam Galæciam pergit. Militis ædes obſidet, dilapſumque comprehendi è fugâ, & pro ipſis foribus laqueo ſuſpendi, & cum ignominiâ ſtrangulari mandauit.

In noſtrâ verò Belgicâ BALDVINVS *Septimus* Comes Flandriæ, *Petrum* virum nobilem, & *Orſcampi* toparcham, ob duos boues pauperculæ viduæ reclamanti abductos, re ad eum delatâ, ſubitò arripi iubet, & atroci morte puniri. Fortè lebes aquæ feruentis in medio Brugenſi foro erat, monetario puniendo deſtinatus: in hunc ſine morâ hominem conijci iubet, ſic vt erat, ocreatum, veſtitum, gladio accinctum. Quid ais? ſic calidè, & an non temerè? Nihil: nam inquiſitio præceſſerat, & culpæ conuictus, per aliam cauſſam euocatus, pœnas ſic luit: meo animo, rectè & ſalubriter. VI.

Ille IDEM vndecim equeſtris loci viros, quòd tres mercatores per viâ bonis, & deinde vitâ exuiſſent, vocatos in palatium damnauit. Satimque ſe coràm laqueis iniectis, deſtitui ſuper tabulam annexos ad trabem iuſſit: ac manu tum ſuâ tabulam ſubduxit, ac penſiles fecit ſuffocauitque. Rem laudo, modum improbo; ac potuit debuitque manibus hoc alienis. VII.

MON. II. *Sine affectu vel aſpectu adminiſtranda.*

Quod nobili exemplo præiuit C. MARIVS, ille I.
ſeptimùm Conſul. Cimbricum terribile Roma-

nis bellum erat, & ei, postquàm aliorum ducum pertæsum esset, Marius præfectus. Fecerat Tribunum in legione sororis suæ filium, militiæ fortasse fortem, libidinis impotentem. Amare cœpit in legione suâ *C. Plotium*, tironem militem, & in flore adhuc æui: nam Romani ab anno decimoseptimo eos scribebant. Igitur aliquoties tentare, & de stupro eum appellare: iste aspernari, & conuicio mox repellere. Tanto flagrantior, & ad imperij vim versus, noctu adolescentem in tabernaculum vocat: & capitale erat non parére Tribuno. Venit, & solita audit, & flagitij tentamenta, aut præmia: quæ cùm fortiter reijceret, manus Tribunus inijcit, & vim parat. cùm ille boni sanguinis, gladio educto, *Virum me scito*, inquit: & Tribunum transadigit. Clamor in tabernaculo, tumultus in castris: nouum & atrox facinus omnes concitat, Tribunum à manipulari occisum. Ducitur manè ad C. Marium, qui fortè eâ nocte non fuerat in castris. qui tribunali conscenso, voces & præiudicia militum audit, disciplinam castrorum, & suam etiam cognationem cogitat: atque omnia prędamnabant militem; sed eius innocentia, & Marij firma æquitas, eripiunt. Nam cùm ille ægrè & inuitus; sed victo pudore denique, rem explicasset: Marius nihil cunctatus, sententiam & infamiam in defunctum vertit, & hunc noxæ absoluit. Absoluit tantùm? imò & laudatum coronâ donauit, cum elogio: *Quòd pulcherrimum facinus eo tempore edidisset, quo fortibus exemplis opus esset.* Macte Mari! Pudicitia te amat, atque ipsa Disciplina amat: quam soluisses, nisi sic soluisses.

II. Talis ANDREÆ regis Hungariæ iustitia, nec in caus-

in causâ nimis dispare. Iuit in terram Sanctam cum copijs, religione impulsus, & curã regni *Bancbano* commisit, fidei eius & vxore *Gertrude* commendata. Quæ apud eum sancta, non ipsam fuit. nam cùm frater Gertrudis, adolescens lasciuus & petulans, absente rege, visum ad sororem venisset: illa iuueni gratificatura, vxorem Bancbani, pudicam ad id formosamque fæminam, fraudibus & pellacijs ei substernit. Quæ post facinus pænitentiâ ducta, rem omnem marito exponit, & simul reginæ fraudes, & iram à se in illam vertit. Quâ iustissimâ Bancbanus accensus, vt erat doloris recens, reginam adit, exprobrat factum, & gladio vlciscitur. Cæde patratâ Byzantium abit, Andreæ regi occursurus, illac in Syriam tendenti. quem mox reperit, & rem aperit: illum vnum iudicem, &, si meruit, vindicem poscit. Rex differt in suum reditum, & vultu atque animo composito: *Tu verò abi*, inquit, *& in regnum redi e vicem meam, vt antè functurus. Nam reduci mihi, si Deus annuit, stat hanc caussam cognoscere & decidere. Si innocens es, tunc libens absoluero: sin autem nocens, ne nunc quidem damnatum volo, nec expeditionem hanc in hostes fidei sumptam, Christiano sanguine auspicor & perfundo.* Vterque abijt: ille in Asiam, hic in Hungariam: & cùm redijsset, caussâ seriò inquisitâ & cognitâ, pronunciat, *Vxorem suam iustè cæsam videri.* O multa in hoc facto insignia! Quòd nihil sacræ expeditioni anteposuerit: quòd suspectum, si non conuictum, iterùm regno preposuerit: quòd amorem coniugalem Iustitiæ postposuerit. Salue vel hoc facto magne rex: & tu CROYORVM inclyta familia, ramus ab illâ stirpe.

III. At OTHONIS *Tertij* Imperatoris affectus, etiam in suo capite & salute, domitus Iustitiæ cessit: si vera est narratio, quam ab illo æuo plures scriptores tradunt. Aiunt vxorem ei fuisse, parùm casti corporis: & hanc cùm ad *Mutinam* Italiæ Imperator esset, cuidam Comiti in ijs locis copiam vsuramque sui obtulisse, sed repulsam tulisse. Id perdolitum fœminę (veteres ab eo iras & calumnias scimus:) atque ausa est ipsa crimen vltrò struere, & tentatæ pudicitiæ suæ Comitem accusare. Imperator calidè audit, credit, damnat, occidit. Comes tamen antè mortem rei seriem vxori suæ aperit: & rogat vt mortuum vindicet, & famam, quoniam vitam non potest, seruet. Dat consilium, vt iudicio candentis ferri, Deo freta, rem committat: qui mos tunc frequens, nuper & hodie meritò exoleuit. Ille ita moritur: & paullò pòst dies aderat, quâ sollenniter Cæsar ius dicebat, viduis maximè & pupillis. Vidua igitur Comitis, mandatum exsecutura, venit ad tribunal, & caput mariti occultum in sinu gestat. Stat ante Cæsarem, & veniam præfata rogat: *Ecquâ pœnâ dignus esset, qui vitam alteri iniuriâ ademisset?* Hìc Imperator: *Id quidem, liquet mulier,* inquit: *morte.* Tum illa, *Ergo pœnam hanc tu, Cæsar, te iudice subibis, qui innocentem maritum meum sustulisti. En caput, quod recidisti. Innocentem autem esse, quoniam testes & alia desunt, tractatione igniti ferri probabo.* Dixit, & sine noxâ fecit: miraculum Imperatorem & adstantes commouit. sed hunc maximè, qui Deum etiam vindicem timebat. Itaque permittit se fœminæ, vt suâ voce damnatum: sed veniam vitamque quattuor castrorum donatione redemit. Ea sunt in Etruriâ, Lunensi tractu, & *Decimum, Octauum, Septimum, Sextum*

xtum

xtum appellant: à numero dierum, quibus prorogationem supplicij à fœminâ, ante plenam veniam, impetrauerat Haud negauerim, à fabulâ quàm historiâ hoc videri propius: sed bonis tamen auctoribus scripta, quæ culpa est describere?

Minùs aspera, & vt sic dicam, Tragica sunt, quę subiungam: sed in quibus affectus tamen egregiè calcati. ARISTIDES Atheniensis, qui meritò, & à pluribus caussis, cognomen *Iusti* vindicat, iudex inter duos captus sedebat: cùm aduersarius, vt illum aduersario suo alienum redderet, sibi propitium; multa dicerę de hostili eius in Aristidem animo, & documenta adiungere. Sed ille interrumpens, *Quin tu*, inquit, *siquid te læsit, hoc dicis, & alia mittis? nam huic rei nunc sedemus.* IIII.

GRATIANVS Imperator Romanus lepidè etiam hîc lusit, & ablegauit mulierem stultè importunam. Accessit, & de marito questa est, & aspera multa dixit. Ille placidè, *Quid hoc ad me mulier?* At enim subiecit ipsa, *etiam in te malè animatus est, & loquitur.* Ille iterùm, *Quid hoc ad te mulier?* & confusam irrisamque sic dimisit. V.

MON. III. *Subtiliter interdum vel sagaciter inquirenda.*

SALOMONIS regis Hebręi factum innotuit, celebratæ subtilitatis in eruenda veritate: cui æquitas comitem se dedit. I.

GALBÆ Imperatoris. qui, cùm de proprietate iumenti quęreretur, incertis vtrimque argumentis, ita decreuit, vt ad lacum, vbi aquari solebat, ca- II.

pite inuoluto duceretur: atque ibidem reuelato, eius esset ad quem sponte se recepisset.

III. Sunt alia huius generis: sed omnia æquat aut superat RVDOLFI Austriaci istud. Agebat Noribergæ, & rebus imperij ac publicis intendebat: cùm ad priuatas eum vertit leuiter mercator quispiam, ius & vindictam petens in hospitem siue diuersitorem ibi notum, à quo grandi pecuniâ fraudatum se aiebat. Nam bonâ fide deposuisse apud eum in sacculo *ducentas argenti selibras* (Marcas appellant:) quas ille impudenter abnegabat, iniuriosè retinebat. Imperator de fide dictorum rogat: ille affirmat, sed suâ fide, nec alijs (vt solet ferè in Deposito) argumentis. Igitur Imperator, re perpensâ, astum adhibendum censuit, & vestigijs verum indagandum. Quærit ab homine, ille sacculus siue vidulus cuiusmodi esset? describit formam: nec aliud Cæsar, quàm secedere eum in proximum cubiculum, & præstolari iubet. Habebat in animo euocare hospitem, sed Fortuna commodius instituit, & vltrò ad eum mittit. Nam veniunt primarij vrbis ciues, vt solet, gratulatum Principi, & salutatum: inter quos iste infidus hospes. Norat adeò iamantè Cæsar, & vt comitas eius erat, benignè & per facetias appellat: *Heus tu, scitum illîc pilleum habes. mihi dona, & permutemus.* Ille arrisit, pilleum libens dimisit, & honori hoc factũ duxit. Cæsar secedit paullùm, quasi publicum negotium auocaret: & fidum ac notum eius opidi ciuem, cum ipso pilleo illo, ad vxorem hospitis mittit cum mandatis. *Heus matrona, maritus iubet vt sacculum illum talem ad eum mittas. opus habet: & ecce tesseram fidei meæ hunc eius pilleum.* Mulier agnoscit

noſcit pilleum, & ſacculum deſcripſerat: itaque nihil ambigens aſcendit, tradit, quaſi ad maritum deferendum. At ille rectà ad Cæſarem. qui vidulum vocato tunc denique mercatori oſtendit: & *Hícne eſt? & agnoſcis?* Affirmat, exſultat: tum & Hoſpitem Imperator adhibet, & *Hic*, inquit, *de te queritur, & perfidiam accuſat: quid ais, & refellis?* Audacter ille, *mentiri eum dicere, aut dementire: nihil ſibi rei cum eo eſſe, aut fuiſſe*. Denique Imperator ſacculum profert: ad cuius aſpectum ille confunditur, & animo ac linguâ labitur. Quid multa? mercator pecuniam, hoſpes infamiam recipit, atque etiam damnum. nam grandi pecuniâ aliâ Cæſar eum mulctat. At Rudolfus omnium ore & ſenſu laudem: & decantatum in Germaniâ ſatis hoc factum fuit. Sed quoniam nunc, & antè, Principes dedi, qui ipſi & ſuo ore, ſtatim & de plano ius dixerunt, oriri pro moribus noſtris poteſt

QVAESTIO:

An ergo deceat, aut expediat, ipſum Principem ius dicere, reddere?

Ego putem decere, expedire, debere. Non alia res imperium magis aſſerit & oſtendit, quàm hæc in bona vitamque noſtram poteſtas: & cur Princeps cunctetur exercere? Expedit etiam. quia contra potentes ſępè cauſſę aguntur: nec minores illi aut delegati iudices, ſatis in eos oris, aut roboris, ſemper habent. Seuerior igitur ita, ſed & breuior Iuſtitia: & tricis remotis ſupremus ille decidit. Addidi, debere. quidni? In *Politicis* docui, reges iu-

ſtitię fruendę cauſsâ primitùs inſtitutos. Si hoc fine, cur munus ſuum refugiant? Homerus audiatur:

Εἷς βασιλεὺς, ᾧ ἔδωκε κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω
Σκῆπτρόν τ' ἠδὲ θέμιστας, ἵνα σφίσιν βασιλεύῃ:

Vnus rex, cui conceſſit Saturnia proles
Sceptrumque & leges, vt iudicet & dominetur.

Leges & iura Deus in manu eius, cum ſceptro poſuit: hoc oſtendit & pręfert, illas alijs demandet? Non debet: & vel veteres ab omni ęuo, in omni ferè orbe, reges videat: ius ipſi dixerunt. Hæc & plura in iſtâ parte ſunt: ſed & alia acres habet aſſertores. Aiunt incommoda multa fuiſſe, & eſſe, ſi Princeps iudicet, ijsque animaduerſis, ad hodiernam hanc rationem ventum. Primùm ecce, da Imperitum Principem, quî par erit? qui non faciet recta curua? Item, da Ineptum in ſermone, in geſtu: quid niſi irriſui ſe exponit? Ampliùs, crebra hęc oſtentatio ſui, & in populo locutio, nónne vulgat Principem, & detrahit maieſtati? Quartò, vel ſeuerè iudicabit, & Odium pariet; vel remiſsè, & Ius violabit. Melius ergo res aſperas, & ſine bonâ gratiâ, in alios inclinari. Quintò denique, ſunt nunc Curię maiores minoresque, & cuique rei ſtata ſua iudicia: quid Principem in nouas curas arceſſimus, variè & affatim diſtractum? Quin melius tutiusque nil nouare, & ſiquid in iam ſtatutis labat, firmare & vincire. Iſta nec malè, nec abs re prorſus dicuntur, fateor: ſed reſponderi tamen poteſt, & iuſtitiæ cauſsâ, debet. Primùm de imperitiâ, dico. plurimùm & principem, & quemcumque alium, naturâ duce in magnis aut enormibus cauſſis iudicare poſſe, nec opus grandi ſcientiâ (ad hanc rem) Iuris & Legum. Da ſimplicem, da probum, affectuum expertem: audeo dicere, rara cauſſa erit,

in quâ

in quâ verum, aut quod iuxta verum, non videbit. Imò Deus plerumque inspirat, & talibus mentem mouet. quod sacer ille scriptor voluit : *Diuinatio in labijs Regis, in iudicio non errabit os eius.* Et tamen fac interdum caligare: quid? nónne in aperto remedium, & damus ei Adsessores? damus, comitentur eum ad hęc talia exeuntem, nec auxilij solùm caussâ, sed decori. Atqui in sermone aut gestu aliquis ineptus est. Scio esse, & tamen si alibi loqui eos deceat; hîc vel maximè, in re seuerâ, graui, paucorum verborum. Itaque aut Principem talem mutum, nisi fortè in cubiculo, faciant: aut patiantur & hîc loqui. Etsi talia exempla rara sunt: cur adducimus, aut insistimus? Ad tertium, Vulgat se nimis ita Princeps. Fortassis, si in rebus alijs: at hæc per se talis est, vt reuerentiam sui gignat, vel terrorem. Videmus in cottidianis istis iudicibus, quàm plebecula eos veneretur & timeat, etiam illa innoxia, & cui nihil cum ijs negotij est aut fuit. Benè à Deo ita facti sumus, vereri hoc numen & nomen ipsum Iustitię, & quicumq; ei administrant. Quanto magis in Principe, si se non mandare tantùm (in occulto id fit) sed exercere, cum summâ potestate, ostendat? Et sanè nihil hîc familiariter aut comiter fit: verba, gestus, aspectus, apparatus, omnia tristitiæ aut seueritati propiora. Ergo hoc facessat: quartum videamus, de Odij metu. Incurret in id, inquiunt, si seuerè iudicat; in Iniustitiam, si remissè. Extrema accipiunt, & eunt extra ipsas Iustitiæ metas. Quid? an semper damnationis materia? fac esse: in eaipsâ certè alter sic deprimitur, vt alter alleuetur. Hunc lędis, illum iuuas: ergo ab illo Odium, ab hoc Gratia, paria sunto. Sed nego etiam in seueritate crebra, odia excitari populariter: &

Prou. cap. XVI.

contrà est in rectis animis, qui acclinant se magis ad tales & attrahuntur. In aspectu illa offendunt; cogitata & cum vsu publico collata, delectant. Vidésne vt in medicinâ quoque tristia & tętra sæpè propinentur, sed salutis caussâ? itaque ab hoc fine, adeò non odimus medicos, amamus & laudamus. Simillimum in Iustitiâ: à cuius acerbâ sectione aut vstione salus generis humani pendet: & quis id vel è plebe nescit? Iam de Remissione, non abnuo naturas quasdam ad mitiora semper inclinare: & quid mali erit? imò sit nobis talis Princeps. Nam hunc sic clementem ratio tamen reget, & norma iuris & legum excitabit: nec deerunt, qui ad vtiliora & tristiora, cùm opus erit, flectent. Aliqua verò interdum remissio, planè ex vsu erit, si tamen terror iste, & sub magno Iudice, pręiuit: Ignouit illi Princeps: sed metu, sed ignominiâ perfuso. Ignouit illi Princeps: sed Princeps, id est sine corruptelâ, aut affectu alio sordido, humanitatis tantùm amore. Hoc ipsum quàm Amorem omnium conciliet? & verum est, si opportunè adhibeatur. Vltimò, nobis Mos opponitur, & Consilia ac Curię iam definitę. Equidem cum More haud temerè pugnem: sed quàm vetusto? Aui vel proaui nostri aliter fecerunt: vide quàm longinqua repetamus. Quin totum hoc de perpetuis Curijs iudicum, nuperum est, & è Galliâ ad nos manauit. Concludimus, & moderamur: Principem decorè & vtiliter ius dicturum, sed aliquando: id est, vel certis temporibus, vt id sciri possit; vel in caussis grauibus, siue atrocibus; vel denique, contra potentes aliquos, & partibus graues. *Caroli Magni* legem, quę exstat, traxerim in exemplum: *Hoc missi nostri notum faciant Comitibus & populo, quòd nos in omni hebdo-*

hebdomadâ vnum diem ad caussas audiendas sedere volumus. Populo autem dicatur, vt caueat de alijs caussis ad nos reclamare, nisi de quibus aut missi nostri, aut Comites, eis iustitiam facere noluerint. Ecce erant illo quo passim in opidis & pagis etiam *Comites* siue *Grauiones*, qui communiter ius dicebant: interueniebant extra ordinem & *Missi* siue Delegati à Principe, qui idem. At *Carolus* ipse tamen audire caussas voluit, idque hebdomadatim: caussas scilicet grauiores, aut in quibus læsio aut iniuria interuenisse ab ipso iudice videbatur. Si non alius in hac re fructus, quantus iste esset? Coërcere hoc modo iudices, & vigilantes attentosque reddere: cùm Principem cogitarent iudicij sui iudicem, & fortè vindicem mox futurum. Sed Exempla, pro instituto, hîc addamus.

PHILIPPVS MACEDO, de communi tunc more, crebrò ius dixit. Sed cùm fortè in viâ, & aliò festinantem, mulier de re suâ appellasset, negauit *Sibi vacare.* Tum illa audacter: *Noli igitur regnare.* quasi admonens, siue exprobrans, regium hoc ita munus esse, vt sine eo legitimus rex non esset. Admisit, & mulierculam statim audiuit, & siquis alius inibi vellet. I.

Aliter DEMETRIVS *Poliorcetes*, in eâdem Macedoniâ rex: qui per proteruiam illusit etiam supplicibus. Nam cùm libellos adeuntium benignè in viâ accepisset, quasi lecturus, & cogniturus: mox cùm ad pontem Axij fluminis venisset, excusso chlamydis sinu, omnes in subiectam aquam abiecit. Non impunè. nam Macedones, qui talem *Philippum* suum nō viderant siue audierant, mox spreto illo II.

to illo ad *Pyrrhum* transieiunt, & Iustitiæ deserto-rem deseruerunt. Meritò, meritò. sic habeant, & luant.

III. AVGVSTVS Cæsar, quàm aliter! *qui ius dixit assiduè* (ait Suetonius) *& in noctem nonnumquam.* Quòd si infirmior etiam esset, & à corpore minùs valeret; lecticâ pro Tribunali positâ, & in eâ recubans, vel etiam domi, ius reddebat. Quid ad hanc diligentiam addi potest, præter *Euge, & Bellè*?

IV. Iam CLAVDIVS Imperator item assiduus. imò & suis suorumque sollennibus diebus, atque adeò festis & religiosis, non abhorruit iurisdictionem.

V. Omitto vetera. in ipsâ Galliâ vicinâ, CAROLVS *Octauus* patrum çuo rex, sub finem vitæ rebus iam attentior, omnibus septimanis binos dies destinauit iuri in publico reddundo: idque aditu tam libero, vt nemo vel è fæce plebis regio conspectu & affatu arceretur.

VI. Sed dixi; vtiliter imò necessariò (quid enim si res subtilis, aut in legum ambiguitate sit?) Adsessores adhiberi. quod plerique Romani Principes, aut prouinciarum Præsides, fecère. Imò ALEXANDER *Seuerus negotia & caussas priùs à scriniorum principibus, & doctissimis Iurisconsultis, & sibi fidelibus, quorum primus tunc Vlpianus fuit, tractari ordinariòque, atque ita ad se referri præcepit.* Prouidè. ius ipse dixit, sed inquisitum priùs & euolutum. Sed alia hîc etiam

Lamprid. in eius vitâ.

QVÆ-

QVAESTIO:

An Curias, & ordines Judicum perpetuos esse conueniat?

Hodie sic habemus, nec cùm Princeps intendit, & velut censuram interdum exercet, improbemus. Tamen suæ etiam rationes sint improbanti. Vt, quòd tempore omissiores segnioresque fiant: & assiduâ Iustitię tractatione, minùs eius reuerentes. Redditur enim cottidianum opus, & cum tædio aliquo aut fastidio vsurpandum. Secundò, factio aut coitio facilè oriri potest, & superba etiam quędam dominatio. quod Liuius notat in *ordine iudicum perpetuo* apud Carthaginienses: & *qui vnum eius ordinis, idem omnes aduersos habebat.* idque inter caussas lapsæ illius reip. quidam habent. Tertiò, corruptelæ interueniunt: & quibus ex diuturnitate securitas adest, facilè aures & manus ijs laxant. Itaque vt in alijs imperijs, breuia plerumque meliora, & peccare minùs obnoxia: ita quidam hîc censent, & mutandos esse. Romani ita. qui Decurias Iudicum scribebant, ex honestissimis, & ex censu (ne paupertas ad culpam impelleret:) sed non eas omnes assiduè iudicare volebant, dumtaxat quotannis certum & necessarium numerum sorte legebant, reliquis tunc feriatis. Sed re tamen benè examinatâ, cùm iam ad hanc multitudinem legum, & ex eâ tricas aut captendulas ventum: bonum est perpetuos esse, eosque iuris benè peritos. Quod ad *Omissionem,* aut *Coitionem*: Princeps facilè arcebit, si, vt dixi, ijs intendit. Quod ad *Corruptelam:* idem, si stipendia & præmia digna donat.

Lib. xxxiii.

Operæ est ex Annalibus Turcarum inserere, quod huc mirè facit. BAIASITES *primus*, cùm fraudes & iniurias *Cadiorum* suorum (ita iudices vocant) sæpè iam audiret: commotus denique *Neapolim* omnes ad se venire iubet, ibi in domum quandam includi, & igne iniecto comburi. Faciendum erat: cùm *Alis* Bassa, vir prudens, rationem quæsiuit, & repperit, Principis molliendi. Habebat Baiasites Æthiopem puerum, garrulum & lepidum, inter delicias: hunc instructum quid diceret, faceretque, ad Principem misit. Venit igitur in meliore veste, & ornatu omni: *Quid hoc rei?* inquit Princeps: *quid extra morem hic vestitus?* Æthiops: *Vt peregrè eam, & ableger à te ad Imperatorem Constantinopolitanum.* Princeps: *Ad illúmne hostem nostrum? quid facturus?* Æthiops: *Nempe* * *Calogeros aliquos arcessiturus, vt nobis ius dicant: quoniam Cadios tuos omnes vis occisos.* Princeps: *At ô mi Æthiopille, numquid isti periti legum nostrarum sunt?* Hìc Alis Bassa opportunè interloquitur: *Et non sunt ô Domine: cur peritos igitur tollis? Nam,* inquit, *cur malè iudicant?* Iterùm Alis: *Ego Domine caussam edam. hi nostri stipendium è publico nullum accipiunt, capiunt igitur mercedulas à priuatis. Hoc corrige, eos correxisti.* Placuit consilium Baiasiti: vitam illis dedit, Ali potestatem in hac re, quod ex vsu esset, statuendi. Ille decreuit (& posteà mansit) *Vt cuicumque hereditas tot millium Asprorum obuenisset, is in singula millena Cadio suo daret Asperos vicenos.* Amplius: *Vt in matrimoniorum, & eiusmodi contractuum, instrumentis, item vicenos.* Ita inopiæ subuentum, & simul Iustitiæ quæ laborabat. Alia munera nefas accipere, nec certè, quocumque colore aut velo, decet. Ægyptiis rex Iudices sculpi

* Sunt monachi Græcorum, aut religiosi.

ſculpi fingíque iuſſit, velatis oculis, truncos manibus: ſignificans, nec affectu flecti, nec muneribus capi debere. Aliquid laxant quidam. vt dumtaxat leuia munera, & cibaria: item, poſt ſententiam latam: quæ talia, quid niſi rimam primò, tum ianuam patefaciunt corruptelæ?

CAP. X.

DE LEGIBVS.

Eas nec multas, nec item lites, probari.

LEges in republicâ, vt medicamenta, eſſe debent: atqui nec hæc multa aut varia probentur: non item illæ. Plato veriſſimè: Ὅτι παρ' οἷς πλεῖστοι νόμοι, καὶ δίκαι περὶ τούτοις καὶ βίοι μοχθηροί: *Quòd vbi plurimæ leges, ibi &* LITES, *itemque* MORES *improbi.* Deus bone, quàm rem tetigit! & vſus vbique gentium, aut temporum, hoc affirmabit. Maneamus in Romanâ republicâ. paucas ea initio habuit: paullò plures Decemuiri addiderunt: & ita ad Principes ferè manſit. Tunc ſanè plures: & à Iuſtiniano plurimæ, quibus vtimur; *Lothario* Imperatore, cùm diu ſiluiſſent, eas reducente. Nam Gallia, Hiſpania, Germania, earum ad id æui ferè expertes erant. Receptæ igitur ſunt: & quo fructu? Certè illo litium, nemo negauerit: quæ ex eo nimium quantum ſuccreuerunt. Europam vide, & mentior, niſi maxima eius pars circa iſtas occupatur. Alij iudicant, alij inſtruunt, alij agunt, &, qui miſerrimi ſunt, eas habent. Bone Lothari, manes tui per me quieſcant: ſed roſę aut lilia ſepulchrum tuum non ornent, qui tot tricas & ſpinas nobis ſeuiſti,

uisti. Nam quæ tam clara caussa est, quæ non aliquâ lege, lege? imò interpretatione (nam & has admisimus) obscuretur? Quæ tam improba, cui non dent colorem? Ars enim facta est Caussidicina, & peritè captare aut capere laudem habet. Atqui opus est, inquiunt, multitudine: vt varij factorum euentuumque velut vultus & species discernantur. Nam si paucę leges, quid? an iudici libera pleraque relinquentur? fenestram siue ostium ad iniquitatem pandemus? Non ego censeo: sed neque sic iudicem coërceri. Obsecro, quæ illa copia est, quæ omnia comprehendat, aut distinguat? Ipsum Iustinianéum ius vide: hìc deficit, & multa ex similitudine, aut obscuris ex eo argumentis, iudicantur. Imò vbi copia, plus intricati erit: & semper argutia aut calumnia in sinu aut recessu huius illiusque legis latebit, & se defendet. An non videmus cottidie? præter ius illud Romanum, Statuta & decreta opidatim, pagatim, populatim habemus: claudimur vndique, & velut obsidemur, à legibus: at litium tamen copia, quanto non alio æuo, & controuersiæ assiduæ super ipso iure, aut querelæ. Pulcherrima Strabonis nota est, & vel aureis litteris signanda: *Zaleucum illum Thurijs olim* PAVCAS & SIMPLICES *leges dedisse, sed secutos, alias per subtilitatem & nimiam curam addidisse: ex quo factum sit, vt celebres magis quàm boni redderentur.* Additque dogma quantiuis pretij: Εὐνομεῖσθαι γὰρ, οὐ τοὺς ἐν τοῖς νόμοις ἅπαντα φυλαττομένους τὰ τῶν συκοφαντῶν, ἀλλὰ τοὺς ἐμμένοντας τοῖς ἁπλῶς κειμένοις: *Bonis enim uti legibus, non qui omnes ijs sycophantias aut calumnias cauent & excludunt, sed qui* SIMPLICITER LATIS *firmiter inhærent.* Oraculum est, oraculum. non multæ leges bonos mores, bonum ius faciunt: sed paucæ,

Lib. VI.

paucę, fideliter seruatę. Atqui interueniunt calumnię. Quid igitur? quo fine iudex? quo fine Princeps est? ille vir bonus, & os Iustitiæ; iste potens, & viua ipsa lex, an non verbo vno decîdet? Et da, quòd alibi malè: quid magni mali est? primùm in re obscurâ, & in quâ haud valdè intersit, Titius an Seius vincat. Deinde (vera dicam) in re paruâ: in agello, in prædiolo, in pecuniolâ: habeat, cui iudex donat. Absit tantùm aperta iniquitas: neque aliter in maximâ orbis parte hodie viuunt. Alterum in Platone, de Moribus malis, palàm verum. Improbitas huic Caussidicinæ adhęret: excipio semper eos, qui ex dignitate & veritate ius habent. Ecce, vbi lites, nónne discordia: nónne odia deinde, iniurię, & sæpè cædes? Platonem iterùm aduoco: Οὐκ εἶεν ἄν ποτε πολῖται φίλοι, ὅπου πολλαὶ μὲν δίκαι ἐν ἀλλήλοις εἶεν, ἀλλ᾽ ὅπου ὡς ὅτι σμικρόταται καὶ ὀλίγισται: *Non fuerint concordes vmquam aut interamantes ciues, vbi mutua multa lites iudiciales sunt, sed vbi ea* BREVISSIMÆ, ET PAVCISSIMÆ. Nota hæc vltima: vult non Paucas solùm lites, sed Breues. Ego tecum: nunc vbi sumus? vna aliqua lis Metonis annum tenet. Fit inuolucris legum, fit sordibus aduocantium: & comperendinationes istæ ad quęstum & lucellum eunt. Per Symplegadas, nauigatur Colchos & aureum vellus. Quid iam in ipsis litigantibus? peruicacia est, & sæpè impostura, aut improbitas: *neque enim bona Conscientia* (ait scitè Celsus) *sed Victoria, litigantis est præmium.* Enimuerò nec publicè sic expedit. nam quanta pars hominum in istis dedita? in scholis, in foris, in curijs: & pulchrius meliusque fit, in agriculturâ, in mercatu, in militiâ, & quæ maioribus nostris studia fuêre. Vt concludam (& satis fucos irritaui) Prin-

v. De Legib.

ceps lites minuat, Princeps & leges minuat, pro meo ſenſu. Vt imputata vitis latè ſe ſpargit, & infructuoſa eſt: ſic Ius profectò illud vetus, & labruſcas iam pro vuis gignit. *Iuſtinianus* ipſe olim reformauit, & nouauit; ante eum *Theodoſius*; poſt vtrumque *Carolus Magnus*, & tum *Fridericus*, Imperatores; deniq; in Hiſpaniâ rex *Alfonſus*. Quid? Principibus hodie potentibus & magnis, non idem iūs ſit? habent, ſumant. His monitis robur ab exemplis etiam demus.

I. C. IVLIVS *Cæſar deſtinabat* (ait Suetonius) *ius Ciuile ad certum modum redigere, atque ex immensâ diffuſaque legum copiâ*, OPTIMA *quæque &* NECESSARIA *in pauciſsimos conferre libros*. Fata inuiderunt.

II. VESPASIANVS, poſt bella ciuilia, cùm *litium ſeries vbique maiorem in modum excreuiſſent* (iterùm Suetonius) *ipſe ſorte elegit, qui iudicia, quibus peragendis vix ſuffectura litigatorum ætas videbatur*, EXTRA ORDINEM *diiudicarent, redigerentque ad* BREVISSIMVM *numerum*.

III. Et verò extra ordinem ſic eligi, vbi reformatione opus, vtile: fecitque IVSTINVS *Curopalates* Imperator Byzantij. Cùm enim ipſe morbido corpore eſſet, ac rarò ius diceret; iniuria & lites creuerant, adeò vt pro deſperatâ res pænè (Byzantij præſertim) videretur. Ecce adit eum quidam, & ingenium operamque obtulit ad coërcendum, eâ lege, vt ipſe Præfectus plenâ poteſtate in tempus certum eſſet. Annuit Imperator, ſumit poteſtatis infulas, & pro Tribunali ſedet. ac primò accuſatur ex compoſito apud eum vnus ex illuſtribus Senator,

nator, in Aulâ ipsâ gratiosus: accusatur, spernit se sistere, & contemptim, præter ipsum tribunal, in Aulam pergit. Pergit extemplò & Præfectus, videt Principem in conuiuio; & ibidem hunc reum. Nihil deterritus: *Imperator*, inquit, *iuri dicendò Præfecturam à te habeo: & ab ipso te auxilium & præsidium meritò sperabam. Nunc quid? vides his oculis homines palàm iniurios, & legum non fractores solùm, sed spretores aut illusores, in tuâ domo, gratiâ, mensâ esse. Itaque insignia hæc tibi habe irritæ potestatis: ego abdico.* Imperator mirari, & excitari: *Tu verò*, inquit, *quod es esto: & ius tuum vel in me, quidni meos? exerce. Duc si peccaui, sequor: duc siquis hîc alius, & sequetur, aut trahetur.* Præfectus iam animi erectior, oculos & manus in illum Senatorem conijcit, per apparitores renitentem etiam trahit: atque in iudicio conuictum damnatumque, primùm verberibus afficit, tum & grandi pecuniâ mulctat. Hic ictus, qui tam validum illum concusserat, multos terruit: & in paucis diebus vim & vitam Iustitia recepit.

Sed de ijs, qui lites aut leges minuere voluerunt, IIII.
CAROLVS etiam *Nonus* in Galliâ nuper fuit. is prurigini sistendæ, vectigal iudiciarium excogitauit, *Vt quicumque litem ordiretur, deponeret & dependeret in fiscum Regium duos aureos, recipiendos si iure litigasse iudicatus esset; si aliter, omittendos.* Sed non diuturnum id fuit: & leue etiam remedium in grandia & vetera mala.

Seuerius, & fortasse vtilius, illud IACOBI Ara- V.
gonum regis, qui litibus & litigiosis semper infen- ∞.CCC.
sum se præbuit: & ex ijs *Semenum Radam*, insi- XXVI.
gnem & primarium eâ ætate Iurisconsultum, quòd

eius argutiâ aut malitiâ multi se afflictos quererentur, Præuaricatoris lege postulatum, regni finibus eiecit.

VI. Quid GALEACIVS Dux Mediolanensium? cùm aliquoties audisset vafro ingenio Caussidicum esse, qui lites serere,& satas producere atque alere, etiam in liquido iure posset: hominem ad se accitum affatur. *Debeo,* inquit, *Pistori meo centum aureos. non iubet soluere: tu ecquid tueri me in iure, & rem protollere potes?* Annuit largiter, & Principi promptè se dedit: sed iste ei malum. Nam fraudis sic confessum, verbis priùs increpitum, laqueo publicè necari iussit.

VII. Heu, percutiunt hæc aures rabularum! desino: si MAHVMETANVM siue *Turcicum* iudiciorum morem,& in ijs breuitatem, explicaro. Qui alium in ius vocat,ne lictorem quidem aut publicum apparitorem adhibet ad vadandum: sed ipse aduersarium adit, & coram testibus *ad Dei Iustitiam* (sic loquuntur) vocat. Hic nec verbo refragari ausit,sed statim vnà ad Iudicem siue *Cadium* suum eunt. Ille autem semper paratus, totum diem ante ædes, sub tecto aliquo sedet, & copiam sui facit. Isti, nullo aduocato aut caussidico, quisque rem suam narrat: testes, si eos habent, adhibent: iudex, ibidem re pensitatâ, in hanc aut illam partem decîdit. Quod posteà aliud alleges, aut approbes, nihil est: arbor ea cecidit, releuari aut erigi vltrà non potest. Quid? inquies. non interdum Iudices improbè, aut improbi? credo esse: sed in rebus humanis nihil sinceri est, & eligenda quę minus noxę habent.

CAP. XI.

DE IVSTITIA DIVINA:

Atque eam rebus interuenire.

PRrincipi Iustitiam commendauimus : sed vt magis, discat à Deo interdum asseri, siquis violat, aut contemnit. Exempla mira, & supra fidem videantur, sed fidis, aut certè priscis, auctoribus scripta.

Friderico Ænobarbo Imperatore, Antistes Moguntinus fuit HENRICVS, vir pius, tranquillus, suarum rerum : & ideò Romæ accusatus vt ineptus siue inutilis muneri, quod gerebat. Accessit *Arnoldus*, qui posteà in locum eius venit, & fertur ab ipso Henrico missus ad purgandum, igni oleum addidisse ; & purpuratorum quosdam patrum corrupisse, & in se vertisse. Eò ventum, vt Cardinales duo Moguntiam missi, de caussâ quæsiuerint, Henricum damnarint, abdicarint, Arnoldum illum subrogarint. Henricus patienter id ferens, hactenus questus est, vt diceret : *Iniustè iudicastis. appello igitur ad* IESVM CHRISTVM, *æquissimum iudicem, ibi me responsurum exhibebo, venite.* Illi ioco eludentes ? *Cùm præcesseris, nos sequemur.* Profectò factum est. nam ille post annum ferè & dimidium fato concessit : & rumore ad aures Cardinalium delato, iterùm illudentes, *Ecce præcessit,* inquiunt, *nos sequemur.* Secuti sunt, & vno die vterque subitò obierunt. Addunt Annales de genere mortis, quę sileo : nec assensum huic narrationi firmiter etiam dono.

I. ∞. C. LIIII.

II. Firmiùs *Lamberto Schafnaburgensi*, egregio, vt illa tempora tulerunt, scriptori: qui narrat BVRCHARDVM Episcopum Halberstadiensem, iniquam diu litem cum *Abbate Herueldensi* fouisse, super decimis Saxoniæ, quas Episcopus monachis ereptum, sibi vindicatum manu magis, quàm iure ibat. Neque spes aut ratio erat valenti aduersario resistendi: cùm Abbas, paucis ante mortem diebus, Comitem Palatinum *Fridericum* ad se vocat, & extrema hęc mandata ferre Antistiti rogat: *Se quidem lite imparem, lege meliorem, cedere: atque etiam vitâ cedere. sed Deum iudicem futurum, ad quem appellaret. Pararent igitur se ambo, vt caussam in Tribunali dicerent, vbi gratiâ & potentiâ spretis, sola Iustitia posset polleretque.* Neque diu pòst Abbas ipse febri obijt, statimque Antistes, cùm equum conscendere vellet, vt fulmine ictus, concidit: desijtque in vocibus, *Abripi se ad diuinum tribunal, ibi iudicandum.* Hæc mira quamquam, fidem merentur à tradentibus, & ex vsu etiam vitæ est credi.

An. LIX.

III. Certissimum verò habetur, quod CLEMENTI Quinto Pontifici max. euênit. qui cùm *Templarios* cœtum religiosum, & diu bonum atque vtilem Viennæ in concilio damnasset, & in sodales ferro atque igne passim vel animaduertisset, vel (vt alij) sæuijsset: à pluribus eorum citatus ad Tribunal superum, paullò plus anno pòst obijt, quasi ad vadimonium obeundum à supremo Prætore arcessitus.

An. CCC. XIII.

IIII. Sub idem tempus (quod admirationem auget) in eâdem caussâ PHILIPPVS rex Galliç: cui bono damnationes illæ fuisse putabantur, opibus ad eum translatis & confiscatis. Si à casu, miremur: si à Deo, vereamur.

At res

At res etiam nota,& cognomine prodita in FERDINANDO *Quarto* Hispaniæ rege, ipso illo euo, si non anno. Bello & pace bonus habebatur, sed in iudicando præceps aut rigidus, & ad sæuitiam inclinare videbatur. Fuit vt *Caruaialij* duo fratres, *Petrus* & *Ioannes*, suspecti essent in occultâ cæde *Benauidij*, primarij viri inter nobiles. Sed suspecti: neque testibus, aut alijs probationibus conuicti, neque crimen sanè, vel in vinculis, fassi. Tamen, vt rex erat, duci eos iubet, & de rupe altâ præcipites dari. Cùm id fit, clamant & vociferantur, *Innocentes se mori: & quoniam regis aures iustissimæ defensioni obstructæ essent, sese igitur ad summum Iudicem prouocare, & regi diem dicere, ab isto (qui sibi vltimus esset) trigesimum.* Dicta nihil valuerunt, sententia tenuit: etiam ipsorum vadatio, nec tempore nec die fallax. Nam cùm rex, animi securus, *Alcaudetem* in castra abijsset, contra Mauros: ibi morbo statim tentatus, sed leui, *Giennium* se contulit: atque ecce VII. Idus Septembris, id est, ipso trigesimo à supplicio die, in lecto exanimatus repertus est, in ipso ætatis flore, annos natus XXIIII. menses nouem. Quis neget diuinum, aut Geniale aliquid, hîc interuenisse, sed supremo Numine conscíscente? V. ∞. CCC. XII.

Discite Iustitiam moniti, & non temnere diuos.

CAP. XII.

DE CLEMENTIA:

Eam quoque Principi decoram vtilemque esse.

DEcet sanè magnos animos & fortunam lenitas: &, quod notes, non nisi in eos cadit. Barbari aut viles homines, vbi licentia adest, plerumque sęui sunt: mites in eâ & moderati, ingenui sanguinis & stirpis. Sed quid? inquies: ad hanc ego Principes inuito, quę aduersa Iustitiæ, & soluere eam videtur? Videtur: in re non facit, imò eumdem vtraque finem & scopum habet. Iustitia seueritate & metu emendat: Clementia benignitate & remissione. Illa pœnam, hęc veniam dat: sed cum iudicio vtraque, & vbi debet; & addam, à quo debet. Non enim quorumuis est Clementia; sed eorum qui in supremâ potestate constituti sunt, & temperare aut flectere ex vsu aliquo leges possunt. Est, vt verbo dicam, Principum. Itaque definitur à
II. De Cle. cap. III. Senecâ, *Clementia, lenitas superioris in inferiorem, in constituendis pœnis.* Ais? *constituendis*? in parte verum est: sed adde & partem alteram, *in remittendis.* nam & Clementia hoc solet. Sed est *superioris*: & *nihil pulchrius*, ait idem Sophus, *in fastigio collocatis, quàm multarum rerum veniam dare, nullius petere.* Quarum autem rerum? nec enim omnium, & multas lex adstringit non resoluendas: sed earum ferè, quæ Principem ipsum tangunt, vt sunt Iniuriæ, Calumniæ, Violentia: & quæ alia meritam pœnam habeant, sed contentus potestate, remittit & donat. Cogitat publicum se parentem esse.

vt au-

vt autem priuati isti parentes liberos peccantes sæpè castigant, interdum virgas modò ostendunt, & metum incutiunt pro pœnâ: sic ille facit, & faciendo sic emendat. Mirum enim & varium ingenium hominum. quosdam benignitas, & ex eâ reuerentia, quosdam seueritas, & ex eâ terror, meliores faciunt: Princeps vtitur omnibus, ad dictum hunc vsum. Est & communiter illud dogma verissimum: *Verecundiam peccandi facit ipsa clementia regentis*: & in domo meâ ac familiâ sum expertus. Plura super hac Virtute liceat: sed pudor sit post Senecam, cuius aurei libelli duo, & Principibus meritò legendi, satis eam reuelant. Nos Exempla, pro more, demus: & quàm multa ea sunt? & nemo magnus laudatusque Princeps sine istis.

Sed agmen ducat diuinus ille dux, MOSES. Qui 1.
cùm populum ex Ægypto cælesti voce & monito, claris miraculis adstipulantibus, eduxisset: isti tamen identidem ingrati, refractarij, rebelles erant. Nunc carnẽ, nunc panem aut aquã petebant: & ita petebant, vt voces proteruas, & pænè lapides ac manus in illũ mitterent: sed tamen illa, & veniam etiã dedit. Nec vulgũ modò procacem habuit: etiã proceres, etiam proximos. & ecce *Aaron* frater, & soror *Maria*, in mitissimũ virum insurrexêre: quâ caussâ? priuatâ, & leui, quòd Æthiopissam quæ animo eius collibita esset, vxorem duxisset. *An huic soli*, inquiebant, *Dominus locutus est*? *nonne & nos cælestem vocem auribus his accepimus*? Et iam se Mosi non opponebant solùm, sed æquabant: cùm Deus pro *viro mitissimo super omnes homines* (ita Scriptura appellat) iratus est, & Mariam vitiligine ac leprâ subitò percussit. Quæ sic cum fratre ad sanitatem

mentis reuersa, ad Mosem respexerunt, ille ad Deũ: & post septem dies, precibus eius sincera puraque à morbo apparuit. Quid plures seditiones enumerem? fuêre enim plures: sed Moses ille semper in mansuetudine constans, vsque eò amans & ignoscens suorum, vt Dei iram vel hac voce sedaret, *Dele me*, inquit, *de libro vitæ, potiùs quàm vt hos tollas.* O verè diuine vir! non nisi ab ęthereo Spiritu hic spiritus: & venerari magis in hac parte te fas, quàm imitari.

II. Tamen & DAVID imitatus est: quis? ille quoque Deo & cęlo plenus. qui, cùm *Absalomus* filius fratrem *Ammonem* proteruè in conuiuio interfecisset, & triennio apud auum maternum in Syriâ exsulasset, fractus & misertus reuocauit. Quid tamen? ille à scelere ad scelus maius, quasi gradu facto, properat, & regno patrem pellit: vitâ quoque, si potuisset. Dauid arma necessaria capit, *Ioabum* Pręfectum militię cum dilectis viris in illum mittit, sed cum mandato, *Seruate mihi puerum Absalomum.* Adeò nec in iram, nec in vindictam exarserat; vt tunc quòque, cùm ambiguo euentu arma caperet, solicitus de veniâ magis, quàm de victoriâ esset. At Deus pro illo exarsit & vindicauit, & filius non filius interfectus est: scis quàm inuito & dolente? Luctus eius in publico, & istæ voces: *Fili mi Absalome, Absalome fili mi! quis mihi tribuat, vt ego moriar pro te Absalome fili mi, fili mi Absalome?* Proh superi! vbi Orientales vos Reges, & hodie Turcici estis; qui patres, liberos, fratres interficitis, prompti libentesque pro regno? iste nec insidiatorem sceptri & vitę, vitâ vult exutum: & exutum veris lacrimis luget.

Exem-

Exempla hæc pænè supra hominem: at nostræ fortis PERICLES fuit. qui morti iam vicinus, & spiritu ac vitâ abeunte, cùm amicos assidentes queri & lamentari audiret, atque alium prudentiam, eloquentiam, victorias, alium alia laudare: ille modicè erecto capite, *Et quid hoc est?* inquit: *aut parua aut fortuita laudatis: at illud maximum omittitis, quòd nemo meâ operâ pullam vestem sumpserit.* Mirum iudicium! hoc vir ille magnus in summis suis laudibus ponebat, quòd comis in omnes & humanus, numquam acerbitatem aut vindictam exercuisset. Macte Pericles! vel hoc nomine cognomen *Olympij* meruisti: qui sic extra istos turbidos affectus, vt nulla non dicam crudelitas, sed asperitas, mentem tuam obnubilarit. III.

PHILIPPVS Macedo, non maior Alexandro: sed fortasse melior, & certè moderatior: is, inquam, Philippus famam & immortalitatem vel solâ hac virtute meruit. Amici stomachabantur & deferebant, quòd Peloponesij tot beneficijs affecti, criminarentur eum, atque adeò ludis Olympicis exsibilarent: ille in iocum rem vertit, & *Quid ergo,* inquit, *facient, si læsi à nobis fuerint?* Idem, suadentibus, vt seueriùs paullò cum Atheniensibus ageret palàm ingratis: *Nihil agitis,* inquit: *an ego qui ad gloriam omnia refero, theatrum gloriæ meæ euertam?* Sciebat Athenienses ingenio & stilo valere: eoque (etsi alibi humanissimus) hîc magis esse voluit, vt hanc quoque materiem & amandi & prædicandi præberet. At illud in hoc ipso incredibilis non clementiæ, sed & patientiæ. quòd cùm ijdem Athenienses legatos super aliquâ re ad eum misissent, atque ipse benignè audisset atque indulsisset; IIII.

ſiſſet; dimittens, pro cumulo adiecit, *Ecquâ aliâ in re gratificari ijs poſſet?* Hìc Demochares è legatis, *Ita verò*, inquit, *ſi te ipſe ſuſpenderis.* Hem, vocem & conuicium importunum, & vt rem dicam, flagro aut cruce dignum! Itaque amici & adſtantes exarſerant: ſed compeſcuit ſe & illos Philippus, ac Therſitem illum nullâ vel re, vel voce acerbiore, læſum dimiſit. Tantùm hoc ad legatos alios, *Nunciate Athenienſibus, impotentiores eſſe qui iſta dicunt, quàm qui dicta comiter audiunt.*

y. Ad Romanos flecto. inter quos M. MARCELLVS qui Syracuſas cepit, iamtum cùm cepit, clementiſſimi animi ſigna, in medio furore Martis, miſit. Parci ciuibus, quà potuit, iuſſit: edicto, Nequis liberum corpus, manu, ferro, ſtupro violaret, ſeruitia modò & pecuniæ prædæ eſſent. Sed vel ſic cùm multa ſæuitiæ aut libidinis exempla editum iri videret, vt in vrbe per vim captâ, conſcendiſſe editum locum dicitur, & ſubiectâ eâ oculis, caſum eius, paulloantè ſic florentis, humentibus illis defleuiſſe. Priuatim etiam cùm de *Archimede* eiuſque ingenio audiſſet, & vidiſſet; mandauit incolumem ſeruari, & curæ hoc omnes haberent. Non mirum in rudi adhuc æuo, & Romanis ad artes iſtas parùm factis? Sed mandauit, etſi fruſtrà. nam miles diſcurrens, cùm Archimedem repperiſſet in puluere figuras deſcribentem, & totâ mente illuc verſâ ignarum publici fati, interrogat gladio ſuper caput intento, *Quis tu?* Ille nihil, niſi puluerem ſuum manibus tegens, & *Oro ne turba*, inquit. Ita miles indignatus, & contemni ratus, occidit. Hæc in Siciliâ, & victoriâ: poſt ipſam iſta. Siculi parùm grati, & ab inimicis eius impulſi, queſtum ad

Sena-

Senatum ſuper eo venerunt, ſcilicet alienas etiam iniurias adſcripturi. Conſul tum erat, & collega *Valerius Lauinus* fortè in Senatu non erat. Itaque facile ei turbare aut diſturbare rem & homines, & irritos illuſoſque dimittere. Non fecit, & audiri voluit, ſed cùm collega aduenisset: ſedit in ſubſellijs inferioribus, & finitâ accuſatione, cùm Senatus illos faceſſere iuberet; ille verò retinendos cenſuit, & vt ſuæ quoque defenſioni, non vt partes, ſed velut iudices intereſſent. Quâ abſolutâ, exceſſit curiâ, vt liberiùs ſententiæ dicerentur: ſed quid opus? clara eius innocentia, iſtorum impudentia omnibus, atque etiam ipſis fuit. Nam ſtatim è partibus in fautores ſe transferunt, fiunt ſupplices, atque adeò Patronum illum Siciliæ adoptant: & ſuſcepit, tam bonâ fide, vt præſentium oblitus, alijs ſuper alia beneficijs exornaret.

M. etiam Bibvlvs, etſi fortunâ parùm attollente aut proſperâ ſemper vſus, tamen virtute, & hac animi clementiâ, excelluit. Duos filios præſtantiſſimæ indolis, cùm in Syriâ Proconſul ipſe ageret, Gabiniani milites in Ægypto per ſæuitiam, an proteruiam, interfecerant. Eos *Cleopatra* regina, iram iuſtam magnatis viri verita, comprehenſos ad ipſum miſit, arbitrio ſcilicet eius puniendos: at ille, etſi in recenti dolore, patrem, & aliquis dixerit, hominem exuit, vt humanitatem retineret. ac ſepoſitâ omni vltione, eoſdem ad Cleopatram intactos remiſit, vindicare potuiſſe contentus. VI.

Quem autem *Bibulo* adiungam? veterem collegam, Ivlivm Cæsarem: in omni quidem vitâ & propoſito hoſtes, ſed in hac virtute geminos, niſi quòd copiâ vincit, qui omnes vicit. Ecce iam adoleſcens, VII.

lescens, in freto illo æui, quàm sustinuit se & moderatus est? Captus à piratis, iurauerat sæpius, se cruci omnes suffixurum, si in potestatem redegisset. Redegit, sed tamen æstuat. Homines crucifigat? crudele erat. Remittat? religio adstringebat. In hac pugnâ naturæ & fidei, clementia viam repperit: & iugulari prius iussit, deinde suffigi. Item sub hoc qui, *Cornelius Phagita* quidam fuit, ex asseclis & emissarijs Sullę, homo nequam & ad bonorum cædem aut pericula factus. Is latitantem in ciuili dissidio *Cæsarem*, tamquam Marianarum partium acriter & sagaciter indagarat, & subinde mutantem latebras ægrè, * pretio accepto, dimiserat: huic tamen in mutatione temporum, cùm posset, fortasse & deberet, nocere numquam sustinuit. planè quasi post nimbum & tempestates, non Æolo non Austro vltrà offensus. Ista priuatus aut impotens fecit: quid in imperijs? mitior seipso illo priuato. Initio bellorum ciuilium, cùm quæri terror & adhiberi consilio solet, ad reprimendum aut reducendum: ipse diuersissimâ viâ veniam, libertatem, vitam omnibus non dabat solùm, sed vltrò offerebat. *Corfinij* quid euenerit, dignum memorari. Tenebat hoc opidum *L. Domitius*, vetus & acer eius inimicus, cum cohortibus triginta. Inerant Senatores plurimi, equites Romani, & flos aut robur Pompeianarum partium. Ipse obsedit: milites vim non exspectarunt, sed inclinatis in Cæsarem animis, transire ad illum, dedere duces & opidum parant: & iam colloquia erant. Domitius sibi pręt imens, & ex conscientiâ diffidens, vitam ponere suo, quàm Cæsaris, arbitrio (heu, quàm ignarus eius animi!) elegit. Itaque seruum medicum aduocat, iubet venenum sibi dari. *Quid deliberas*, inquit: *dominus rogo*,

* *Duorum talětorum.*

rogo, & armatus rogo. Seruus quaſi paruit, ſed aſtu facinus diſcuſſit. nam ſoporem ei temperat pro veneno, & filio mox indicauit. Præuidebat ſcilicet futurum, vt hominem pæniteret præcipitis conſilij, maximè ſi ſpes veniæ à Cęſare eſſet. Atque ea ſtatim affulſit. Nam ille vir omnes honeſtiores ad ſe in caſtra vocauit, benignè affatus eſt, ad pacem & pacata conſilia hortatus, dimiſit cum rebus incolumes: & quò? ſtultitiam rideat aliquis: pleroſque iterùm ad Pompeium. Sed hęc illorum, non Cęſaris culpa. Domitius intereà cùm audiſſet, atque experrectus eſſet, torqueri & angi de veneno: donec famulus metum diſcuſſit, rem aperuit. atque ille quoque rectâ ad Cæſarem, vitam, libertatem, pecuniam recepit. Eodem bello, in Hiſpaniâ ad Ilerdam, cùm hoſtes ad pacis neceſſitatem adegiſſet, & iam conditiones ferrentur, milites ſermones & conuiuia miſcerent, & ex binis caſtris vna facta eſſent: en *Petreius* & *Afranius*, Pompeiani duces, ſubitâ pænitentiâ, an perfidiâ, arma capiunt, Iulianos inuadunt, occidunt: ipſe, cùm facinus reponere poſſet, & Pompeianos detinere vel item occidere, illorum diſſimilis, ſui ſimilis, ſummâ diligentiâ conquiri omnes iuſſit, & remitti. In ipsâ acie Pharſalicâ, medio ardore pugnę, ita vincere voluit, vt perdere timuerit; & vox eius obequitantis paſſim excepta, *Parce ciuibus*. Atqui non fecit, inquies. Imò ille fide optimâ: niſi in acie, niſi reſiſtens, nemo occiſus eſt: & ſeruare promptior, quàm illi ſeruari. O inauditam, nec niſi cæleſtem, clementiam! è tanto numero, tam pertinacium aduerſariorum, non niſi tres (*L. Afranius, Fauſtus Sulla, L. Cæſar*) interfecti poſt aciem, eius iuſſu ſiue permiſſu reperiuntur: atque ij ſæui & crudeles in eum, & veniâ,

quam

quam antè impetrauerant, iteratâ rebellione, corruptâ. Omnibus etiam suæ partis nominatim vnum, quem vellent, seruare & excipere ex hostibus concessit: denique tandem vno Edicto, etiam quibus nondum ignouerat, redire in Italiam, ad opes, honores, imperia, permisit. In ipsius *Pompeij* morte, qui alieno scelere & inuidiâ ceciderat, tantum à gaudio aut insultatione abfuit, vt lacrimas non tenuerit: & auersatus homicidas, bello etiam mox persecutus sit, & cæde ac sanguine manibus illius parentarit. Quin & memoriam statuasque eius, disiectas à plebe, restitui iussit: cauillemur aut interpretemur, vt volumus, magno animo, & (vt ego censeo) verè miti & clementi. Verba eius ex epistolâ quâdam ad *Oppium & Balbum* notaui & amaui, ista: *Gaudeo me hercules, vos significare litteris, quàm valdè probetis ea quæ apud Corfinium sunt gesta. Consilio vestro vtar libenter, & hoc libentiùs, quòd meâ sponte facere constitueram, vt quàm lenissimum me præberem, & Pompeium darem operam vt reconciliarem. Tentemus hoc modo, si possumus, omnium voluntates recuperare, & diuturnâ victoriâ vti. Hæc noua sit ratio vincendi, vt misericordiâ & liberalitate nos muniamus.* Ex pectore sunt ista verba; & familiariter apud homines familiarissimos prolata. Ego te Cæsar, ob alia tua & caussas belli, non nimis amo: in ipso bello, & ob hanc clementiam, inter heroas numero, & meo calculo, hac quidẽ re DIVVS esto.

VIII. Aliquid ab hac stirpe aut multum traxit OCTAVIANVS CÆSAR, adoptione filius, sanguine eius nepos. Is in republicâ varium clementiæ specimen dedit, adeò vt in theatro cùm recitaretur *O dominum æquum & bonum!* vniuersi oculos ad ipsum refer-

referrent, & voce gestuque comprobarent. Sed in priuatâ etiam vitâ (vbi natura maximè appâret, nec gloriam aut sermonem sibi proponit) præbuit insignita exempla. Vt in *Diomede* seruo suo dispensatore. qui, cùm vnà ambularent, & repentè ferus aper in eos incurreret; ipse dominum obijciens, manibusque propellens, post eum latuit. Atque Augustus quidem fato, aut animo suo, seruatus est; sed & hunc nihil læsit, timori potiùs factum, quàm noxæ adscribens. Idem, cùm in Hispaniâ *Corocotta* quidam famosus latro esset, & paci publicæ ac priuatæ diu infestus, præmium proposuit, siquis hominem viuum adduxisset, * *decies sestertium.* At ille, spe euadendi aut latendi abscisâ, magno animo ad Cæsarem vltrò venit: & *Quæsitus tibi Corocotta*, inquit, *ecce adsum: facies, quod voles, huic capiti.* Cæsar irâ omni depositâ, & memoriâ tot facinorum, non solùm ignouit ei, sed & pręmium promissum (quia Corocotta Corocottam stiterat) appendit. Sed superat priora, hoc de *M. Bruto:* cuius statua ærea, adfabrè facta, Mediolani erat: credo, monumentum virtutis & modestiæ, quâ Gallię illi Cisalpinæ, sub Cæsare, pręfuerat. Hanc, diu pôst, transiens Augustus conspexit, & represso gradu substitit: vocauitque coram omnibus ad se magistratus, quasi in re graui: & cùm venissent, *Quid vos?* inquit, *inimici nostri estis? & hostes meos apud vos habetis?* Illi timidi, nec gnari quò accusatio spectaret, negare, & mutuò sese intueri. Cæsar iterùm, ostensâ statuâ: *Nónne hic ille est meus hostis?* Tum verò illi seriò trepidare, & mussitare: at Cæsar arridens, laudare etiam eos benigno vultu & verbis cœpit, quòd iudicium aut animum cum fortunâ non mutarent: & vt talis viri statua maneret, por-

* xxv. M. Philippicûm.

rò præcepit. Duplex clementia. & in defunctum Brutum, cuius memoriam honorat; & in Mediolanenses, qui rigidè interpretantibus deliquisse in maiestatem Principis videbantur.

IX. An dignus est, qui inter hæc nomina locum habeat NERO CÆSAR? monstrum crudele, tętrum, sed vnâ voce meritum clementissimis accenseri. Initio imperij, cùm duo milites deliquissent, & morte puniendi viderentur; *Burrhus* Præfectus Prætorio, chartam de more ad Imperatorem tulit, vt is subscriberet & mortem, & caussam. *Nero* allatam aliquoties reiecit & distulit: tandem cùm repeteret & instaret *Burrhus*, nec vltrà esset effugiū, tristis accepit, & cum hac voce: *Quàm vellem nescire litteras!* O dictum magnę, vtinam diuturnæ, lenitatis! O dictum, quod laudes magni *Senecæ* illius meruit, & libros de *Clementiâ* expressit! Amemus laudemusque, vel hoc nomine.

X. Diuersi ab isto vterque VESPASIANVS, pater & filius: qui ante Principatum & sub initia, multo sæuitię & luxuriæ rumore, in ipso mutati in melius fuêre. Patris quidem quanta benignitas? qui & *Vitellij* hostis sui filiam (adeò stirpem ex eâ non veritus) splendidissimè maritauit, dotauit etiam & instruxit. Atque idem, cùm sub *Nerone* interdicta ei aula esset, trepidusque abiret; accurrit quidam ex Admissionalibus, qui asperè eum compellans, & simul expellens, *abire Morbouiam* iussit. Hunc posteà, & iam Princeps, vitæ suæ anxium & deprecantem, non nisi ioco aspersit, & pariter *abire Morbouiam* totidem verbis iussit. Denique communiter hoc de illo Tranquillus: *Neque cæde cuiusquam*

vmquam

vmquā lætatus est, iustis supplicijs illacrimauit etiam & ingemuit.

At filius TITVS, amor & deliciæ generis humani, nil nisi bonitas & lenitas. Pontificatum maximum ideò se capere professus est, vt in summo sacerdotio, puras à sanguine manus seruaret: & re præstitit. *nec auctor posthac* (verba Suetonij) *cuiusquam necis, vel conscius, quamuis interdum vlciscendi caussa non deesset, sed* PERITVRVM SE POTIVS, QVAM PERDITVRVM *adiurans.* Duos patricij generis, conuictos in affectatione Imperij, satis habuit verbis monere, *vt desisterent. Principatus fato dari: à se siquid aliud vellent, peterent impetrarentque.* Et statim etiam ad alterius matrem, quæ procul agebat, ne tristiore nuncio percelleretur, cursores suos misit, qui & periculum filij nunciarent, & salutem. Fratrem *Domitianum* ex professo insidiantem, & exercitus in eum solicitantem, nullâ re læsit aut minuit: imò precibus sæpè egit, mutuo in se animo esse vellet, & consortem successoremque imperij nihilo secius semper nominauit. Non fregit improbum. veneno eius paullò pòst perijt, cum publico generis humani damno. XI.

CAROLVS verò MAGNVS inter nostros (nam ad propiora veniendum est) gloriam & gratiam hac quoque virtute collegit. *Pipinus* eius filius in patrem coniurauerat, res clara erat, ignouit: fecit iterùm, ignouit: at ne tertiùm tamen tam lubrica mens laberetur, adstringendum religione censuit, & monachum eum fecit. Duplici beneficio, & veniæ, & viæ ad melius regnum ostensæ. Peccauit in eum & filia, sed ridicula narratio est, tamen expromenda. Erat *Eginhartus* in aulâ *Carolo* ab Episto- XII.

lis, vir, vt illo æuo, doctus & prudens, sed non in Amorem. Concepit eum in Domini sui filiam, etsi impar erat, & ipsa viciſſim arſit. Restinxerunt, vt solent amantes, furtiuâ sui copiâ & congressu, qui aliquamdiu latuit: donec hiemante quadam nocte, cùm in secretiore cubiculo *Eginhartus* fuisset, & sub ipsam lucem exire vellet, videt multam niuem cecidisse. Hęret, & timet ne à vestigijs deprehendatur vir in gynęcæo fuisse. Consilio & astu subuênit amica, & illum in humeros sublatum & pendentem, dulce onus, aliquamdiu tulit. Ecce (ô sortem iniquam pariter, & æquam!) videt hoc casu *Carolus*, & cum dolore suo & risu simul vtrumque benè notat. Diſſimulat, die pleno conuentū Principum virorum habet, narrat iocosum & fœdum factum: rogatque (sed nomina tacuit) famulus qui sic in dominum, filia quæ in patrem peccasset, quâ pœnâ digni viderentur? Illi, *Mortis*, respondent. Tum igitur vtrumque aduocat, & coram se sistit. *En*, inquit, *isti sunt qui peccarunt. Tu Eginharte, tu filia, qui ausi hoc estis? Nec negandi locus est: me inspectorem, accusatorem, iudicem, vindicem habetis. Quid meruistis? isti dixerunt, Mortem: sed & animus vester vobis idem dicet. Tamen, mitem tu Dominum, tu Patrem videte: ignoscimus, hac lege quam dicam. Eginharte hanc tuam latricem vxorem duces: concordes estote, & mutuum deinceps quoque inter vos ferte.* Dixerat, illi à summo metu in summum gaudium translati, grates agunt, gratulationes accipiunt: *Carolus* in gloriâ est, isti in famâ.

XIII. Nec nimis seuerum est, quod addam. CAZIMIRVS erat Dux Sendomiriensium, potens Princeps, idemque posteà rex Polonorum. Visum illi ali-

quando

quando fuit tempus ludo fallere, & domesticum quendam suum, *Ioannem Conarium* Equitem, ad aleam vocat. Ille pâret, ludunt, alternat fortuna: & tandem cùm multa nox esset, atque incaluissent, placuit vno iactu de totâ summâ decidere. Is felix *Cazimiro* fuit: & pecuniam totam ad se attraxit. Indignatus *Ioannes*, & sorti suæ iratus, per calorem Principem inuadit, & fortiter os eius depalmat. Clamor & ira omnium, famulus Dominum, eques hunc Principem? Capitale erat: sed beneficio noctis elabitur, & manè tamen captus reducitur, & *Cazimiro* sistitur puniendus. Ille re benè considerata, in prudentem hunc sermonem erupit: *Amici, iste minùs, quàm ego, peccauit: imò quidquid peccatum est, est meum. Calor & subita ira (cui nec sapientes semper pares sunt) transuersum eum egit, & mentem ac manum mouit: ego caussam cur prebui? cur oblitus conditionis & dignitatis meæ, quasi cũ pari lusi? Imò tu Ioannes, non veniã à me solùm, sed gratiam accipe. vtili castigatione me docuisti, nequid in posterum indignum Principe committã, & intra decori ac grauitatis metas me sistã.* Ita dixit, fecitq;. ô clementiam, ô patientiã, ô prudentiam! omnes hę virtutes cõcurrunt, sed primas tamẽ prima, me iudice, ferat.

At in LVDOVICO *Duodecimo*, Galliæ rege, spectabilis eadem virtus fuit. Presserat eum *Carolus Octauus*, rex, vt heredem proximum: & qui doleret prolem, sibi non esse. Ita presserat, vt in custodiam etiam daret, & vitæ suæ parùm securus videretur: plerisque procerum & vulgi pro pręsenti fortunâ stantibus, & aduersantibus, certè auersantibus infelicem. Intereà Deus in occulto alia destinat: *Carolum* subitò tollit, hunc ad regnum euehit: XIIII.

attonitis multis, & vultum sermonemque mutantibus, & ad gratiam noui regis se acclinantibus. Erant enim qui superbiebant, cõstantes anteà in eius cultu aut obsequio: è quibus vnus magnâ fiduciâ ad eum accedit, & bona petit ciuis cuiusdam Aurelianẽsis, qui tristi illo tempore inter acerrimos Ludouici hostes fuerat. Hic rex, animo planè regio, effatur: *Tu verò aliud à me pete, & meritis tuis gratia erit. De isto, omitte: nam rex Galliæ* (verba eius sunt) *nõ exsequitur iniurias ducis Aurelianensis*. Optimè. Dux enim anteà, cum hoc titulo, fuerat: & significabat argutè, dignitatẽ se, atque etiam affectus cum eâ mutasse. Ille verò eâdẽ magnitudine animi (mater hęc semper Clementiæ) edixit publicè: *Habiturum se eosdẽ consiliarios cum defuncto rege, ministros, stipatores, eodemque honore & salario.* Deus bone, eosdem cũ illo sic infesto, & iniquo? Fiducia virtutis hoc facit: & pręstari sibi spondet, quę scit deberi.

XV. Tempora cõfundere liceat, sed re eâdem. Quàm enim geminum est, quod olim HADRIANVS Imperator cuidam, qui ante Imperium inimicitias secum gesserat? Ille occurrit trepidus, & vix verba ad preces reperiens: cùm statim Hadrianus: *Euasisti*, inquit. Benignè simul, & acutè. *Perieras*, inquit, *si pares contendissemus: nunc superior omitto, & potentiam meam, non nisi beneficio, ostendo.*

XVI. Te autem ALPHONSE silebo? qui totus bonitas & beneficentia, *Titum* nobis, sed diuturnum, repręsentasti. Obsidebas Caietam, pertinaciter in te rebellem. constabat obsessos inopiâ commeatuum premi: atque ipsi hoc fassi, senes, pueros, fæminas, & inutilem omnem turbam emittebant. Agitatum in consilio, vt reijcerentur & reprimerentur; de-
dendam

dendam enim ita mox vrbem. ille misertus, emitti eos maluit, & diutiùs assidere. Sed cùm nec potitus eâ esset, quidam ausi obijcere, *Nisi tu illos emisisses, vrbs iam tua fuisset*: ille constanter respondit, *At mihi pluris tot hominum incolumitas est, quàm centum Caieta*. Tamen nec ea diu defuit: & ciues tam insigni virtute moniti & resipiscentes, vltrò se ei tradiderunt. Simile in *Antonium Caldoram*, potentissimum regni Neapolitani, & peruicacem hostem. Is prælio deinde magno victus, itemque captus; cùm omnes suaderent de tollendo importuno homine, & Aragonijs semper infesto; vnus restitit; atque adeò non vitâ solùm, sed omnibus bonis redonauit. Quin & suppellectilem atque instrumentum eius, magnę elegantiæ & pretij, quod in manibus habebat, totum vxori eius dedit: vnicâ modò paterâ cristallinâ sibi asseruatâ. Hæc facta viri, & consonæ item voces. Interrogatus, *Cur erga omnes, etiam malos, ita lenis esset? Quia*, inquit, *bonos iustitia conciliat, malos clementia.* Iterùm, cùm de nimiâ eius lenitate quererentur ministri, nec decêre Principem: *Quid ergo?* inquit, *vultis vrsos ac leones regnare? Nam hominum Clementia, bellua-rum Feritas est propria.* Vera dixit. quò quis maior, & magis, vt sic dicam, homo est; hoc virtuti huic pronior; quę & *Humanitas* ideò est dicta.

CAP. XIII.

DE FIDE.

Hanc quoque Principi conuenientem, vel necessariam potiùs haberi.

POst Iustitiam & Clementiam, Fidem commendamus: hanc quidem ex Iustitiâ natam. Quid

enim magis ea dictat, quàm promissa prestanda? Et qui non facit, non solùm iniustum, sed ignauum meritò habeamus. Qui enim fallit & decipit, eò facit quia potentiæ aut viribus minùs fidit: conatur igitur fidei specie circumuenire, & hanc vtilitati suæ prætendit, ostentandam non seruandam. Turpe, & sublimi omni animo indignum. Imò & naturâ abhorremus. pueros vide. Mendacium inter prima probra obijciunt; & quamquam leuitate quadam assumunt, tamen iudicij insitâ rectitudine damnant. Admiranda Dei prouidentia, virtutes animo inserentis, sine quibus vita & societas stare ægrè possit: quod in Iustitiâ, & Fide, palàm videmus. Tolle istam, aut minue: raptus, cædes, bella erunt: atque hæc, nullo fœdere aut pace terminanda. Quid enim adstringet? Cole igitur, ô Princeps, *venerabile hoc Fidei numē, qua dexteram suam, certissimum* SALUTIS HUMANÆ PIGNUS *ostentat.* Iunge tuam, si non dicam bonus, sed magnus & felix esse exoptas. Hoc enim quoque ab eâdem Prouidentiâ, quòd callidi isti & impostores, quantũuis subtilibus consilijs, rarò aut numquam ad potentiam perueniunt: aut si, in eâ non sunt firmi. At aliter in candidis ingenuisq; mentibus, qui Deum, qui fidem reuerentur: hi crescunt, florent, & perseuerant, cælesti fauore prosequente & attollente. Q. Marcius hoc benè, apud Liuium: FAVERE PIETATI FIDEIQVE *deos, per quæ populus Romanus ad tantum fastigij venerit.* Benè, & opportunè ad Persem regem, qui spem in astu & fallacijs ponebat, fœderum parùm constans. Vtilitas igitur fidem approbat: & vel noxa à Perfidiâ possit deterrere. Nam, vt sapientissimè Homerus:

Valer. Max. VI. cap. 6.

Lib. XLIIII.

Iliad. δ.

Οὐ μέν πως ἅλιον πέλει ὅρκιον, αἷμά τε ἀρνῶν,

Σπον-

Σπονδαί τ' ἄκρητοι, καὶ δεξιαὶ ᾗς ἐπέπιθμεν.
Εἴπερ γάρ τε καὶ αὐτίκ' Ὀλύμπιος οὐκ ἐτέλεσσεν,
Ἔκ τε καὶ ὀψὲ τελεῖ· σύν τε μεγάλῳ ἀπέτισαν
Σὺν σφῇσι κεφαλῇσι, γυναιξί τε, καὶ τεκέεσσιν:

At non irritum erit iurandum,& fœdera pacta
Sanguine, nec dextra, quis credere ſuadebamur.
Nam quamquã Deus haud pœnas in tempore ſumit,
At poſt ſumet: & hi magno, mihi crede, rependent
Ipſi, atque vxores, & dulcia pignora, nati.

Audis verè vatem. ſemper mala Fides pœnas ſtatim aut poſteà, in violatoribus, aut ſanguine eorum, luit. Et vis præſentis aliquâ commodi ſpecie adhęrere? fuge: nam & Fama ſic te fugiet. & quiſquis vel hanc amat, Fidem amet. Cuius multa vel teſtimonia ſunt, vel Exempla.

ÆGYPTIIS quidem (& apud priſcos illos multa prçclara inuenio) lex fuit, recitante Diodoro: *Periuri capite puniuntor. quia duplici ſcelere obſtricti, & Pietatem in Deos violant,& Fidem inter homines tollunt*, MAXIMVM VINCVLVM SOCIETATIS. Rectè de *Pietate.* quis enim perfidus, non & Dei numen, & aduocatum nomen, ſpernit? I.

AGESILAI Spartani regis factum & dictum ſubiungam. qui cùm exercitum in Aſiam traieciſſet contra regem Perſarum; *Tiſſaphernes* ſummus Satrapa, viribus imparem ſe videns, & celeritate prę·uentum, fallere per ſpeciem fidei quæſiuit. Itaque de inducijs cum Ageſilao egit, adſimulans operam intereà ſe daturum, vt Rex cum Spartanis componeret. Dedit *Ageſilaus* trimeſtres.quas ipſe quidem optimâ fide ſeruauit: at alter copias cogere, loca munire, & bellum ſummâ vi comparare. Quod II.

vbi Laco sensit, & monitus est; nihil moueri. imò multum in eo sibi profici dicebat, quòd *Tissaphernes* suo periurio & homines alienaret, & Deos redderet iratos. Vtrumque in se aliter esse. quòd & milites fidentiores redderentur, Deorum ope fisi; & homines amiciores, qui ijs ferè studerent, quos conseruare fidem viderent. Et res atque exitus ita fuit.

III. Ex eâdem Græciâ fuit ANDRONICVS quidam à *Demetrio* rege præfectus Tyro. Cùm autem *Demetrius* graui prœlio victus à *Ptolomæo* esset; iste loca & regiones passim inuadebat atque occupabat, destitutas scilicet omni spe auxilij. In aliorum ignauiâ aut perfidiâ, constans mansit *Andronicus*, & aduentanti Ptolomęo, atque inuitanti, fortiter restitit: donec à militibus, seditione motâ, desertus & vrbe eiectus est. Venitque in Ptolomęi manus. qui nihil vt in hostem & pertinacē fecit, sed fidem illam ipsam admiratus, quam oderat, donis cumulauit, & in cohortem amicorum transscripsit.

IIII. Apud Romanos plura & fortiora exempla. Primum communiter in ipso SENATV, aut POPVLO. veluti, obsidione vrbis à Porsenâ, cùm pax iam coisset, & datis vtriusque sexus obsidibus firmata esset: virgines, duce *Clæliâ*, transmisso Tiberi, hostibus se eripuerunt, & Romanis suis restituerunt. Poterat excusatio esse, & qui in custodiâ habentur, fallere posse custodes: sed noluit Senatus, & bonâ ac verè priscâ fide censuit obsides remittendos. Iterùm. *Faliscorum* ciuitas aliquoties rebellis, dedere se tandem *Q. Luctatio* Consuli coacta est. in quam cùm sæuire populus Romanus cuperet, &

asperiùs

asperiùs consulere; doctus à *Papirio*, Faliscos non potestati, sed fidei se Romanæ commisisse; statim destitit, & verbuli religione motus, iram omnem impetumque deposuit. Quàm longè illi à cauillis, quos mala calliditas semper reperit? Romani etiam CONSVLES, bello Punico primo, speciosè hac fide se ostentarunt. Victa erat circa Siciliam magna Punica classis, fractique duces consilia pacis agitabant. Sed ex ijs *Amilcar*, negabat ire se ad Romanos, ne eodem exemplo sibi catenæ inijcerentur, quo ab ipsis *Cornelio Asina* Consuli fuissent nuper iniectæ. Sed *Hanno* melior Romani ingenij morisque æstimator, dixit fidenter se iturum, & iuit. Verba fecit, & facienti Tribunus militum qui circa Tribunal adstabat dixit, *Nónne tibi meritò eueniat, quod Cornelio factum*? Consules statim Tribuno tacere iusso, *Isto te*, inquiunt, *metu Hanno fides ciuitatis nostræ liberat*. Verba grauia, verba veracia: & quanta gloria, nec speciem violandæ fidei dare voluisse?

Quod & P. SCIPIO *Africanus* fecit. qui captâ naue Carthaginiensium, in quâ multi illustresque viri vehebantur; illi ad effugium commenti subitò sunt, Legatos se ad eum venisse. Apparebat mendacium, & argui poterat: sed magno Romanoque animo maluit decipi fidem suam, quàm accusari. Idem. Carthagine iam obsessâ, cùm fessi malis legatos pro pace in vrbem misissent, atque intereà naues Romanas & commeatum diriperent, contra fœdus: *Scipio* nihil armis etiam tentans, suos Legatos in vrbem misit conquestum, & ius petitum. At illi vix retenti sunt, quin manibus eos violarent: nisi quòd ereptos tamen è turbâ, pri- V.

bâ, primores ad mare deduxerunt, & præsidium triremium dederunt, quæ prosequerentur redeuntes. Sed id quoque parùm bonâ fide. certè abeuntibus triremibus, *Asdrubal* statim eos aggressus est, & in conflictu duo Legatorum perierunt, reliqui inter tela volitãtia ęgrè se in castra & ad Scipionem receperunt. An non & hęc caussa soluendi iustè fœderis? non fecit: Legatos Româ exspectauit. Sed ij cùm re infectâ discedere à Senatu iussi essent, & ad suos statim se recipere, vt hostes: ecce tempestas detulit eos ad ipsa *Scipionis* castra. Et cùm Præfectus maris à *Scipione* petisset, *Quid ijs facere deberet? Nihil tale*, inquit, *quale nobis Carthaginienses*: dimisitque intactos. Hominem hunc fidum dicam, an ipsam in humano corpore Fidem?

VI. Dissimilis aliâ virtute, aut fortunâ: sed hac par fuit SEX. POMPEIVS, is qui Siciliâ & Sardiniâ occupatis, graue bellum fecit Triumuiris, & populo Romano. Et cùm ediâ atque inopiâ eos conficeret, coacti sunt ad pacem venire, etsi parùm fidam aut diuturnam. Igitur *Octauianus Cęsar*, & *Antonius*, colloquium cum eo instituerunt, circa Misenum; quò ipse classe instructâ appulit, illi terrestribus copijs succincti. Conuênit tandem certis conditionibus de pace: atque vt, illi firmandæ, inter se beneuolè agerent ac cœnarent. Prima cœnæ sors *Sexto* euênit; qui rogante *Antonio*, *Vbinam cœnaturi essent*? facetè respondit, *In meis carinis*: ad nauem suam respiciens, in quâ paratum epulum; tum & ad domum paternam, quam sitam Romæ in *Carinis* Antonius occupabat. Igitur in naui conuenerunt, & iam epulæ, & sermones, & cauilli in *Antonium*, & *Cleopatram* eius erant: cùm sensim à tergo

tergo accedens *Menas* libertus, classis Præfectus, *Sextum* clàm affatus est: *Visne tu vt funes incîdam, & nauim abducam, faciamque te non Siciliæ modò & Sardiniæ, sed orbis terræ dominum?* Dixerat, & facere poterat. pons tantùm nauim cum terrâ iungebat: qui eâ motâ ruebat: & quis hominum impedire, aut succurrere potuisset? In duobus autem illis capitibus vniuersa tunc res Romana nixa. Sed Deus & Fata noluerunt: nec ipsa Fides, quæ *Sexti* mentē mouit: *Et te quidem, Mena, facere fortasse oportebat*, inquit, *non prædicere. Nunc autem præsentibus acquiescamus*: NEC EST MEVM PEIERARE. Macte *Sexte*! quem vel ob hoc dictū factumq; (nā cetera degenerât) nec Roma abdicet, nec pater.

Atqui & in singulos fidei etiam exempla sunt. vt hoc LVCILLII, qui vir & Senator illustris, in partibus *Bruti* atque acie Philippensi fuit. Cùm Brutus igitur altero prælio victus fugeret, & equitum manus insectaretur, & iam in eo esset vt apprehenderet: ille statuit vel morte suâ illum eripere, ac paullùm velut fatigato equo subsistens, Brutum se simulat & præfert, ac capi ab illis est passus. Qui ingenti gaudio perfusi, vt tam vbere prædâ, adducebant eum reflexis habenis (nā id quoque petierat, quò magis falleret) ad *Antonium*, non ad *Cæsarem*: quasi de eius benignitate melius speraret. Intereà *Antonius*, per premissos quosdam iam certior de capto *Bruto*, prodibat scilicet obuiam; sed & alij cum illo, partim miserantes, partim incusantes, quòd vitæ cupidine eò deductus esset. Iam propinquis, substitit *Antonius*, incertus quo vultu verbisque Brutum exciperet: cùm statim *Lucillius*. *M. Brutum, Antoni*, inquit, *nemo cepit, aut* VII.

capiet,

capiet, spero, hostis: Dij meliora, quàm vt in tantum Fortuna Virtutem calcet. Sed enimuerò ille aut alibi viuus reperietur liberque; aut certè, vt illo dignum est, abiuit. Ego verò Lucillius sum, qui militibus tuis imposui, vt illi esset effugium: nec quidquam pœnæ hoc nomine recuso. Obstupuerant omnes, præsertim milites, qui sic sibi dolebant prædam ereptam: sed ad eos *Antonius*: *Commilitones*, inquit, *bono animo estote, nec putate vobis fraude vel errore isto illusum. Imò vberiorem, certè gratiorem mihi prædam, quàm putabatis aut petebatis, scitote adductam. Nam Bruto ipso quid facturus fuerim viuo, sum incertus: nunc dum hostem quæritis, amicum repperistis, & adduxistis: qui, tu Lucilli, semper mihi eris. Abite, præmium exspectate.*

VIII. Laudabilis & ille Cæsaris CENTVRIO. qui captus in mari Africo, cum paucis veteranis, & ad *Scipionem* deductus, cùm is vitam & pecuniá proposuisset omnibus, si militare secũ vellent: ipse respondit, *Pro tuo summo beneficio, Scipio (nec enim Imperatorẽ appellabo, qui vnus mihi Cæsar est) gratias ago, qui vitam offers belli iure capto. Sed huic beneficio quia scelus coniunctũ est, non vtor. Egóne contra Cæsarẽ, apud quem ordines duxi, vigintisex ampliùs annos militaui, aduersus armatusq; consistã? Ne fides hoc sinat, aut virtus: & te magnopere hortor, vt de incepto desistas. Cõtra cuius enim copias contendas, si nosse vis; age, elige ex tuis cohortẽ vnam, quã voles: ego ex meis, quos nunc habes, nõ amplius decem sumã: tunc ex virtute & successu nostro intelleges, quid sperare de copijs tuis debeas.* Ita militariter Centurio. quẽ statim ante pedes suos *Scipio* interfici iussit: quo crimine damnatũ? fidei, quod inter desciscentes grauissimũ est.

Sed

Sed nec ſuperior aut noſtra ætas huius laudis ig- IX.
nara eſt. vt in Hiſpaniâ cùm rex *Ferdinandus Primus* tres filios reliquiſſet, *Sanctium*, *Alphonſum*, *Garciam*, regna quoque inter eos diuiſit, ſed voluntate aut pace non firmâ. Nam ſtatim ab eius morte
Sanctius, ingenio violentior, fratrem *Alphonſum* ∞.LXX.
bello aggreſſus vicit, cepit, & monachum profiteri coëgit. Non diu perſeuerat coacta pietas, abdicat, & clàm cum *Petro Anſurio Comite*, ad regem Toleti, *Almenonem* confugit. Maurus is erat, & religioni hoſtis, ſed cum patre Alphonſi *Ferdinando* amicitia ei & pax fuerat: eoque electus à profugo, cui ſe crederet: & iſte cum fide recepit, habuitque. Dum illîc eſt, euênit vt coram *Almenone* capilli eius ſubrigerentur, & manu aliquoties compreſſi non ſubſiderent: quod Mauri vates triſte prodigium interpretati ſunt, & hunc eſſe, qui ad vrbis Toletanæ imperium erigeretur. Itáque de nece ſuadebant. non fecit Rex, & potior ei metu fides fuit. Quod mirum in barbaro, ſatisque habuit, iuramento *Alphonſum* adſtringere, ne ſe viuo regni ſui terminos infeſtaret. Ecce autem paullò pòſt interficitur ex inſidijs, ad *Zamoram*, rex *Sanctius*: & ſoror *Vrraca* benignè in hunc fratrem affecta, nuncios literaſque ſtatim mittit, quibus ad regnum euocat, & ſuadet aſtu aut celeritate euadere barbaros fines. Æſtuabat *Alphonſus*. faceret? ingrati animi notam metuebat; tum etiam ne non celaret, & reduceretur meritò non dimittendus. Non faceret, & rem aperiret? ne vinclis, aut conditionibus adſtringeretur ab eo, qui à tam vicino & potenti rege haud fruſtrà timeret. Vicit tamen fides in honeſto animo, & gratitudo: ad *Almenonem* venit. *Quod tibi glorioſum*, inquit, *mihi felix ſit, ad regnum à meis*

vocor,

vocor, ereptum in parte à fratre nuper, nunc eius fato vniuersum relictum. Culpare illum mortuum, pietas me vetat: eadem, vt tuum beneficium prædicem, incitat. qui profugum, ab hominibus & fortunâ relictum recepisti, fouisti: quâ spe aut præmio, nisi quod ab ipsâ virtute est? Et tamen animus agnoscendi soluendique non deficit, fortasse nec occasio aut materies, si per te mihi datur eâ vti. Age Rex magnanime, imple tua beneficia, & pro cumulo, Regem me in regnum remitte. Hactenus vita tui muneris est, fac vt sit & sceptrum. Ita noster: quem Maurus amplexus, incolumem regemque gratatur, & promittit. *Neutrum*, inquit, *futurum, si me inscio, non iter, sed fugam tentasses. Nec enim te celo, notam mihi mortem Sanctij fuisse, & tacitum exspectasse tua consilia, vt aut laudarem ea, aut vindicarem. Istud facturus sanè eram, si fallaci & ingrato animo te subduxisses: & exploratores subsessoresq; viarum dispositi à me erant, qui. sed taceo, & gaudeo opus non fuisse. Virum bonum fidumque te, erga me talem, ostendisti: fac & in regno, quod omnes dij tibi fortunent. Nihil stipulor, nisi illud vetus, Amicum te fore mihi & maiori filio Hissemo, quamdiu vita vtrique erit.* Dixit, & pecuniam comitesque dedit, atque ipse, honoris caussâ, aliquantum spatium deduxit. Clarissimum hercules exemplũ Fidei in Afro, quod miremur, religionisque diuerso: sed & diuinæ Prouidentiæ, quæ id regnũ & vrbem ab eo voluit capi, qui perfugium ibi habuerat & tutelã. Quod nouem circiter annis post euênit, sed mortuo *Almenone* & filio maiore.

X. Habet & iterùm Hispania Fidei exemplum, in Lusitaniâ, sed in homine Christiano. Is fuit

∞. CC. XLIII. FLECTIVS vir nobilis, arci *Conimbricæ* atque vrbi à *Sanctio*

Sanctio rege præfectus. Sed enimuerò is *Sanctius* malè & improſperè regnum adminiſtrabat, aulicis quibuſdam nimis credulus, & inprimis *Menciæ* vxori ſuæ addictus mancipatusque. Igitur querelæ, & mox conſpiratio procerum in illum fuit: denique eò ventum, vt Pontifice ipſo, quem adierant, (is *Innocentius* fuit) auctore, curam tutelamque regni ad *Alphonſum* transferrent, *Sanctij* fratrē. Inde bellum, & plerique à Rege veteri alieni: ſed conſtans pro eo *Flectius* iſte fuit, & oppugnationem & arma etiam *Alphonſi*, ac totius gentis, excepit. Nec flecti potuit, donec ei nunciatum, *Sanctium* in exſilio *Toleti* mortem obiiſſe: *pro quo pugnaret vltrà, aut fidem obtenderet? Daret ſe & verteret, quò Fortuna & omnes; nec pulcherrimam laudem, titulo Peruicacis aut Inſani mutaret.* Audit Flectius, nec ſatis credit. petit veniam ab Alphonſo, vt ipſus Toletum ire, & coràm arbitrari poſſit. Facilè impetrat: & intereà ab oppugnatione ceſſatur. Cùm venit, Regem ſuum fato functum, ſepultumque inuenit: atque vt in animo ſuo, non ſolùm opinione hominū, liber eſſet, aperto ſepulchro, cū ſuſpiriis & lacrimis, ipſas claues vrbis Conimbricenſis in manus dat, his verbis: *Quamdiu, ô Rex, viuere te indicabam, extrema omnia ſum perpeſſus. coriis pellibuſque famem toleraui, ſitim lotio: ciuium animos ad deditionem inclinantes; & conantes, erexi aut repreſſi: denique quidquid à fideli homine, & in tua verba iurato, exigi exſpectarique potuit, id præſtiti, & perſeueraui. Vnū ſupereſt, vt clauibus tuæ vrbis tibi traditis, ſolutum me iuramento omnibus, & ciuibus te vitâ ceſſiſſe, denunciem. Deus tibi benè faciat, in alio & meliore regno.* Ita abiit, & legitimum iam alterum Regem agnouit, & adhæſit.

XI. TRIMVMPARA etiam in Orientali Indiâ, qui rex *Cochini* erat, cùm eò Lusitani venissent, fœdus pacemque panxit. Mox in nouam & suspectam gentem conspiratio omnium, & maximè *Calecutiensis* regis, qui opibus & milite inter vicinos pollebat. Ille igitur copias amicosque iungere, & hunc inprimis *Cochini* regem pertrahere, & suadere vt eiectis aut potiùs traditis pauculis Lusitanis, quos fidei suæ creditos acceperat, se culpâ, omnes metu exsolueret. Ille verò obniti, & apertè dicere, *Omnia se potiùs, quàm fidem amissurum. Siqui è subditis aut amicis id suaderent, eos verò magis hostes se ducere ipso Calecutiense: quoniam ille regnũ modò aut vitam eripere, isti pulcherrimam virtutum conarentur. Et vita spatium breue ac definitum, perfidia maculã sempiternam esse.* Hæc & similia dicta factis affirmauit. oppugnat eũ vndiq; *Calecutiensis*, tandẽ & sui deserunt: vincitur, pellitur regno, in vicinã quandã insulam se recipit, sed nullius rei maiore curâ, quàm vt secum paucos illos Lusitanos seruaret. quid? ignotos & exteros? cladem & pestem sui regni? Tanti fides fuit. quinetiam cùm *Calecutij* rex iam victo pulsoq;, offerret veterem fortunam & statum, eâ lege si illos traderet; abnuit, fortiter professus, *Sceptrum & vitam eripi posse, fidem non posse.* Hunc hominem barbarum ego dicam? solo & gente fortasse, animo non possum.

XII. Haud magis quàm SOLEIMANVM Turcicum Principem, cuius classis, ducibus *Lustibeio* & *Barbarossâ*, in Salentinos exscenderat. Ibi *Castrum* opidum arcemque, vicinum Hydrunti, subito terrore in deditionem acceperant, incolis & ipso Domino *Mercurino* salutem & libertatem pactis. Sed barbari, & præsertim nauales socij, nihil pensi habẽtes, omne

omne maleficium inferre;& idoneę ætatis captiuos, cum ipso *Mercurino*, ad classem deduxêre. *Lustibeius* tamen, non dubiâ perfidiæ infamiâ, ad minuendam, *Mercurinum* liberauit: ceteros paullò pòst ipse *Soleimanus*. qui inter grauiores curas, *Corcyram* Venetorum obsidens, audito rem parùm bonâ fide cum *Castrensibus* gestam; ingenuo pudore perfusus, statim conquiri captiuos omnes iussit, & in naues impositos, ad penates suos remitti. Ipsos quoque præcipuos auctores supplicio affecit, non hîc tantùm Fidei amator & cultor.

Nam & in Pannoniâ, cùm Budam cœpisset, metu vacuam, eiusque arcem oppugnaret, in quâ Germanus miles, eique pręfectus *Thomas Nadastus*, curabant: ille quoque metu perfusus, colloqui cùm hostibus cœpit, & de arce dedendâ pacisci. Quod ęgrè *Nadastus* ferens, ipse plenus animi & constantiæ, compescere conabatur, & diremptis colloquiis tormenta verti in hostē iubet. Enimuerò hîc illi ignaui ad scelus etiam versi, ipsum in vincula coniiciunt, & frustrà reclamante & minante, rebus corporibusque suis saluis, arcem dedunt. Intrant barbari, isti exeunt, vt pacti erant: sed cùm *Nadastum* vinctū repperissent, & rem, vti erat, ex ipso auditam, ad Imperatorem suum detulissent; ille perfidæ ignauiæ obiratus, statim immissis in abeuntes Genitzaris; omnes interfici iubet: ipsum *Nadustum* vinclis liberatum, & ad se adductum, laudat & liberali stipendio inuitat; ac renuentem dimittit. XIII.

Claudamus inclito exemplo, quod magnus rex Galliarum FRANCISCVS nobis donet. Ille *Carolum Quintum* nostrum, solâ fide regis & suâ fortunâ nixum, in Belgas & turbidos tūc *Gandauenses* prope- XIIII.

 rantem,

rantem, sine copiis, pænè sine comitibus, comiter & regaliter excepit, apud se habuit, deduxit. Sermones inter eos varij, & de pace etiam fuerunt, donando ducatu Mediolanensi (vti iniectum erat) *Carolo* Regis filio. Sed cùm Cæsar iam apud suos, pacatique domestici motus essent; tardior in hanc rem videbatur, siue quia nec antè seriò cogitasset. Tum igitur vapulare multorum sermonibus regia comitas, aut credulitas. *cur non hominem, in quo rerum omne momentum tenuisset? ecquando tam bella vmquam occasio? & inuidiæ aliquid aut & infamiæ, pro tam spectabili vtilitate. subeundum fortiter fuisse. Saltem leges firmiores certioresque ei dixisset: nunc, quid nisi inanem gloriam apud vulgus, apud prudentiores risum quæsitum?* Neque nesciit *Franciscus*: & in conuentu procerum celebri, cùm alia in purgationem sui dixit, tum hæc ipsa in clausulâ: *Etiamsi Fides toto orbe exsularet, tamen Regibus tenendam esse, qui eâ solâ, & nullo metu, cogi adstringique possent.* Notabile dictum, & res sic habet. nos alios Lex aut Pœna coërcet, Principes solus Pudor aut Fides.

XV. Quid claudam? Gallus rex alium eius gentis, & vetustiorem subiicit, IOANNEM *Primum*, qui ingenti clade ab *Eduardo* VValliæ Principe victus, captusque, in Angliam abductus fuit. Ibi quattuor annis in custodiâ liberiore habitus, ad suos rediit, certis conditionibus cum hoste depactus. quæ tamen cùm grauiores subditis viderentur, nec ciuitates Anglis dedendæ, facilè nouum iugum præsidiumque admitterent; ipse placando hosti, & fidei testandæ, iterùm in Angliam traiecit, ibique ex morbo decessit. Clade acceptâ famosus, sed sic latâ clarus, & fide clarissimus.

Sed

Sed heus vos, date veniam boni Reges & Principes, ac liceat illustri choro vestro seruile nomen inserere: non maculam, sed lucem & splendorem merum, quatenus hîc quidem spectabuntur. Nam & Fidei illorum in dominos aut patronos mirifica exempla sunt, nec nisi cum virtutis damno silenda. *Hasdrubal* in Hispaniâ res gerebat, & magnam eius partem vi aut astu subegerat: sed cùm nobilem aliquem Hispanum interfecisset, SERVVS natione Gallus id non tulit, & mortem Domini certâ suâ morte vindicaturus, *Hasdrubalem* occidit. Rapitur, torquetur, cruci affigitur: inter omnia mala eo vultu, vt ridentis etiam speciem præberet, expletâ vltione, sui securus. XVI.

M. Antonius inter Romanos oratores, & in dignitate viros, nobilis fuit: atque is fœdo crimine (puto falsò) incesti publicè postulabatur. Accusator SERVVM maximè in quæstionẽ flagitabat, quem dicebat præluxisse hero suo ad flagitium eunti, & laternam prætulisse. Aderat ipse seruus, cùm hæc in iudicio dicerentur, & videbat rem ad suam pellem, quod dicitur, suosq; cruciatus pertinere. Addo quòd iuuenis erat, imberbis, & in ætate adhuc minùs aut patienti, aut cõstante. Tamen cùm domum ventum esset, & herũ suum animi anxium videret: *Quid diffidis here?* inquit. *In meo robore & constantia, si vis & expedit, spem audacter pone. nullus metus, cruciatus, mors me adiget, vt te & honorẽ tuum prodã. Minùs arcto vinculo anima hæc corpori illigata est, quã affectus tibi: nihil diuidet, nullus dolor aut carnifex vocẽ lædendi tui ex ore isto extorquebit. Adeò nõ diffugio, deposco hoc certamen, in quo tibi annis tiro, animi veteranum robur probem.* Erexit, & fiduciæ impleuit XVII.

Antonium: qui iterùm poſcentibus ſeruum, præbuit. atque ille flagris virgiſque laceratus, eculeo impoſitus, laminis aduſtus, mirâ patientiâ perſtitit, & omnem vim accuſatorum fregit atque eliſit. Acceſſit facundia *M. Antonij*: ſed heus, quæ tanta, vt húc conditione ſeruũ, animo heroëm ſatis celebret?

XVIII. Quid ille *Vrbinij Panopionis* SERVVS? qui cum proſcriptus in villâ ſuâ Reatinâ latêret, nec ſatis latêret (alij ſerui prodiderant:) ecce aduenientibus militibus, ipſe veſtem heri ſubitò induit, ſuam illi dedit, anulo etiam in digitum inſerto: atque ita, hero per poſticum emiſſo, ipſe in lectulum ſe repoſuit, & pro illo occidi fortiter paſſus eſt. Citò id dictum: non tam citò ſuſcipi, aut ſuſceptum fieri, verus iudex dicet. Magna fides, quæ vltima eſt, & poſtquam nec gratiæ, nec vitæ, vltrà locus eſt.

XIX. *Antiſtij* verò *Reſtionis* SERVVS (qui & ipſe miſerabili illo Triumuiratus tempore, inter proſcriptos erat) ad fidem ingenium quoque adiunxit. Nam fugienté ſuum herum, & vt putabat, ignotum aſſecutus eſt, & apprehendit: primò territum, quoniam hic erat ſtigmatum perpetuâ iniuriâ ab eo affectus, eoque in re trepidâ vindictam timebat. At ille primùm confidere eũ iuſſit. & *Ego te lædam?* inquit. *qui tot annos aluiſti, benignè feciſti? abſit. nec iſta ſtigmata plus apud me poſſint, meo merito impoſita, quàm vetera tua beneficia in nec meritum collata. Quòd ſeruiui, & ſeruio, fortunæ iniuria eſt; tuum beneficiũ, preſſum non oppreſſiſſe. Diuinitas hunc ordinem rerum diſponit, & pareo: tu confide, tibi quoque parco, & ſcis quomodo? vel vita huius periculo tuam ſeruabo.* Dixit breuiter fideliterque. & herum in ſpeluncam abduxit, atque ibi ex operis & mercede diurnâ aliquãdiu aluit. Sed cùm

cũ milites, omnia ob prēmiũ rimantes, ad speluncã quoq;, aliquid suspicati, tenderẽt; ille subitò senem viatorem abreptũ occidit, & exstructo rogo superiecit. Superuenientibus in re militibus, & ferociter rogantibus *Quid ageret? Quin*, inquit, *scelestũ meum herum interfeci, & crudelitatis huius ab eo* (stigmata ostendebat) *pœnas exegi*. Persuasit, & herũ seruauit.

Singulorum hæc fides, plurium illa simul in eãdem proscriptione. Nam *Pomponius*, audaci astu, arreptis insignibus Prætoriis, ipse in prætextâ, serui instar lictorum, & cum fascibus exculti, vrbem mediam transîere: arctiùs dominum stipantes, ne ab obuiis posset agnosci. Ad portam sumpsit conscenditque vehiculum publicum, vt Prætor, & per totam Italiam sic incessit, quasi legatus à Triumuiris ad Sex. Pompeium iret: itaque & triremi publicè præbitâ in Siciliam, certissimum miseris tunc portum, transmisit. In tot hominibus, tot occasionibus & locis, admiranda plurium fides, & mente magis quàm stilo pensanda.

Addatur his non seruus, sed cliens *Roderici Dauali*, Magistri equitum in Hispaniâ. Is *Rodericus*, cum aliis aliquot, postulatus maiestatis fuit, & litterarum ad *Iosephum* regem Maurum scriptarum, quasi patriæ prodendæ. Plura exemplaria prolata, & res in consilio Regis cognita, atque ipse alijque damnati. Hæsit in herili isto crimine ALVARVS NVNNIVS FERRERIVS, Cordubæ natus: qui Præfectus aulæ & domui *Dauali* erat. Sed is strenuè se herumque defendens, non priùs quieuit, quàm falsas litteras ostenderet, earumque auctorem *Ioannem Garsiam* conuinceret ac damnaret. Et ipse quidem se expediuit, sed magni illi mansêre exsules: cùm

XX. ∞. CCCC. XXIII.

ecce *Ferrerius*, ad heri egestatem subleuandam, omnia bona sua (quæ beneficio patroni acceperat) diuendidit, & *octo aureorum millibus* confectis, textrinæ lignis excauatis ea indidit; atque asino imposita, agente in viliore veste filio, clàm ad *Dauulū* misit. Dignus, quem illustrissima ea gēs etiam nunc in memoriâ & laude habeat, & posteros, siqui exstant.

CAP. XIIII.

DE MODESTIA IN SENSV.

Hanc Principi decoram, & vtilem esse.

DIximus tres virtutes & commendauimus, planè Regias, & quæ in publicum spectant: sunt aliæ velut Priuatæ, quæ magis ipsum. Inter eas Modestia, quæ vario adspectu principi adsumenda. Primùm, quia omnes homines decet submitti, & ab Arrogantiâ fugere, scopulo virtutum. Sed magis Principem, qui in alto est, & caussas plures siue occasiones Superbiæ habet. Natura quidem hæc corrupta eò vocat, & vani aut tumidi per eam sumus: quid cùm Fortunæ ille ventus obsecundat, & vela implet? auferimur. Adde Educationem, quæ in aulis molliter, indulgenter, splendidè habētur; obsequia & demissio omnium, etiam apud pueros: quî non inflentur? Denique Adulatio accedit, ô Aulæ certa pestis! blandiuntur assiduè, & laudant, honoribus ac titulis afficiunt, id est demētant. Non iure sic loquar? vide *Alexandrum* illum, à tali patre, tali præceptore: fastidit homo esse, nec iam *Philippi*, sed *Iouis* filius audit. *Iulius Cæsar*, ille animi & ingenij magnus, impingit: & omniū victor, Adulationi

tioni ſuccumbit. Voces emittit, *Debere iam homines conſideratiùs ſecum loqui,ac pro legibus habere quæ dicat.* Itáne pro legibus omnia dicta? difficile eſt credere, virum talem ſic elatum & ablatum. *Caligulam, Domitianum, Commodũ* omitto,& hæc portenta: qui palàm ſalutari & haberi, *Dominus Deuſque noſter*, volebant. Vide an temerè ad Modeſtiam vocem:& quæ hodie peccentur,non dicam. Caue, caue Princeps: & cogita ſupra homines te ſed hominem eſſe. Quamdiu autem eſſe? mors imminet, & æquabit. Quamdiu etiam eſſe? triſtis aliqua ſors imminet,& dimitttet. Regnas? potes ſubiici. Dominaris? potes ſeruire. Quidquid altè ſe ſuſtulit, opportunũ eſt ad caſum. Seneca noſter: *Nulli Fortunæ minùs benè, quã optimæ creditur. aliâ felicitate, ad tuendam felicitatem, eſt opus.* Vidéſne hiſtriones in ſcænâ perſonam Agamemnonis aut Priami gerere: & mox, cùm fabula peracta eſt, ad habitũ & ſortem veterem redire? Date veniam Principes, tales eſtis. Deus perſonã in orbis theatro hãc impoſuit: ſuſtinete, agite; ſed qui introrſim & apud vos ſitis, cogitate. Choragus ille eſt qui dedit ornaméta: & niſi refertis ad eum, aufert. Huc vocant magnorum regum Dicta, vel Exempla: & vtraq; ex magnâ copiâ, cum dilectu quodam, habe.

De Breuit. vit. cap. XVII.

SARDANAPALVS rex Aſſyriæ à deliciis,& purpuratâ, vt ita loquar, vitâ innotuit. tamẽ idem ab ebrietate longâ ſobrius, ſepulchro incîdi curauit ſymbolum, quod ad Modeſtiam altiſſimos vocet. Erant digiti duo, qui colliſi inter ſe *crepitum edebant: ſignantes, omnia regna, omnia votiua aut magna, NEC TANTI eſſe. I.

* ἀποκρότημα.

Sine aliis verbis ille hoc docuit: at ARCHIDAMVS Spartæ rex paucis, & pro Lacone. *Philippo* enim II.

Macedoni, post victoriam ad Chæronéam, quâ libertas Græciæ concidit, insolentiùs se efferenti, scripsit: *Metire vmbram tuam, nihilo reperies auctiorem.* O sapienter! Quid attollis te in hostibus victis, in finibus propagatis? tibi nil accessit. Numquid animo? curę maiores, aut metus. Numquid corpori? *metire vmbram*, videbis.

III. Sensit ipse PHILIPPVS, cùm aliquando in palęstrâ, inter luctandú, prolapsus surrexisset, & corporis vestigium in arenâ vidisset: *Papa*, inquit, *quàm paruam terræ partem sortiti, orbem appetimus!*

IIII. SEVERVS Imperator Romanorum, diu in ambitione, & ob eam bellis, senio confectus ac moriturus, vrnam ad se deferri iussit, in quâ cineres (prisco illo more) erant recondendi. Et diu contrectans & contemplatus, vocem misit: *Tu virum capies, quem orbis terræ non capit.* Ita, ita. —— *mors sola fatetur, Quantula sint hominum corpuscula.* Attollere in vitâ, manus & spes ab Oriente ad Occasum mitte: illa contrahet, & te intra te coget.

V. *Seuerus* hoc sub mortem: diu ante eam MAXIMILIANVS *Primus* Imperator *Austriacus*. Nam ille memor fragilitatis huius, triennio (alij biennio) ante morbum, non solùm mortem, capulum funebrem è querno ligno, arcæ viatoriæ inclusum, circumferri secum iussit: cauitq; testamento, vt exanimú corpus suum, rudi linteo inuolutum, sine vllâ exenteratione, illi imponeretur, naribus, ore, auribusque viuâ calce oppletis. Quid sibi voluit magnus vir? nisi monumentum illud assiduè in oculis habere, quod diceret, *Cogita mori.* quod ampliùs diceret, *Quid te dilatas & extendis? quid multa possides, plura appetis?*

Quem tot prouinciæ & regna non capiunt, loculus iste capiet. Cur autẽ & calcem cauis illis partium immisit? en aromata quibus cõdiretur! Sed hoc spectauit, vt corpus putredini natum, eâ quoque exedente & consumente materie, citiùs consumeretur, & iret in suam terram. *Maximiliane*, magnus fuisti! & res tuæ dicunt, tum & hæc circa mortem.

Sed amplius, ille idem, pluribus diebus ante mortem nil nisi *Maximilianus* appellari voluit. quod imitatus nepos eius CAROLVS, cùm raro & miro exemplo, Imperio se vltrò abdicasset, & in filium, iam validum ęui & animi, curas contulisset. Secessit enim in Hispaniam, & in Diui *Iusti* monasterio, septem à *Placentiâ* milliaribus, se abdidit, cum duodecim dumtaxat familiaribus, Deo & quieti vacaturus. Interdixit autem, aliter se quàm *Carolum* appellari; *Cæsaris* atque *Augusti* illa nomina, cum rebus animo exuens, & totum hoc honorari contemnens. VI.

Sed inter mundanos istos externosque Principes, fas sit locum dare & Ecclesiæ Principi ac capiti, CLEMENTI *Quarto* natione Gallo: qui incredibile est, quàm se in summo illo culmine modestè gesserit & temperanter. Ante Pontificatum Iurisconsultus fuerat, & filias ex vxore susceperat duas. Harum vni in monasterium collocatæ, non nisi *triginta libras* Turonenses semel dedit: alteri quæ maritum habebat, *trecentas*, loco dotis; idque hac lege, nequid vmquam plus peteret. Nepoti quoque tria Beneficia, vt loquimur, habenti, optionem detulit vnum retinendi, cetera statim dimittendi. Mirantibusque & instantibus amicis, vt & illa permitteret, & alia daret; in claram hanc vocem erupit, VII.

Non

Non esse dignum Petri successorem, qui plus cognationi, quàm pietati largiretur. Exstat epistola viri sancti ad nepotem quemdam suum, ab Antonio Augustino prouulgata, in quâ & voces & sensus videre est, ab ipsâ modestiâ conceptos.

In Onufrio.

VIII. Sed CANVTI etiam Anglorum regis insigne ad Modestiam documentum est. qui cùm obsideretur ab Adulatoribus, id est, coruis aulicis, & sortem eius attollerent, dicerentque omnia seruire, & *ad nutum eius vultumq́;* (verba annalium) *conuerti*: ille fœdam adulationem sic repressit. Spectantibus iis, sedem regiam in litore maris posuit, in ipso accessu eius & fluxu. Tum dixit: *Tu mare ditionis meæ es; & terra, in quâ sedeo, est mea. Impero tibi & denũcio, ne in terram meam ascendas, nec membra, nec vestem domini tui madore perfundas*. Ille dixerat, mare tenorem suum tenebat, veniebat, alluebat. Tum resiliens: *En*, inquit, *quàm ego omnibus imperito! Quin sciãt omnes, qui terram incolunt, vanam & falsam esse regnũ potentiam: atque vnum eo nomine dignũ, qui verè imperium inhibet cælo, terræ, mari.* Neque intra verba Modestia hæc stetit. in omni actione talem se præbuit, atque adeò coronam vltrà in caput non admisit.

IX. Hæc inuitent & excitent, sed Mutationum exempla quæ addam, fortiùs etiam percellant. Quot enim ea sunt? & quàm paucis Fortuna currum à carceribus ad metam, sine offensâ aut euersione, perduxit? In omni æuo, & in omni orbe occurrẽt. In Ægypto SESOSTRIS rex hoc didicit, & imbibit. Victor erat vicinorum, & imperium longè protenderat: sed & animũ euexerat, & quattuor reges, equorum vice, currui suo subiungebat, quo vehebatur. In eo cùm sublimis sederet, regum illorum vnus

capite

capite reflexo identidem rotam currus aſpiciebat,& capi ac paſci videbatur. Quid rei ſit, Seſoſtris rogat: ille liberè, *Intueor volumen hoc aſſiduum rotæ, in quâ viciſſim ima ſumma, & ſumma ima fiunt: quod exemplum capio,& applico noſtræ fortunæ*. O benè! potuiſſet tamen addere, *& tuæ*, ſed Seſoſtris ipſe fecit, & ſtatim illos à iugo, ſe à faſtu liberauit.

SOLONIS etiam monitum tale, ſed non apud talem: neque doceri, niſi malo ſuo, aptum. Apud CROESVM erat Lydię diuitem illum regem.qui Solonem comiter, vt peregrinum,excipiens,& gazam omnem atque opes oſtentans, *Et quid videtur? habes dicere hominem me beatiorem?* Habeo, inquit Solon:& *Tellum* quendam,hominem modicæ ſortis, ſed in eâ quietum, nominauit: tum & duos alios, qui vitâ benè actâ eſſent defuncti. Riſit Crœſus: *& nos quo loco ſumus? Haud dixerim*, ait Solon. *nec fas beatum etiam cenſere,qui in his vitæ fluctibus iactatur, donec ſit in portu. Nonne tempeſtas interuenire poteſt, & turbo qui euertat?* Nec ſic hominem docuit, ſed fecit mox Cyrus.Nam ille acie victum,& vinctum, rogo impoſuit exurendum. cùm Crœſus clamare incœpit, *O Solon, Solon*! Miratus Cyrus,rogari iubet, *Quem in extremâ illâ ſorte hominum deorúmve inuocaret*? Dixit,*Solonem ſibi in mente eſſe,qui ſapienter monuiſſet, non fidere præſenti fortunæ, nec beatitudinem ante finem vindicare. Riſi*,inquit,*nunc probo & miror*. Probauit & Cyrus.ſtatimque ad modeſtiam etiam ipſe flexus, liberari Crœſum iuſſit, & in amicos tranſſcripſit. X.

Addamus quamquam æuo diſſitum,ſenſibus exemplum aſſitum, GILIMERIS regis in Africâ Vandalorum. Diu felix fuerat, opes, terraſque victoriis quæ- XI.

quæsiuerat: vertit se Fortuna, & *Belisarius* à *Iustiniano* Imperatore missus, cum exiguâ manu, hominem euertit. Acie igitur victus, fugit in Numidiæ excelsum montem *Pappum*, atque illîc obsidione aliquamdiu toleratâ, desperans ad *Pharam* misit, qui mandato Belisarij obsidebat, actum super deditione, simulque petitum, *Panem sibi mitti, spongiam, & citharam*. Panem, fami releuandæ; spongiam, siccandis oculis; citharam, leniendo animo. Dedit ea Pharas, & mox sese Gilimer. qui ad Belisarium deductus, nil nisi risit. Desipere eum è cladibus homines censebant: vera sapientia erat, quâ incerta hæc rerum, vsu edoctus, ridebat. Idque apertiùs in ipso triumpho ostendit. cùm per pompam Byzantij, ad *Iustinianum & Theodoram* coniugem in sublimi solio sedentes adductus, hoc tantùm effatus est, *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*. O bone Gilimer, felix tua infelicitas, quæ mentem hanc dedit! nec vita deinceps infelix, quam in Galliæ angulo priuatus quietusque duxisti.

XII. In eâdem Africâ, sed vetustiore æuo, non alium regem video vinci, capi, triumphari? IVGVRTHA is fuit, Masanissæ nepos, opibus & ingenio validus, sed tamen à Mario deuictus. Romam ducitur, & post triumphalem illusionem in carcerem coniectus, veste spoliatur, inaures, quas more gentico ferebat, detrahuntur, sic ferociter, vt partem imam auris senserit auelli. Tum denique nudus in carcerem infimum abiectus, tætrum & horridum, *Papæ*, inquit, *quàm frigidum est vestrum balneum!* atque inibi fame obiit.

XIII. Quid Rex è Macedoniâ PERSES? is quoque victus à Romanis, & animo fractus, ad religionem

templi

templi in Samothrace confugit: quasi sacra tueri possent, quem non arma. Intutum igitur asylum: fraude vel vi eductus est, & cum vxore & liberis ad *Æmilium Paullum* Consulem perductus. Ibi solutus in lacrimas, & humiles preces, ad genua etiam se submisit: miserante Paullo, & simul indignante, quòd homo sic vilis & degener victoriæ suæ decus delibaret. Triumphatus deinde est, cũ duobus filiis, & filiâ: ipse in carcere, & duo mortui: tertius seruatus, quid nisi iterùm ludibrium? Regia illa stirps primò fabrili arte vitam tolerauit; & vsu iam Latini sermonis aliquo, scriba & assecla magistratuum fuit. Vbi es Confidentia, aut Superbia?

Ante illum, & maior illo PHILIPPVS, eiusdem Macedoniæ rex, & *Magni* pater, quàm sensit infidam sortem? Græciam ferro vel auro suam fecerat, spes in Asiam mittebat: & iam conuentus indictus erat, vbi caput & Præfectus eius belli legeretur. Quem vt celebriorem lætioremque faceret, nuptias in eum contulit filiæ suæ *Cleopatræ*, cum *Alexandro* Epiri rege. Ludi & theatra parantur, etiam sacra & duodecim Deorum statuæ in pompâ ferendæ: quibus ipsis (ô cæca mortalitas!) decimatertia adderetur. Quid lætitiæ aut gloriæ abest? diuturnitas. & dum securum se putat, & theatrum ingreditur, *Pausanias* ex amicis (& hoc inopinatum) à tergo consecutus interficit. Vis iterùm inopinatum? conscendit ille celerem equum, & euaserat, nisi pes eius in vite adhæsisset: vbi à satellite Philippi confectus est. XIIII.

Sed quid ego talia memorem? vna illa Græcia, præsertim à *Constantino Magno*, qui imperium in eam transtulit, tot exempla casuum istorum det, vt XV.

non

non sit opus alio theatro. Quid in Italiâ? ab *Augusto* ad eumdem *Constantinum* numerantur IMPERATORES *quadraginta tres*. Dispice. vix decem ex istis certò dabis, qui suâ morte sint defuncti. Alios ferrum, venenum, laqueus abstulit: à filio, fratre, vxore, amico, inimico: quid nisi singulos iustæ tragœdiæ argumentum?

XVI. Iam & fati alia genera miseranda. POLYCRATEM in cruce mori video, BAIASITEM in caueâ, DIONYSIVM in scholâ, BOLESLAVM Poloniæ in culinâ. Quid ANTIOCHVM Syriæ, nónne à latronibus occisum? PYRRHVM à fæminâ? HENRICVM nuper Galliæ à monacho?

XVII. In solâ Hispaniâ tria hæc demus: & quartum alij.
∞.CC. HENRICVS *Primus* puer sceptrum ceperat, nec diu
XVII. tenuit, post biennium miro casu, & verè casu, sublatus. Nam dũ Palentiæ, in areâ domus, cum æqualibus ludit, tegulæ lapsæ ictu repentè caput comminutum: & ex vulnere vndecimo pòst die obiit.
∞.CCC. IOANNES itidem primus, in flore rerum & ætatis
XC. (annum *trigesimum tertium* agebat) dum equum iuueniliter calcaribus incitat, & ad cursum admittit, cum eo labente lapsus, inibi extinctus est. Magis
∞.CCC. tragicum est de PETRO. qui cùm aliquamdiu
LXIX. sæuiter, & multâ procerum cæde, regnasset, *Henricus* frater arma in eum cepit; & auxilia è Galliâ etiam conduxit. Pugnatum acriter, quàm odiis pertinacibus, exitus docuit. nam victus *Petrus*, cùm in conspectum Henrici captus adductus esset, iste pugione faciem eius percutit: atque alter dum vindicare parat, fœdè colluctati, vterque ad terram prosternitur. Sed aliis quoq; suppetiantibus Henricus superior, fratrem multis vulneribus conficit, & re-

& regnum capit. Nónne hoc Thebanum vetus illud par fuit? Quartum exemplum in mente habeo, nondum in ſtilo:

IN iſto, quintum. & eſt SEBASTIANI nuper Luſitaniæ & Indiarum regis, *Indole, proh, quantâ iuuenis*! ſed Fata eum euerterunt, & ipſum regnum verterunt. Iuuenis erat, animorum plenus: & accedebant, qui etiam Pietatis ſpecie illos tollerent, & arma in Mauros, exque iis victorias, ſuaderent aut ſponderent. Acrior ſtimulus *Mahumetes Abdalæ* filius, profugus è Feſſæ regno; qui ius ſuum & amicos oſtendebat, & largiter promittebat, exſulum ingenio & more. Ergo excitatur, & omnia parat, naues, milites, commeatus; præter conſilia, quorum inops tunc & poſteà fuit. Vetus regnum, & altâ pace, commouetur. inſolens armorum nobilitas, & facta maiorum faciliùs, quàm ſua oſtentans. Additur & mercenarius miles: Dux nuſquam, niſi in titulo & ſplendore regis. Mare tranſeunt, regna Feſſæ & Marocci, vt deſtinant, occupaturi: ſed rex illorum ex aduerſo prodit, *Moleius Moluccus*, corporis æger, animo melior. Diſponuntur acies, pugnatur, *Moleius* intereſt, etſi per ægritudinem vix in equo hærens. videt autẽ fluctuare ſuos aut fugere, & generosâ irâ in hoſtem ipſe equum concitat, exemplo aut terrori futurus: ſed proximi retinent, gnari virium. Quâ re ita excanduit, quaſi in ordinem redactus, aut proditus, vt gladio eos petierit; & mox animo linquens, in lecticam repoſitus, illîc in ipsâ acie obiit. Sed mira fides aut prouiſio amicorum fuit. ſilentium de morte, curſus & recurſus ad lecticam eius, quaſi à viuo mandata peterentur: quæ res victoriam parti illi dedit. Nam Chriſtiani pauci XVIII.

in plures paullatim fatigari aut cedere, multi cadere: postremùm ipse rex, qui in mediis hostium pugnabat, cùm videt omnia aduersa cinctum se sine spe effugij, verba de pace aut deditione facere: ah, quàm serò! Hostes inuadunt, & occidunt siue inter plures ignotum (& quidam aiunt regia insignia sibi detraxisse:) siue cognitum, sed rixâ inter ipsos ortâ, quorum præda esset, per iram interemptum. Addunt, equestri sellæ cadauer impositum, & in tentorium noui regis Afri (frater defuncti erat) delatum abiectumque ostentui fuisse, donec à captiuis bonâ fide agnosceretur. Ita ille obijt: & simul rex tertius *Mahumetes* exsul, qui fugere & fluuium vadare conatus, vorticibus siue voragine haustus mersusque est. O acerbi fati adolescens, quæ tulisti, & quæ dedisti! nam tecum regnum corruit, & quod seorsim diu luxit splenduitque, velut radius redijt ad suum Solem.

XIX. Assiduus hic ludus: & ideò non sit finis narrationum, nisi reprimam. quod facio: sed vnicum insigne exemplum Mutationis effatus, in quâ & manus carnificis interuênit. CONRADINVS imperatoriâ & regiâ stirpe iuuenis, vltimus Ducum Sueuiæ fuit. Pater ei *Conradus*, rex Neapoleos & Siciliæ; mater è Ducibus Bauariæ; auus, *Fridericus Secundus* Imperator; auia, *Constantia* filia *Ferdinandi* Hispaniæ regis fuit. Quàm amplum, & illustre hoc stemma! quos animos non faciat? quæ fata non promittat? sed spes vndique destituit: & statim à puero aduersâ sorte, regna Neapolitana & Sicula, iure debita, *Manfredus* patruus fraude inuasit, vi tenuit. Cùm ille abiisset aut pulsus esset, auctoritate Pontificis

tificis (*Clemens quartus* tunc erat, Gallici ſanguinis, & genti fautor) *Carolus Andegauenſis* aduocatur & inuadit. Quem *Conradinus* dum pellere conatur, copias contrahit, è Germaniâ in Italiam venit, multâ nobilium manu: inter eos, *Friderico* Duce Auſtriæ, cognato ſuo. Sed & Itali ſe iungunt, quidam ius eius, plures commoda vel affectus ſuos ſpectantes. Pugnâ cum *Carolo* commiſsâ, primò victor, denique vincitur: & fugit cum eodem *Friderico Auſtrio* per ignotam Italiam, trepidi & agaſonum habitu ſe occultantes. Ita Aſturam ventum. vbi conſilium capiunt nauis conſcendendæ, & Piſas dirigendæ, ſociam & fidam vrbem. Conueniunt cum nauiculatore, & iam in naui erant, ſed panis & commeatus deerat, quem mittunt eumdem illum præſtinatum. Pecunia etiam deerat: ergo annulum alter à digito detrahit, ſiue pignus nauiculario, ſiue pretio ab eo permutandum. Is annulus gemmam raram & æſtimatam habebat: itaque aurifex miratus à ſordido homine deferri, & ſuſpectans, *vnde habeat?* quærit. Ille candidè, *A duobus iuuenibus ingenui vultus & ſanguinis, ſed habitu & veſte ſquallidis: neque vltra ſe ſcire.* Defertur res ad Dynaſtam vrbis (qui tunc illi proprius erat) *Ioannem*, è gente *Frangipanum*: atque is ex euentu prælij, & famâ, tale ſuſpicatus, nauem inſtrui iubet, adoleſcentes retrahi, & ad ſe duci. Dictum, factum: ſiſtuntur, agnoſcuntur: & putabant extra periculum ſe, quia extra hoſtile ſolum erant, eſſe. Aliter accidit prauitate, ſiue auaritiâ Dynaſtæ. nam is *Carolo* indicat: qui ſtatim cum copiis terrâ marique aduolat, & captiuos ſuos Neapolim abducit. Quid exſpectas?

aliquid regium? pudor est Andegauensis stirpis aut macula, quod dicam. Diu deliberato concluditur, tollendos adolescentes, & publicè capite minuendos. Quid? vt sicarios aut prædones? qui ius suum repetierant? qui bellum palàm intulerant, & iure ac more gentium administrarant? Omnia in hoc facto sæuitiã & barbariem habent: etsi Pontificem etiam obtendunt, atque illum consensisse, aut suasisse. Alterum potest, vix alterum: sed æstimatio aliorum etiam esto, in re autem istud. Producuntur in scænam publicam, concursus ad tale spectaculum è totâ Italiâ, plerique omnes miserantur & illacrimantur; sed nemo, nisi inani fauore, iuuat. *Conradinus* animosè loquitur, *Carolum* accusat, se excusat: Deum vindicem inuocat, & ius suum in hæc regna *Henrico Castellano*, amitæ suæ filio, donat. Huic rei tesseram, chirotecam exuit, abiicitq;. Tum *Fridericus* primus ingeniculare iubetur, & caput inciditur: quod sublatum è tabulato *Conradinus* (quis sine motu audiat?) pectori appressum, deinde ori applicuit: & sortem miseram eius defleuit, cui auctor ipse esset. Tum & ipse in genua prouoluens, fortiter carnificem exspectat: qui caput amputat. & cùm fecisset, statim alius hunc interficit, ne exstaret qui iactaret generosum illum sanguinem à se sublatum. Hoc vnum *Carolus* magno in speciem animo: cetera feritatem habent. etiam illud, quòd ipse spectator supplicij esse sustinuit, in altâ quâdam turri occultus. Illi obierunt: nec diu victoriâ aut regnis *Caroli* posteri gauisi sunt, & Hispani (an non morituri voce & voto?) eiecerunt.

CAP. XV.

DE MODESTIA IN CVLTV:

Et hanc conuenire, elegantiam aut pompam non conuenire.

ET pręcipuum quidem eſt, animum ſic affectum eſſe: ſed vt corpore idem prodatur, quídni decorum ſit? Aurum, gemmæ, ſerica, non digna ſunt ornamenta magno Principe: & negotiator aliquis aut mango ea vſurpet. Quis etiam neſcit, Principi in mundo hæc eſſe? habet geſtatque, ſi velit; ſed maioris animi eſt, ſepoſuiſſe. Sanè egregios aliquot Principum ſic factitaſſe video, & plebi virtute eminuiſſe, cultu conſenſiſſe.

AVGVSTVM apud Romanos: de quo Suetonius. *Inſtrumēti eius & ſupellectilis tenuitas apparet etiamnunc, reſiduis lectis atque menſis, quorum pleraque vix priuatæ elegantiæ ſunt. Ne toro quidem cubuiſſe aiunt, niſi humili, & modicè inſtrato. Veſte non temerè aliâ, quàm domeſticâ vſus eſt, ab vxore, ſorore, & filiâ neptibusque confectâ.* Vt alia omittam, vide an veſtis illi trans mare petenda, qui non niſi domo ſumptam, & confectam, geſtauit. I.

ALEXANDER *Seuerus*, planè inter bonos Imperator, gemmas lapilloſque omnes, quos in Palatio repperit, vendidit: addens, *Gemmas viris vſui non eſſe.* Idem nec apparatu, nec pompâ multùm vtebatur, hoc vſurpans: *Imperium in virtute eſſe, non in decore.* II.

III. Quod sensit sanè AGESILAVS, Spartâ dignus rex. qui iam senex in Ægyptum *Tacho* regi suppetias iuit. Nauibus vehebatur: & cùm appropinquaret, ingens Ægyptiorum turba in portum se effudit, ad celebrem ducem spectandum. Præceperant animo magnificum virum, veste, comitatu, ipso corpore spectabilem: at ille prodiit cum vili palliolo, par gregalibus, & nec aspectu verendus, nisi siquis nosset. Itaque palàm cœpit contemni, aut irrideri: *Hunc esse, qui res lapsas instauraret? anchoram suæ spei? Omnino iactatum illud in eo verum cōspici, Montes parturire, murem nasci*. Hæc & talia plebecula: sed plebecula. virum & ducem se mox exhibuit, non parem famæ, sed maiorem.

IIII. Talis in eâdem Græciâ PHILOPOEMEN, quem scitè & verè dixit aliquis, *Vltimum Græcorum*. Post eum, vix sanè alius magnâ virtute, & laude fuit. At hic & corpore parùm decēs, & cultus omnis negligens fuit: ac dedit sanè modestiæ huius (sed apud fæminam) pœnas. *Megara* ibat, & præmiserat nunciatum amico cuidam, affuturum se vespere, & hospitem conuiuamque ei futurum. Gauisus ille, vt cocti aliquid esset, rectà ad forum properat, vxori denuncians, vt domi interea paret, verrat, sternat: & quæ tanto hospiti cōueniant. Illa satagit, & *Philopœmen* opinione maturiùs adest, & comites post se reliquit. Salutat hospitam. illa resalutat: & de cultu eius & corpore suspicata antecursorem aliquē esse, & ex famulitio: *Heus tu*, inquit, *festinamus. adde manum & adiuta, atq; hac ligna mihi scinde.* Vnà porrigit securim: & facit opus sedulò *Philopœmen*, donec amicus de foro superuênit, & attonitus, *Quid hoc rei est Philopœmen? ita te & me dedecoras?* Ille subridens, *En pœnas*, inquit, *vultus & cultus mei luo.*

Adeò

Adeò non indignatus pro ſeruo ſe habitum, vt vltrò iocatus in ſe ſit:& credo materiam bellam ſermonum eâ die,hoc factum fuiſſe.

RVDOLFO noſtro Auſtriaco non aliter Mogũtiaci euênit, & à pari cauſsâ. Nam veſtitu, nihil à plebeio differebat. Manè igitur egreſſus ſolus (& aura frigidior erat) videt in piſtoris domo carbones de fornace recentes, ignitóſque. Intrat fidenter, adſiſtit, calefacit: cùm mulier eum adſpicit, & ex veſtitu æſtimans, *Heus*, inquit, *mi homo, parùm decet vos ad mulierculas, & in alienam domum ſic venire*. Rudolfus, *Mea mater, miles ſum, qui meas res in obſequio & comitatu imperatoris contriui: at ille parùm benignè me nunc habet, nec pro ſpe aut meritis muneratur*. Mulier ad illud Imperatoris nomen cœpit ſtomachari, & multa mala in *Rudolfum* dicere: *Quin iſte vir eſt*, inquit, *qui nos & noſtra perdit, pauperum ſcopulus & exitium. Meritò hæc vobis eueniunt, qui adhæretis & ſequimini: atque vt plura eueniant, opto*. Rudolfus delectatus procaciâ mulierculæ, *Sed mulier*, inquit, *de me miſſum face: vos propriè quâ re læſit?* Ibi mulier exclamare, *Illéne? qui omnes piſtores huius vrbis, lautos ſatis anteà, fortunis euertit: nec facilè reſurgemus. At tu bone vir fabulari deſine, nec vltrà moleſtiæ aut impedimento nobis eſto. abi*. Aliquid voluiſſet etiam Rudolfus, ſed illa Amazon vas aquarium in prunas accenſas iecit, & fumo, vapore, cinere perfuſum eiecit. V.

Sed iſte cultus eius priuatim, & non publicè fortaſſe fuit. Publicè? vide. Quis dies lætior, & magis pompæ aptus, quàm cùm victum *Ottocarum*, Boëmiæ regem, ad ſe vocatum excepturus erat, & fidem ab eo (Homagium dicimus) accepturus? Ille venit VI.

cum magno & splendido comitatu: viri & equi auro, gemmis, serico nitebant. Dictũ Rudolfo, aduentare: & sedulò à quibusdam additum, *Pararet se, veste & cultu ornatiore & Imperatorio, talem regẽ admissurus.* Rudolfus renidens: *Imò rex Boëmiæ,* inquit **griseam meam vestem* (verba fuerunt) *sæpe derisit: nunc ipsum vestis mea grisea deridebit. At vos arma & equos expedite, & accincti instructique, vt ad pugnam, state. Decus Teutonicorum armorum, non vestium, aduenis istis ostendite: hoc me vobisque dignum est.* Dixit *Rudolfus*, neque aliter fecit. *Ottocarus* illi vili cultui se & aurum suum submisit, & ad genua accessit: non sine ludibrio etiam. cùm Imperator iussisset tentorium, in quo res gerebatur subitò pandi & reuelari, vt ab omnibus geniculans *Ottocarus* conspici posset.

* *Leucophea* Græcis: *cineream*, aut *murinam* Latinis.

VII. CAROLVS *Quintus* Imperator, vt sanguinem ab eo, sic hanc virtutem traxit. In omni vitâ modicus, vel potiùs tenuis, in cultu fuit. quod notarunt Itali, & mirati aut calumniati sunt, in primo eius & sollenni ingressu Mediolanum, Insubrum vrbem. Ciues nouo domino omnia instruxerant, plateas aulæis, tabulis, frondibus, sese quisque vestibus exornauerant: vmbella aurea paratà, quæ ingredientem tegeret. cùm ille & Imperator, & non semel Rex ac Princeps, in laneâ atrâ penulâ, & vili pilleolo, sub eam se dedit. Videbant eum, & requirebant: matronæ præsertim, & virorum vaniores. qui trabeas, & illusas auro vestes, & fulgentes in capite & collo gemmas exspectabant.

VIII. O quàm dispares isti à Græcanicis Imperatoribus, quos luxus & deliciæ ad cultum vix virilem

tra-

traduxerunt! In quâ re lepidum est, quod *Nicetas Choniates* denarrat de ALEXIO ANGELO, Principe Byzantino. Erat in Italiâ tunc *Henricus Quintus* Imperator, filius *Frederici Ænobarbi*, qui Siciliâ & Neapoli subiectâ spes suas longiùs porrigebat, & Græciæ imminebat. Misit igitur legatos, qui magnum auri pondus poscerent, velut tributi nomine: aut si negaretur, caussam belli. *Alexius*, quem dixi, audito aduentu exterorum, vt opes suas & splendorem iis ostenderet, & oculos veneratione aut metu præstringeret; iussit suis omnibus quàm ornatissimos adesse, auratos, gemmatosque: ipse autem à capite ad calcem nil nisi splendor, & nitor erat, rarum vel in templo aliquo spectaculum. Veniunt legati, sed Germani, id est viri. qui tantum abfuit (ait Nicetas) vt spectaculo eo ad metum mouerentur, vt contra ad cupidinem: & nihil magis vellent, quàm cum istis quamprimùm ad manus venire, effæminatis, nec nisi ad prædam natis. Cùm interim Græculi etiam accedentes eos cubitis tangebant, & digitis præibant, vt *Imperatoris vestem & gemmas aspicerent: quibus ille, vt floridum aliquod pratum, aut Alcinoi hortus, variè nitebat. En*, aiebant, *vel in mediâ hieme, Veris opes & gratias vsurpate, & oculos iis pascite atque hilarate.* O belli parasiti! & quid ad hæc Germani? *Nihil capi aut affici se istis muliebribus spectaculis aut ornamentis. atque adeò iam tempus esse, vt his sepositis Græculi ferro aurum commutarent. Nam si irriti legationis suæ redirent; pugnandum iis cum viris esse, qui non vt prata lapillis niteant, neque vestibus variegatis, vt pauones, glorientur: sed qui veri Martis alumni, flammas nitoremque ex oculis in acie iaciant, & quorũ sudor splendidis guttis defluens referat margaretas.* Hæc nostri Germani ∞. C. XCVII.

ad Græcos, iam verbis terrefactos: quid si ad rem ventum fuisset? Et fuisset, nisi *Henrici* mors subsecuta consilia hæc & incepta turbasset.

CAP. XVI.

DE MAIESTATE:
Et saluâ Modestiâ posse assumi.

NEque enim inter se hæc pugnant, & conuenientia est etiam inter specie dispares virtutes. Appello autem *Maiestatem*, venerationem aliorum animis insitam, cui à magnitudine est origo. Et ipsum etiam nomen Maiestatis est à Magno. Ouidius decenter aperit:

Donec Honos placidoq; decens Reuerentia vultu
Corpora legitimis imposuere toris.
Hinc sata Maiestas.

Proles igitur est Honoris & Reuerentiæ, sed & matrem siquis horum dicat, nō aberret. Origo ei præcipua ab internâ magnitudine, id est virtute: etsi externa etiam species, gestus, cultus, aliquid addunt. Orientales in his talibus magis curiosi aut affectati: minùs Europæi, & veteres Principes diademate & purpurâ ferè cōtenti fuêre. Hodierno æuo, illis abolitis, sceptrum & corona successerunt. Parùm est. arbitraria sunt: leue adiumētum ad maiestatem, nisi aliunde ea adsit. Sunt & insignia quædam nouitiæ inuentionis, vt Aurei velleris, Conchæ S^ti Iacobi, & talia: è quibus primum, omen habuisse videtur aut præsagium plusquā Iasoniç nauigationis, quâ nouus orbis, & in eo aurū, sunt retecta. Aliquid & Aulæ pompa, & ministeriorum Varietas aut copia, item satellitium huc faciunt: & *Iulianum* Imperatorem,
vulgò

vulgò *Apostatam*, culpatum in his memini, qui sustulit aut recidit: ὅτι (ait Socrates) παυομένη ἡ ἐκ τοῦ βασιλικοῦ πλούτου τοῖς πολλοῖς ἐγγινομένη κατάπληξις εὐκαταφρόνητον ἐποίει τὴν βασιλείαν: *quoniam cessante admiratione opum & potentiæ, quæ plebeiis animis hoc aspectu inseritur, vilem & cōtemni facilem reddidit Principatum.* Eccles. Hist. III. cap. I. Plebeium iudicium est, nec magni hæc momenti: magis mores, si ij compositi & graues. Talem *Periclem* Plutarchus describit, *vultu serio, nec ad risum facili; incessu moderato; voce & sermone sedato.* Alacritas illa nimia vix conuenit, sed nec dicacitas, etsi ingenij notam dicas. Liuius in *Philippo* vltimo Macedone hoc notat: *Et erat dicacior naturâ, quàm regem deceret, & ne inter seria quidem risu temperans.* Lib. xxx. Iam corpus & species si adest, valdè iuuant. atque ita de *P. Scipione Africano* idem Liuius: *Præterquàm quòd suapte naturâ multa maiestas inerat, adornabat promissa cæsaries, habitusq́; corporis,* NON CVLTVS MVNDITIIS, *sed virilis ac verè militaris.* Lib. xxviii. Postremò, secessus & abductio iuuat. Vt enim ille ait, *Parit conuersatio contemptum, raritas conciliat ipsa rebus admirationem.* Apul. de Deo Socr. Sed nimia ne sit: aut tollit munus & officium regis. Neque enim Persæ laudandi, *apud quos persona regis, sub specie maiestatis, occulitur.* Non item qui eos imitati, *intra secretum Palatinæ domus inclusi, tamquam aliquod Vestale secretum consuluntur:* Panegyr. ad Theodos. tumida & odiosa sunt, nisi gentium aliquis receptus mos (nec is bonus) ita habet. Quid tamen de regibus dicam? ecce olim libertum, qui huc superbiæ & fastidij deuênit. Is fuit *Pallas* Claudij, qui venerationi asserendæ, *numquam domi aliquid, nisi nutu aut manu, significauit; vel si plura demonstranda essent, scripto vsus, ne vocem sociaret.* Tacit. XIII. Annal. Examina hoc, & ride seruilia illa portenta tam impotenter regnasse.

CAP.

CAP. XVII.

DE CASTITATE.

Quam Princeps extra connubium, & in eo pro parte seruet.

ADdidi denique alias virtutes, quæ ex decoro aut vsu sunt: & quattuor præsertim, *Beneficentiam, Castitatem, Patientiam, Animi magnitudinem.* De primâ, alibi dicendum commodiùs: nunc de Castitate, dignissimâ Principe: cuius proprium est, alta & seria cogitare. Non facit libido, quæ in sordidis cogitationibus & cæno suo hęret. Benè ille veterum: *Nihil est tam mortiferum ingeniis, quàm libido.* Nec animi solùm, sed corporis robur minuit:

De Ciuit. Dei, lib. I. & perplacet illud Augustini, *Pudicitia est virtus, quæ comitem habet fortitudinem.* Omitto pericula ex eâ & contemptum, alibi dicenda. Habeas igitur ante matrimonium: neque enim ab eo te arceo. imò

Tacit. XII. Annal. *quod honestius* (ait ille) *Imperatoriæ mentis leuamen, quàm assumere coniugem, prosperis dubiisque sociam? cui cogitationes intimas, cui paruos liberos tradas?* Cogitationes, nec tamen omnes. Illæ de republicâ, nō benè semper infirmo, & interdum infido sexui, committuntur. Spernimus, qui referunt ad istas

II. Politic. cap. VII. pleraque omnia, & qui audiunt: etsi Aristoteles notat, *feroces & militares sæpe populos ita subiici, & nominatim Lacedæmonios.* Quod idem de istis Plutarchus, scribitque: *Lacedæmonios vxoribus suis semper addictos esse, plusque cū his de negotiis politicis, quàm has cum illis de priuatis communicare.* Turpe est, ne fiat.

fiat. Quis *Claudij* imperium non nouit, hoc nomine famosum, quòd semper aut *Messalina* aliqua, aùt *Agrippina* regeret; aut vnà cum his, quispiam è libertis? Quis & *Alexandri Seueri*, boni aliàs principis, non misereatur: qui per pietatem nimis matri se addixit, & se sic euertit? Herodianus obseruat: *Quippe illi mater supra modum imperabat; atque is* Lib. vi. *dicto audiens semper fuit. idque aliquis solum in Alexandro reprehenderit, quòd mansuetudine nimiâ, & reuerẽtiâ maiore quàm oportuit, matri etiam in iis quæ displicebant, obsequeretur*. Atque idem scriptor proprium muliebre vitium tangit, quod instillant. *Alexander*, inquit, *ipse ad prælium cum Partho non vênit, incertum metúne proprio, an quia mater retinuerit, fæmineo pauore. Omnes enim illius* (hæc nota) GENEROSOS SPIRITUS *retundebat, suadẽs alios potiùs periclitari pro se fineret, quã vt ipse in acie consisteret*. Talia fæminæ, & deteriora, solent: ac bonarum rara exempla, aminosarum pauciora sunt. Mihi verò, si quæ Principis fæminæ partes in republica esse possunt, eæ sint quas Homerus in *Arete Alcinoi* describit: *quã*, inquit, *maritus honorat & ciues: quid ita?*

Οὐ μὲν γάρ τι νόου γε καὶ αὐτὴ δεύεται ἐσθλοῦ,
Οἷσιν τ' εὖ φρονέῃσι, καὶ ἀνδράσι νείκεα λύει,

Nam neque mente animoque ea deficitur sapienti,
Atque inter ciues & amicos iurgia soluit.

Hoc bonum germanumque fæminæ opus, pacare, mitigare: amplius, ex eodem Homero, afflictos iuuare. Ita enim Minerua *Vlyssi* suadet, adire inprimis & blandiri *Aretæ*: quia per eam in patriam restituendus esset. Plura quę facit, plurimum malè facit. & pulchrum elogium de *Maria Emanuelis* Lusitani vxore. quæ (ait scriptor eius gentis) *erat moribus & vitâ grauis, humanitate comis; otij inimica, &*

ipsa

ipsa manibus suis opera muliebria, è lino aut serico, faciebat; & virgines suas eodem ducebat. NEGOTIIS PVBLICIS *numquam se admiscebat, summum mulieris decus in modestiâ ponens, & vitæ perturbationem censebat, munerum confusionem.* Hæc magnanimæ illius *Isabella* filia fuit: sed non in virilibus curis ei par: & vt verum dicam, *Isabellæ*, vt Phænices, vix quingentesimo anno gignuntur. Siquis tamen talem nactus, vtiliter audiat: vel minorem eâ, sed audiat, non semper auscultet. Exempla porrò *Castitatis*, atque etiam deinde *Caritatis* inter coniuges, demus. ac primum illud, quod de

I. CYRO Xenophon, siue verè siue decorè, scripsit. Cùm, inquit, *Panthea* formosissima fæminarum capta esset, atque ad eum adducenda, vetuit: ne vel oculis scilicet castitatem matronalem, & suam, violaret. Atque *Araspo* ex amicis suadenti adire eam, & alloqui: *esse enim mulierem insigni formâ, & Regis planè oculis dignam: Ob istuc*, inquit, *magis est vt abstineam. Etenim si nunc illam adiero, cùm vacat; fortasse illa efficiet vt adeam, etiam cùm non vacat, eique assideam neglectis rebus seriis*. Bona oratio, & ratio. ac sanè si non alia noxia in vsu fœmineo; ista certè est, auocari à melioribus curis.

II. Itaque iure PERICLES, cùm Atheniensibus Prætor, collegam *Sophoclem* poëtam haberet, atque is in communi officio fortè districtus, prætereuntem egregium puerum intentiùs intuitus esset, impensiusque laudasset; grauissimâ istâ voce corripuit, *Oportet, ô Sophocles, Prætorem non solùm manus à lucro, sed oculos à libidine habere puros.*

III. Quod fecit rex ANTIOCHVS tertius. qui Ephesi in

in suâ vrbe, conspectâ Dianæ sacerdote, supraalias formâ decorâ, continuò illinc soluit: veritus scilicet, ne amor aspectu paullatim auctior audaciorque, eò impelleret, vnde pius castusque non rediret. Laudari meritissimò posset, & contra impios quosdam principes: quibus Deo dicatas virgines violare aut incestare, idque sub velo (ô nefas!) sacrorum & religionis, ludus iocusque fuit

IIII. At ALEXANDRI *Magni* in hac re continentia, cui non innotuit? Is magno prælio *Darij* victor, eiusque gazam, coniugem, & filias etiam potitus: non solùm benignè & regiè habuit, sed sic castè & sanctè, quàm si eodem, quo ipse, parente genitæ forent. Darij quidem vxorem, exsuperanti formâ fæminam, nec oculis attingere vmquam voluit: quod ipse de se in epistolâ quadam ad *Parmenionem* sic scripsit: ***Ego enim non solùm nõ vidisse inueniar Darij vxorem, aut*** VIDERE COGITASSE, ***sed nec verba facientes de eius formâ audire sustinuisse***. O raram in eâ fortunâ, & ætate, laudem! quam factum sequens cumulat.

V. Cùm aliquando enim IDEM, naturâ incitante, vsum fæminæ voluisset, & ministri formosam noctu adduxissent: ille rogauit, ***Ecquid tam serò venisset?*** Ibi mulier excusare mariti vigilias, & exspectasse donec cubitum iuisset. Quod cùm audisset, quasi telo ictus, & calore omni remisso, mulierem omisit: vocatisque ministris, ***Reducite,*** inquit, ***istam. & quàm penè imprudentem me adulterio illigastis?***

VI. Iam quæ verba EIVS & ira, aduersus ***Philoxenum*** quemdam, maritimæ rei Præfectum suum? qui ad eum scripserat, ***Esse apud se Theodorũ mangonem, & vanales habere duos pueros formâ eximiâ, ecquid***

eos emeret? Quibus lectis valdè indignatus, & idemtidem exclamans amicos interrogabat, *Quid igitur in se Philoxenus tam fœdum vidisset, vt tantam maculam sibi inureret?* Sed & in epistolâ ad ipsum, multis eum probris scidit, iussitque *Theodorum* illum cum mercibus suis in malam rem ablegari. Quod si sic alij Reges & Principes; faxo, vt talium rerum conciliatores & interpretes pauciores in Aulis essent.

VII. Quid autem Romanus SCIPIO? nec robur eius in hostes magis, quàm in libidines suspexeris: quas an non supra *Alexandrum* domitas habuit & compressas? Nam ille oculis suis parũ credidit, & veritus est capi: iste cominus congressus, & vidit, & vicit. *Carthago Noua* ab eo capta erat, vbi præter aliam affluentiam rerũ, pueri virginesque nobiles reperti: & inter eos vna, quæ ad *Scipionem* deducta, oculos quaquà ibat, omnium in se splendore formæ vertebat. Donum dabatur iuueni Imperatori, vt putabant, gratissimum: sed ille oculis libatam modò, abnuit: & *Acciperem*, inquit, *fruererque, si priuatus, & non cum Imperio essem. Nunc respublica occupatum hunc animum tenet. Accipio tamen quasi depositum, reddendum cui ratio & humanitas suadebunt.* Simulque virginem percontari de patriâ, parẽtibus, & sorte cœpit: agnouitque principe loco natam, & principi item suæ gentis adolescenti (cui *Luceio* nomen) desponsam esse. Igitur parẽtes, & hunc, aduocat: cumque venissent, statutâ apud se virgine, sponsum ex iis priorem alloquitur: *Ego, vt hæc virgo ad me deducta à militibus nostris, ac donum data est; & formam eius libens vidi, & dotes animi corporisque laudaui. Nec enim cæcos, aut ignaros taliũ, Natura genuit: hæc quoque pectora amor tãgere potest, sed non nisi hone-*

honestus, & quem tempora resque meæ permittunt. Hæc igitur etsi iure belli mea erat: tamen non lubet inter arma hos ludos ludere; nec deceat fortasse præripere, viro forti iam desponsam. Hoc enim ab eâ didici, & ideò te euocaui: vt coràm viderem, coràm tibi hanc traderem (numina testor) castus castam. Sic pudicè cauteque meâ curâ habita est, ac si apud soceros tuos, parentesque suos fuisset. Non esset me teque dignum donum, si aliquid ex eâ vis aut occulta fraus libasset: intactam, inuiolatam accipe, & fruere. nec aliam mercedem, quàm te volumus, id est animũ tuum Scipioni & Romanis addictum. Attonito iuuene, & præ gaudio vix mentis aut linguæ compote; parentes interuenerunt, gratias agentes habentesque. & ad pedes Scipionis satis grande auri pondus deposuerunt, quod pro redimendâ attulerant: rogaruntque, quoniam gratis redderet, ipse hoc munus ab sese haberet. At ille beneficentiam aliâ cumulans, sponsum tollere hoc aurum totum iussit; & super dotem, quam parentes daturi essent, hanc quoque à se habere. Quid laudes potiùs? libidinem victam, auaritiam victam? cum laude priuatâ, cum publico fructu? quia vno hoc facto magnam Hispaniæ partem ad Romanos & ad se traxit, certatim cupientes tali virtuti subesse.

Iam in IVLIANO quoque Principe, etsi à pietate & religione nostrâ abijt, admiranda hæc continentia fuit. quem fides certa habet, mortuâ *Helenâ* coniuge, nihil vmquam venereum attigisse: celebrantem sępè & recolentem Bacchylidis poëtæ illud dictum: *Vt egregius pictor vultum speciosum effingit, sic pudicitia celsiùs consurgentem vitam exornat.* VIII.

IX. Libentiùs & Christianos hîc insero, & laudo. primumque inter eos BALDVINVM, ex Flandriæ Comite Byzantij Imperatorem: qui annos XXXII. natus, in ipso illo ætatis æstu, sic continuit se & adstrinxit, vt toto illo tempore quo ab vxore abfuit, nec impudicis quidem oculis mulierem sit intuitus. quod de illo totidem verbis, hostis eius alioqui, *Nicetas* in historiâ consignauit. additque, etiam in alijs hanc castimoniam exegisse, & *bis quaquâ hebdomade, sub vesperam, proclamari iussisse, Nequis qui alienam mulierem attigisset, dormisse aut cubuisse in Palatio suo vellet.*

X. MAXIMILIANVS *Primus Austrius*, quàm castus à libidine fuisse censebitur, qui sic verecundus à contactu aut aspectu fuit? Inter alias dotes, corpore & omnibus membris pulcherrimus describitur: sed eorum quæ natura occultari voluit, ita celans, vt nemo vir aut fæmina nudum eum viderit, aut retectum. Subducebat se furtim, cùm naturæ purgationes vocarent: ad lectum iturus, nec cubicularium quidem ad extendum, deponendum, collocandumque se admittebat. adeò vt nulla virgo magis teneri pudoris fuisse videatur. Quid, quòd testamento cauit, caligas & feminalia mortuo sibi induci? vt & tunc cura pudoris esset, cùm iam non esset.

XI. Sed & CONSALVVM *Magnum*, Hispanâ stirpe, meritò celebrauerim. qui tot bellis, cùm regnum Neapolitanum suo regi vindicaret, consensu traditur, nullam matronarum aut virginum temerasse, imò & oblatas aut offerentes se (nec nouum in tali potentiâ) comiter reiecisse. Atque adeò cùm pater quidam, vir nobilis sed pauper, duas filias scitas &

tas & lepidas, ipse ad eum perduxisset, ratus hac se viâ ad opes posse venire: admisit quidem, sed caussâ facti cognitâ, vt suas filias, dote datâ nobilibus viris elocauit, à se tam integras, quàm à parente.

Addi fortasse meretur, etsi in vno facto, continentia; quam alij FRANCISCO *Sfortiæ*, alij CAROLO *Octauo* regi Galliarum adscribunt. Sed huius nomen vsurpemus, vt dignius: & potuit tamen hoc simile in vtroque euenisse. Igitur *Carolus*, in reditu à regno Neapolitano (quod quæsiuit fortiùs, quàm tenuit) cùm opidū aliquod Italiæ expugnasset; in militum direptione & discursu, virginem perhonestâ formâ ad pedes eius accidisse ferunt, tutelam à vi militum & custodiam pudicitiæ suæ rogantem. Atque illum à militibus quidem seruasse; sed vt iuuenem & talium rerum satis liberum, statim oculos & cupidinem ad eam adiecisse, & seductam in lectum abiecisse, iam imminuendam. Ibi ea toto animo anxia, videt tabulam in pariete suspensam, in quâ Diua virgo puerum, mundi seruatorē, sinu gestabat: & eâ ostensâ, *Per intactam hanc Virginem*, inquit, *oro, adiuro, virgini mihi parce.* Mouit ita regem (non sine Diuæ illius numine) vt libidinem iam exsilientem coërceret: & lacrimis etiam profusis, solo amplexu prosecutus liberam dimiserit, cum dote quingentorum aureorum. Sed & propinquos, aut affines captos, ei donauit. XII.

Hæc exempla in regnis, aut imperijs: quis carpet vnum alterumque prodi, in fortunâ priuatâ? SPVRINA adolescens in Etruriâ, excellenti pulchritudine, matronarum virginumque in se oculos, sed & virorum trahebat. Illæ potiri auidè, XIII.

& in occulto aut palàm, suspirabant: isti æmulatione tangebantur, & in suis quisque fœminis timentes, aut suspectantes. Optimus iuuenum vidit. & vt se aliosque metu vel molestiâ liberaret, faciem illam sic emendatam, plagis scissurisque totam ipse deformauit. Quid addam? ludibrium posteà, non irritamentum vixit.

XIIII. Addatur, addatur ille DAMOCLES, adolescens Atticus, tam insigni facie & corpore, vt vulgò ei cognomen *Formosi* esset. Itaque eoipso proditus *Demetrio* regi, qui tunc Athenis lasciuiebat, postulatur ad stuprum: impelliturque donis, promissis, minis. Nihil horum valuit, & vim aut insidias veritus, abstinere etiam cœpit gymnasijs publicis, & palæstrâ. Quod Rex cùm aduertisset, positis obseruatoribus, euênit vt in balneas priuatas lauandi gratiâ iuisse cognosceret; statimque eò properans nudum deprehendit, quid nisi certam, vt putabat, prædam? Et iam irâ quoque accensa libido irruebat: cùm ille non nisi in morte effugium videns, hanc elêgit, reseratoque aheni operculo, in aquam feruentem se demersit, & exstinxit. Triste fatum, etsi forte factum! sed iustiùs vndique laudandum, quod adiungam.

XV. PELAGIVS in Hispaniâ fuit. qui in clade à Mau-
DCCCCXXI. ris acceptâ ad *Iuncariam*, sub *Ordonio* rege, cùm obses datus esset, siue pro auunculo *Hermogio* Episcopo Tudensi, vt plures certioresque volunt; siue pro patre Galiciæ Principe, qui captus Cordubam trahebatur: sed pro vtro, tamen obses *Abderamini* regi Mauro datus: ecce formâ eius captus Barbarus, florem hunc sibi destinat, & alludere cœpit, contrectare, & tentare. Ille reijcit, atque id sæpiùs:

ſæpiùs : donec vim etiam parat amator. cui iſte, ingenuâ irâ, pugnum impegit : & *Tolle canis*, inquit, ***vitam, non pudicitiam mihi extorquebis***. Hic quoque in iram ſeriò iam datus, iuſſit vt fundæ machinali impoſitus, trans Bætim fluuium vi emiſſus, rupibus illideretur. Quod factum: ſed Pudicitia ipſa, opinor, alumnũ ſuum tuita eſt, & cum miraculo viuus euaſit. Non mutauit tamen Barbarus, niſi ſuppliciũ: & forcipibus membratim diſcerpi lancinariq; iuſſum, in flumẽ proiecit. Vnde Chriſtiani noſtri extraxerunt, coluerunt : nomenque eius in Diuorum numerum ab Eccleſiâ meritò eſt relatum.

Satis ſit iam talium : videamus & CARITATIS inter coniuges exempla. Nam ea caſtitati ferè ſemper comes.

Veſpaſiani æuo turbæ aut rebellio in Galliâ fuit, & dux partium *Iulius Sabinus*, cui vxor EPONINA. victis Gallis, dux ad ſupplicium quærebatur : ſed is in ſpeluncam auiam ſe abdidit, & famam mortis ſuæ ſparſit, quaſi veneno ſponte eam ſumpſiſſet: ac rei fidem, villam, tamquam ſuper ſe, iuſſit incendi. Ipſa vxor hæc ignorabat, eratque in multis & mæſtis lacrimis : ſoli duo liberti ſciebant. qui miſerati mulierem, mori certam, & cibi iam triduum expertem, marito indicant, & ſuadent amanti ſubueniri. Factum, & illa reſciſcit *Sabinum* ſuum ſic viuere : venitque ad eum, fidem & ſilentium coluit per totos nouem annos, & liberos etiam in ſpeluncâ concepit ac peperit, ſolâ Caritate obſtetricante. Denique res euulgata eſt, capti ſunt, Romam deducti : an non veniâ donati? laudem & præmium merebantur, certè iſta. Sed *Veſpaſianus* (ah meo animo hîc ſæuus) iuſſit in- XVI.

terfici. quamquam illa prolatis ostensisque liberis: *En Cæsar*, dixisset, *quos ego in monumento peperi atque alui, vt plures supplices haberes*. Indignor, non vel dicto huic indulgentiam donatam. sed nihil illa: & læta, opinor, cum marito perijt, cum quo tot annos iamantè fuerat sepulta.

XVII. Fuit & CABADIS Persarum regis vxor, ignoto nomine, mirâ in eum fide. Is regno suo spoliatus à subditis, quibus duriùs imperasse visus, & in custodiam datus erat. *Blazes* frater in eius locum substitutus, consilium habuit, quid captiuo faciendum? atque ibi *Chanaranges* (magistratus & præfecturæ præcipuæ nomen) ostenso cultello, *Hic*, inquit, *tam exiguus statim peraget, quod posteà viginti millia hominum non efficient*. Significans, tolli ex facili nunc posse; viuum, daturum molestias aut clades, vti euênit. Nam cùm mitior sententia in virum sanguinis & loci regij obtinuisset, vtque in carcere cui *Lethe* nomen, perpetuò adseruaretur: fuit ibi aliquamdiu, vxore idemtidem inuisente, & focillante. Sed sors ita tulit, vt Præfectus carceris conspectam iam sæpiùs mulierem adamaret: quod illa ad maritum retulit: atque hic eam iussit obsequi, vel salutis suæ caussâ. Non volens paruit: sed volentior deinde Præfectus, & mulieri, cùm vellet, ad maritum accessus fuit. Itaque opera tandem *Seosis*, veteris & fidi amici, equi parati in propinquo ad effugium: atque ipsa carcerem, de more, ingressa, viro suam vestem induit, illius accepit: qui egressus sic fefellit. Iam plures dies abierant, & *Cabades* in tuto, & apud *Euthalitas Hunnos*: cùm fraus deprehensa, & mulier iussu regio pœnas dedit. Infelix hac parte, nec *Cabadi* suo prosperorum

rum

rum futura socia. qui vxore aliâ ductâ, filiâ regis *Euthalitarũ*, grãdes à socero copias impetrauit, regnum recuperauit, & *Blazen* in custodiam dedit, oleo feruente super oculos infuso priùs excæcatum.

Simile est SANCTIÆ Hispanæ facinus. quę soror *Therasiæ* reginę Legionensis, aut eius ex fratre neptis (nam dissentiunt) fidem & affectum erga sponsum, & mox maritum, ostendit. Is erat *Ferdinandus* Castellæ Comes, cui infensa *Therasia* ob patris mortem, vlcisci eam fæmineâ fraude apparabat. Itaque nuptias *Sanctiæ* sororis offert, quæ apud *Garsiam* fratrem, Vasconum regem, educabatur. Placuit Comiti conditio, it modico & in pacis speciem comitatu, ad sponsam capiendam, & fruendam & deducendam: cùm *Garsias*, insidiarum gnarus & particeps, in vincla eum cõdit. *Sanctia*, audito suâ caussâ & amore id euenisse, etsi amoris anteà expers, honestè eum concipit: occultè in carcerem venit, nuptias paciscitur, & cum eo in Castellam, elusis custodibus, abit. *Therasia* nec sic mitior aut quiescens, aliam iterùm fraudem struit: idque per filium *Sanctium*, Legionis regem. Qui conuentus regni indicit, quasi de magnis publicis rebus, & eò Comitem, de more, vocat. Hæret nonnihil iste, & dubitat: sed vt solent generosi animi, in fidei partes inclinat. Tamen cùm venisset, immitiore statim vultu & sermone exceptus, in arctã custodiam datur. Quid facis *Sanctia*? in sororem, in nepotem, pro marito quid struis? fraudem iterùm, sed piã. Simulat voti se ream, velle ad Diui Iacobi proficisci: facit iter per Legionem, & satis benignè (quídni à nepote, matertera?) excipitur. Orat inprimis, visendi obiter mariti copiam

XVIII.

D CCC. LVIII.

sibi fieri: atque impetrat, sed in noctem vnam. Ibi complexus, ibi lacrimę; & domo allatum consilium exsequitur, vt veste permutatâ, vicariam se daret pro marito. Ita ille luce dubiâ emittitur pro *Sanctiâ*, equos ex composito repperit, inscendit, euasit. Ipsa Sanctia, cùm nepoti indicium fraudis factum, educitur: & quamquam stomacharetur primò, & delusum se doleret, tamen impetu ad rationem reuocato, pietatem & robur fæminæ veris laudibus tollit, & honesto comitatu ad maritum remittit.

XIX. M.CC. LIII. Firmus etiam fundatusque ille amor, qui in BLANCA SCARDEONIA, Italicâ matronâ, ad stuporem apparuit. Captum *Bassianum* erat, in agro Patauino municipium, ab *Actiolino* immanis sæuitiæ tyranno: atque ibi dum fortiter repugnat maritus *Blancæ*, interficitur; ipsa etiam in armis virilibus marito iuncta, & simul pugnans, capitur. Adducta igitur ad tyrannum, & armis exuta, formosissima mulier apparuit; & accensus libidine potiùs, quàm amore, potiri statim voluit. Illa abnegat. precibus, minis, & terroribus immobilis: donec ad vim tyrannus se parat. quod intellegens, astu ad fenestram se subducit, & præcipitem ex eâ iecit. Non tamen vel sic obijt, ad aliud facinus superuixit, quod fuit tale. Cùm enim sanguine fœdata & semianimis, sublata *Actiolini* iussu esset, & in lecto reposita, curataque: post dies aliquot iterùm tentata recusauit, & eumdem animum vitę potiùs, quàm pudicitiæ perdendæ, sibi esse testata est. Ab irato igitur constringi ligarique iussa, violata, non contaminata est (qui enim posset illa castitas?) sed tamen dedecori huic superesse noluit,

noluit, & fortiùs quàm aliqua *Lucretia*, cùm ad mariti ſepulchrum iſſet, alleuato & ſuffulto lapide, ſuper fœtidum cadauer ſe proijciens, atque id amplexa, *Teneo te*, inquit, *mi anime: quis tyrannus vltrà auellet? Manco, accipe fidam tuam Blancam, corpore & funere nunc iunctam.* Dixitque, & fulcrum reuellens, caput ſibi contriuit, & ſpiritum tenuem & exiturientem emiſit.

At hæc in fęminis ſunt, quarum ad honeſta aut praua maior ſæpè impetus: ſed nec viri deſtituimur huius Caritatis exemplis. Omitto vetera. ſub rege *Emanuele* Luſitanię, in Africâ bellum gerebatur: & *Ataidius* eius ibi Legatus, cum ſatis magnâ manu prędatum in agrum Marochienſem iuerat. Inopinantibus ſuperuênit, atque ita RAHVM BENXAMVTIVM repperit, claro nomine inter Arabum duces: qui caſtra illîc &, de more, familiam habebat. Igitur ingens à Luſitanis cædes edita, pręda item hominum pecorumque parta. Ipſe *Rahus* tamen euaſerat: & cùm Chriſtiani, onere graues, tardiùs iter facerent, collectis ad LXX. è ſuis equitibus, à tergo obequitabat minitabundus. Plures intereà accedebant: & ipſe tum ſuos cohortans, tum Arabas excitans (qui cum Luſitanis fœderati militabant) vt eos deſererent proderentque: *En egregiam occaſionem*, inquiebat, *Deo, Mahumeti, gentibus placendi, ſi iſtos canes & alienigenas, facto agmine ac nobiſcum iuncti, inuaditis, & cinctos vndique trucidatis. Præda erit veſtra, gloria æterna erit veſtra, patria liberata muneris erit veſtri. Agite fratres, agite commilitones, expiate fœderis dedecus honeſtiſſimâ tranſitione.* Clamabat, non mouebantur: imò contrà, quò fidem ſuam magis noſtris approbarent, in XX. M. D. XVI.

primum agmen cum prædâ se conferebant.Iam parabat, vt impar, discedere *Rahus*: sed vxor illius *Hota* nomine, singulari specie mulier, amata vnicè & amans, ex agmine nominatim eum inclamauit. Substitit ille, & vocem agnouit, simulque fæminæ fatum: atque ipsa à ducibus petito breui colloquio & impetrato, *Rahe*, inquit, *Benxamutie*, *vbi promissa & fides sunt? Quoties iurasti, captiuitatem meam & discrimen ipsâ morte tuâ depellere? En trahor captiua, & pateris, perfide dicam an ignaue? Nec vtrùm probrum viro indignius sit, scio. Vbi autem de robore tuo vaniloqua verba? pudet & famæ, quæ sic est mentita.* His vocibus, & ipsis amoris furijs, incitatus *Rahus*: *Dies*, inquit, *longa est*, *victoria in Dei manu*, *virtus in meo brachio. confide.* At illa puluerem manu è terrâ tollens, & in altum proijciens, *Sic*, inquit, *verborum tuorum fidem aura dispellit. Abi ingrate, aliâ fruere, quam mihi, vt video, prætulisti.* Sed *Rahus* statim, vt in more gentis est, calceum sibi detractum, in illam iecit: quod signum & pignus sanctum erat seruatę seruandæque fidei; & simul ad equites suos conuersus, *Si vmquam amor vos tetigit*, inquit, *mei atque huius miseremini, & adiuuate. Per sacra nostra, per gloriam gentis, per vitam hanc meam obsecro, quæ diuturna esse non potest, si hæc aufertur. Insilite, dij audentes & amantes iuuant.* Fecitque ipse & alij impetum, quem egregiè sustinebant nostri, donec *Ataidius* in extremo agmine propugnans & sustinens, cùm guttur eius casu arma nudassent, hastâ *Rahi* transfixus occubuit. Duce amisso, confusio; & ea maior, quòd ęmulatio etiã erat & certamen de loco. Alij hunc, alij istum sufficiebant, & id tanto certamine, vt pęnè (ô fatalẽ insaniam!) ad manus inter se, relictis hostibus, venirent,

rent. Quod Arabes fœderati cõſpicati,& ſimul miſeratione nobilis illius Ducis tacti,arma in noſtros verterunt, & puncto temporis diſſipatâ acie, cæſi pleriq; omnes aut capti ſunt. Recepta ita *Hota*: quã ſecum ducens victor *Rahus*, omniũ oculos, voces & laudes in ſe vertit, fidem & robur prędicantium, & vtriuſque felicem affectum. Nec diu ſanè pòſt, mulier pro ſe fidem quoque teſtata eſt: cùm marito in prælio quodam mortuo, illa funus eius cum multis lacrimis magnificè curauit: & inediâ deinde nouem dierum ſe vitâ exuit, & marito iunxit.

Hæc tragica. mitius exemplum eſt, quo claudam, XXI. noſtri PHILIPPI *Boni* cognomento: qui pręcipuus auctor fuit magnitudinis huius, quam domus Burgundicæ appellamus. Is igitur annos natus vigintitres, patrem *Joannem* Burgundię Ducem, ſcelere & perfidiâ (res dicenda eſt) *Caroli Delphini* interfectum amiſit. Atque vt erat dolore & irâ recens, ad vxorem venit, quæ ipſa ſoror *Caroli* erat: *& O mea Michaela*, inquit (id mulieri nomen) *frater tuus patrem meum occidit*. Mulier ſtatim in lacrimas & clamores. (nam mirificè viri amans erat.) & diſcidium non fruſtrà verita, ſine ſolatio lugebat: niſi quòd ipſe eam erexit, multiſque verbis affirmauit, *Nihilo ſibi viliorem futuram, ob hanc propinquam quidem, ſed alienam tamen culpam. Reciperet animum, & metum poneret, viro æternùm fido bonoque futuro.* Et fecit. vixit triennium cum eâ, omni amore & honore ſolito proſecutus: etſi ipſe aſpectus eius, ſcelus fraternum & triſte paricidium ſenſibus ingerebat. Accedebat, quòd ſterilis eſſet. quæ ſola cauſſa diuortij, quoties apud Principes valuit? Sed nihil apud iſtũ:

qui

qui amorem & primam copulam, nisi morte, noluit solui.

XXII. Verè claudebam, sed SCYTHICA mulier interuenit, & ostendi postulat in hoc theatro. non illa magna, nec in re speciosâ aut magnâ, sed si ad calculos reuocetur, magni mirandíque amoris. Sub *Andronico Palæologo Iuniore*, Scythæ incursionem in Græciam Thraciamque fecêre, & latè populati magnam prædam auexêre. In eâ captiuus quidã Thrax fuit, qui cum alijs ante fores Scythicæ huius trahebatur: viditque & miserata est, & emit eum, imò & mox nupsit. Sed iuramentum tamen priùs exegit, non deserendam se ab eo in vllâ fortunâ, tempore, aut loco. Mulierem autem hanc iamantè acre desiderium habebat capiendæ nostræ religionis, & vt salutari aquâ tingeretur: quod marito indicat, atque ille approbat, & vnà constituunt hoc fine in Christianos fines demigrare. Sed dum se apparant, & opportunitatem quærunt, annus elabitur, & binos intereà liberos marito suo, alterum peperit, alterum in vtero gestabat. Ex quo & creuit amor mutuus, & iam firma nexio videbatur. Ecce autem intereà euênit, vt iterùm Scythæ incursione factâ, priorem vxorem huius mariti sui abducerent, & prætereuntem cum captiuis ille agnosceret & videret. Itaque, pro veteri affectu & consuetudine, illacrimauit, & caussam vxori suæ Scythicę dixit. Illa nec indignata marito est, nec odio aut æmulatione (pro muliebri ingenio) in alteram illam tacta: sed statim eam quoque emit, tum ad domestica ministeria, tum vt aspectu ipso dolorem marito leuaret. Et iam tempus migrandi visum: migrant, Constantinopolim veniunt: mulier baptismate tingitur:

tur: altera illa (ausim ingratam, si non iniquam, dicere?) statim ad Patriarcham accurrit, clamitat per iniuriam maritum sibi ereptum, & à Scythicâ possideri. Illa quoque venit, & auditur, & rem totam exponit; nec quisquam damnare eam sustinuit, vt quę amborum domina esset, eosque ex seruitute & immanibus illis belluis liberasset. Tamen hæsitantibus illis, ipsa sententiam hanc vltrò tulit: *Marito meo, si prior vxor cordi est, habeat: cui etiam ob consuetudinem, & susceptos ex eo liberos, pretium redemptionis condono. In ipsam hanc autem fœminam vt eadem liberalitate cupiam, sed cùm in terrâ alienâ sim, & aliarum rerum inops, haud possum. Itaque illa, pretio reddito, cum marito abeat: ego cum duobus meis liberis benigni Dei manus exspectabo.* Dixerat mulier, & mirati omnes æquanimitatem sunt: cui Deus sanè mox adfuit. & cùm altera illa in Thraciam iuisset, ad pecuniam corrogandam; ecce iterùm à globo Scytharum abripitur, nec vltrà visa est, & maritus iam tutò in Scythicæ illius coniugio acquieuit.

CAP. XVII.

DE PATIENTIA.

Ab irâ & vindictâ alienum esse debere, præsertim in conuiciatores.

POterat sub Clementiâ hęc virtus contineri; sed educere malui, & seorsim ostendere, quia valdè Principem decet, & sæpè in eâ fortunâ locum habet. Quis non alta illa sermunculis aut iudicijs petit? Grauamur imperari; & quamuis benè atque

que vtiliter aliquis faciat, tamen hoc, illud, carpimus: & semper aliquid est quod non omnibus placet. Inde voces. sed spernat Princeps, & sciat *Nullum esse argumentũ magnitudinis certius, quàm nihil posse, quo instigeris, accidere.* Sicut suprema Mundi pars ventis, fulminibus, pluuijs non turbatur: non item debent apices isti rerũ. Hic aut ille in te iocatus est? conuicio aspersit? calumnias dispersit? contemne. *Ille magnus & nobilis est, qui more magnæ feræ, latratus canum securus exaudit.* Potentia tua supra læsionem est, gloria (si benè agis) supra infamiam. Sed Mecænatis verba & consilium, quod *Augusto* in hac re dedit, digna adscribi: *Siquis conuiciatus tibi fuerit, aut in occulto detraxerit; neque deferentem audire debes, neque delatum punire: Turpe enim sit, facilè te id credere, cùm caussam non præbeas, esse tamen qui conuicio petant. Atque id ferè non nisi mali Principes credunt, quos ad fidem inclinat conscientia. Deinde autem iniquum sit, hæc irasci aut punire. quæ si vera sunt, præstat non admittere; sin falsa, dissimulare. Nam vltione istâ, quid nisi plures sermones & plurium prouocabis?* Sunt saluberrima monita, siue rationes: & vltimam istam nota. Ne moue, quod motum magis exhalet: ne moue, quod mouendo non sedes. Quòd si omnes punitũ ibis, quis finis erit? neque aliud agas, & assiduè in ijs occuperis. Contemne igitur, & Senecæ hoc imbibe: *Contumeliarum patientiam, ingens instrumentum esse, ad tutelam regni.* Et, vt ad Exempla veniã,

Sen. III. De irâ, cap. VI.

II. De irâ, cap. XXX.

Dio lib. LII.

I. LACONES appositè in publicis sacris apprecari solent, *Vt possent iniuriam pati.* Ne properè scilicet exsilirent ad vindicandum, & statum ita suum turbarent. Tum etiam, quia parùm idoneos iudicabant

cabant ad res gerendas, qui iniuriâ aut contumeliâ ſtatim abriperentur. Sedatio animi & frigus decet imperantes.

In quâ parte DAVID, rex Hebręus, mirificus. II.
qui pulſus à filio *Abſalomo*, & profugus, cum manu tamen fortium virorum, vt ad montem *Bahurim* venit, auſus eſt *Semei* è *Saulis* cognatis, petere virum conuiciis: tantùm? imò & lapidibus, quos ex alto in eum iecit. Indignati comites, & ex iis *Abiſai*: *Itáne hic canis Domino meo & ſuo malè dicat? idque impunè? Ibo, mi rex, & recîdam ei caput, domicilium proterua huius linguæ.* At mitiſſimus virorum Dauid, *Mitte, vt malè dicat. En filius, quem genui, ſanguis meus, ſanguinem iſtum quærit: & indignamur ſi conuiciatur alienus?* Cęleſtis quędam hæc patientia: quid mirum in viro cæleſti?

Magis in tyranno PISISTRATO. cuius vxo- III.
re petulanter & iniuriè habitâ à quibuſdam adoleſcentibus ebriis, idque in publico: malum illi timentes, manè ad Piſiſtratum ſupplices veniunt deprecatum. Ille autem: *Quid vos vultis? mea vxor heri nuſquam prodiit. At in poſterum date operam, vt ſobrii ſitis.*

Quid in ARTAXERXE Perſarum Rege, in quâ IIII.
gente ſuperbia domiciliũ habere viſa? Apud quem legatus Spartanus *Euclidas* liberè pro ingenió gentis, & pro ſuo ferociter locutus, hoc reſponſi rettulit: *Tibi licet, quæ libet, apud me dicere: mihi & dicere, & facere.* Saluâ maieſtate modeſtia inſerta fuit: & ad hanc iuit, ab illâ non abiuit.

Sed in hac virtute Macedonum aliquot reges V.
eximij. Quid enim PHILIPPVS *Alexandri* pater? qui

qui plura eius dedit exempla. Vt in *Nicanore*. qui circumiens malè de *Philippo* opinabatur, & detractabat: nec defuit, vt solet, delator *Smicythas*. Amici igitur aduocandum,& plectendum censere: ille contrà, *Et Nicanor*, inquit, *non est pessimus Macedonum. videndum igitur, numquid per nos admissum aut commissum, cur malè dicat*. Et seriò quærens,repperit pauperem virum esse,benè meritum, nec adhuc habitam eius rationem. Itaque statim munere eum affecit: qui & ipse, mutatâ mente & linguâ, laudare vbique *Philippum* & attollere. Quod cùm idem *Smicythas* rettulisset: *Videtísne ô amici*, inquit,*in nostrâ manu esse, benè vel secus audire*? Factum dictumque pensitandum Regibus, qui cupiunt famam.

VI. Iam iterùm IDEM, de petulanti quodam & procaci conuiciatore, cùm suaderent exsilio plectendum: *Nequaquam*, inquit, *ne oberrans apud plures de nobis malè loquatur*.

VII. Nec verò in absentes solùm lingulacas talis, sed in præsentes,& qui in os insultabant. Vt ille *Demaratus Corinthius*, cùm aduenisset ad eum, tunc fortè cum *Olympiade* coniuge & filio *Alexandro* dissidentem: rogareturque à Philippo, *Ecquid consentirent iam inter se Græci*? ille ore libero, *Scilicet tibi conuenit de Græcorum concordiâ agere, qui dissides ipse à proximis tuis*. Sensit eum vera dicere Philippus: ad se rediit, & cum suis in gratiam.

VIII. IDEM cùm pro tribunali sublimis, sub hastâ captiuos venderet, ac parùm decorè, veste reductiore, sederet: quispiam è captiuis clamare cœpit, *Iniuriâ se affici, esse enim paternum se Philippi amicum*.

cum. Quod cùm miraretur Philippus, & dicere eum ac docere iuberet: *Apud te solum*, inquit. accedensque ad tribunal, in aurem insusurrat, *Heus tu, vestem demitte. nam sic parùm honestè sedes.* Rex nihil offensus, gratiam imò rettulit: *Et verè*, inquit, *iste mihi amicus erat, mittite hominem.* simulque aliter se composuit. En, fructum etiam suum alienam libertatem fecit. & solet ipse dicere: *Gratias se debere Atheniensium oratoribus, quòd conuiciis suis redderent se meliorē: dum illos factis conatur refellere.*

At inter successores eius ANTIGONVS: æmulus & pænè par fuit in hac laude. Qui in castris aliquādo, cùm duo è vigilibus, iuxta ipsum Prætorium, de rege malè dicerent, atque ipse omnia audiret, nihil vltrà quàm tentorij velum concussit; & *Heus vos*, inquit, *paullò longiùs secedite, ne Rex vos audiat.* Quid istuc est? ne dissuadet quidem malè loqui, sed cautiùs loqui. IX.

IDEM cùm exercitum in tenebris aliquò duceret, & molestum ac salebris interruptum iter esset, milites ductorem passim exsecrabantur Antigonum. At ille ad singulos quosque accedens ignotus, & explicans: *Nunc*, inquit, *benè dicite ei, qui vos eripuit.* X.

Iam PYRRHVS qui Macedoniæ regnū aliquamdiu tenuit, idem hanc virtutem. Iuuenes aliqui Tarentini, cùm in Italiâ ipse esset, inter pocula malè de eo & minaciter locuti, deferuntur: adductique postridie, *An dixissent?* interrogantur. Vnus facetè & liberè: *Diximus, atque adeò te interfecissemus, nisi lagena defecisset.* Vini culpam, non animi ostendit: & Pyrrhus sic accepit, atque ipse arrisit. XI.

Inter germanos Græcos PERICLES, cōuiciis petitus in foro, à proteruulo quodam, nihil reposuit, & XII.

placidè res suas egit. Actis, domum iuit, illo prosequente & linguæ tela idemtidem eiaculante. Nihil sensit, nihil dixit *Pericles*: hoc tantùm, cùm ad ędes iam venisset, & nox esset, ministro suo, ***Abi puer, & facem accende, & huic redituro præluce.*** Vah, non patientiam solùm, sed benignitatem! qui adiutum iuit in ipso improbitatis freto æstuantem.

XIII. PTOLOMÆVS *Lagi* filius, Ægypti rex, in Grammaticum cauillans, & inscitiam arguens, *Quis esset Pelei pater?* rogauit. Cui ille, *Expediam, si tu mihi priùs dixeris, qui Lagi.* Genus obscurum aut sordidum regi palàm obiectabat: & id indignati omnes qui aderant, præter regem. Qui ad incitantes: *Nisi ferre dicterium regium est, nec dicere,* inquit. Idem ius volebat ferulæ, quod sceptro, in istis esse.

XIIII. Sed Romani quoque Principes huc ducant, & primus eorum CÆSAR. Ille *C. Caluo* oratori, qui famosis epigrammatis prosciderat, cùm de reconciliatione significasset, prior & vltrò scripsit, tamquam ipse læsisset. Idem *Catullum* poëtam, qui famę eius perpetua stigmata (& nunc leguntur) versibus inusserat, satisfacientem eâdam die adhibuit cænæ. Nihil stipulatus est, aut iniunxit, solâ pęnitentiâ pro pœnâ contentus.

XV. At AVGVSTVS verè & hîc successor, cùm in iudicio quodam inter alia crimina reo obiiceretur, quòd malè loqui de Cæsare soleret: interrupit, & ad accusatorem, *Velim hoc mihi probes, faxo sciat Ælianus* (id rei nomen) *& me linguam habere.* Benè, & benignè. quid aliud significabat, quàm dicta dictis vlturum? Etsi nec fecit, nec vltrà quidquam inquisiuit.

XVI. IDEM in *Timagene*, historiarum nobili scriptore, plus

plus ſemel patientiam oſtendit. Multa in ipſum, etiam in vxorẽ, in filiam & familiam eius dixerat: atque ea vt arguta, & ab homine docto, excipiebantur vulgò & circumferebantur: Cæſar tamen nihil, niſi monuit eũ vt modeſtiùs ingenio & linguâ vteretur: idq; in domo ſuâ. Nam & (vide ingratitudinẽ) Cęſar eum alebat. Sed cùm nec ſic deſineret, tandem domo ei ſuâ interdixit: & quis accuſaſſet, ſi vrbe, ſi toto imperio? At ecce, qui velut in inuidiam Cæſaris excipiat: & is fuit amicus eius *Aſinius Pollio*, nec ideò deſiit eſſe. Fouit hominẽ, & eius exemplo alij: viſitur, colitur. & quis? priora omitto, ſed qui tunc quoque, tamquam profeſſas inimicitias cum Cæſare gereret, libros Hiſtoriarum de rebus eius ſcriptos combuſſit. Non hoc erat dicere, *Indignus es de quo ſcripſerim? falſa cenſeo, quæ prædicauerim?* Tulit & hæc Cæſar: tantùm Pollioni ſemel dixit: Θηριοτροφεῖς, id eſt, *Serpentem nutris.* Et paranti excuſationem obſtitit, addiditque, *Fruere mi Pollio, fruere.* Cùm hæc lego & examino, dicam Romam tunc ſeruiſſe? Aut ſi; addam quod publicè in theatro acclamatum, *O Dominum æquum & bonum!*

Nimirum confirmatus in hac patientiâ animus iam erat, & contra concuſſionem omnem ſtabilis. quod etiam Tiberio oſtendit, conquerenti ſuper eâ iuueniliter, & exſtimulanti. Reſcripſit enim in hæc verba: *Ætati tuæ, mi Tiberi, noli in hac re indulgere, & nimium indignari, quemquam eſſe, qui de me malè loquatur.* SATIS EST ENIM *ſi hoc habemus, nequis nobis malè facere poßit.* XVII.

Et hauſit ab eo TIBERIVS: qui aduerſus talia firmus, ſubinde iactabat, *In ciuitate liberâ liberas linguas eſſe debere.* Idem in Senatu, cognitionẽ ſuper iis XVIII.

flagitante: *Non tantum habemus otij P.C. vt implicare nos pluribus negotijs debeamus. Si hanc fenestram aperueritis, nihil aliud agi sinetis: omnium inimicitiæ, hoc prætextu, ad vos deferentur.* O pulchra, ô aduertenda! etsi ipse non tenuit, & posteà se mutauit.

XIX. Vnum propioris æui exemplum etiam, & finio. FRIDERICVS Imp. conuiciis petitus, & ab amicis ad vindictam excitatus: *Minimè*, inquit. *an nescitis Principes, quasi scopum, expositos ad has sagittas?* Ita est. alta liuor & calumnia petent: petent, sed non tangent, vbi animus quidem est altus.

CAP. XVIII.

DE MAGNITVDINE ANIMI.

Famam & immortalitatem Principi proposita, & expetenda esse.

HOc enim nunc appello Magnitudinem animi, alta & honesta proponere, & nunc, ac magis olim, in famâ bonâ ac gloriâ esse. Vt sol in aurorâ tenuior, assurgit & inclarescit; sic ex virtute & meritis fama cum æuo ipso augetur & crescit. Hoc velim equidem amare Principem, & vt trahat illum ——— *Fax mentis honestæ Gloria*, vt poëta ait. Quid enim aliud in externis? Τὸ μὲν ἀργύρειον, ait Polybius, ἐστὶ κοινόν τι πάντων ἀνθρώπων κτῆμα· τὸ δὲ καλὸν, καὶ πρὸς ἔπαινον καὶ τιμὴν ἀνῆκον, θεῶν καὶ τῶν ἔγγιστα τούτοις πεφυκότων ἀνδρῶν ἐστί: *Argentum quidem & pecunia est communis omnium hominũ possessio; at honestum, & ex eo laus & gloria, Deorum est, aut eorum qui à Dijs proximi censentur.* Dictum egregium. alia aliis communia, & adipiscenda: at bona & magna fama magnis

gnis conuenit,& quos Deus vicē ſuam fungi voluit in terris. Velleius de *Pompeio Magno: Quo viro nemo alia omnia minus, aut gloriam magis concupiuit.* Egregiè illuc eundum eſt, ad honeſtam ambitionem & nomen: quod non plebeiæ voces, ſed ſeria Annalium teſtimonia celebrent & poſteritati commendent. Ita ad virtutem (etſi per ſe appetendam) ducitur: *nec poteſt quidquam abiectum & humile cogitare, qui ſcit de ſe ſemper loquendum.* Studia hoc donant, & rerum memoria; Princeps foueat, ſed cum modo & iudicio, vt nec paſſim eò vocet, nec argumentum ſe cuicumque ſtilo velit. Auguſtum videat. qui *ingenia ſæculi ſui* (ait Trāquillus) *omnibus modis fouit: componi tamen aliquid de ſe, niſi & seriò, & à præſtantiſſimis, offendebatur.* Seriò, non per ludos & mimos: à pręſtantiſſimis, non ab ingeniis paſſiuis aut plebeiis, ſed quæ Genium aliquem æternitatis à ſe haberent. Hanc laudis cupidinem ſummi viri prætulerunt: vt

Mamertinus, Panegyr. ad Iulianum.

THEMISTOCLES. qui in adoleſcentiâ ſolutus, & aliarum rerum, poſt *Miltiadæ* de Perſis victoriam, honeſtâ ęmulatione percuſſus, depoſitis nugis ſeria agitare cœpit, & totas noctes inſomnis agitare. Rogatus cauſſàm, reddidit: *Miltiadæ ſe trophæis è ſomno excitari.* I.

IDEM in theatrum iturus, cùm rogaretur, *Cuius vocem libentiſſimè audiret?* aliò rettulit, & *Eius*, inquit, *à quo laudes meæ optimè celebrabuntur.* Numquid diſſimulauit? profeſſus eſt gloriæ cupidinem, & eius aliquâ mercede inductum ſe res geſſiſſe. II.

IDEM tertiò, in conuentu celebri Græciæ, ludis Olympicis, cùm plerique ſpectaculis omiſſis oculos in illum verterent, eumque mirabundi & fauentes III.

exteris etiam ostenderent: dixit alacer animi & lætus, *Illo die se laborum, quos pro Graciâ tulisset, fructum maximum cepisse.* Ad rigidam Sapientiam si examino, non sapientissimè. quid enim adiectū est? vox modò & laudatiuncula: sed virtuti aliqua oblectatio, cùm & gratos istos videt, & posteros sperat.

IIII. At ALEXANDER hîc vel nimius. qui patrem crescere & inclarescere, interpretabatur se minui & obscurari. Cumq; nuncij idemtidē venirent, huius illiusque victoriæ: inter ęquales ingemiscens, *Hem!* inquit, *quid tandem pater nobis vincendum relicturus est?* Mirus vehemensque affectus, qui vel innatam pietatem vicit.

V. Et quid quereris ô ALEXANDER? ecce Asiam, & Africam, & reliqua Europæ, tibi palæstram. Sed nimiam ambitionem iure dixerim, cui & orbis fuit angustus. Nam differente *Anaxarcho*, plures esse mundos: suspirasti, & *Me miserum! qui nec vnum subieci*, subiecisti.

VI. An non simile alterius *Alexandri*, imò maioris, id est IVLII CÆSARIS? qui in Hispaniæ *Gades* cùm venisset, ibique imaginem *Alexandri* illius vidisset, diu intuitus in vocem & gemitum erupit: *Heu, nihil etiam memorabile à me gestum in ætate, quâ iste orbem terræ vicit!* Non gestum, sed gerendum: acquiesce. affatim Deus & fata materiem gloriæ tuæ dabunt.

VII. IDEM in Alpibus, cùm iter illac faceret, & comites rustica tuguria, & pauperes illos cœtus, riderent: *Atqui malim hîc primus esse*, inquit, *quàm Romæ secundus*. Quid hæc vox, nisi tuba & classicum belli ciuilis est? nolo secundus esse, vapula libertas.

Sed magis honestiusque se affectus hic prodit, cùm posteros, & monumenta iis futura, cogitat. vt in PERICLE: qui in concionem ab iratis Atheniensibus vocatus, quòd tantam vim pecuniæ in opera & ornatum vrbis contulisset: ille placidè, *An ergo, ô ciues, pœnitet? conditionem fero, meum nomen iis inscribatur, & priuatim mihi feram expensa.* Reclamatum à totâ concione: hortatique vltrò sunt, *Cum bonis diis pergeret, nec impendiis tali fine abstineret.* Ecce in toto populo honestum ambitum, & certamen à nullo, in gloriâ ad posteros, vinci. VIII.

TRAIANVS hoc quoque, *Optimus* suo iure Imperator, quæsiuit: & passim noua ac vetera opera cùm faceret, aut reficeret; nomen suum etiam minimis inscripsit. adeò vt quidam subsannātes *Herbam parietariam* eum appellarent. IX.

Sed fidelior in libris scriptisque memoria: & ALEXANDER iam dictus sciuit. Is *Callisthenem* ab Aristotele acceptū, eloquentiâ & sapientiâ clarum, secum circumduxit, rerum scriptorē, & famæ propagatorem. Sed heu! præproperâ irâ vitam abstulit, à quo æternitatem sperabat. X.

IDEM Aristotelem quàm fouit hoc fine, & produxit? feliciùs. nam ille nomen eius secum perenne fecit, in operibus quæ exstant. Sed non sine præmio. & in vnam *Historiam Animalium* scribendam, certum est Alexandrum contulisse *octingenta talenta*, nostræ pecuniæ *quadringenta & octoginta millia Philippicorum.* Quid dicitis hodierni Principes? compello excitandos? XI.

IDEM eiusdem ardoris scintillas iudicio iecit, in vate *Homero.* Et cùm ad tumulum Achillis in Sigæo constitisset, è pectore vocem emisit: *O fortunate* XII.

adolescens, qui praconem Homerum repperisti! Certè, fatemur. tantum enim nescio an ipse se, sed tantus ille fecit.

XIII. Ab eodem iudicio IDEM, in accursu tabellarij cuiuspiam res, vt videbatur, lætas ferentis: *Et quid*, inquit, *nuncias? an Homerum reuixisse?* Nec feriunt, aut capiunt, scio, hæc dicta vulgares animos: sed altos mirificè: & quid ille, nisi summum votorum, æstimauit, Homerum reuiuiscere, idque in suas (huc ibat) laudes?

XIIII. Græciæ etiam colonus HIERO rex Syracusanus, animum Græcanicum habuit, id est, vt cum Venusino dicam, *Laudis auarum.* Nam cùm poëta quidam *Archimelus*, epigrammate haud inscito, sed breui (octodecim modò versuū fuit) nauim, quam ingentem fabricarat, celebrasset; ille delectatus, & porrò prouocans, in aliâ naui *mille modios tritici* Athenas, donum poëtæ misit; idque in ipsum Pyræi portum, omni suo sumptu. Si quis instructam nauim, & socios nauales euntes redeuntesque, cogitet: mirabitur regiam planè liberalitatem.

XV. At nec Latini expertes huius ambitus, etiam sæculo adhuc rudi. En P. SCIPIO *Africanus* poëtam *Ennium*, à quo res suas celebratas videbat gaudebatque, & viuum beniuolētiâ omni complexus est, & mortuum stare in effigie iussit in suo & *Corneliorum* monumēto. Quid aliud, quàm dictum voluit? Per me in imagine viuat, cuius scriptis ego mortuus etiam viuo?

XVI. Nec degenerauit alter SCIPIO *Africanus*, qui (verba Velleij Paterculi) *tā elegans liberaliūm studiorum, omnisque Doctrinæ, & admirator & fautor fuit, vt Polybium Panætiumque, præcellentes ingenio viros,*
domi

domi militiaque secum habuerit. Macte Scipio! dignus tu comite Polybio, dignus ille te amico & patrono.

Iam POMPEIVS *Magnus*, apud se habuit *Theophanem Mitylenæum*: quem Græcum & exterum, in concione militum, ciuitate donauit. Quâ caussâ & titulo? scriptorem rerum suarum. XVII.

Sed in vnum benignus *Pompeius*, in totum genus IVLIVS *Cæsar*. qui rerum iam potens, *Omnes liberalium artium doctores*, qui Romæ essent, ciuitate donauit. Quæ hæc liberalitas? inquies, nihil à se dedit. dedit à publico: nec maior aut optabilior tunc honos extero, quàm ciuem dici. XVIII.

AVGVSTVS autem mirificè in hos propensus, quod tot scriptores aut vates dicent, ab eo producti & alleuati. Ambitio autem ab iis vicissim attolli, vel ex epistolæ eius his verbis ad *Horatiũ* poëtã (quem hodie legimus) satis elucet: *Irasci*, inquit, *tibi me scito, quòd non in plerisque eiusmodi scriptis mecum potissimùm loquaris. An vereris, ne apud posteros infame tibi sit, quòd videaris familiaris nobis esse?* Atq; hoc velut conuicio expressit Eclogã, cuius initium: XIX.

Cùm tot sustineas, & tanta negotia, solus:

Sed quod operæ talis pretium? serui, supellex, fundi toti.

Sed & VESPASIANVS, etsi cetera parcus, ingenia artesque fouit vel maximè. & primus è fisco (ait Suetonius) *Latinis Græcisque Rhetoribus annua* **centena constituit.* Idem *Saleio Basso*, eximio poëtę vnâ donatione * *quingenta* donauit: id est, censum tunc equestrem. XX.

* *Bis mille & quingentos Philippicos.*
* *Duodecim millia Philippicorum & quingentos.*

ANTONINVS *Pius* diffudit etiam liberalitatem *Vespasiani*, nec Romæ tantùm, sed *per omnes pro-* XXI.

uincias, *Rhetoribus & Philosophis*, honores ac salaria detulit.

XXII. Quibus ALEXANDER *Seuerus* addidit, *Grammaticos*, *Medicos*, *Mathematicos*.

XXIII. Magna in omnes liberalitas, & sic perpetua: sed illa in vnum stupenda. ANTONINVS *Caracalla*, cetera haud laudabilis, delectatus elegantiâ carminum *Oppiani*, quæ illi inscripta legimus, in singulos versus *singulos aureos* iussit rependi: id est, *nostrates duos*. & versus numera, stupebis.

XXIIII. DIOCLETIANVM addātis *Eumenio* Rhetori* *sexcenta* annua assignauit, in scholâ Augustodunensi doctori. Credimúsne? refragantur, & rescribunt: ignosco pro iudiciis & animis, addam etiam, opibus hodiernis.

* *quindecim millia Philippic.*

XXV. Sed conuenio vos, PRINCIPES, voce Anaxagoræ, qui senex & æger decumbebat; nunciatumque Pericli, ex eius disciplinâ. Is accurrit, & solatus est, & precatus ne sic desereret: sed ibi opportunè Anaxagoras; *At enim, ô Pericle, quibus opus est lucernâ, oleum infundunt.*

XXVI. Infundite bonis meritisque. & cum LEONE Græcanico Imperatore Eunuchum non audite dicentem, *Hæc in milites debere absumi*. Cui ille reposuit: *Vtinam meis temporibus eueniat, stipendia militum in doctores artium absumi!* Vtinam, vtinam! sed meis non fiet: & inscitiæ caligo aut tenebræ (falsus sim!) imminent Europæ.

FINIS.

INDEX CAPITVM, MONITORVM, QVÆSTIONVM, LIBRI PRIMI.

LIBRI SECVNDI.

Approbatio.

Has I. Lipsi lucubrationes ut egregiè frugiferas fore confido, ita prælo dignissimas censeo, quòd ea quæ Principibus ac politicis viris apprimè conueniant, non modò legenda, verumetiam velut in tabula, non sine voluptate, spectanda, exhibeant.

Guilielmus Fabricius Nouiomagus, Apostolicus ac Archiducalis librorum censor.

PRIVILEGIVM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & VVirtembergæ, &c. Comes Tirolis, &c. Nostro & Sacri Imperij fideli dil(ecto) IVSTO LIPSIO gratiam nostram Cæsaream. Postquam inter alia, quæ DEVS immortalis hominibus liberali manu dedit dona, illustria inprimis illa & quasi diuina sunt, quæ in litteris liberalibusque disciplinis consistunt, quibus scilicet homines non tantùm ab animalibus ceteris rationis expertibus, sed à rudi etiam & imperito hominum vulgo ita distinguuntur, vt tamquam Dij quidam splendescere in terris videantur: rem sanè præclaram seque dignam illi præstant, qui diligentem iis ipsis in litteris ac disciplinis operam ponunt; præclarissimam verò & Reipub. vtilissimam, qui eas ita excolunt, vt aliorum menti docendo, scribendo lumina præferant, eosque ex ignorantiæ tenebris quasi manu educant. Quos excitare, quos amare atque animare ad dignitatis nostræ munus, ad quod diuino vocati beneficio, concessuque sumus, inprimis pertinere existimamus. Cùm itaque ab iis, quorum nobis spectata fides, quique iudicare de Litteris possint, acceperimus, insignes te animi ingeniique tui dotes tibi à natura insitas à primis temporibus ætatis tuæ ita litterarum ac disciplinarum studiis excoluisse atque exornasse, vt olim iuuenilibus adhuc annis præclara florescentis minimeque vulgaris eruditionis specimina præbueris, dum obscura in antiquis scriptoribus loca, quæ quædam tanquam lustra erant, illustrasti, quæque in iis iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, restituisti, dum vetusta Latinæ antiquitatis rudera in nouam subinde structuram singulari artificio elegánter conuertisti: ad exquisitam adeò & raram doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quosque viros opinionem excitarit, peruenisse, eamque variis abs te libris acri & graui cum iudicio scriptis atque in lucem editis ostendisse, vt in eo quod tam feliciter tractes scriptionis genere paucos tibi pares hodie reperire sit: iam verò matura te ætate virum, viro magis magisque digna, & viris doctis grata ac Reipub. vtilia scribere, quæque à primis illis Romanis olim auctoribus scripta fuerunt, à mendis purgare, & lectissimos quosque ex Musarum hortis, in quibus assiduè verseris, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirificè recrees, & eorum pectus ad prudentiam, probitatemque informes: haudquaquam prætermittere voluimus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamenta conferuntur, causa, Cæsareo te nostro elogio decorandum, & quamuis per te satis ipse animatus sis, animandum magis patrocinioque nostro defendendum pro benigna nostra in te susciperemus voluntate. Quoniam verò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, peculiarem te eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc nostro priuilegioque te & Typographum tuum aduersus quorumcumque fraudem, qui lucri causa, quod fieri solet, eadem excudere aut typis imitari fortè velint, munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate nostra Cæsarea decernimus, statuimus, vetamusque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros,

quos

quos tu editurus es, quocunque modo, charactere, aut forma, siue integros, siue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra sacri Romani Imperij, Regnorumque ac Dominiorum nostrorum hæreditariorum fines triginta annis proximis à primo editionis die computandis, absque tuo tuorúmve hæredum consensu audeat: Hac autem lege addita, vti tria vt minimùm cuiusque libri exemplaria, quemadmodum moris est, ad Imperialem nostram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc nostrum transgredi, violare, aut contemnere deprehensus fuerit, eum non solùm eiusmodi libris, tibi, hæredibúsve tuis, auxilio Magistratus, vbicunque reperti fuerint, vendicandis, priuari, sed triginta etiam Marcharum auri puri mulcta, cuius semissis quidem Fisci nostri Procuratori, fraudis vindici; alter verò semissis, tibi hæredibúsve tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuersis & singulis nostris & sacri Romani Imperij subditis & fidelibus dilectis, tam Ecclesiasticis quàm Politicis, cuiuscunque status, gradus aut ordinis extiterint, præsertim verò iis, qui in Magistratu constituti, vel suo vel superiorum suorum loco aut nomine, ius dicunt, iustitiámve exercent, ne quemquam hoc Priuilegium nostrum impunè violare, spernere aut negligere patiantur: Sed, si quos contumaces compererint, constituta à nobis mulcta, eos puniri & quibuscunque modis coërceri curent, ni & ipsimet grauissimam nostram in se conuertere indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu nostra subscripto, & Cæsarei nostri sigilli impressione munito, confirmamus. Datum in arce nostra Regia Pragæ, die prima mensis Augusti, Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Nonagesimo secundo: Regnorum nostrorum Romani decimo septimo, Hungarici vigesimo, & Bohemici itidem decimo septimo.

Subsign.

RVDOLPHVS.

Iacobus Curtius à Senfftenavv.

Ad mandatum sacræ Cæsareæ Maiestatis proprium.

Io. Baruitius.

Additum sigillum Cæs. Maiestatis in cerâ rubrâ.

SVM-

SVMMA PRIVILEGII REGIS CATHOLICI.

PHILIPPVS *Dei gratia Hispaniarum, &c.* Rex *Catholicus, diplomate suo sanxit, nequis* IVSTI LIPSI *Historiarum in alma Vniuersitate Louaniensi Professoris, & item Historiographi sui libros quoscumque, à Censoribus legitimis approbatos, præter ipsius, heredúmve eius, voluntatem, intra triginta annos à prima singulorum librorum editione computandos imprimat, aut alibi terrarum impressos, in has inferioris Germaniæ ditiones importet, venaléve habeat. Qui secùs faxit, præter librorum confiscationem triginta marcharum auri puri illatione mulctabitur. Vti latiùs patet in litteris, datis Bruxellæ,* XIV. *Febr.* M.D.XCVII.

Signat. Verreycken.

SVMMA PRIVILEGII REGIS CHRISTIANISSIMI.

HENRICVS *Dei gratia Galliarum & Nauarræ Rex Christianissimus, singulari priuilegio sanxit, nequis per vniuersos Regnorum suorum fines,* IVSTI LIPSI, *quos vel hactenus edidit, vel in posterum editurus est libros, excudere intra decennium præter voluntatem ipsius possit. Qui secùs faxit, præter librorum confiscationem, ter mille florenorum illatione mulctabitur; vti latiùs patet in litteris, datis Parisiis,* XIII. *Iulij,* M. DC. V.

Signat. Perrochel.

TIbi IOANNES MORETE, pro amicitiâ quæ mihi cum Plantino (heu, quondam meo) & Plantinianis est ac fuit, tibi, inquam, permitto, vti hæc MONITA ET EXEMPLA POLITICA typis tuis excudas ac diuulges. Nequis alibi alius præter te, cupio siue iubeo, ex lege quam magnus Cæsar & Reges dixerunt.

Iustus Lipsius.

